

LAISVĒS KOVU

ARCHYVAS

LIETUVOS POLITINIŲ KALINIŲ IR TREMTINIŲ SĄJUNGA
ISTORIJS SEKCIJA

LAISVĖS KOVU ARCHYVAS

10

Kaunas 1994

Redakcinė kolegija

Balys GAJAUSKAS,
Vidas GREGORAITIS,
Algis KAŠĖTA,
Česlovas KIŠONAS,

Antanas KLIUNKA,
Antanas LUKŠA,
Gintaras ŠIDLAUSKAS.
Gintaras VAIČIŪNAS

Vyr. redaktorė

Dalia KUODYTĖ

Redakcija

Rima GUDAITYTĖ. Kęstutis KASPARAS.
Valdemaras MAČIUKEVIČIUS. Birutė OKSAITĖ,
Regimantas ŽILYS

Žurnalo leidimą nuolat remia
Pasaulio Lietuvių
Bendruomenė

Nuoširdžiai dėkojame
p.Jonui Sakalauskui,
Cabamato, Australija,
šio numerio rėmėjui

Viršelyje: **Vyties apygardos partizanė Marytė Štarolytė**

Reprodukcijos Regimanto Žilio

LAISVĖS KOVŲ ARCHYVAS 10

Eina šešis kartus per metus

SL 176.1994 04 15.145 sp.L Tir. 5000 egz. Užsakymas Nr.13.

Leidėjas - Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga.

Laisvės alėja 39, 3000 Kaunas.

Spausdino "Spaustuvė MORKŪNAS ir K°",
Studentų 54, 3031 Kaunas.

VYTIES APYGARDOS ISTORINĖ APŽVALGA

Apygardos kūrimasis 1944— 1945 metais

Vyties apygarda, kaip ir kitos Aukštaitijos partizanų apygardos, kūrėsi iš vienos rinktinės. 1944m. rugpjūčio mėn. Deltuvos valsčiuje Atkočių kaime (vyko Ukmergės apskrities LLA vadovų susirinkimas. Buvo nutarta Ukmergės apskritį padalinti 16 rajonus. Viena rajonui turėjo priklausyti 2-3 valsčiai. Tokia buvo pirmoji rinktinės struktūra¹.

Vyties apygardos kūrimosi centru tapo Taujėnų, Deltuvos, Pagirių ir Siesikų valsčiai. Minėto susirinkimo metu buvo nutarta iš Pagirių, Siesikų valsčių ir vakarinės Deltuvos valsčiaus dalies sudaryti 1-ąjį Ukmergės apskrities LLA rajoną, kurio vadu buvo paskirtas Lietuvos kariuomenės leitenantas Danielius Vaitelis iš Pagirių valsčiaus 2-ąjį rajoną buvo nutarta sudaryti iš Taujėnų ir dalies Deltuvos valsčiaus. Jo vadu tapo buvęs Ukmergės LLA štabo narys Juozas Krištaponis iš Taujėnų valsčiaus Užulėnio kaimo. Šių abiejų rajonų pagrindu 1944m. pabaigoje susikūrė Vyties apygarda². 1944m. pabaigoje minėtuose rajonuose veikė 4 didesni partizanų būriai: J. Krištaponio, D. Vaitelio, Antano Vaičiūno iš Pagirių ir Jono Požėčkos iš Pagirių valsčiaus Tunikonų kaimo: viso apie 250 partizanų. Pirmuoju Vyties apygardos vadu tapo J. Krištaponis. Jo pavaduotoju- D. Vaitelis. Į apygardos štabą įėjo LK leitenantas Antanas Danyla- Kernius, Bronius Eglinskas, Marijonas Smetona, Jonas Dambrauskas Juozas Survila-Šarūnas Bronius Kadžys-Vytautas (visi štabo nariai buvo kilę iš Pagirių ir Taujėnų valsčių). Tiksliai pirmojo apygardos štabo sudėtis ir apygardos įkūrimo data nėra žinoma

*Kapitonas Jonas Krištaponis-
pirmasis Vyties apygardos vadas*

Vyties apygardos partizanai neapsiribojo minėtų 4 valsčių teritorija: J. Krištaponio ir D. Vaitelio partizanai lankydavosi Ukmergės ir Panevėžio apskričių valsčiuose, siekdavo Biržų, Šiaulių, Kėdainių apskritis.

Kaip ir visoje Lietuvoje, čia susidarė dideli būriai Prasidėjus dideliems siautimams, stambūs partizanų junginiai pasitraukdavo iš savo teritorijų gana toli. Partizanų vadovybė tokių žygių metu stengdavosi užmegzti ryšius su kitais junginiais.

Pirmieji Ukmergės apskrities partizanų būriai 1944- 1945 metais

Siesikų valsčius

Tai vienas iš 4 Ukmergės apskrities valsčių, kuriuose kūrėsi Vyties apygarda³. 1944m. rugsėjo mėn. pradžioje Laičių kaimo gyventojas Jonas Dovydenas sukvietė vietinius gyventojus ir perskaitė J. Krištaponio įsakymą dėl būrio sukūrimą J. Dovydeno sudarytas partizanų būrys velkė Siesikų valsčiuje. Gružų miške. 1944m. būryje buvo 50 partizanų. Tuo pat

**Ltn. Danielius Vaitelis- Vyties
apygardos vadas**

metu Gružų miške veikė Stasio Gadliausko 20 partizanų būrys. 1944m. lapkričio mėn. J. Krištaponio įsakymu J. Dovydenui suteiktas partizanų leitenanto laipsnis, S. Gadliauskui-puskarininkio laipsnis⁴.

1944m. rugpjūčio 3d. Jungtinis J.Dovydeno ir Henriko Šembergo partizanų būrys užpuolė Siesikų miestelį, apšaudė valsčiaus įstaigas. 1945m. sausio 10d. NKVD Gružų miške užpuolė D.Vaitelio ir S.Gadliausko būrius⁵. Kautynėse žuvo 10 partizanų. 1945m. sausio 17d. Voverių miške žuvo S.Gadliauskas.

Yra pagrindo manyti, kad Jau 1945m. gegužės mėn. D. Vaitelis vadovavo partizanų rinktinei. Tuo metu Jo vadovaujamą junginį sudarė 4 būriai⁶: L D. Vaitelio- 50 partizanų būrys (veikė Pagirių valsčiuje Klikūnų miške

apie Žižmus Miliūnus Naujasodę),

2 A. Vaičiūno būrys- 22 partizanai (veikė apie Klikūnus),

3. Vytauto Eivos-19 partizanų būrys (veikė Siesikų valsčiuje Gružų miške),

4. Jono Gudonio- 23 partizanų būrys (laikėsi Siesikų valsčiuje).

1945m. gegužės 1d. Siesikų miestelį užpuolė Jungtinis D. Vaitelio, Vytauto Eivos ir Antano Vaičiūno būrys⁷.

1945m. vasarą valsčiuje susikūrė naujas Vlodo Jako 20 partizanų būrys⁸.

1945m. sausio 1d. Siesikų valsčiuje prie Barsukynės kaimo buvo nuleisti desantininkai (dauguma iš jų kilę iš Panevėžio apskrities). Jie greitai įsijungė į veikiantį junginį⁹.

1945m. rugpjūčio mėn. Siesikų valsčiuje lankėsi Žalio Velnio pavaduotojas Piliakalnis kuris Viliuku miške susitiko su Vyties apygardos vadu D. Vaiteliu¹⁰.

Taujėnų valsčius

Taujėnų valsčius buvo Ukmergės apskrities 2-ojo LLA rajono centru. Jam vadovavo LLA narys nuo 1943m. kpt J. Krištaponis¹¹. 1944m. valsčiuje susikūrė šie partizanų būriai¹²:

1. Jono Vildžiūno- 23 partizanų būrys

2. Juozo Tuko- 8 partizanų būrys (veikė Žibučių, Radžiūnų, Garbėnų kaimų apylinkėse),

3. Alfonso Pivoro-12 partizanų būrys (veikė Balelių, Varlėnų km. apylinkėse)¹³.

Pagrindinė J. Krištaponio stovyklavietė buvo Užulėnio miškuose¹⁴. Čia dar 1944m. liepos mėnesį susirinkdavo iki 140 partizanų būrys 1944m. pabaigoje prie štabo nuolat laikėsi apie 60 partizanų būrys

1945m. sausio 9-12 dienomis NKVD divizija vykdė karines operacijas Užulėnio, Gružų, Siesikų miškuose. 1945m. sausio 12d. Užulėnio miške buvo apsuptas J. Krištaponio junginys¹⁵. Žuvo 24 partizanai, tarp jų - Vyties apygardos vadas J. Krištaponis. Taip pat buvo apsuptas Nadgirio miškas - ten žuvo 10 partizanų iš A. Pivoro būrio. Bendrai šios karinės operacijos metu žuvo 39 partizanai, suimta 13, paimta 2 sunkieji, 10 rankinių kulkosvaidžių, 14 automatų ir daug kitokių ginklų.

Minėtų operacijų metu partizanų jėgos buvo išblaškytos. Vis dėlto 1945m. gegužės mėn. Taujėnų valsčiuje dar veikė 5 partizanų būriai. Be anksčiau minėto Juozo Tuko - 8 partizanų ir Alfonso Pivoro -12 partizanų būrių, valsčiuje kūrėsi nauji būriai¹⁶:

1. Juozo Sauliūno -12 partizanų būrys (veikė Taujėnų ir Raguvos valsč.),
2. Juozo Survilos-Šarūno -18 partizanų būrys (velkė tarp Taujėnų ir Siesikų valsčių),
3. Imbraso -15 partizanų būrys (velkė Paąžuolių, Gelučių, Pamūšio ap.). Pirmieji 2 partizanų būriai priklausė Vyties apygardai, Imbraso vadovaujamas būrys - Didžiosios Kovos apygardai (jis buvo sunaikintas 1945m. vasarą - žuvo 5 partizanai. 8 legalizavosi).

1945m. antroje pusėje Taujėnų valsčiuje veikė 5 partizanų būriai¹⁷:

1. pusk. J. Survilos-Šarūno 20 partizanų būrys,
2. D. Vaitelio-Briedžio 20 partizanų būrys,
3. Antano Žilio-Žaibo 15 partizanų būrys,
4. lt. Broniaus Žižiūno-Giraičio 20 partizanų būrys,
5. Felikso Katlerio-Perkūno 51 partizano būrys

Visi šie būriai, išskyrus Perkūno, priklausė Vyties apygardai. Pastarasis priklausė Didžiosios Kovos apygardai ir jo pagrindu 1946m. susikūrė DKA 5-asis bataljonas

Pagirių valsčius

Pagirių valsčiuje kūrėsi D. Vaitelio vadovaujamas partizanų junginys¹⁸. Jis ir A. Vaičiūnas pradėjo organizuoti būrius (abu vadai buvo kilę iš Pagirių valsčiaus). Bendrai 1944 metais Pagirių valsčiuje veikė apie 100 partizanų¹⁸. D. Vaitelio- Briedžio būryje buvo apie 20 partizanų. Jo pavaduotojo A. Vaičiūno 15-18 partizanų. Be to, į D. Vaitelio vadovaujamą junginį įėjo²⁰: J. Požėčkos 20 partizanų būrys V. Eivos vadovaujamas 20 partizanų būrys, Vlodo Jako apie 20 partizanų būrys.

1945m. birželio 24d. kautynėse su NKVD Taujėnų valsč. žuvo A. Vaičiūnas (kilęs iš Pagirių valsč. Trakų kaimo)²¹.

1944m. spalio mėn. D. Vaitelio vadovaujamas partizanų būrys užėmė Vadoklių miestelį, kur iš areštinės išvaduoti 5 vietiniai gyventojai²².

Po to sekė dar keletas partizanų akcijų: 1944.10.24 užimtas Vaivadiškių dvaras 1945.04.03 prie Vaškonių kaimo susidūrimė žuvo 2 skrebai.

1945m. pradžioje D. Vaitelis paskelbė amnestiją Pagirių miestelio skrebams ir pakvietė juos įsijungti į partizanų gretas Juos tai paveikė- 32 skrebai su ginklais pabėgo iš Pagirių. Po to dalis jų įsijungė į naujai sukurta J. Dambrausko būrį.

Visi paminėti partizanų būriai nuo 1944 metų priklausė Vyties apygardai.

Deltuvos valsčius

Šis valsčius yra Ukmergės apskrities centre. Vyties apygardos partizanai veikė Deltuvos valsčiaus vakarinėje ir šiaurinėje dalyje, tuo tarpu rytinėje ir pietinėje dalyje dažnai pasirodydavo Didžiosios Kovos apygardos partizanai.

1945 metais Deltuvos valsčiuje veikė trys DKA partizanų būriai: Klevo²³, Apolevičiaus-Barzdos Radzevičiaus-Obelies²⁴.

1945 metais Deltuvos valsčiuje bazavosi vienas Vyties apygardos partizanų būrys vadovaujamas Balio Lukoševičiaus (1945m. vasarą buvo sunaikintas- žuvo 7 partizanai, kiti išsisklaidė)²⁵.

Kavarsko valsčius

1944-45m. veikė 6 partizanų būriai²⁶:

1. Itn. Br. Žižiūno-Giraičio apie 100 partizanų būrys (priklausė Vyties apygardai)²⁷,
2. buv. šaulių būrio vado Petro Brigatskio 23 partizanų būrys(priklausė DKA)²⁸.
3. buv. mokytojo J. Aleknavičiaus iš Sabulių kaimo būrys (priklausė DKA).
4. buv. policijos vachmistro J. Dėdelės būrys (priklausė DKA)²⁸.
5. buv. policininko Broniaus Sudeikio-Klajūno 40 partizanų būrys (DKA),
6. Jono Raudonikio-Patašono - 60 partizanų būrys (priklausė DKA)³⁰.

Panevėžio apskrityje Vyties apygardos partizanai 1944-45m. veikė Vadoklių, Ramygalos, Krekenavos, Naujamiesčio, Raguvos valsčiuose.

Vadoklių valsčius

Vadoklių valsčiuje 1944-45m. veikė buvusio policijos vachmistro Alfonso Smetonos-Žygaudo partizanų būrys ir puskarininkio Povilo Kecoriaus-Fiurerio vadovaujamas būrys³¹.

Ramygalos valsčius

1944-45m. valsčiuje susikūrė Vyties apygardai priklausantis partizanų junginys, kuriam priklausė Antano Užkuraičio, Antano Krištonaičio, Mykolo Kraujelio, Kazimiero Šniutės būriai³². A. Krištonaičio vadovaujamame būryje buvo apie 100 partizanų.

Krekenavos valsčius

Valsčiuje veikė desantininko Balio Lukoševičiaus-Baublio partizanų būrys³³.

Naujasodžio valsčius

Čia 1945 metais veikė du partizanų būriai: majoro Jono Januškevičiaus-Dėdės būrys veikė visiškai savistoviai - nepriklausė nei vienai partizanų apygardai (1945 metų rudenį šis būrys buvo išsklaidytas); desantininko Antano Žygo būrys.

Raguvos valsčius

Raguvos valsčiuje ir kaimyniniuose Vadoklių ir Ramygalos valsčiuose veikė leit Petro Bliekos vadovaujamas partizanų Junginys 1945 metais šiam junginiui priklausė 3 būriai: desantininko Mykolo Dobrovolskio-Čeponio, buv. policijos vachmistro J. Baltušniko-Vienuočio ir paties P.Bliekos būriai.

3-oji Šiaurės LLA apygarda

1944m. pabalgoJe-1945m. pradžioje Panevėžio apskrities Miežiškių, Naujasodžio, Panevėžio valsčiuose nusileido 3 desantinės grupės kurioms vadovavo leitenantas Antanas Šilas-Kovas Vladas Jazokas-Petraitis ir vyr. leitenantas Steponas Girdžiūnas-Gegužis³⁴.

1945m. pradžioje šių grupių pagrindu susikūrė 3-oji Šiaurės LLA apygarda³⁵.1945m. antroje pusėje šiai apygardai priklausantys partizanų būriai veikė Viešintų, Šimonių, Kupiškio, Panevėžio, Pumpėnų, Pušaloto, Raguvos Rozalimo, Smilgių, Subačiaus Šeduvos valsčiuose. Petraitis ir Gegužis palaikė ryšius su Vyties apygardos partizanais veikiančiais Raguvos Panevėžio, Ramygalos valsčiuose.

Vyties apygardos organizacinė struktūra 1945-47m.

Vyties apygardos partizanų organizacinė struktūra kūrėsi Lietuvos kariuomenės ir LLA pavyzdžiu³⁶. LLA įtaka ypač matoma 1944-45m. Tai suprantama, nes pirmasis Vyties apygardos vadas J. Krištaponis buvo LLA narys Pagal LLA centrinio štabo įsakymą Nr. 4 (1944.12.10) Ukmergės apskritis buvo priskirta Vilniaus LLA apygardai³⁷. LLA vadovybė įsakė, kad šioje apskrityje veikiantys partizanų būriai turi sudaryti atskirą LLA rajoną³⁸. Pavyzdžiui, Trakų apskrityje Vilniaus apygardos LLA štabas įsteigė 5-ąjį LLA rajoną.1945m. pradžioje, sunaikinus LLA centrinį ir Vytauto apygardos štabus, 5-asis LLA rajonas pavadintas 5-ąja LLA apygarda

Panašūs procesai vyko Ukmergės apskrityje, kur iš pradžių kūrėsi

LLA rajonai, o tik vėliau- Vyties apygarda Galima sakyti, ji kūrėsi dviejose Ukmergės ir Panevėžio apskrityse, tačiau nebuvo jas vienijančio centro, kuris apjungtų visus minėtose apskrityse veikiančius partizanų būrius. Pvz: Ukmergės apskrityje jau 1944 metų pabaigoje susiformavo keletas partizanų junginių: Balninkų. Kurklių valsčiuose- J. Šlbailos-Dieduko partizanų rinktinė, Taujėnų valsčiuje- J.Krištaponio vadovaujama partizanų rinktinė. Pagirių valsčiuje- D. Vaitelio vadovaujamas partizanų junginys³⁹.

Panevėžio apskrities šiaurinėje dalyje 1945 metų pradžioje susikūrė 3-oji Šiaurės LLA apygarda⁴⁰, pietinėje dalyje kūrėsi keletas partizanų junginių, kurie 1945 metais įsijungė į Vyties apygardą⁴¹.

Vyties apygardos partizanai 1946-47 metais veikė net trijų valsčių: Ukmergės Panevėžio. Kėdainių teritorijose. Apygardos vadovybė stengėsi, kad atskiri partizanų Junginiai- rinktinės veiktų atskirose apskrityse Matyt jau 1945 metais Ukmergės apskrityje veikiantis partizanų junginys, priklausęs Vyties apygardai, sudarė vieną rinktinę. Panašiai partizanų vadovybė veikė ir kituose Lietuvos rajonuose-t. y. rinktinės teritorija buvo apibrėžiama apskrities teritorija. Vyties apygardoje pagrindinis skirtumas buvo tas kad abiejose apskrityse- Ukmergės ir Panevėžio- kūrėsi štabai, pretenduojantys vadovauti apygardai. Partizanai tikėjosi greitų permainų ir laukė, kad atsikurs Lietuvos valstybė ir jie savo organizacinių vienetų pagalba galės atkurti civilinę administraciją vietose.

1946 metų pradžioje Ukmergės apskrityje buvo 5 partizanų būriai, priklausantys Vyties apygardai, kurie veikė Pagirių, Siesikų, Taujėnų. Deltuvos Kavarsko valsčiuose. Tiesiogiai Vyties apygardos štabui buvo pavaldūs šie būriai⁴²:

1. Jono Dambrausko- 30 partizanų būrys (kartu ir apygardos štabo apsaugos būrys- veikė daugiausia Pagirių valsčiuje)⁴³.
2. J.Survilos-Šarūno- 20 partizanų būrys (veikė daugiausia Pagirių ir Siesikų valsčiuje)⁴⁴.
3. Vlodo Jako- 20 partizanų būrys (daugiausia Pagirių ir Šėtos valsčiuose).
4. J.Požėčkos-Tėvo- 7 partizanų būrys (veikė daugiausia Deltuvos ir Siesikų valsčiuje).
5. J.Sauliūno-15 partizanų būrys (veikė daugiausia Taujėnų ir Deltuvos valsčiuose)

1946m. balandžio mėn. Siesikų valsčiuje Viliukų miške D. Vaitelio ir J. Survilos-Šarūno iniciatyva buvo sukurtas naujas partizanų būrys

kurtam vadovavo Benediktas Narkevičius-Algis iš Siesikų valsčiaus Šiliūnų kaimo⁴⁵.

1946 metais Vyties apygardos vadas D. Vaitelis savo pavaduotojais paskyrė J. Dambruską ir J. Survilą-Šarūną⁴⁸. Šis paskyrimas matyt ir buvo Vyties apygardos partizanų rinktinės Ukmergės apskrityje kūrimo pradžia Vėliau J. Survilos ir D. Vaitelio iniciatyva buvo įkurtas Algio būrys Deltuvos valsčiuje. Šarūno būrys buvo vienas iš aktyviausių Ukmergės apskrities partizanų būrių.

1946.09.28 Šarūno būrys užpuolė Siesikų miestelį, sudegino MVD pastatą, nušovė kelis valsčiaus aktyvistus⁴⁷, 1946.04.10 būrys dalyvavo kautynėse su NKVD daliniu Taujėnų valsčiuje prie Varžų kaimo (žuvo 10 partizanų)⁴⁸.

Panevėžio apskrityje Vyties apygardai 1946 metais priklausė partizanų būriai, veikiantys Vadoklių, Krekenavos, Panevėžio, Raguvos Ramygalos Miežiškių valsčiuose. 1946m. pradžioje Vyties apygardai Panevėžio apskrityje priklausė 13 partizanų būrių, kurie buvo susijungę į nemažus dalinius⁴⁹. Ramygalos ir Krekenavos valsčiuose 1946m. veikė Antano Užkuraičio partizanų junginys, į kurį įėjo Antano Žuko-Čigono, kpt. Kazimiero Šniutės-Savanorio būriai. Junginio vadas A. Krištonaitis žuvo 1946.02.03⁵⁰.

Panevėžio ir Miežiškių valsčiuose veikė Vlodo Rukuižos-Lampeo partizanų junginys kurį sudarė 3 partizanų grupės Vlodo Šaibuko-Baritono, Vlodo Rukuižos-Lampeo, Pupų Dėdės Jau 1945m. pradžioje Lampeo užmezgė ryšius su D. Vaiteliu-Briedžiu.

Ramygalos Vadoklių, Raguvos valsčiuose 1946 metais veikė lt. Bliekos vadovaujamas partizanų junginys. Jį sudarė 3 partizanų būriai: desantininko Mykolo Dabrovolskio-Čeponio, policijos vachmistro Jono Baltušniko-Vienuolio ir Petro Bliekos būriai - bendrai visoje rinktinėje buvo 58 partizanai.

Į Panevėžio apskritį dažnai su Vyties apygardos štabo nartais atvykdavo D. Vaitelis, jis susitikdavo su vietiniais partizanų būrių vadais duodavo jiems nurodymus⁵¹.

1947.09.30 žuvo D. Vaitelio pavaduotojas ir partizanų junginio Ukmergės apskrities vadas J. Survila-Šarūnas⁵². Nauju savo pavaduotoju D. Vaitelis paskyrė lt. Petrą Blięką. Tikriausiai šis paskyrimas buvo susijęs su partizanų rinktinės sudarymu Panevėžio apskrityje, kuri nuo 1949 metų pradžios buvo pavadinta Krištonio rinktinės vardu.

Baltušnikų šeima 1948m. vasarą: Liudvikas Baltušnikas, Elena Baltušnikaitė ir Jonas Baltušnikas-Vienuoelis (žuvo 1949.07.31)

Yra žinių, kad 1946-47m. Vyties apygardos štabas instrukcijų ir įsakymų neleido. Apygardos vadas D. Vaitelis ir jo pavaduotojas J. Survila-Šarūnas ir Petras Blieka lankėsi partizanų būriuose ir jų vadams duodavo žodinius nurodymus⁵³.

Iki 1949m. pradžios nėra žinių apie Vyties apygardos rinktinių štabų veiklą, net apie jų sukūrimą.

Vyties apygardos partizanams Ukmergės apskrityje, 1947.0930 žuvus Šarūnui, vadovavo jo pavaduotojas Antanas Stimburys-Tankistas o jam žuvus - Mykolas Šemežys-Aras kuris nuo 1949m. pradžios tapo Ukmergės apskrityje veikiančios Briedžio rinktinės vadu⁵⁴. Panevėžio apskrityje 1947.08 žuvus D. Vaitelio pavaduotojui P. Bliekai, kuris vadovavo visiems Panevėžio apskrityje veikusiems Vyties apygardos partizanams jį pakeitė buvęs mokytojas Petras Pakšys-Cezaris po to partizanų junginio vadu tapo policijos vachmistras Stasys Eidminavičius-Biednas Rupūžė, Rupūžėnas. Minėti partizanų vadai veikė daugiausiai Ramygalos ir Krekenavos valsčiuose. Nuo 1949 metų pradžios Panevėžio apskrityje susikūrus Krištaponio rinktinei, jai ėmė vadovauti Jonas Baltušnikas-Vienuoelis.

Nors žinių apie Vyties apygardos rinktinių veiklą 1946-47m. labai nedaug, tačiau apygardos organizacija matyt mažai skyrėsi nuo kitų partizanų apygardų.

1947m. Vyties apygardos vadas D. Vaitelis susitikdavo su kaimyninių DKA B rinktinės Algimanto ap. Šarūno rinktinės Žaliosios rinktinės junginių vadais Be to, organizacinę partizanų struktūrą kūrįmąsi skatino ir MGB agento J. Markulio-Erelis BDPS komitetas kurio tikslas buvo apjungti visą partizanų judėjimą vienai vadovybei ir jį sunaikinti.

Partizanų būriai, jų veikimo rajonai 1946-1947 metais

Panevėžio apskrityje 1946m. pradžioje Vyties apygardai priklausė 13 partizanų būrių, kurie sudarė kelis partizanų junginius vadovaujamus P. Bliekos A. Užkuraičio, Vl. Rukuižos-Lampeo.

Ar šie partizanų junginiai buvo laikomi kuopomis ar atskirais dideliais būriais su savo skyriais - tiksliai įvardinti sunku. Tuo labiau, kad patys partizanų vadai tuos pačius junginius vadino ir kuopomis, ir rinktinėmis, ir būriais.

Be jau paminėtų partizanų būrių 1946 metais Panevėžio apskrityje

veikė dar šie partizanų būriai:

1. Broniaus Likerausko 20 partizanų būrys (veikė Panevėžio valsčiuje)⁵⁵,
2. lt. V. Vaclovo Juospaičio 15 partizanų būrys (veikė Raguvos ir Taujėnų valsčiuose),
3. buv. vachmistro psk. Povilo Kecoriaus-Fiurerio 23 partizanų būrys (veikė Vadoklių valsčiuje)⁵⁶,
4. Antano Žygo-Aptiekoriaus 13 partizanų būrys (veikė Naujamiesčio valsčiuje),
5. Stasio Eidminavičiaus-Biedno Rupūžės 10 partizanų būrys (veikė Ramygalos valsčiuje),
6. buv. mokytojo Petro Pakšto-Cezario 10 partizanų būrys (veikė Ramygalos valsčiuje),
7. A. Smetonos-Žygaušo 12 partizanų būrys (veikė Vadoklių valsčiuje),
8. Ipolito Lukoševičiaus-Baublio 35 partizanų būrys (veikė Krekenavos valsčiuje).

Žuvė Vienuolio būrio partizanai

Prie J.Baltušniko- Vienuolio palaikų motina ir sesuo

1946.01.06 žuvo būrio vadas Vaclovas Juospaitis (kilęs iš Raguvos valsčiaus Traupio mstL)⁵⁷.

1946.02.15 Raguvos miške žuvo 6 partizanai iš Jono Vienuolio-Baltušniko būrio⁵⁸.

1946.01.28 P. Blėkos partizanai Raguvos valsčiuje nušovė 5 skrebus ir Raguvos milicijos viršininką.

1946.02.03 Raguvos valsčiuje žuvo partizanų junginio vadas Antanas Krištonaitis⁵⁸.

1947 metais lyginant su 1946m., organizacinė - karinė struktūra išliko beveik nepakitusi.

Žuvus A. Krištonaičiui, toliau Ramygalos valsčiaus partizanams vadovavo Švenčiuliškių pradžios mokyklos mokytojas Petras Pakšys-Mokytojas

1947m. Ramygalos valsčiuje toliau velkė S. Eidminavičiaus-Biedno Rupūžės būrys ir K. Šniutės-Savanorio būrys⁶⁰. K. Šniutė žuvo 1947.10.17 Petkūnų kaime. Toliau šiam būriui vadovavo Vladas Mataitis.

1946m. Ramygalos valsčiuje susikūrė naujas psk. Petro Vazonio-Vėtros būrys. Be to 1946m. pab. - 1947m. pradž tarp Pagirių ir Ramygalos valsčių susikūrė 2 nauji būriai; Vlado Railos-Mykolaičio(14 part) ir Mykolo Šemežio-Aro (13 part). 1946m.žuvus Vl. Railai-Mykolaičiui, jį pakeitė Kazys Kirdonis-Nemura (iš Ramygalos valsč. Vivenių km.)⁶².

1947.09.25 žuvo būrio vadas Jonas Požėčka-Tėvas iš Pagirių valsčiaus Tunikonių kaimo. jį pakeitė Mykolas Šemežys-Aras⁶³.

1947m. gruodžio mėn. Panevėžio apskrityje Vyties apygardai priklausė 6 partizanų būriai - apie 60 partizanų⁶⁴.

Per 1947 metus apygarda patyrė daug netekčių iš vadovybės tarpo.

1947.11.02 Ramygalos valsčiuje prie Dvariškio kaimo žuvo P. Pukšys-Cezaris ir Vladas Drąsutis-Vytenis⁶⁵.

1947.10.09 Ramygalos valsčiuje prie Juodikonių kaimo žuvo St. Eidminavičius-Biednas Rupūžė, jį pakeitė Jonas Kalvaitis-Pažįstamas iš Ramygalos valsčiaus Lingerio dvaro⁶⁶.

Ukmergės apskrityje 1946 metų pradžioje veikė 15 partizanų būrių, kuriuose tuo metu buvo apie 300 vyrų. 6 iš jų priklausė Vyties apygardai⁶⁷. 1946.04 Siesikų valsčiuje susikūrė naujas Algio būrys⁶⁸.

1946.01.12 buvo sunaikintas J. Sauliūno būrys⁶⁹; likusiems partizanams vadovavo Antanas Juozukėnas-Liūtas iš Raguvos valsčiaus

1946m. vasario mėn. visoje Ukmergės apskrityje prieš 300 partizanų velkė 18 skrebių būrių, juose buvo- 504 skrebai ir 54 slapukų grupės- 340 žmonių, neįskaitant NKVD garnizonų miesteliuose. Nors jėgos aiškiai buvo nelygios bet 1946m. partizanai didelių nuostolių nepatyrė. Be kita ko tai galima paaiškinti ir vietinių gyventojų parama partizanams⁷⁰.

1947m. pradžioje Ukmergės apskrityje toliau velkė Vyties apygardos štabas, kurį tuo metu sudarė 10 partizanų⁷¹. J.Survilos-Šarūno būrys išaugo iki 27 partizanų, B. Narkevičiaus-Algio būrys- iki 28 partizanų, vietoje sunaikinto J. Sauliūno būrio atkurtas Luto būrys J. Požėčkos-Tėvo būrys išaugo iki 24 partizanų.

Viso per 1947 metus žuvo 4 Vyties apygardos būrių vadai, veikę Ukmergės apskrityje⁷².

1947 metais žuvus Vyties apygardos partizanų, veikiančių Ukmergės apskrityje, junginio vadui J. Survilai-Šarūnui, jį pakeitė jo pavaduotojas Antanas Stimburys-Tankistas (žuvo 1948m. 1102)⁷³. Po jo vado tapo Jonas Baravykas-Vygantas iš Taujėnų valsčiaus

Panevėžio apskrityje, žuvus D. Vaitelio pavaduotojui ir rinktinės vadui P. Blėkai toliau rinktinėi vadovavo St Eidminavičius-Biednas Rupūžė. Jam žuvus 194710.08, toliau vadovavo Jonas Kalvaitis-Pažįstamas

Vyties apygardos štabas ir jo veikla 1946-1948 metais

Nuo 1945 metų sausio mėnesio, kai žuvo pirmasis apygardos vadas J. Krištaponis, apygardai vadovavo jo pavaduotojas D. Vaitelis-Briedis⁷⁴. 1945- 1946m. Briedžio pavaduotoju buvo ltn. Antanas Danyla-Kernius štabo propagandos skyriui vadovavo Bronius Eglinskas-Saulius, sanitariniam skyriui- Marijonas Smetona-Ripka (apie štabo pareigūnus žinių nėra)⁷⁵. Žinoma, kad 1946m. pradžioje Vyties apygardos štabas buvo sunaikintas- žuvo minėti 3 štabo pareigūnai. 1946m. apygardos vado adjutantu buvo Vermachto leitenantas Vilius (kilęs iš Klaipėdos krašto). Po jo žūties 1947m, Briedžio pavaduotoju tapo Alfonsas Smetona-Žygaudas. Štabo apsaugos būrio vadu 1946 metais buvo paskirtas Jonas Dambrauskas (kartu jis ėjo ir vado pavaduotojo pareigas).

J. Dambrauskas žuvo 1947m. kovo 29d, P. Blieka, ėjęs vado pavaduotojo pareigas po jo, žuvo 1947m. rugpjūčio mėn. Po to D. Vaitelio pavaduotoju tapo Jonas Kilijonas-Mikas iš Pagirių valsč. Maišymų kaimo⁷⁶.

Taigi, 1947m. pradžioje D. Vaitelio štabą sudarė 8 partizanai⁷⁷: vokiečiai Vilius, J.Kilijonas-Mikas⁷⁸, Antanas Kadžys, Antanas Šivys-Šalapka⁷⁹, Vladas Dargužis-Žvirblis⁸⁰, Antanas Pakeltis⁸¹, Vaclovas Burbulis-Bėgūnas⁸², Jonas Jaskonis-Anūkas.

Nėra žinių apie Vyties apygardos štabo narių pasiskirstymą pareigomis iki 1949m. Be jau minėtų Vyties apygardos štabo narių iki 1949m. paminėti Stasys Grybas⁸³-Vokietis iš Pagirio miestelio, 1948m. dingęs be žinios ir Albinas Burbulis-Grėbllys iš Raguvos valsč. Gudelių km, suimtas 1953m. gegužės 9d. ir nuteistas mirties bausme⁸⁴.

Galima teigti, kad 1946- 1947m. Vyties apygardos štabas neturėjo skyrių, neleido įsakymų, instrukcijų ir spaudos⁸⁵. Nors štabo pareigūnai dažnai

*Vyties apygardos vadas Alfonsas
Smetona-Žygaudas*

lankė atskirus partizanų būrius, duodavo vadams nurodymus tai buvo daugiau formalus susivienijimas. Daugelį apygardos būrių aplankė pats D.Vaitelis⁸⁶.

MGB agento Juozo Markulio-Erelio ryšiai su Vyties apygarda

Partizanų vadai, siekdami sudaryti bendrą partizanų vadovybę 1946-1947m, susidūrė su MGB agentu J. Markuliu. Vyties apygardos vadas D.Vaitelis pirmuosius ryšius su J. Markuliu užmezgė 1946m.⁸⁷, bet su kieno pagalba tai buvo padaryta- pasakyti sunku. Jau nuo 1947m. pradžios Vilniuje pas J. Markulį lankydavosi D.Vaitelio ryšininkė Birutė Vežikauskaitė⁸⁸. Ypač ryšiai sustiprėjo po J. Markulio ryšių įgaliotinio Dėdės Petro vizito 1947m. pas D. Vaitelį⁸⁹. 1947m. ryšius tarp D. Vaitelio ir J. Markulio palaikė ryšininkė Aldona. Ji 3 kartus lankėsi ir pas vieną iš Panevėžio apskrities partizanų vadų Vl. Rukuižą-Lampeo⁹⁰. Jau nuo 1947m. rugsėjo MGB ėmė partizanus "legalizuoti", t.y. partizanų vadams per MGB agentūrą buvo teigiama, kad norint išsaugoti pagrindines jėgas ateičiai, reikia apsigyventi legaliai su J. Markulio-Erelio vadovaujamo BDPS komiteto paruoštais dokumentais miestuose ir laukti. Vladas Rukuiža-Lampeo su Erelio perduotais dokumentais išvyko gyventi į Vilnių kartu su 6 savo būrio partizanais. V. Rukuiža-Lampeo, J. Markulio-Erelio ryšininko įkalbėtas, į Vilnių atsivežė savo žmoną ir du vaikus ir juos apgyvendino Aitvaro bute. 1947m. gruodžio pabaigoje Vl. Rukuiža ir kiti jo būrio partizanai buvo areštuoti⁹¹.

Stebina partizanų pasitikėjimas J. Markuliu ir jo BDPS komitetu. Kai Aitvaras pasiūlė partizanams vykti iš Panevėžio į Vilnių traukiniu, jie atsisakė. Tada Aitvaras atsiuntė sunkvežimį ir partizanus, kurie nutarė apsigyventi su fiktyviais dokumentais, išsivežė į Vilnių. Aitvaras siūlė Vl.Rukuižai atvežti savo būrio partizanų nuotraukas, žadėdamas pagaminti dokumentus.

Nuo 1947m. balandžio mėn. J. Markulis savo rankose turėjo Vyties apygardos vado žmoną Aleksandrą, kuri po sužeidimo buvo atvežta gydyti į Vilnių⁹².

1947m. rugpjūčio 27d. Vyties apygardos teritorijoje, prie Adomonių kaimo, vyko J. Markulio organizuotas BDPS Karinės kolegijos posėdis. Jame stengtasi įrodyti partizanų vadams, kad 1947m. pradžioje formuoto BDPS prezidiumo vadovai Žvejas, Skirmantas ir kiti šmeižia

Erelį, skaldo judėjimą ir nori užgrobti valdžią⁹³. Taip buvo stengiamasi išlaikyti savo įtaką bent kai kuriems vadams, jais manipuluoti o vėliau sunaikinti. Galutinai J. Markulio vaidmuo Vyties apygardos vadams išaiškėjo 1947m. rugsėjo mėn.⁹⁴. Tuo metu D. Vaitelis sužinojo, kad iš Vilniaus tik atsitiktinumo dėka pabėgo Vytauto apygardos vadas V. Kaulinis-Miškinis ir Algimanto apygardos vadas A. Slučka-Šarūnas. Po šio įvykio Šiaurės Rytų Lietuvos srities vadas J. Kimštas-Žalgiris 1947m. rugsėjo 20d. išleido Įsakymą Nr.19⁹⁵, kuriame įsakė visiems partizanams nutraukti bet kokius ryšius su J. Markulio-Erelio BDPS komitetu, taip pat panaikinti visus ryšių punktus, perspėti ryšininkus.

Vyties apygardos organizacija 1948-1950m. Įsijungimas į Šiaurės rytų Lietuvos sritį.

1948m. pradžioje, iš 10-ies buvusių apygardos štabo pareigūnų, liko 5⁹⁶: vadas D. Vaitelis-Briedis, jo pavaduotojas J. Kilijonas-Mikas, štabo apsaugos būrio vadas A. Šivys, vado adjutantas A. Smetona-Žygaudas ir A. Pakelaitis. Visi šie pareigūnai, išskyrus vado adjutantą A. Smetoną-Žygaudą, žuvo 1948 metų I-oje pusėje. Ypač skaudi netektis apygardai buvo jos vado D. Vaitelio-Briedžio, jo pavaduotojo J. Kilijono-Miko ir štabo apsaugos būrio vado A. Šyvio-Šalapkos žuvimas 1948.05.13 Taujėnų valsčiuje prie juodvisinių kaimo⁹⁷. Dar anksčiau, 1948.03.28 žuvo štabo narys A. Pakeltis. Taigi 1948m. vasarą Vyties apygarda liko be vadovybės.

Štabo atkūrimo ir kitos organizacinės veiklos ėmėsi D. Vaitelio adjutantas A. Smetona-Žygaudas, kilęs iš Vadoklių valsč. justiškių km. jis pradėjo apygardos karinių struktūrų reorganizavimą. Tam turėjo įtakos tiek vadovybės žūtis, tiek Erelio demaskavimas. Tokia reorganizacija vyko visoje Lietuvoje⁹⁸.

1947 metais užmegzti ryšiai su Šiaurės rytų srities vadovybe tapo pastovūs ir glaudūs 1948m. Vienas iš pirmųjų įsakymų, pradėjusių apygardos karinės struktūros reorganizaciją, buvo įsakymas Nr.3, pasirašytas 1948.06.30⁹⁹. jame Vyties apygarda dalijama į 4 rajonus. Deja, nėra išlikusio šio įsakymo teksto - apie jį galima kalbėti remiantis tik vėlesniais dokumentais. Tokiu būdu galima nustatyti pirmuosius apygardos rajonų vadus. Du rajonai buvo sudaryti Ukmergės ir Kėdainių apskrityse, 2 - Panevėžio apskrityje. Visų būrių, veikiančių Ukmergės ir Kėdainių apskrityje, vadu tapo Juozas Survila-Šernas¹⁰⁰. Vienam iš čia veikusių rajonų vadovavo jo pavaduotojas A. Stimburys-Tankistas (kilęs iš Deltuvos

valsč-Žeimių km.). Žuvus Šarūnui, jis vadovavo partizanų rinktinei ir rajonui. 1948.11.13 žuvo Tankistas, jo pavaduotojas Domas Krogertas-Uosis ir adjutantas Domas Našlėnas-Radvila bei 2 eiliniai partizanai¹⁰¹. Nuo 1949m. pradžios Šarūno- Tankisto rinktinė buvo pavadinta Briedžio rinktine ir jos vadu paskirtas vienas iš rajonų vadų Mykolas Šemežys- Aras¹⁰². Rajono vado pareigas, žuvus Tankistui, perėmė ltn. Antanas Žilys-Žaibas.

Panevėžio apskrities rajonams vadovavo ltn.Jonas Kalvaitis-Pažįstamas ir buv. Raguvos miestelio policijos viršininkas Jonas Baltušnikas-Vienuolis. Panevėžio rinktinei, atrodo, vadovavo Vladas Drąsutis-Vytenis.

1949.0420 Vyties apygardos vadas A. Smetona-Žygaudas išleido įsakymą Nr.12¹⁰³, kuriuo buvo įsteigiamos 2 rinktinės, pavadintos pirmųjų apygardos vadų. Briedžio ir Krištaponio, garbei. Briedžio rinktinė apėmė Ukmergės ir Kėdainių apskrityse veikusius partizanų būrius, vadu paskirtas Mykolas Šemežys-Šepetys. Krištaponio rinktinė apėmė Panevėžio apskrityje veikusius būrius. jos vadu tapo J. Baltušnikas-Vienuolis, o jam žuvus 1949.0731 - Antanas Vaičiukonis-Šermukšnis¹⁰⁴.

*Vyties apygardos štabo narys
_____ A.Tvaska-Rugelis.*

Briedžio rinktinėje sudarytiems 3-am ir 4-am rajonams vadovavo: 3-am rajonui pradžioje vadovavo pats apygardos vadas Žygaudas, vėliau-buvęs Tankisto pavaduotojas Jonas Baravykas-Vygantas; 4-am rajonui -pradžioje Albinas Burbulis-Žilvinas, vėliau buv. atsargos ltn. Bronius Karbočius-Bitė.

ę *Vyties apygardos vadų susitikimas. Sėdi: Antanas Stimburys-Tankistas, Alfonsas Smetona-Žygaudas, Jonas Baravykas-Vygantas; stovi: pirmas- Oliesius Auglys-Ridikas, šeštas- Juozas Petrikas-Svedrys.*

Kazimieras Kirdonis-Nemura (žuvo 1952m.)

1949m. pradžioje buvo sudarytas naujas Vyties apygardos štabas¹⁰⁵. Štabo viršininku buvo paskirtas Kostas Tvaska-Rugelis, vado adjutantu - buvęs Šilų mokytojas Petras Grakauskas-Diemedis, ūkio sk. viršininku - Simonas Tumšė-Zenonas, štabo org. sk. viršininku Alfonsas Gritėnas-Husaras, Skalikas štabo sekretore - Bronė Tarutytė-Berniukas. Taip pat 1946m. pradžioje sudaryti Briedžio ir Krištaponio rinktinių štabai¹⁰⁶. Briedžio rinktinės vadu paskirtas Šemežys-Aras, rinktinės vado adjutantu - Kazimieras Kirdonis-Nemura, ūkio sk. viršininku - Vaclovas Burbulis-Bėgūnas. Krištaponio rinktinės vadu paskirtas J. Baltušnikas-Vienuolis vado pavaduotoju - K. Tvaska-Rugelis (kartu ėjo ir apyg. štabo viršininko

Pilėnų tėvūnijos partizanai Biržų girioje. Priekyje sėdi: Adolfas Bičiūnas, Norbutas Tauterys, Linas Kabakevičius, Saulius- svečias iš Žaliosios rinktinės, Linas Pivoravičius-Kanapė, Tilvikas- svečias iš Žaliosios rinktinės, Tautmylis Vaitiekūnas, Kostas Kregždė-Muzikantas; stovi: Edvardas Žilinskas, Bronius Krivickas, Jonas Krivickas, Juozas Tučius, Steponas Giedrikas-Girietis (Pilėnų tėvūnijos vadas), Robertas Tučius-Barzdyla, D.Ruzelė, Vladas Būtėnas, Bronius Meškėnas, Emilija Lujanienė, Alfonsas Valentėlis- bankininkas Vailokaitis.

pareigas), ūkio sk. viršininku - S. Tumšė-Zenonas (kartu ir apygardos ūkio skyriaus viršininkas).

Jau 1949 m. vasarą Vyties apygardos vadovybė patyrė skaudžių nuostolių. Liepos mėnesį buvo suimtas štabo adjutantas Petras Grakauskas-Diemedis¹⁰⁷. 1949.07.31 Vadoklių valsčiuje Šilų miške žuvo apygardos štabo viršininkas K. Tvaska-Rugelis ir visi Krištaponio rinktinės štabo pareigūnai¹⁰⁸.

Vyties apygardos rajonai

Krištaponio rinktinę sudarė 2 rajonai¹⁰⁸: 1-as rajonas apėmė Ramygalos, Krekenavos, Naujamiesčio valsčius. 1948m. i-ojo rajono vadu paskirtas Vladas Drąsutis-Vytenis. 1949 metais rajone veikė 3 partizanų būriai: - Vl. Drąsučio-Vytenio, Jono Kalvaičio-Pažįstamo ir Aniceto Krlkščiūno-Kreivlo. 2-asis rajonas apėmė Raguvos, Miežiškių, Panevėžio valsčius. 1948m. šio rajono vadu paskirtas J. Baltušnikas-Vienuolis. 1949m. šiam rajonui priklausė 3 partizanų būriai: J. Baltušniko-Vienuolio, J. Dogelio-Gintaro, Antano Vaičiukonio-Šermukšnio.

Briedžio rinktinę sudarė taip pat 2 rajonai¹¹⁰: 3-asis rajonas apėmė Taujėnų, Siesikų, Deltuvos valsčius. 1948m. šio rajono vadu buvo paskirtas Antanas Stimburys-Tankistas. Rajone veikė 2 partizanų būriai: A. Stimburio-Tankisto ir A. Žilio-Žaibo. 4-asis rajonas apėmė Ukmergės apskrities Pagirių, Vadoklių valsčius, Kėdainių apskrities Šėtos, Dotnuvos valsčius. 1949 metais rajone veikė 5 būriai: M. Šemežio-Aro, K. Kirdonio-Nemuros, A. Burbulio-Ramūno, A. Žukausko-Lopo, V. Gėgžnos-Balandžio. 1949m. rajonui vadovavo A. Burbulis-Žilvinas, Ramūnas.

1950m. pradžioje Panevėžio apskrityje dar veikė 11 partizanų būrių¹¹¹: Mykolo Janulio-Tautvydo, Ant. Vaičiukonio-Šermukšnio, J. Kalvaičio-Pažįstamo, V. Drąsučio-Vytenio, A. Krikščiūno-Kreivio, P. Aleknos-Ažuolo, K. Kirdonio-Nemuros, Vinco Gėgžnos-Balandžio, A. Žilio-Žaibo, J. Baltušniko-Vienuolio. Viso šiuose būriuose buvo 86 partizanai.

Ukmergės apskrityje tuo metu veikė 2 Vyties apygardai priklausančių partizanų būriai: J. Baravyko-Vyganto, M. Šemežio-Aro būriai. juose buvo apie 20 partizanų.

Taigi, bendrai Vyties apygardoje 1950 metais buvo daugiau nei 100 partizanų¹¹².

Vyties apygardos reorganizacija 1950-51 metais

Nors, kaip minėta 1950m. apygardoje buvo virš 100 partizanų, labai trūko karininkų, galinčių vadovauti štabams, taip pat intelektualų, besirūpinančių pagrindžio spaudos leidimu. Daugelis eilinių partizanų laikė, kad štabų veikla iš viso nereikalinga nors žuvus vadui, rinkdavo kitą - gerai pažįstamą ir gerbiamą asmenį.

1949m. patyrus didelių nuostolių, apygardos vado įsakymu buvo panaikinti 1 ir 2 rajonai ir iš jų likučių sudarytas vienas¹¹³. 1950.07.05 Vadoklių valsčiuje Kačiniškių miške žuvo apygardos vadas A. Smetona-Žygaudas, ūkio skyriaus viršininkas A. Gritėnas-Skalikas ir štabo sekretorė B.Tarutytė-Berņiukas¹¹⁴. Žuvus Žygaudui, nauju apygardos vadu buvo išrinktas Vyties apygardos Briedžio rinktinės vadas M. Šemežys-Putinas.

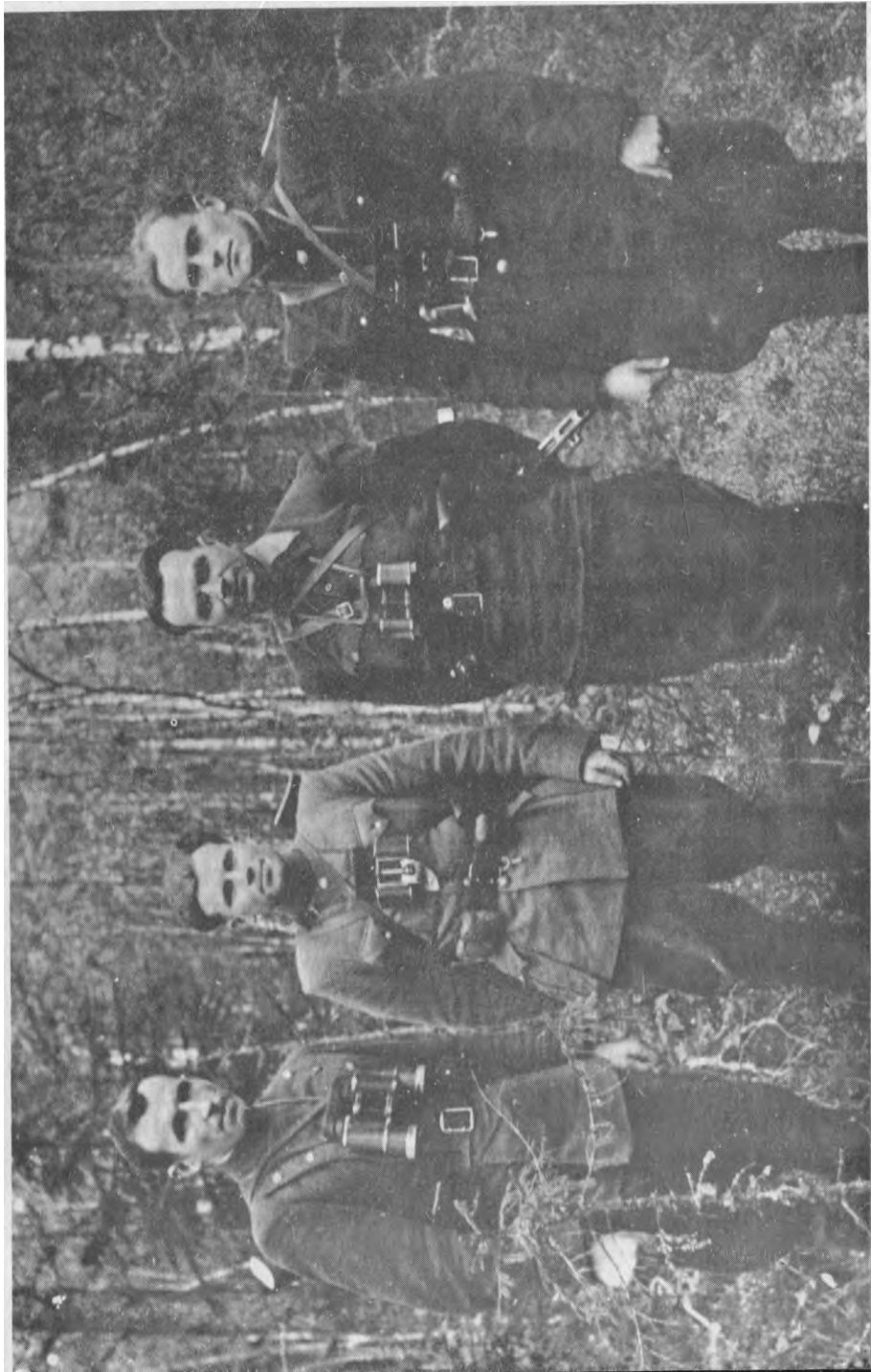
1951m. sausio mėn. į Vyties apygardą atvyko LLKS Prezidiumo narys J. Kimštas-Žalgiris, Aukštaitis¹¹⁵. Būtent jo įsakymu Nr.103 iš dviejų Vyties apygardos rinktinių buvo sudaryta viena - Gedimino rinktinė.

Vyties apygardos Gedimino ir Žaliosios rinktinės 1950-1953 metais

1949 metų pabaigoje Aukštaitijoje buvo sunaikinta Algimanto apygarda, į kurią nuo 1947m. įėjo Žalioji rinktinė¹¹⁶. Ši rinktinė buvo įkurta 1945m. kovo mėn. Šeduvos valsčiuje Radvilonių miške¹¹⁷. Pirmasis rinktinės vadas ir organizatorius buvo kapitonas I. Pucevičius-Radvila.

1945m. rugsėjo mėn. dalis rinktinės partizanų įsijungė į 3 Šiaurės LLA apygardą, vadovaujamą lttn. V. Jazoko-Petraičio. 1947.07.01 Žalioji rinktinė prisijungė prie Algimanto apygardos, 1949m. pabaigoje, sunaikinus Algimanto apygardą, 1950m. Žalioji rinktinė prisijungė prie Vyties apygardos.

1950m. pradžioje Žaliosios rinktinė veikė Panevėžio, Pumpėnų, Piniavos Smilgių, Rozalimo, Pušaloto, Joniškėlio ir Pakruojo valsčiuose. 1951m. prie Žaliosios rinktinės prisijungė partizanų būriai, veikiantys Vabalninko, Biržų, Pandėlio, Rokiškio rajonuose¹¹⁸. 1951m. Žaliąją rinktinę sudarė 3 tėvūnijos (rajonai) Kėstučio, Gedimino ir Pilėnų. Gedimino tėvūnijos vadu tuo metu buvo R. Žilyš-Saulius (žuvo 1952.05.05). Jai priklausė 5 būriai: Eimučio būrys -vadas Tautvilas Vaitiekūnas-Zubrys (veikė daugiausia Kupiškio rajone); Algimanto būrys - vadas Bitinas Žaibo būrys - vadas

Mykolas Suveizdis-Žolynas; Žalgirio būrys - vadas Antanas Liukpetris-Džiugas; Radvilos būrys - vadas Antanas Žitkevičius-Pušelė.

Kęstučio tėvūnija veikė Pušaloto, Panevėžio, Beržiūnų, Pajstrio apylinkėse. Tėvūnijai priklausė Juozo Šomkos-Čerčilio ir Vardausko būriai.

1951m. vasarą Žaliosios rinktinės vadai ėmėsi iniciatyvos prijungti Biržų apskrityje veikiančius partizanų būrius. Į Vabalninko raj. Puznos mišką atvyko Žaliosios rinktinės partizanai: rinktinės štabo visuomeninės dalies viršininkas Julius Navakas-Tilvikas, Gedimino tėvūnijos vadas Br. Žilys-Saulius ir Kęstučio tėvūnijos būrio vadas T. Vaitiekūnas-Zubrys kuris anksčiau palaikė ryšius su Vabalninko rajone veikusiais partizanais Kostu Kregžde-Piršliu ir jonu Baltušiu-Trimitu. Pastariesiems pasiūlius, Žaliosios rinktinės atstovai kartu su minėtų būrių partizanais 1951m. rugpjūčio pabaigoje išvyko į Biržų girią. Tuo metu Biržų girioje įvyko čia veikusių partizanų susitikimas. Jame pasisakė svečiai iš Žaliosios rinktinės Saulius ir Tilvikas. Jie pasiūlė Biržų krašto partizanams prisijungti prie Žaliosios rinktinės ir tapti LLKS organizacijos nariais. Dauguma vietinių partizanų, kuriems tuo metu vadovavo partizanų kuopos vadas Bronius Krivickas-Vilnius, sutiko su svečių pasiūlymu. Buvo nutarta Biržų krašte įkurti Sierakausko tėvūniją. ją sudarė 5 partizanų būriai: Jono Kurinsko-Krivio, Lino Kabutavičiaus-Kanapės, Kosto Kregždės-Piršlio, Br. Krivicko-Piršlio, J. Baltušio-Trimito.

1951m. rugsėjo mėn. tėvūnijos pavadinimas pakeistas - dabar tai Pilėnų tėvūnija Tuo pačiu metu sudarytas ir Pilėnų tėvūnijos štabas. Vadu buvo paskirtas Steponas Giedrikas-Girietis, štabo viršininku - Linas Pivoravičius-Kanapė (nuo 1952m. jį pakeitė K. Kregždė-Piršlys). Štabo visuomeninės dalies viršininku paskirtas Romas Petronis-Siaubas, o nuo 1952m.-Alfonsas Valentėlis-Milžinas.

1953m. pradžioje Pilėnų tėvūnijoje dar veikė 4 partizanų būriai, juose buvo 13 partizanų:

1. Radvilos būrys, vadas Robertas Tučas-Barzdyla. Būrys veikė Radviliškio valsčiuje ir kaimyniniuose Latvijos rajonuose,
2. Sakalo būrys, būrio vadas M. Suveizdis-Sakalas, Žolynas. Veikė Papilės, Pandėlio apylinkėse ir Biržų girioje,
3. Vytenio būrys, vadas K. Kregždė-Piršlys. Veikė Vabalninko ir Pandėlio apylinkėse,
4. Vėtros būrys vadas Steponas Giedrikas-Girietis (kartu ir Pilėnų tėvūnijos vadas). Veikė Biržų girioje.

<- Pilėnų tėvūnijos partizanai: Romas Styra-Rėksnys, Robertas Tučius-Barzdyla, Jonas Baltušis-Treniotas, Juozas Tučius.

Vyties apygardos Taujėnų apylinkių partizanai: Simonas Mesionis (žuvęs 1952.06.9 Lėno miške), Vaclovas Pauliukonis-Girėnas (žuvęs 1952m.)

Gedimino rinktinė

Rinktinė buvo įkurta 1951m. sausio mėn, kai į Vyties apygardą atvyko LLKS Prezidiumo Tarybos narys Jonas Kimštas - Aukštaitis¹¹⁹.

Kaip jau minėta, Gedimino rinktinė buvo sudaryta iš dviejų Vyties apygardos rinktinių: Briedžio ir Krištaponio. Pirmuoju vadu buvo paskirtas Jonas Vepštas-Paukštelis¹²⁰. Jam žuvus 1951.03.14, Gedimino rinktinės vadu tapo Edvardas Daučiūnas-Jokeris, Rimantas. Jam vadovaujant rinktinėje buvo sudarytos 3 tėvūnijos¹²¹: Varpo, Aušros ir Trimito. Gedimino rinktinės Varpo tėvūnijos vadu paskirtas buvęs Briedžio rinktinės 4-ojo rajono vadas Albinas Burbulis-Grėblys; Varpo tėvūnijos partizanai veikė Ukmergės apskrities Pagirių valsčiuje ir Kėdainių apskrities Šėtos valsčiuje. Čia 1951m. pradžioje veikė 3 partizanų būriai: A. Burbulio-Žilvino, Vlado Dargučio-Žvirblio ir Antano Palinausko-Klevo.

Didžiausiais, Trimito tėvūnijai, kuri veikė Ramygalos ir Kėdainių rajonuose, vadovavo Grigalius Štarolis-Plienais¹²². Tėvūnijoje 1951m. veikė net 7 partizanų būriai, nors kai kurie buvo labai maži- po 2-3 partizanus.

1. Baranausko būrys, vadas Kazys Janonis-Šnektis,
2. Kudirkos būrys, vadas Rapolas Garuckas-Sanitaras,
3. Žaibo būrys,
4. Povilo Lukšio būrys, vadas Mykolas Krikščiūnas-Valstietis,
5. Vydūno būrys, būrio vadas Vincas Gėgžna-Balandis,
6. Juozapavičiaus būrys, vadas Alfonsas-Tigras,
7. Klevo būrys, būrio vadas Henrikas Markauskas-Mėnesėlis.

Trečioji Gedimino rinktinės tėvūnija - Aušros - veikė Panevėžio, Troškūnų rajonuose¹²³. Tėvūnijos vadu buvo paskirtas Kazimieras Riauba-Kazokas. Aušros tėvūnijai priklausė 4 būriai:

1. Dainavos būrys, vadas Juozas Blinkevičius-Sakalas,
2. Liepos būrys, vadas A. Mickūnas-Liepa,
3. Vanago būrys, vadas Lionginas Šukys-Meškinas,
4. Ažuolo būrys, vadas Petras Alekna-Ažuolas.

Naują karinį vienetą- tėvūniją, buvo nutarta įvesti 1948m. lapkričio 12d. BDPS Prezidiumo posėdyje¹²⁴. Vyties apygardoje jos veikė iki galo, 1953m.

Vyties apygardos sunaikinimas 1952-1953 metais

1951m. iš dalies pasikeitė MGB kovos taktika su ginkluotu pagrindžiu⁴⁵. Jei anksčiau MGB tikslas buvo sunaikinti kuo daugiau karinių struktūrinių partizanų vienetų, naudojant tam karines operacijas ar agentūrą iš ryšininkų ir rėmėjų tarpo, tai nuo 1951m., LTSR MGB patvirtinus naują planą, svarbiausias dėmesys buvo skiriamas partizanų vadų suėmimui ir jų panaudojimui. Jei iki 1951m. MGB suimtus partizanus ištardydavo ir nuteisdavo, tai vėliau jiems buvo duodama garantija, kad įvykdžius MGB užduotį, jie bus reabilituoti. Sutikę bendradarbiauti buvo įjungiami į smogikų grupes, kurių nariai, persirengę ir apsiginklavę kaip partizanai, susitikdavo su ryšininkais ir buvusiais kovos bendražygiais. Suimti ir kartu vedžiojami partizanų vadai įtikindavo kitus partizanus, kad atvykusieji irgi yra kovotojai, tik iš kito krašto. Atsisakiusius bendradarbiauti KGB teisdavo mirties bausme ar 25m. lagerio. Norėdami priversti dirbti partizanus jų naudai, MVD- istai tardymo metu naudodavo įvairias fizinio ir psichologinio poveikio priemones.

Užduotį užverbuoti suimtus partizanus MGB- istams lengvino ir tai, kad 1951-53m. partizanų grupės tapdavo vis labiau izoliuotos viena nuo kitos ir nuo vadovybės. Nors būriai būdavo negausūs prieš juos veikdavo daugybė agentų. Per ilgus kovos su partizanais metus MGB buvo įgijusi didelę patirtį. 1948- 49m. masiniai trėmimai gerokai sumažino partizanų rėmėjų gretas.

Vienas iš pirmųjų partizanų vadų, suimtų agentų- smogikų pagalba Vyties apygardoje, buvo Gedimino rinktinės Aušros tėvūnijos būrio vadas Kostas Kregždė-Sausis¹²⁶. Į susitikimą su MGB jį padėjo iškviesti buvęs Vytauto apygardos Vaižganto rinktinės vadas Vaclovas Čepukonis-Tigras (kilęs iš Kamajų valsčiaus). 1952.12.28 Sausis buvo suimtas. Po to 1952.12.29 Panevėžio rajone Aleksandravos kaime žuvo Aušros (Gintaro) tėvūnijos štabo viršininkas Antanas Mickūnas-Liepa ir Trimito tėvūnijos Žaibo būrio vadas Vytautas Survila-Žaibas¹²⁷. 1953.01.30 Troškūnų rajone Barsukynės kaime K. Kregždės-Sausio pagalba buvo iškviestas ir suimtas Gedimino rinktinės Aušros (Gintaro) tėvūnijos vadas Kazimieras Riauba-Kazokas¹²⁸. Suėmus ir likvidavus Aušros tėvūnijos vadus, MGB agentų- smogikų grupės ėmėsi tokiais pačiais metodais likviduoti Gedimino rinktinės Trimito tėvūniją. 1953.02.15 Kazoko pagalba buvo iškviestas į susitikimą ir suimtas Trimito tėvūnijos Baranausko būrio vadas Kazys Janonis-Šnektis⁴⁹. 1953m. Šnekučio pagalba suimtas Trimito tėvūnijos

vadas Grigalius Štarolis-Plienai. Suėmę Trimito tėvūnijos vadą, MGB-istai ėmėsi čekistinių operacijų ir prieš Vyties apygardos Žaliosios rinktinės Kęstučio tėvūnijos vadus. 1953m. kovo 11d. buvo suimtas Kęstučio tėvūnijos Eimučio būrio vadas Tautvilis Vaitiekūnas-Zubrys¹³⁰. 1953m. kovo 17d. Joniškėlio rajone žuvo Žaliosios rinktinės organizacinio skyriaus viršininkas Nikodemus Masys-Rimvydas¹³¹.

1953m. balandžio 17d. Ramygalos rajone Rodų pušyne žuvo paskutinis Vyties apygardos Gedimino rinktinės vadas Edvardas Daučiūnas-Jokeris, taip pat Gedimino rinktinės būrių vadai Henrikas Markauskas-Mėnesėlis, Stasys Lukšys-Kiškis¹³². Po šio smūgio Gedimino rinktinė atkurta jau nebuvo. Vėliau veikė tik atskiri partizanai arba nedidelės partizanų grupės. 1953.04.19 žuvo Gedimino rinktinės būrio vadas Vytautas Vepštas-Žvaigždė¹³³.

1953m. vasarą smogikų grupės pradėjo veiklą prieš Žaliosios rinktinės Pilėnų tėvūniją¹³⁴. 1953.06.08 buvo suimtas tėvūnijos štabo viršininkas K. Kregždė-Piršlys¹³⁵.

1953m. birželio 15d. Ramygalos rajone prie Žižmų kaimo žuvo paskutinis Gedimino rinktinės Trimito tėvūnijos partizanas Rapolas Garuckas-Sanitaras-Kudirkos būrio vadas ir eilinis partizanas Petras Kraujelis-Čičinskas,

1953.06.17 Ukmergės rajone Medinių kaime suimtas paskutinis Gedimino rinktinės Varpo tėvūnijos vadas Vladas Dargužis-Žvirblis (nuteistas 25m. lagerio).

1953.07.14 Ramygalos rajone Mučlūnų miške žuvo paskutiniai Gedimino rinktinės partizanai Mykolas Krikščiūnas-Valstietis ir suimtas Jokūbas Petraitis-Gegužis.

Ilgiausiai Vyties apygardoje išsilaikė Žaliosios rinktinės Pilėnų tėvūnijos partizanai kurie veikė daugiausia Biržų krašte.

Paskutiniai Vyties apygardos partizanai

1954m. sausio mėn. Pilėnų tėvūnijoje veikė dar 10 partizanų. 1954.09.22 buvo suimtas vienas iš paskutinių Pilėnų tėvūnijos partizanų, Radvilos būrio vadas Robertas Tučas-Barzdyla 1954.09.25 Biržų girioje žuvo paskutinis Pilėnų tėvūnijos vadas Steponas Giedrikas-Girietis

1956.07.15 Rokiškio rajone Pandėlio apylinkėje žuvo paskutiniai Pilėnų tėvūnijos, o kartu ir Vyties apygardos partizanai: Mykolas Suveizdis-Budrys ir Edvardas Žibinskas-Vanagas.

Gintaras VAIČIŪNAS

Nuorodos

1. Buv LTSR VSK archyvas BbJ RP-IS759 Tl L32-36
2. Ten pat. FJ6. BJ86/14 T.l.
3. Ten pat F.3 B4/19. Tl. Dl L26-27.
4. Ten pat F.3 B4/19. Tl D4 L39.
5. Ten pat L78-80
- 6 Ten pat L83
7. Ten pat
8. Ten pat TZ L345
- 9 Ten pat F.3 B7/120 Tl L34-3S
- 10 Ten pat B.b.f. B24672/1 Tl 146-17
11. Ten pat BP-187S9 U Tl L30-3L 34.
- 12 Ten pat F.3 B4/19. Tl LS4
- 13 Ten pat LS6.
- 14 Ten pat F.3 B.7/120. Tl L34-3S-
- 15 Ten pat L38
16. Ten pat B4/19. Tl Di
- 17 Ten pat B bf BP-I939 U 148-20.
18. Ten pat F 3 B4/19 Tl Dl L2S.
- 19 Ten pat. B.bf EP-18759. L32-34
- 20 Ten pat. F 3 B41/72 TZ L88
- 21 Ten pat L90.
- 22 Ten pat L96
- 23 Ten pat B4/19. Tl D4 L83
24. Ten pat T2 L34S
25. Ten pat. B7/120 Tl L224
26. Ten pat. B.b.f. BP-19393 148-20.
27. Ten pat. F.3 B4/19. Tl Dl L26-27.
28. Ten pat L27-28.
29. 30 Ten pat L83
31. Ten pat. L83
32. Ten pat. L66-67.92
33. Ten pat. TZ 1499
34. Partizano V Juospaičio atsiminimai (autorius asmeninis archyvas).
35. Ten pat
36. Buv. LTSR VSK archyvas B.b.f. B.34248/3144-16. 43-52
37. Ten pat BP-I8718/3 L21-23
38. Ten pat BP-I87S9. Tl L32-36.
39. Ten pat B1S742 TZ LIO.
40. Ten pat B8706/3 Tl 146-18
- 41 Ten pat F.3 B.7/135 Tl 1467.
- 42 Ten pat B4/19. Tl D4 L72
- 43 Ten pat B.b.f BP-1868S U L48-52
- 44 Ten pat FJ6. BJ86/14 Tl
- 45 Ten pat F.3 B20/157. Tl L55-201
46. Ten pat. FJ6. B186/14 Tl
47. Ten pat F.3 B20/1S7. Tl U77.
48. Ten pat. BIS/20 1416
49. Ten pat B24/12 Tl 1427
50. Ten pat B20/1S7. Tl L201.
51. Ten pat BIS/20. 1416
52. Ten pat BZ4/12 Tl LJ27.
53. Ten pat B.bfb.7745/3 L40-44
54. V. Grinkaus ir V. Juospaičio atsiminimai (autorius asmeninis archyvas).
- 55 Buv. LTSR VSK archyvas Bb.fb.7745/3 1*44
56. Ten pat Fl6. B186/14 Tl U62-163
57. Ten pat F.3 B24/12 Tl L127.
- 58 Ten pat B4/9. TZ U88
59. Ten pat BZ0/1S7 Tl L55
60. Ten pat L58
61. Ten pat B24/12 Tl 1427.
62. V. Mataičio atsiminimai (asmeninis archyvas).
63. Buv. LTSR VSK arch F.3 B20/1S8 Tl 146-17.
64. Ten pat L B41/7L TZ L90.
65. Ten pat BZO/153 T5. 149,
66. Ten pat BZO/1S7. Tl LSS.
67. Ten pat BZO/1S9. T5. 145-19.
- 68 Ten pat B4/9 TZ 1488
69. Ten pat BIS/20.14-4
70. Ten pat B20/157. Tl LZ01
71. Ten pat TZ L27
72. Ten pat Tl U LS3
73. Ten pat BZO/158 Tl U-6.
74. Ten pat BIS/20.1*25.
75. Ten pat BZO/158 Tl L24
76. Ten pat B4/19. Tl D4. L7S80.
77. Ten pat FJ6. B186/14 1462-63
78. Ten pat F.3 BZO/1S8 Tl 1*24
79. Ten pat 1-23
80. Ten pat BZO/159. Tl L491.
81. Ten pat 1491
82. Ten pat Ag.b.fBI07. TJ0. Dl L56-58
83. Ten pat F.3 BZO/1S9. Tl 1421
84. Ten pat B.b fb 33977/3 T?
85. Ten pat T8 14-6.
86. Ten pat Tl U-4
87. Ten pat. FJ6. BJ86-14 Tl 1462-163
- 88 V. G rinka V. juospaičio, V. Mataičio atsiminimai (asmeninis autorius archyvas).
89. Buv. LTSR VSK arch. Ag.b.fBI07. Tl 1*55-58.
90. Ten pat 1-81-83
91. Ten pat LSS-S8
92. Ten pat B.b.fb.7745/1 1-40-44
93. Ten pat 1475
94. Ten pat Ag.b.fBI07. Tl L81-83

95. Ten pat T2 D.3 L71
96. Ten pat FJ6. B186/14 T1 U62-163
97. Ten pat F.J B20/IS9. T1 L191
98. A. Žemaitytės-Živilės, A. Kubiliaus-Rugštymo atsiminimai (asmeninis autoriaus archyvas).
99. Buv. LTSR VSK arch FJ6. B186/14. T1 U63
100. Ten pat
101. F.3 B20/IS3 T6. L39.
102. Ten pat B.b.fb.33977/3 TA L1-6
103. Ten pat
104. Ten pat FJ6. B186/14 T1 LI63
105. Ten pat B.b.fb.33977/3 TA L1-6.
106. Ten pat FJ6. B.33/4 T2 L38
107. Ten pat BJ86/14 T1 L162-163
108. Ten pat
109. Ten pat
110. Ten pat B.39/4 T1 LISS
111. Ten pat FJ6. B186/14 T1 U62-I63
112. Ten pat
113. Ten pat B.b.fb.33977/3 T.7. L134-13S.
114. Ten pat Ag.b.fbI07. T1 DI UO-IS
115. Ten pat Agb.fBS857. T1 DI UO-IS.
116. Ten pat T.9. DI U14-US.
117. Ten pat T.9. DI L137-I39.
118. Ten pat T8 D2 L91-92
119. Ten pat T.7. D2 L82-84
120. Ten pat T.7. D2 L82-84
121. Kuodytė D. Lietuvos rezistencijos centralizacijos klausimu// LKAJ992 Nr.3-4 LS4
122. Buv. LTSR VSK arch AghfB58S7. T1 DI LKMS
123. Ten pat T8 D2 L91-94
124. Ten pat T.9. DI L114-US
125. Kuodytė D. Lietuvos rezistencijos-// LKA. 1992 Nr.34 LS4
126. Buv. LTSR VSK arch AghfBS857. T.9. DI L87-U2
127. Ten pat TA DI LI25
128. Ten pat TA D.11 L30-32
129. Ten pat TA D.11 LA2-84
130. Ten pat T.9. DI L31
131. Ten pat T.9. DI LS6-S8
132. Ten pat T.9. DI L137-139.
133. Ten pat TA D4. LS1-54
134. Ten pat T.7. DI L19.
135. Ten pat T1 D2 L60-64

Vyčio apygardos Briedžio rinktinės archyvinių dokumentų rinkinys

Skaitytojui pateikiami keletas dokumentų iš vieno Vyčio apygardos Briedžio rinktinės būrio archyvo. iki 1952m. archyvą saugo jo partizanas Vaclovas Pauliukonis-Girėnas, po to jį slėpė Vytautas Paulikonis Ukmergės rajone Siesikų apylinkės Kurių vienkiemyje. 1992m. spalio 11d. archyvas buvo iškastas ir perduotas Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjungos Rezistencijos ir tremties muziejui. Dokumentų rinkinys nedidelis tik kelios dešimtys vienetų. Didesnė jų dalis- LLKS Tarybos ir Prezidiumo dokumentai, kuriuos aptarsime įtraukę į temines apžvalgas. Spausdinami dokumentai atspindi Vyčio apygardos partizanų veiklą.

Panašūs dokumentai žvalgybinių duomenų rinkimo instrukcijos, įsakymai apie drausmės palaikymą, partizanų elgesį, kovos gaires buvo kuriami ir kituose partizanų padaliniuose, visoje Lietuvoje. Tačiau kiekviena sritis turėjo savo ypatumų. Chronologiniai dokumentų rėmai: 1951m kovo-gruodžio mėnesiai.

Dokumentai spausdinti rašomąja mašinėle, dalis yra originalų nuorašai. Vieni iš jų yra gerai išsilaikę, kiti laiko sugadinti ir dalis teksto neišskaitoma. Rekonstruotos teksto vietos rašomos skliausteliuose, neįskaitomos- žymimos daugtaškiu. ištaisytos neesminės gramatinės klaidos (mės-mėm vygdomas-vykdomas). Dokumentuose yra naudojamų santrumpų ir šifras:

Adj.- adjutantas	sl- slapukas, slapukai
AUV - Aušros tėvūnijos vadas	T- Taujėnai
Br- būrys	TR- Trimito tėvūnija
BR- Briedžio rinktinė	TRV- Trimito tėvūnijos vadas
BRV- Briedžio rinktinės vadas	tlk- talkininkas, talkininkai
BRVDV- Briedžio rinktinės vadovybė	Tv- tėvūnija
DK- Didžiosios Kovos rinktinė	U-?
KD- karinis dalinys; kuopos ir būriai	UV-?
K V- Klevo tėvūnijos vadas	V- Vytauto apygarda
LK- Laisvės kovotojai	VAV- Varpo tėvūnijos vadas
LLK-?	VD-?
LLKS- Lietuvos 1 vės Kovotojų sąjūdis	VY- Vyčio apygarda
lp.- lapas, lapai	VYV- Vyčio apygardos vadas
LUK- Lukšio būrys	VYVDV- Vyčio apygardos vadovybė
org.- organizacinis, organizacijos	VV- Vytauto apygardos vadas
pa- partizanas, partizanai	ZV- 3-ioji LLKS sekcija (Rytų Lietuvos srities)

Nr.1. Briedžio rinktinės vado įsakymas visiems tėvūnijų ir būrių vadams, reglamentuojantis veiksmus

LLLS

BRV

51.05.10

Nr.1

Visiems Tėvūnijų ir Būrių Vadams)

Pasiremdamas aukštesnės vadovybės nurodym(ais kons)piratiškumui išlaikyti įsaką:

1. Vieno KD- Br partizanai neprivalo, (kito KD - Br) ribose laikytis bei gauti aprūpinimą (be Br žižnios, kurio ribose apsistoja
2. Kadangi visiems LK-jams yra žinomos Br (vietos, reikia) laikytis jų. Pastaba išimtiniais atvejais- ar kitais sume(timais) yra leidžiama, kur saugumas leidžia (veikti nesi)laikant ribų.

BRV

Nr.2. Briedžio rinktinės vado instrukcija tėvūnijų vadams apie
sutrumpinimų vartojimą

LLKS
BRV
51.0820

Visiems Tėvūnijų V a d a m s

Pasiremdamas UV 51.05.14 raštu Nr.43, BR (.....) org. vienetai susirašinėjimuose privalo naud(otl..... ne....)dinius, bet tikruosius savo pavadinimus kai (.....)

- a) Apygardos ir Rinktinės žymimos tikroj(o pavadinimo) pirmąją didžiąją raide, pvj “Vytauto” (Apygarda- V/Vy)tauto Apygardos Vadas- VV/; Pastaba; kadangi Vyčio ir Vytauto (Apygardų pavadi)nimai turi tas pačias pirmąsias raides (... pirma)sis pavadinimas žymimas ne V, bet VY/ V(yčio Apygardos Vadas)- VYV/;
- b) Rinktinių ir Tėvūnijų tikrieji (pavadinimai žymimi pirmo)siomis dviem didžiosiomis rai(dėmis: Briedžio Rink)tinė- BR/Briedžio Rinktin(ės Vadas- BRV/)

Pastaba nežiūrint kad “Di(džiosios Kovos” Rinktinės tik)rajį pavadinimą sudaro du ž(odžia) Rinktinė žymima-) DK/Didžiosios Kovos Rinkt(inės Vadas-DKV; Trimto Tė)vūnija- TR/Trimto Tėvūn(ijos Vadas- TRV/.)

- c) Kuopų ir Būrių /KD/ tikrieji (pavadinimai žymimi pirmo)mis trimis didžiosiomis r(aldėmis: Lukšio Būrys -)LUK/ Lukšio Būrio Vadas(- LUKV) Anksčiau duotais nuro(dymais.....)

Nr.3. Briedžio rinktinės vadovybės įsakymas tėvūnijos vadams
apie okupantų nusikaltimų registravimą

LLKS
BRVDV
51.09.22
Nr.19.

Visiems Tv V a d a m s

Pasiremdamas VYVDV 51.09.06 raštu Nr.11 įpareigoju visus Tv Vadus su VD VEIKLOS ŽINIOMIS siuntinėti šias, II-jį bolševikmetį liečiančias, statistines žinias:

- a) apie bolševikų nužudytus civilius gyventojus (pagal pried. 1),

- b) apie bolševikų iš Lietuvos ištremtus asmenis (pagal pried.2),
- c) apie bolševikų nuteistus (ne už kriminalinius nusikaltimus) asmenis (pagal pried. 3),
- d) apie bolševikų sudegintas (ne karo veiksmų įtakoje) sodybas (pagal pried. 4),
- e) apie ūkius iš kurių buvo priversti pasišalinti tikrieji savininkai (pagal pried. 5),
- f) apie sukolektyvintus ūkius (pagal pried. 6).

VD VEIKLOS ŽINIAS už visą praėjusį laiką prisiųsti iki 51.11.15. Pradedant 51.12.15 tas pačias žinias siuntinėti kiekvieną mėnesį.

Priedėlis: paminėtas- viso 6 lp¹.

BRVDV

Nr.4. Briedžio rinktinės vado įsakymas tėvūnijų vadams rinkti informaciją apie ištremtuosius

LLKS

BRV

51.12.01

Nr.

VAV, TRV, AUV

Šm. spalio mėn. 3-10 d. d. visoje Lietuvoje vyko masinis žmonių trėmimas. Įsakau, aukščiau paminėtos datos išvežtuosius suregistruoti ir vienkartinę prisiųsti man.

Registruoti, pagal BRVDV išsiuntinėtus pavyzdžius².

BRV

Nr. 5. Klevo tėvūnijos vadovybės žvalgybinė ataskaita

Briedžio rinktinės vado

Atiduok, Tėvynei, ką privalai

LLKS

KV

51. 04. 05

Nr. 18

Žvalgybos srities veiklos žinios

1. Klevo Tv š. m. kovo mėn. vyko stipraus masto sekimai. Sekimus atliko dviejų rajonų³ garnizonai. Sekimus darė dienos ir nakties metu, maždaug po 30 ginkluotų automatiniais ginklais istrebitelių bei kareivių.

2. Š.m. kovo mėn. nuo 10d. vykdė "T" miškų valymus. Mišką valė apie 400 rusų.

3 Su rinktine ryšys normalus.

4. Susišaudymų su rusais nebuvo.

5. Savų nuostolių nebuvo.

6. U įsakymai ir instrukcijos vykdomos gerai.

7. Š. m. kovo mėn. kolūkių pirmininkai buvo pakeisti į partinius.

8. Organizacijos narių nuotaika ir stovis geras, o žalingų įtakų visai nėra.

9. Visuomenės nuotaika gera

10. Org. narių santykiai su visuomene geri.

11. Bolševikų blogus darbus atidengiančios medžiagos rinkimas stiprus.

12. Spaudos-propagandos, švietimo ir auklėjimo darbai stiprūs.

13 Projektų pasiūlymui, sumanymų bei pageidavimų nėra

KV

Nr. 6. Briedžio rinktinės vado instrukcija žemesnėms struktūroms apie partizanų elgesį

LLKS

BRV

51. 08. 20

Nr. 8

INSTRUKCIJA Nr. 1

Liečia: pavienių partizanų savivaliavimus

Pastebėjau, kad vienur kitur neatsakingi asmenys buvo padarę kai kurių operacijų, kurių pagrindu abejojama

ĮSAKAU:

1. Nė vienas partizanas neturi teisės bausti gyventojų fizinėmis ar kitokiomis bausmėmis arba jį sušaudyti be dalinio vado žinios ir jo parėdymo. Išimtį sudaro tik atvykę iš miesto partiečiai arba ginkluoti asmenys bei kiti aktyvūs bolševikai.

2. Dalinio vadas prieš pasmerkiant gyventoją mirčiai turi išaiškinti jo kaltę ir surašyti kaltinamąjį- mirties aktą. Aktų nuorašus per 10 dienų prisiųsti man.

3 Apie visus įvykdytus mirties sprendimus nuo 1951m. gegužės mėn. ld. surašyti aktus ir prisiųsti man.

4. Asmenys kurie nešioja partizano vardą ir jį naudoja savo asmens kerštui ar vagystėms- atiduoti LLKS Karo Lauko Teismui.

5. Už padarytas žmogžudystes, keršto ar girtybės pasėkoje, atsakingas dalinio vadas, kur buvo įvykdyta ir nebuvo imtasi jokių priemonių nusikaltėlių nubausti ir apie tai pranešti.

6. Asmenys, besislapstantys pavieniui- neorganizuotai, iš viso neturi teisės bausti gyventojų.

Instrukciją paskelbti po parašu visų dalinių partizanams.

BRV

N. 7. Briedžio rinktinės vado įsakymas apskričių ir valsčių švietimo ir kultūros švietimo darbo skyriams apie elgesį okupacijos sąlygomis

**Apskričių ir valsčių Švietimo ir Kultūros-
Švietimo darbo Skyriams
Granitas, 1951m. rugsėjo ld.**

Daugelyje vietų apskričių Švietimo Skyriai bei Kultūros-Švietimo darbo skyriai pamiršo gyvenamojo, laikinosios okupacijos momento, reiškiamą mūsų tautos rezistencijos eigą, ir ne tik patys įsijungė į politinį bolševikinį tautos duobkasių darbą, bet savo valią įvairiomis brutaliomis priemonėmis primeta net savo pareigūnams.

Užkirsti tam kelią ir išvengti bereikalingų aukų, į s a k a u:

§1

Visos Švietimo bei Kultūros Įstaigos gali ir privalo dirbti tik tiesioginį švietimo ir fizinio auklėjimo darbą.

§2

Visi anksčiau išleisti Įsakymai dėl komjaunuolių, pionierių ir kitų partiečių bus vykdomi visu griežtumu, nežiūrint nei į amžių, nei į lytį.

§3

Visi priklausantieji bet kuriai partijos rūšiai, vasaros atostogų metu pagauti bet kuriose vietose, bus naikinami vietoje.

§4

Kai kurios (...)į kaimą bei valsčių vietas šnipinėjimo tikslu ba()tojus klubų ir skaityklų vedėjus ir kt švietimo darbuotojus (.....), ar jiems artimus politinius iškrypėlius. Visi pastebėti- bus (..... ir Įsp.....)mos.

§5

(.....)ijai ir kt švietimo darbuotojai (.....)ojų konferencijas su rusų ar i(.....)s reiškiniams- asmenys bus šaudomi (.....)ustos. Tas pat liečia ir inspekto(rius.....) aukštesnių instancijų.

§6

Švietimo darbuotojai ypatingai pasireiškę kolchozų organizacijoje bei kitokioje bolševikinėje agitacijoje- bus atiduodami LLKS Karo Lauko Teismui sunkesniais atvejais- šaudomi be teismo.

Ši įsakymą gauna Briedžio rinktinės ribose esantieji apskr. Švietimo ir Kultūros-Švietimo darbo skyriai bei valsčių Švietimo skyriai.

*Rinktinės vadas
Adjuntas*

Nr. 8. Briedžio rinktinės vado reikalavimas tėvūnijų vadams pristatyti nusipelnusių apdovanojimo partizanų duomenis

LLKS
BRV
51.11.01
Nr.

VAV, TRV, AUV

Į aštuntuosius laisvės kovos metus įžengimo proga, randu reikalo VYV pristatyti iš BR vieną LK-ją prt, kad VYV pristatytų LLKS Tarybos Prezidiumo Pirmininkui Laisvės Kovos Karžygio garbės vardui gauti ir atžymėti tuos BR LK-jus, kurių atžymėjimas būtų reikalingas mano kompetencijos. Ryšium su tuo Tamstas įpareigoju man atsiųsti LK-jų prt. ir LK-jų si. bei tik. - kandidatų slapyvardžius ir visas kitas reikalingas žinias kuriomis pasiremiant būtų galima praveisti paminėtus atžymėjimus

Laisvės Kovos Karžygio garbės vardo atžymėjimas yra vienas aukščiausiųjų sąjūdžio atžymėjimų, todėl juo atžymėtini LK-jai privalo būti ne tik nusipelnę sąjūdžiui bet ir be mažiausios dėmės. Jums pristatant paminėtam atžymėjimui gauti kartu atsiųsti ir jų žygdarbių aprašymus (žiūr. pavyzdį)⁴. Paminėtam atžymėjimui gauti kandidatais gali būti žuvę ir gyvi LK-jai prt, be to, eiliniai žemesnieji bei aukštesnieji vadai.

Pristatant LK-jus kandidatus LKK I laipsnio atžymėti taip pat atsiųsti ir jų žygdarbių aprašymus.

Šiam kilniam darbui atlikti Įsipareigokime viso sąjūdžio bendro reikalo ir pareigos jausmo supratimu.

Pagrindas: VYV 51.10.01 raštas Nr. 36.

Priedėlis: paminėtas 3 lp.⁵

BRV
BRV

Nr. 9. Briedžio rinktinės vado įsakymas-atsišaukimas
žemesniųjų struktūrų partizanams⁶

LLKS

BRV

51. 10. 31

Įsakymas BR Nr. 9.

1951m. spalio mėn. 31d.

Bendroji dalis

§1

Skelbiu paskelbtą KV įsakymą M Nr.1.

§2

Nuo 51. 05. 27 einu KV pareigas.

Pagrindas: ZV 51. 05. 27 raštas Nr. 166.

Brangūs Kovos Broliai

Jau septyni metai kaip mes vedame nelygią kovą su žiauriu okupantu. Ta kova pareikalavo daug aukų iš mūsų tarpo. Mūsų eilės labai praretėjo, bet nesuvyliojo priešas pažadais, o likome ištikimi savo tikslui.

Mes išlaikėme laikotarpį, kai net tikrai nežinojome, jog mūsų vedama kova teisinga. Šiuo metu padėtis pasikeitė. Teisingą kovą visi pripažino. Apie mūsų žygius jau žino ir kalba visas pasaulis. Dėl mūsų kančių ir nelaimių sielojasi tautiečiai užsienyje. jie didžiuojasi mūsų siekimais. "Partizanai atlieka didvyriškesnių ir didesnių žygių už ankstyvesnius žinomus ir nežinomus didvyrius",- pasakė Bačkys⁷ Vasario 16-sios proga Viso demokratinio pasaulio spauda skelbia pavyzdžio neturinčią mūsų kovą prieš okupantą. JAV Ilinojo valst senatorius Vasario 16-sios proga pasakė: "Lietuvio partizano kova yra lygi mūsų kario kovai Korėjoje".

Žinoma laisvės sulauksime tik bolševizmui žlugus, o jis žlugs susidūrus ginkluotame konflikte su demokratinio pasauliu. Šis momentas sparčiai artėja. Kiek galimybės leidžia ruošimės jam.

Jeigu kas turėjome kokių silpnybių- meskime jas. Visi mūsų tautiečiai laiko mus Karžygiais - to vardo būkime verti. Aktyviai įsijunkime į LLKS Vyriausios Vadovybės vedamą blaivybės akciją. Tarpusavio susiklausymas ir partizaniška drausmė telydi mūsų žingsnius.

Dabartinė LLKS padėtis buvo pasiekta po begalinių aukų ir pastangų. Amžina garbė žuvusiems Veteranams ir sąjūdžio iniciatoriams. Vykdykite LLKS Vyriausios Vadovybės nurodymus nes jos siekia- Nepriklausoma Lietuva

Kviečiu visus srities org. vienetų vadus bei vadovybių pareigūnus paruošti visus kovotojus pagal LLKS Vyriausios Vadovybės nurodymus. Vadai, būkime pavyzdžiu, kovotojai sekite vadais. Šventai pildykite sąjūdžio šūkį- Atiduok Tėvynei ką privalai- ir mūsų pareiga bus atlikta

Originalą pasirašė: Ramūnas

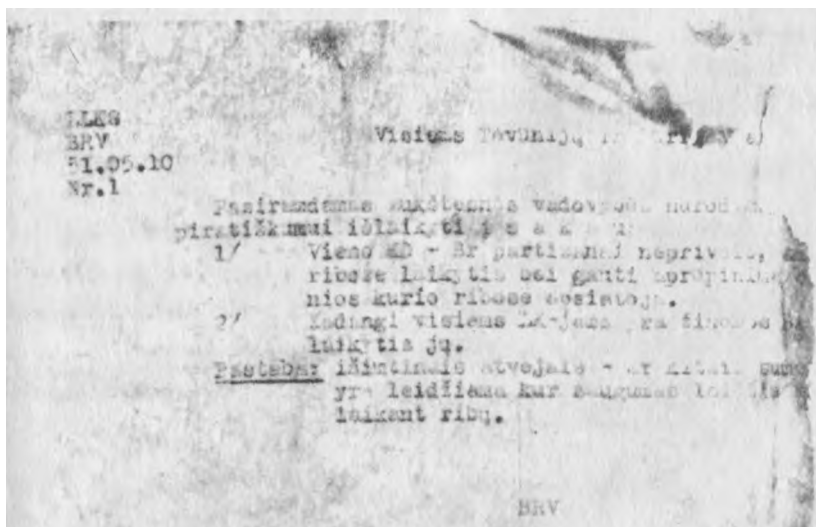
BRV

Nuorašas tikras:.....

Adj

Paiškinimai

- 1 Nurodyti priedai nerasti
- 2 Pavyzdžiai nerasti Taip pat nėra rasta tremtinių sąrašų kurie turėjo būti sudaryti pagal įsakymą.
- 3 Ukmergės ir ?
- 4 Pavyzdžio nerasta
- 5 Priedėlio nerasta
- 6 Neaišku ar minėtas dokumentas (susidedantis iš 2 lapų) yra sukompiliuotas darant nuorašą ar Briedžio rinktinės vadas apie savo paskyrimą skelbė pavėlavęs net 5 mėnesius. Pastaruoju atveju, galima spėti kad arba paskyrimas surašytas atbuline data arba pats naujai paskirtas rinktinės vadas 1951m. vasarą neturėjo pakankamai stiprių ryšių
- 7 Stasys Bačkis- nuo 1943 09 19 ėjo Lietuvos Atstovo pareigas Prancūzijoje Nuo 1945 01 01 Balfo įgaliotinis Prancūzijoje Nuo 1950 rudens Centro ir Rytų Europos Komisijos (būstinė Londone) vicepirminkas

LLAS
BRV
51.08.20
nr.11.

Viesiene Tēvuniju V a d a

Pasīrēdamas UV 51.05.14 rakstu Nr.43, BR
org. vienībai susīrādīnājīmuosē prīvalo naud
dīnīus, bet tīkruosīus savo pavadīnīmus, kaī

a/ Apygārdos īr Rīnkīnēs žymīnos tīkro
pīrmajā dīdžiosīosī raīde, pv.: "Vytauto"
tauto apygārdos Vades - VV/;

Pastaba: kadangi Vyčio ir Vytaut
nīmai tūrī tas pačīas pīrmāsīas raīdes
sīs pavadīnīmas žymīmas ne V, bet VV/ V
-VVV/;

b/ Rīnkīnīq īr Tēvunīq tīkro
sīomīs dvīem dīdžiosīomīs raī
tīnē - BR/ Briedēio Rīnkīn
Pastaba: nēīdīrīnt, kaīd "Dī
raīī pavadīnīms sudarō du
DK/ Dīdžiosīosī Kovos Rīnkī
vūnīja - TR/ Trīmito Tēvūn

c/ Kuopu īr Būriū /KD/ tīkro
mīs trīmīs dīdžiosīomīs
LUX/ lukāio Būriū Vade
Ankādīiau duotīs nār

LLAS
BRV
51.09.22
Nr.19.

Viesīens Tēv V a d a s.

Pasīrēdamas VVHV 51.09.06 rakstu Nr.11 īpīrāigā mīrīus
Tē Vadau su Vā VĒKLOS MĒKLOS dīstīnīnātī sīus, ī-īī bol
vīzīnīī līdžīosī, s. sīatīstīnīs līnīas:

a/ apīs bolševīq mīrīosīas opīvīlīs grīntīosīas (pēc pīdī
1),

b/ apīs bolševīq īī līstāvīs īstīrīnīus, sīomīs (pēc pīdī
pīdī, 2),

c/ apīs bolševīq sīatīstīnīs (nē īī kīrīnīnīnīs mīrīosīas
mīrīosīas) sīomīs (pēc pīdī, 3),

d/ apīs bolševīq sīatīstīnīs (nē kārō vīlīmīs īstīkōjs) sī
līas (pēc pīdī, 4),

e/ apīs sīomīs, īstīnīq bīvō vīstīrīnītī sīatīstīnīs tīkro
sīvīnīkīī (pēc pīdī, 5),

f/ apīs sīomīakīvīnīnīs sīomīs (pēc pīdī, 6),

VD VĒKLOS MĒKLOS sīvīas pīrīdītī līdžī sīatīstīnītī īīī 31
11.13. sīatīstīnītī 11.13.13 tas pīlīas sīomīs sīatīstīnītī kīvīnī
nē sīomīs.

Pīdīlīas: sīomīs sīomīs vīso: 1 p.

BRVHV

LLKS
BRV
51.12.01
Nr _____

VAV, TRV, AUV

Š.m. spalio mėn. 5-10 d.d. visoje Lietuvoje vyko masinis žmonių trėmimas. Įsakau, aukščiausi paminėtos datos išvežtuosius suregistruoti ir vienkartinę priimtą man.

Registruoti, pagal BRVDV išsiuntintus pavyzdžius.

BRV

LLKS
KV
51.04.05
Nr. 18

A tidiuok, Tėvynei, ką privalai?

Švalgybos srities veiklos žinios.

1. Klevo Tv š/m kovo mėn. vyko stipraus masto sekimai. Sekimus atliko dviejų rajonų garnizonai. Sekimus darė dienos ir nakties metu, maždaug po 30 ginkluotų, automatinių ginklų, istrebilių bei kareivių.
2. Š/m kovo mėn. nuo 10 d. vygdė "T" miškų valymus. Mišką valė apie 400 rusų.
3. Su rinktine ryšis normalus.
4. Susišaudymų su rusais nebuvo.
5. Savų nuostolių nebuvo.
6. U įsakymai ir instrukcijos vygdamos gerai.
7. Š/m kovo mėn. kolūkių pirmininkai buvo pakeisti į partinius.
8. Organizacijos narių nuotaika ir stovis geras, ožalingų įtakų visi nėra.
9. Visuomenės nuotaika gera.
10. Org. narių santykiai visuomenei geri.
11. Bolševikų blogus darbus atidengiantis medžiagos rinkimas stiprus.
12. Spaudos - propagandos, švietimo ir suklajimo darbai stiprus.
13. Projektų pasiūlimui sumanymų bei pagidavimų nėra.

1.00.2001

Liedերը քանի որ քանի անգամ.

and have been in the same position for many years.

- 1/ Na vienu partizanu nedrīk teišās bausti partizantu ir zināms ar atbilstošu ieteikumu arba jā sūdzāties tā dalinīo vado šiniorū jo pārdēys. Išiinti sodāro tik at- vāyē iš mēsto partiaciā arba dūkluoči asmenys, bei at- bi atbūtā, bolševiki.
- 2/ Dalinīo vadoš priekš pasūdzānt partizantu, mīrdiāt tūri iškārtiāt jo kārta ir atkāyti kultūnāji - mīrties akter. Atbi pārdēys jēi to dāyē priekārtiāt.
- 3/ Ja is vadoš izvāyē, tē mīrties sordāms nep ištīm. Je - gušs mīn. lā, pārdēyti atbi ir prisūyti māt.
- 4/ Asmenys, kuris nešioja partizanu vadoš ir jī neidoja pa- ve asmens korētui ar vāyētāms - atdūoti līks karo lēn- ko Talseni.
- 5/ Uz pēdaryas šūstādūyēt, korēto ir atkāyēš pasēkoje, atkāyēš tās dalinīo vadoš, kur bavo izvādyta ir nebu- vo intesi jokiū priemoniū mūzikultēli nūstasti, ir apie tai prānēsti.
- 6/ Asmenys, besisāpēti pīvienini - neortūnizuoči, iš vāo neturi teišās bēpti partizantu. Instrukoja pasēkoti/ po pīrēsu vīyū dalinīo partizanu.

A 775

opisriču iz valsačij svijetimo bel kvitronu-

S v i e t i n e d a r b e s k a r l i n a .

Granitas, 1951 m. ruguojo mėn. 1 d.

Dangelyje vieta apakrinai švietimo skyriaui bei kultūros švietimo darbuotojai pamiršo gyvenimojo, švietimo organizacijos darbus, reikalingus toms resistencijos eig. ir netgi patys išjungė politinį bei švietinį tautos dvasišką darbą, net savo valią tvirtomis orulėmis praplečiamis primetė net savo parvėjanamam.

51

Viens arīstina, ka kultūras izstrādes ir privāts cirkus tās tiesī-
 nī, bet tas ir fizioloģiskais darbs.

52

Šie ankėdėiu išleisti įsakymai dėl komjaunistų, pionierių ir kitų partinėlių bus vydomi visu griežtesniu, nei šitais, nei 1981.

49

Vieturiklaustietieji bet kurim par visos rīdīti, vesaros atostot, bet tu patieji bet kuriose vietose, bet nekurim vietose.

5

...
lu
buoto
beti

..

...i ir kt. švietimo d. p. m. t. ...
...konferencijose ...
...reikšmingas - šimtenys bus ...
...tas pat liečia ir ins ...
...išskaitinų instancijų.

...ima darbuću, si, uputima i, društvo, koleno; organizacije, se
...kolsevinkeje, citacije, - bus stidudani, MAS 2 a r o l a u
...i a u i, suksinije, drživa - žudani, se teismo.

8) Jaunajam jaunā Briedīša Rindinam jābožā saventleji apsar. Svietimo
ir kultūras svietimo darbo skyrīnā bēd maldīgā svietimo skyrīnā.

... ..

adjunctive

LLKS
BRV
51.11.01
Nr _____

VAV, TRV, AUV

I aštuntuosius laisvės kovos metus įsengi -
mo praga, randu reikalo VAV pristatyti iš BR
vieną IK-jį prt., kad VAV pristatytą LLKS Ta -
rybos Prezidiumo Pirmininkui Laisvės Kovos
Karūgčio garbės vardui gauti ir atžymėti tuos
BR IK-jus, kurių atžymėjimas būtų reikalingas
mano kompetencijose. Ryšium su tuo Tamstas įpa -
reigoju man atsiųsti IK-jų prt. ir IK-jų sl.
bei tik. - kandidatų slaptavardžius ir visas
kitas reikalingas žinias, kuriomis pasirūpinant
būtų galima praveisti paminėtus atžymėjimus.

Laisvės Kovos Karūgčio garbės vardo atžyme -
jimas yra vienas aukščiausiųjų sąjūdžio atžy -
mėjimų, todėl juo atžymėtini IK-jai privalo bu -
ti ne tik nusipelnę sąjūdžiui, bet ir be mažia -
sios dėmės. Jums pristatant paminėtus atžymeji -
mū gauti, kartu atsiųsti ir jų žygdarbių apra -
šymus /žūr. pavyzdį/. Paminėtus atžymėjimui
gauti kandidatais gali būti šuvę ir gyvi IK-jai
prt., be to, eiliniai, žemiasnieji bei aukštes -
nieji vadai.

Pristatant IK-jus kandidatus LLK I laipsnio
atžymėti, taip pat atsiųsti ir jų žygdarbių ap -
rašymus.

Siam kilniam darbui atlikti įsipareigokime
viso sąjūdžio bendro reikalo ir pareigos jaus -
mo supratimu.

Pagrindas: VAV 51.10.01 raštas Nr. 36.
Priedėlis: paminėtas 3 lp.

BRV

LKK

BIV

51.10.31

Nr.

Išrašas su Nr.9.
1951 m. spalio mėn. 31 d.

Sandoroj valis

§ 1.

Uždaviniai pateikti NV įstatymu Nr.1.

§ 2.

"Nuo 51.05.27 einu NV pareigas.
Pagrindas: NV 51.05.27 patas Nr.166.

Brangūs kovo broliai

Jau septyni metai kaip mes vedame nelygią kovą su žiurium okupantu. Ši kova parskaidrėta daug aukų iš mūsų tarpo. Mūsų viles labai praradę, bet netuvylioje priešais pešedais, o liaone istikimi savo tikslui.

Mes išsikėlėme laisvėtarij. Kai net tikrai nelinojome, jog mūsų vedama kova teisinga. Šiuo metu padėta pasikeitė. Teisinga kova visi pripažino. Apie mūsų žygius jau žino ir kalba visos pasaulis. Tai mūsų ksmėlių ir mūšimų sielojasi mūsų tautiečiai užsienyje. Jie didžiuojasi mūsų tikimais. - Partizanai atlika didvyriškesni, ir didesni žygių už ankstyvesnius žinoma ir nežinoma didvyrius - pasakė Bačkys Vagaris 16 "sios" proga. Viena demokratinių pasaulio spauda skelbia pavyzdžio netarindis mūsų kova prieš okupantą. JAV ilinoje valst. senatorius Vagaris 16 "sios" proga pasakė: "Lietuvio partizanų kova yra lygi mūsų kario kovai Korėjoje".

Žinoma, laisvės kova mūsų tikslas. - Elgas, o jis Elgas mūsų ginklas - ta konfliktas su demokratiniu pasauliu. - momentas sparčiai artėja. Atėk galimybė

-b-a leidžia raškinės juos.

Jeigu kas turėjome kokią silpnąbę - mes -
kime juos. Visi mūsų tautiečiai laiko mus kar-
tygiais - to vardo būkime verti. Aktyviai įsi-
junkime į LKS Vyriausios Vadovybės vedamą
blaivybės akciją. Tarpusavio susiklausydam ir
partizaniska drausmė telydi mūsų žingsnius.

Dabartinė LKS padėtis buvo pasiekta po
begalynių kary ir pastangų. Antima garbe ju -
vusiems Veteranams ir sąjūdžio iniciatoriams.
Vykdykite LKS Vyriausios Vadovybės nurodymus,
nėra joks siekis - Nepriklausoma Lietuva.

Kviečiu visus srities org. vienetų vadus
bei vadovybių pareigūnus, paruošti visus kovo-
tojus pagal LKS Vyriausios Vadovybės nurody-
mus. Vadai būkime pavyzdžiu, kovotojai sekite
vadais. Šventai pildykite sąjūdžio šūki,
A t i d a u k T a v y n e i k a p r i v a -
l a i, ir mūsų pareiga bus atlikta".

Originalas pasirašė: Ramūnas

BRV

Nuorašas tikras:

Adj.

Laisvės kovų pradžia antrosios rusų okupacijos metu

Kęstutis Kasparas

(Istorinės apžvalgos metmenys)

*Vingiuotas raitos kelias
Lietuvi, kur eini?*

(Iš partizanų dainos)

1944m. liepos pradžioje Sovietų Sąjungos kariuomenė kare su Vokietija, tęsdama "Bagrationo" operaciją, peržengė Lietuvos valstybinės sienos ribas ir iki spalio mėn. pabaigos okupavo didžiąją šalies dalį.

Netikslu vartoti reokupacijos¹ sąvoką: rusų kariuomenės veiksmai buvo naujas agresijos aktas prieš Lietuvą. Pagal tarptautinę teisę jėga užimta kitos valstybės teritorija išlieka tos pačios valstybės suverenumo tol, kol aneksavimo keliu pereina į grobiko suverenumą. Tuo metu grobikas naudojasi tik okupanto teisėmis (kurias apibrėžia 1907m. Hagos "Konvencijos Įstatymams ir Papročiams Karo Srityje Gerbti"), t. y. tam tikromis suverenumo vykdymo teisėmis². Aneksavimas užgrobimą paverčia pavergimu. Tačiau savo paties valia užgrobikas negali svetimos teritorijos aneksuoti. Tam jis privalo gauti kitų valstybių patvirtinimą. Tik iki Tautų Sąjungos susidarymo galiojo nuostata, kad svetimos teritorijos užėmimas savaime virsta aneksija, jei greitai laiku neįvyksta buvusios padėties atstatymas. Naujausiais laikais ši nuostata buvo pakeista nepripažinimo arba Stimsono (pagal JAV valstybės sekretoriaus pavardę) doktrina³. Ji buvo patvirtinta ir 1941m. liepos 14d. Atlantoje, JAV ir Didžiosios Britanijos vadovų pasirašyta deklaracija, kuri skelbė apie Antrojo pasaulinio karo tikslus ir pokarinę pasaulio santvarką, užtikrinančią tautų suverenumą ir atsakančią teritorinių pretenzijų.

1941m. birželio mėn. sukilėliams atkūrus Lietuvos nepriklausomybę ir išvijus rusus iš šalies, pirmoji okupacija baigėsi. 1944m. vokiečiams pralaimint, Lietuvą galėjo užimti bet kuris antivokiškos koalicijos narys – anglai-amerikiečiai ar rusai. Bet pastarųjų kariuomenei peržengus valstybinę sieną, Sovietų Sąjungos vyriausybė jokių pareiškimų nepatvirtino šalies nepriklausomybės nepatikino gerbsianti jos neutralumą. Vietoje to buvo teigiama, kad sovietai grįžta į 1941m. sienas su Vokietija laikydama Lietuvą neatsiejama savo valstybės dalimi.

Vienok Lietuvos užgrobimas ir jo pateisinimas buvo tokie pat niekiniai kaip ir nacių agresijos pateisinimas Pasipriešinimas (Rezistencija) grobikams yra toks pat teisėtas ir istoriškai neišvengiamas, kaip ir kiti Europos Pasipriešinimo sąjūdžiai Antrojo pasaulinio karo metu, bet žinoma, turi savų ypatybių priklausančių nuo okupantų rūšies, skaičiaus, pasirinktų kovos formų bei poveikiu tautos ir pasaulio raidai.

Būtina patikslinti pačią Pasipriešinimo (Rezistencijos) sąvoką. Paprastai į ją sudedamos dvi reikšmės- bendratautinio pasipriešinimo ir ginkluotų kovų. Pastaruoju atveju partizaninis sąjūdis ir pasipriešinimas (rezistencija) suprantami kaip sinonimai. Tačiau dėl to susiduriama su problema kai norima aprašyti neginkluotas pagrindžio grupes partizanus-slapukus ir ginkluotus pagrindininkus bet ne partizanus. Tam mokslinėje literatūroje įvesta sąvoka "pasyvioji rezistencija" lietuvių kalbos požiūriu yra terminologinis nesusipratimas (pasyvus- neveiklus abejingas aplinkai). Pagrindinių organizacijų narių, partizanų ryšininkų ar rėmėjų negalima apibūdinti neveiklumą reiškiančiu žodžiu!

Pasipriešinimas (Rezistencija) gali būti karinis ir taikus, priklausomai nuo aplinkybių jame gali vyrauti viena ar kita forma-sukilimas, partizanų sąjūdis, pagrindis, savigyna: jis gali būti organizuotas (susijęs su sąmoningu ko nors rengimu, vienijimu, kūrimu, steigimu) ir pasklidęs pavienis siekiant išvengti, trukdyti ar nedalyvauti okupantų priemonėse (mobilizacijos vengimas pyliavų-mokesčių nemokėjimas slapstymasis dvasinis nusistatymas, išreiškiamas atviromis kalbomis ir kūryba). Sakykim, jei kovoje prieš vokiečius vyko daugiausia pagrindinė kova ir reti partizanų būriai bei karinės organizacijos vykdė pagalbinį vaidmenį, tai antrosios rusų okupacijos metu išskyla partizaninio sąjūdžio vaidmuo, kuris nulėmė tiek pagrindžio, tiek neorganizuoto pasipriešinimo veiklą.

Šiandien tebevyrauja nuomonė, kad lietuvių Pasipriešinimas (Rezistencija) antrajai rusų okupacijai yra naujas, gaivališkas judėjimas, neturintis jokių šaknų (išskyrus dvasines nuostatas) praeityje, sukeltas okupantų vykdomos politikos ji sąlygota tuo, kad sovietų istoriografija nuolat siekė įpiršti nuostatą, kad lietuvių "nacionalistinis pagrindis" buvo vokiečių ar kitų užsienio jėgų sukurstymo išdava. Ideologinėje demokratijų kovoje prieš komunizmą reikėjo teigti priešingai, net nusižengiant objektyviai tiesai. Išeivijos mokslininkai dar buvo veikiami subjektyvaus vakarietiško požiūrio (rusai, sovietai- sąjungininkas iš karo laikų vokiečiai- priešas, tie, kas su vokiečiais- tas kolaborantas, kvislingas) jie buvo

labiau linkę Pasipriešinimą (Rezistenciją) suprasti ne kaip tautinį-valstybinį kovos už Nepriklausomybę sąjūdį, kurioje pateisinamos visos pasirinktos duotuoju istorijos laikotarpiu priemonės o greičiau kaip antikomunistinį veikimą, sąlygotą Lietuvos sovietizacijos

Gaivališkumo, naujumo nuomonė remiama tuo, kad atslinkęs frontas suardė buvusio pogrindžio ryšius dalis narių pasitraukė į Vakarų ar pasislėpė, visas organizuotas pasipriešinimas pakriko, politinės vadovybės nebuvo, karinis vadovavimas buvo išsklaidytas po atskiras organizacijas Teisybės- priešvokiškasis pagrindis orientavosi į tai, kad naciai ilgai priešinsis Sovietų Sąjungai Lietuvos teritorijoje, nesitikėdami tokios greitos įvykių raidos atslinkus frontui, ir nespėjo reikiamai pasiruošti rusų agresijai. 1944m. birželio pradžioje Lietuvių frontas pavyzdžiui, dar skelbė apie "aktyvų laukimą", neragindamas kurti veikiančios ginkluotos pajėgos- partizanų⁴.

Didelis smūgis organizuotam pasipriešinimui buvo suduotas 1944m. balandžio-gegužės mėnesiais vokiečiams susidorojus su Vietine Rinktine ir jos vadovybe bei lietuviškojo pogrindžio areštais J. Keliuočio žodžiais tariant naciai tarsi norėjo pasitarnauti būsimam bolševikų terorui⁵. Galbūt atidesni tyrimai dokumentiškai atskleis kokią vaidmenį lietuviškojo antivokiško pogrindžio centro VLIK'o areštuose suvaidino sovietų karinė žvalgyba, nes jos agentų dalyvavimas tame, ko gero, nekelia abejonių. Maskvos radijas siūlė už gen. Povilo Plechavičiaus galvą 50 000 rublių, o Lietuvoje galiojo vokiečių ultimatas pagal kurį pasislėpę Vietinės Rinktinės kariai iki 1944m. birželio 25d. turėjo grąžinti ginklus ir kitą turtą⁶. Liepos pradžioje, jau rusams užėmus Vilnių SS brigandenfiureris ir policijos generalmajoras Hintze išleido įsakymą, reikalaujantį šaudyti vietoje kiekvieną sutiktą ginkluotą lietuvį⁷.

Kaip pripažįstą patys pogrindininkai, birželio pabaigoje- liepos pradžioje lietuviškoje visuomenėje "vyravo sąmyšis ir kiekvienas mažiau ar daugiau veikė savo galva"⁸. Daugelis lietuvių ypač aukštesniosios karininkijos tiesiog krovėsi lagaminus pasirinkdami lengviausią pasipriešinimo kelią- tremtį. Pogrindžio pasimetimą liudytų iš dalies ir tai, kad nebuvo vieningos nuomonės kaip ir kokiomis priemonėmis būtų geriau priešintis- neginkluota pogrindžio veikla ("pasyviąja rezistencija"), partizaninė kova ar remtis vokiečiais atvirai dalyvaujant fronto mūšiuose.

Kiek yra objektyvūs minėti teiginiai? Fronto perėjimas ar stovėjimas suardo iki tol buvusią situaciją ne tik pogrindiniame, bet ir kasdieniniame

gyvenime. Tūkstančiai žmonių išvaromi iš gimtųjų sodybų, sutrinka jų darbas ir veikla. Pafrontės juostoje pasipriešinimo kova iš esmės neįmanoma. Laiko pertrauka tam tikros teritorijos Pasipriešinime, susijusi su fronto judėjimu negali liudyti apie tos kovos nutrūkimą, o tik tam tikrą, išskirtinę priverstinio neveiklumo būseną. „Tušti“ laiko tarpai yra viena iš slaptos veiklos ypač partizaninės ypatybių: juk NKVD ir NKGB ne kartą skelbė, kad „likvidavo gaujas“ viename ar kitame valsčiuje, apskrityje, kai iš tikro partizanai tik pasitraukdavo į kitas vietas kad išvengtų kariuomenės siautimo.

Pasipriešinimo tęstinumas yra nustatomas pagal šiuos požymius a) ryšių atnaujinimas b) vadų įgaliojimų perėmimas ir jų skyrimas ar patvirtinimas iš aukštesnio organizacinio centro, c) organizacijos pavadinimas ir jos veiklos tradicijos, struktūrų perėmimas, d) veikimo teritorijos sutapimas. Visiškai naujoviškų struktūrų kūrimas ar nauja veikla senose struktūrose gali liudyti tik apie taktikos permąstymą, seno persitvarkymą naujomis sąlygomis.

Ginkluotą pasipriešinimą rusams sukėlė įvairūs veiksniai. Vienas jų tas, kad kova už Lietuvos laisvę nebuvo niekada nutrūkusi, nes nekito pagrindinis strateginis tikslas- Nepriklausomybė. Tačiau koks iš tikro buvo vokiečių okupacijos laikų pasipriešinimo (rezistencijos) indėlis vieningos nuomonės nėra. Pvz. K. Girnius teigdamas kad Lietuvos Laisvės Armija (ar bet kuri kita pagrindžio organizacija) „nesukėlė ginkluoto pasipriešinimo, bet jos nariai į ją įsiliejo, dažnai perimdami vadovaujančias pareigas“⁹, yra neteisis Atvirkščiai- kiekvienas buvęs vokiečių laikais pagrindininkas ar Nepriklausomybės laikų karininkas buvo potencialus to pasipriešinimo organizatorius bei pradininkas. LF karinės organizacijos „Kęstutis“ statute buvo aiškiai nurodyta kad kautynių vienetą, net ir netekęs ryšio su savo štabu, vykdo savistoviai jam pavestas karines ir kitokias operacijas o narystė šioje organizacijoje galėjo baigtis tik iškovojus Lietuvai nepriklausomybę¹⁰. Taip pat nuo priesaikos Lietuvos valstybei niekas neatleido ir karininkų bei kitų piliečių.

Ar nesureikšminama formalioji problemos pusė, pamirštant dalyko esmę, parodys toliau sekantis faktografinis gvildenimas. Kada kur ir kaip prasidėjo Pasipriešinimas (Rezistencija) antrajai rusų okupacijai, kas sąlygojo vienas ar kitas jo formas kokie pagrindiniai laisvės kovų pradžios bruožai, kada kodėl ir kaip baigėsi šis kovų tarpsnis? Išvardintų problemų ratas ir bus mano apžvalgos tikslas.

Beje, K. Girmius periodizuodamas partizanų (Pasipriešinimo) kovas, jų pradžią nustato 1944m. rudeniu, kada didžioji Lietuvos dalis okupuojama rusų, o tarpsnio pabaigą (1946m. pavasaris) sieja su partizanų taktikos pakeitimu¹¹. Nuosekliai laikant pagrindiniu periodizacijos kriterijumi partizaninio sąjūdžio (Pasipriešinimo) ypatybes pradžią tenka atkelti į 1944m. vasarą, kuomet susikuria pirmieji pasipriešinimo naujiems agresoriams židiniai, ir nebūtinai rusų okupuotoje teritorijoje.

Lietuvos Pasipriešinimo politinės vadovybės klausimas

1944m. gegužės pabaigoje kai kurioms pagrindžio grupėms pavyko atkurti taip vadinamą „mažąją VLIKą“ (Vyriausiąją Lietuvos išlaisvinimo Komitetą) iš pirmininko Kipro Bielinio (socialdemokratai). Broniaus Nemicko (tautininkai), A. Gineičio (liaudininkai) ir Povilo Šilo (Lietuvių Frontas) bei sekretoriaus Jono Januškos 1944m. birželio mėn. Kaune įvyko du „mažosios VLIKo“ posėdžiai, kuriuose buvo nutarta tęsti neginkluoto pasipriešinimo taktiką, o pačio VLIKo veiklą perkelti į užsienį, perduodant įgaliojimus Berlyne veikiančiai delegatūrai (Mykolui Krupavičiui, Rapolui Skipičiui ir Vaclovui Sidzikauskui). Šiuo reikalu reikalingą dokumentą paruošė K. Bielinis¹². Taip pat buvo atlikti ir kadriniai patvirtimai- VLIKo Karo tarybos (gen. Stasys Raštikis gen. Ignas Mus- teikis, gen. Stasys Pundzevičius, Antanas Zubrys ir gen. Motiejus Pečiulionis) narys gen. M. Pečiulionis, Vilniaus apygardos vadas. Įgaliotas sujungti visas pagrindinėje veikusias karines pajėgas ir joms vadovauti VLIKo vardu, o prof. Tadas Petkevičius paskirtas tvarkyti užsienio politikos reikalus¹³.

Liepos pradžioje K. Bielinis A. Ginietis ir P. Šilas iš Kauno pasitraukė į Suvalkiją (Keturvalakius Vilkaviškio aps). kur suredagavo kelis atsi- šaukimus, paskelbtus pagrindiniame laikraštyje „Nepriklausoma Lie- tuva“¹⁴. Liepos 2d. VLIKo atsišaukimas kalbėjo apie būsimą rusų okupa- ciją, tauta buvo įspėjama dėl bolševikų genocido, paraginta kurti slaptas lietuvių ginkluotas pajėgas, kurios privalės saugoti gyventojų turtą ir gyvybę. VLIKas pareiškė ir toliau vadovausiąs tautai, kaip vyriausias vi- suomenės politinis organas¹⁵. Liepos 5d. pareiškime buvo aiškinama, kad Lietuva nėra Sovietų Sąjungos-Vokietijos karo dalyvė, lietuvių tautos pa- grindinis tikslas yra Nepriklausomos Lietuvos atstatymas¹⁶. Liepos 16d. VLIK'as paskelbė paskutinį savo atsišaukimą Lietuvoje, kuriame gyven-

tojai buvo raginami stoti į partizanų būrius ir organizuotai gintis. "Partizanų būriai turi jungtis į didesnius vienetus o pastarieji sueiti į kontaktą su karinėmis pajėgomis ginančiomis mūsų kraštą nuo bolševikų"¹⁷.

Kaip vadovaujantis visos Lietuvos politinis centras "mažasis VLIKas" negalėjo pasireikšti, nes buvusių ryšių nepavyko atstatyti, o išleistieji atsišaukimai nustatė tik tuo metu buvusią padėtį. Be to jo atotrūkį nuo tikrovės rodė ir savotiškas blaškymasis- pradžioje kalbama apie "pasyviąją rezistenciją", vėliau raginama kurti partizanų būrius bet tie turi kontaktuoti su vokiečiais jų uždavinys suformuluotas jau labai bendrai- ginti gyventojų turtą, saugumą ir gyvybę. Liepos pradžioje iš Lietuvos pasitraukė K. Bielinis ir B. Nemickas. Grįžę į Kauną, A. Gineitis ir P. Šilas liepos 9d. susitiko su atvykusiu iš Vilniaus gen. Motiejumi Pečiulioniu ir perdavė jam perdavė jam karinio vadovavimo įgaliojimą¹⁸, o sekančią dieną (10 ar 11)- su Stasiu Žakevičiumi, kuriam perdavė anksčiau paruoštus įgaliojimo raštus dėl VLIKo funkcijų perdavimo Berlyne esančiai delegatūrai¹⁹. Klek teisėti "mažoji VLIKo" veiksmai, kokia jų reikšmė?

Karinės vadovybės atžvilgiu įgaliojimų perimamumas iš VLIKo nekelia abejonių. Gen. M. Pečiulionis vadovauti VLIKo vardu visoms lietuvių ginkluotoms pajėgoms buvo paskirtas pačios Karo Tarybos gavo mažojo VLIKo" įsakymą. Suvokdamas savo padėties netikrumą (vadas kuris neturi kariuomenės ir nežino kur ji yra), matyt abejodamas "mažoji VLIKo" teisėtumu bei savo misijos sėkme, išvyko iš Kauno į Kretingą, kur Žemaitijoje susitiko su besislapstančiu VLIKo pirmininku Steponu Kairiu-Kaminsku. Galbūt generolas ruošėsi grąžinti Lietuvos kariuomenės vado įgaliojimus³⁰, bet to nepadarė, nes Žemaitijoje užmezgė ryšį su partizaninę kovą pradėjusiais Lietuvos Laisvės Armijos "Vanagais". 1944m. liepos 17d. Šiauliuose gen. M. Pečiulionis-Miškinis pasirašo Direktyvą Nr.1. kurioje nurodoma LLA kariams trauktis su frontu (žinoma, nekalbant apie joki pasitraukimą iš Lietuvos), ir, jei rusų kariuomenė nebus atitraukta iš šalies, paslėpti ginklus ir vėliau pereiti į pogrindį²¹.

Šis faktas neturėtų stebinti. Jau 1944m. pavasarį gen. M Pečiulionis davė nurodymus Dabulevičiui užmegzti ryšius su LLA ir "Kęstučio" organizacija ir tartis dėl susijungimo. Įgaliotiniui pavyko susitikti su abiejų organizacijų vadais ir gauti iš jų įsipareigojimus esant reikalui vykdyti VLIKo paskirto Lietuvos kariuomenės vado įsakymus³². Antra vertus tikrasis vadovavimas išliko LLA Vyr. štabo rankose, kurį sustiprino gen. M. Pečiulionio-Miškinio autoritetas. Taip VLIKas gavo organizuotas ka-

rines pajėgas- LLA. o pastaroji nuo šiol ėmė atstovauti visam Pasipriešinimui. iš atskiros organizacijos virsdama bendratautine (liepos 17d. galima laikyti bent jau formalia šio virsmo pradžia). Lietuvos Pasipriešinimui (Rezistencijai) tautiniams partizanams- vadovauti tuomet ir buvo sudarytas Lietuvos Gynimo (Gynybos) Komitetas iš gen. M. Pečiulionio-Miškinio, lt. Kazio Veverskio-Senio ir inžinierius Snarskio. kuriems buvo pavesta ir šalies politinio komiteto funkcijos²³. Politinių įgaliojimų gen. M. Pečiulionis-Miškinis tikrai neturėjo (nebent Šiauliuose buvo susitikęs su prof. T. Petkevičiumi), todėl LGK reikia laikyti autonomiškai susikūrusiu politinės vadovybės centru.

Kiek sudėtingiau reikalai klostėsi su VLIKo politinės vadovybės įgaliojimais. S. Žakevičius-Žymantas vietoje Berlyno atsidūrė Vienoje, kur kartu su dr. Petru Karveliu Leonu Prapuolenu-Levu 113 ir Pranu Padalskiu-Padaliu aptardamas egzilinės lietuvių politinės vadovybės klausimą, prisipažino, kad turįs VLIKo įgaliojimus²⁴. Rugpjūčio pradžioje jam susisiekus su Antanu Valiukėnu Berlyne, pasirodė, kad delegatūros klausimas nėra taip lengvai išsprendžiamas. Mykolas Krupavičius gyveno Regensburge policijos priežiūroje, o A. Valiukėnas sužinojęs kam perduoti įgaliojimai, griežtai atsisakė bendradarbiauti²⁵. Be jo paramos VLIKo veikimas užsienyje net delegatūros forma buvo neįmanomas, nes A. Valiukėnas turėjo ryšius su Vakarų valstybių ypatingomis struktūromis bei Lietuvos pasiuntinybėmis. Galų gale, net pats politinių VLIKo įgaliojimų perdavimo Berlyne esančiai delegatūrai buvo kai kurių lietuvių pagrindžio veikėjų pasimetimo bei nevirties aktas. Pagal pirminį sumanymą S. Žakevičius-Žymantas ir dr. P. Padalskis-Padalis VLIKo nuromymu iš Vilniaus turėjo vykti į Švediją, nuveždami plk. Griniui įgaliojimus į AV sudaryti egzilinę Lietuvos vyriausybę²⁶. Dokumentą tuo reikalu turėjo paruošti S. Kairys bet liepos pradžioje su juo ryšių nebūva

VLIKo pirmininkas Juozo Kaminsko pavarde jau nuo birželio mėnesio slapstėsi Palangos apylinkėse. Savo posto niekam nebuvo perdavęs ir kaip pirmininkas ruošėsi pasitraukti į užsienį. Lietuvoje turėjo likti tik vienas asmuo- prof. T. Petkevičius su įgaliojimais atkurti VLIKą šalyje²⁷. Liepos 20d. S. Kairys-Kaminskas susitiko su slapta iš Švedijos atvykusiu dr. Algirdu Vokietaičiu. Buvo susitarta sudaryti lietuvių evakuacijos į Švediją planą, taip pat pergabenti VLIKo archyvą bei kitus pagrindžio dokumentus 1944m. rugpjūčio 8d. laivu bandančius pasiekti Švediją S. Kairį-Kaminską ir dr. A. Vokietaitį suėmė vokiečiai. Pastarasis arešto

metu, siekdamas atsikratyti inkriminuojančios medžiagos nuskandino jūroje S.Kairiui-Kaminskui duotą įgaliojimo raštą, pasirašytą VLIKO Prezidiumo narių²⁸.

Šiandien negalima pritarti išvadai, kad "vokiečiams likvidavus VLIKO vadovybę, rezistencinis pagrindis buvo pasimetęs ir neveiklus"²⁹. Ši vienpusiška nuomonė yra paremta daugiausia į Vakarus pasitraukusių pagrindininkų liudijimais, rimtai neketinusiems pasilikti Lietuvoje ir čia organizuoti pasipriešinimą. Objektivi pabėgėlių nuo karo panika pasimetimas ir neviltis nematant išsigelbėjimo kelių sąlygojo vėliau ir kai kuriuos istorikų teiginius. Tikroji faktų analizė leidžia nustatyti tik pačio VLIKO, kaip vieningo politinio vadovavimo ir pagrindžio centro pakrikimą. Vidinių ir išorinių aplinkybių veikiamas jis suskyla į kelias mažesnes grupes bet iki galo nėra užgniauziamas. Tuo pat metu Pasipriešinimas (Rezistencija) pereina į naują kokybę- pagrindis imasi ginkluotų veiksmų, o tai kalba tik apie pakilimą. Į pirmą vietą iškilus ginkluotos kovos organizavimo būtinybei (rusams vykdant agresiją), pagrindinį vaidmenį ima vaidinti pagrindinių organizacijų koviniai sektoriai bei išimtinai karinės organizacijos Pagrindiniu uždaviniu tapo pasiliekančius šalyje rezistentus aprūpinti ginklais ir šaudmenimis bei sukurti veiksmingą karinę ir politinę Pasipriešinimo vadovybę, kuri numatytų konkrečius strateginius tikslus bei taktiką.

Liepos mėnesį išryškėjo dvi pagrindinės pasipriešinimo sąjūdžio veiklos kryptys. Pirmoji rėmėsi daugiau priešvokiško pagrindžio tradicija daugiau kreipdama dėmesio į politinės vadovybės organizavimą bei nevengdama kontaktų su vokiečiais, jei jie galėjo padėti ginkluotos kovos organizavime. Jos politinės ir karinės veiklos koncepcijas kūrė žinomi intelektualai bei vyresnieji karininkai. Antrajai kryptčiai atstovavo jaunesnieji karininkai, linkę pasitikėti savo jėgomis ir karinės partizaninės veiklos galimybėmis

Laisvės Kovotojų bandymai atkurti politinės vadovybės centrą Lietuvoje

Veržliausia vokiečių okupacijos laikų pagrindinė Lietuvos Laisvės Kovotojų Sąjunga jungė apie 3000 narių³⁰ (Jurgio Valiulio parodymais-1500- 2000³¹). Atskiros karinio skyriaus organizacija neturėjo, o jos kovos grupelės jau 1943m. pabaigoje buvo įjungtos į pagrindinės Lietuvos Šaulių

sąjungos (atkurtos dalyvaujant LLKS ir Lietuvių Nacionalistų Partijai) rėmus³². Prisiekus iš organizacijos buvo galima pasitraukti tik atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, o iš gyvenamosios vietos- tik gavus ryšininko įsakymą³³.

Po 1944m. gegužės- balandžio mėn. LLKS vadovybės areštų, organizacijai ėmė vadovauti buvęs organizacinio skyriaus vado pavaduotojas inžinierius lt. Jonas Jurkūnas LNP narys ir kpt. Ignas Velavičius-Vilius LNP karinio sektoriaus "Geležinis Vilkas" vadas, darbštus LLKS narys, įrengęs organizacijai radijo siųstuvą ir palaikęs radijo ryšius su Švedija, dr. Algirdo Vokietaičio grupe. Liepos pradžioje jie tarėsi su Šaulių sąjungos vadais plk. Matu Naujoku, kpt Klemu Martinkumi ir Petraškevičiumi dėl tolimesnių veiksmų vykstant rusų agresijai³⁴. Buvo svarstoma lietuvių karinių dalinių steigimo ir vadovavimo jiems problema Nuspręsta išnaudoti ir vokiečių suteikiamus galimumus apmokyti vadus ir aprūpinti kovotojų būrius ginklais bei šaudmenimis. Tam tikslui vokiečių karinės žvalgybos struktūroje turėjo būti sukurtas pagrindinis lietuviškas štabas vadovaujamas lt. J. Jurkūno, kad vokiečiai negalėtų lietuvių panaudoti savo tikslams³⁵.

Partizaniniam sąjūdžiui rusų okupuotoje teritorijoje vadovauti bei organizuoti turėjo likti kpt L Velavičius-Vilius jo slėptuve turėjo tapti Kazlų Rūdos apylinkės kur veikė apie 100 vyrų- partizanų dalinys. Vienas šio dalinio vadų lt. Pranas Čeponis-Leonas tapo kpt. I. Velavičiaus-Viliaus padėjėju. Kovos su raudonaisiais diversantais Kazlų Rūdos miškuose pretekstu, jiems iš vokiečių buvo parūpinta 10 automatų, 10 pistoletų ir 50 granatų³⁶. Liepos 15d. į Kauną evakavosi lt. Antanas Žarskus, Geležinio Vilko Vilniaus apygardos vadas kuris įsijungė į pagrindinę veiklą. Jis užmezgė ryšius su Traupio km. (Ukmergės aps) žmonėmis apsisprendusiais partizanauti, bei iš besitraukiančių į Vokietiją Vilniaus gaisrininkų (brand-majoro V. Šimkaus) parūpino ginklų. Rugpjūčio pradžioje, vadovaujantis šiuo pagrindžio įsakymu, ginklai buvo palikti viename pamenunės kaimelyje Jurbarko vls, kur veikė grupė Laisvės Kovotojų³⁷.

Kpt L Velavičius-Vilius užmezgė ryšius su dviejų vokiečių karinės žvalgybos (abvero) diversinių mokyklų viršininkais ir tuo būdu užsitikrino galimybę laisvai važinėti vokiečių okupuotoje teritorijoje ir kirsti Vokietijos sieną, kuri nuo birželio 25d. buvo uždaryta specialių leidimų neturintiems pabėgėliams³⁸. Vokiečių karinė žvalgyba tuo metu kaip tik ieškojo kontaktų su lietuviškų sąjūdžių ir karininkijos atstovais kad pas-

tarieji sutiktų organizuoti partizanų būrius rusų kariuomenės užnugaryje, žadėdami aprūpinti juos ginklais šaudmenimis ir radijo siųstuvais. Apie liepos 20d. kpt. I. Velavičius-Vilius išvyko pasižvalgyti į pajūrį ir aplankyti savo brolio Vinco Velavičiaus kunigavusio Laukžemėje (Kretingos aps). Pakeliui Telšiuose jis susitiko su LLA nariu Antanu Juozaičiu, vieno dalinio ūkio skyriaus viršininku, iš kurio patyrė apie Vanagų veiklą Žemaitijoje: kad jie organizuojasi ir turi net autonominę politinę vadovybę³⁹. Liepos 22d. Laukžemėje kpt. L. Velavičius-Vilius netikėtai surado dr. A. Vokietaitį ir VLIKo pirmininką S. Kairį-Kaminską. Vilius nušvietė naują padėtį lietuvių Pasipriešinime- perėjimą nuo pagrindžio veiklos prieš vokiečius į ginkluotą kovą prieš rusus jis parūpino ir automobilį su vairuotoju-asmens sargybiniu, kad dr. A. Vokietaitis galėtų susirišti su LLA Šiaulių apygardos štabu, esančiu į pietus nuo Rietavo- Endrijavo, slapto radijo ryšio užmezgimo klausimu⁴⁰.

Rugpjūčio pradžioje kpt L. Velavičius-Vilius kartu su lt. P. Čeponiū-Leonu ryšių užmezgimo tikslais vėl išvyko į Telšius. Alsėdžiuose jie susitiko su A. Juozaičiu ir Stepu Derbutu, LLA nariais, taip pat atsitiktinai susitiko ryšininką Rimkevičių, iš kurio patyrė, kad dr. A. Vokietaitis dar neišvykęs iš Lietuvos. Palikęs Čeponį Alsėdžiuose, kpt L. Velavičius-Vilius rugpjūčio 6d. vakare Kunigiškių km. netoli Šventosios paskutinį kartą susitiko su dr. A. Vokietaičiu ir S. Kairiu-Kaminsku⁴¹. Per šį paskutinį susitikimą dr. A. Vokietaitis perdavė kapitonui atsarginius radijo ryšio su Švedija šaukinius ir kodus, bei tam tikrą sumą užsienio valiutos trumpų bangų radijo siųstuvui įrengti (iš šių pinigų 250-350 dol. kpt L. Velavičius-Vilius 1944m. rudenį perdavė lt. J. Jurkūnui, kad šis išpirktų dr. A. Vokietaitį iš vokiečių kalėjimo)⁴². Beje, kaip rodo tolimesnė kpt L. Velavičiaus-Viliaus veikla, jis turėjo gauti ir kokius tai įgaliojimus ar nurodymus dėl tolimesnės VLIKo veiklos šalyje atgaivinimo. Dar liepos 22d, sudarius evakuacijos iš Lietuvos planą, jos vykdymo vadovu pasiūlyta tapti kunigui Dagui, įteikiant tam reikalui 1620 dol. Jis turėjo nuvykti į Šiaulius ir Kauną bei perduoti prof. T. Petkevičiui ir dr. Zenonui Ivinskiui įgaliojimus atkurti VLIKo branduolį. Deja, kunigas Dagys niekur nevažiavo⁴³, tad tuos įgaliojimus nuvežti galėjo gauti ir I. Velavičius—Vilius.

Pastarasis grįžęs į Alsėdžius susitiko su LLA Telšių rinktinės vadu lt. Juozu Barzda-Klevu ir LLA Telšių apskrities OS (Organizacinio sektoriaus) vadu mokytoju Stasiu Kaupu-Dėde⁴⁴. Pasitarime susitarta keistis informacija ir slaptais spaudiniais, aptarta galimybė palaikyti radijo

ryšius su užsieniu. Tam reikalui LLA Alsėdžiuose turėjo įsirengti radijo siųstuvą (trumpabangis vokiškas aparatas "Dupleks" veikė iki 600km ir įrengtas Žemaitijoje puikiausiai galėjo pasiekti tiek Švediją, tiek apimti radijo ryšiais visą Lietuvą). Kpt. L Velavičius-Vilius papasakojo apie savo ryšius su vokiečių diversinėmis mokyklomis ir apie galimybę apmokyti jose partizanų vadus. LLA atstovai prašė gauti iš vokiečių ginklų, kurie jiems buvo labai reikalingi. Kalbėta ir apie susivienijimą, bet LLA atstovai neturėjo tam įgaliojimų ir pažadėjo suvesti su aukštesne vadovybe.

Kpt. L Velavičius-Vilius sugebėjo gauti iš vokiečių sunkvežimį ginklų, kuriuos apie rugpjūčio 23d. lydėmas dviejų vokiečių žvalgybos karininkų, lt. A. Žarskus P. Čeponio-Leono, atgabeno į Alsėdžius⁴⁵. Priimant ginklus dalyvavo Šiaulių apygardos Vanagų vadas plk. Ipolitas Žulys-Ruginis, lt. J. Barzda-Klevas, S. Kaupas-Dėdė, A. Juozaitis, S. Derbutas. Buvo tartasi su vokiečiais kad už kovą prieš raudonuosius diversantus Vanagams būtų parūpinta ginklų, taip pat jie pasiūlė apmokyti, apginkluoti 50 "vanagų" ir vėliau, rusų armijos užnugaryje, aprūpinti ginklais bei šaudmenimis⁴⁶.

Kol lt. J. Barzda-Klevas užiminėjo vokiečius kpt. I. Velavičius-Vilius kartu su S. Kaupu-Dėde suvažinėjo į Varnius kur susitiko su LLA vadu lt. Kaziu Veverskiu-Seniu, Šiaulių apygardos štabo viršininku mjr. J. Memėnu, Vilniaus apygardos vadu kpt. Albinu Karaliumi-Vareniu ir gen. M. Pečiulioniu-Miškiniu⁴⁷. Buvo kalbėta apie LLA susijungimą su VLIKu ir žinių apie padėtį Lietuvoje perdavimą į užsienį. LLA nesutiko susijungti, nes nematė su kuo ir laikė gen. M. Pečiulionį pakankamai autoritetingu VLIKo atstovu. Matyt buvo prieita išvados kad būtina aiškiau apibrėžti šio komiteto padėtį, būklę, santykį su LGK ir funkcijas surengus platesnį įvairių pagrindžio atstovų pasitarimą.

Pasitarimą buvo numatyta surengti rugsėjo 5d. Tauragės aps Kaltinėnų miestelyje. jame turėjo būti apsvaistytas lietuviškųjų karinių pajėgų kūrimo problemos ir tolimesnės veiklos gairės Ar jame būtų bandytas atgaivinti pakrikęs VLIKas? Manau, kad taip. Jau rugpjūčio viduryje plk. lt. Leonas Valkūnas, remdamasis kpt. L. Velavičiaus-Viliaus iš Alsėdžių atgabentais LLA atsišaukimais, kuriuose buvo raginama pasilikti Tėvynėje, stoti į Vanagų būrius ir atėjus laikui su ginklu kovoti prieš rusus, parašė panašų dokumentą VLIKo vardu platinimui užfrontėje⁴⁸. Tuo pat metu lt. A. Žarskus susirišo su partizanų grupėmis Jurbarke ir Slavikuose (Šakių aps.). Pastarajai vadovavo buvęs LNP nariai kpt. Stasys Kantvydas

ir psk. Jakubauskas, čia slapstėsi VLIKo komisijos sienoms nustatyti pirmininkas prof. Z. Ivinskis priklausęs krikščionių demokratų partijai⁴⁹. Pastarajam S. Kairio-Kaminsko buvo pavesta atgaivinti VLIKo branduolį-apie ką pranešė pas jį apsilankęs kpt L Velavičius-Vilius Prof. Z. Ivinskis rekomendavo energingą kunigą V. Baltutį, kuris pažinojo Vištyčio apylinkėse gyvenusį gen. Tada Daukantą, Baltų Vienybės sąjūdžio atstovą. Šis savo ruožtu surišo su liaudininkų veikėju prof. Juozu Pajauju⁵⁰. Rugsėjo pabaigoje buvo pakviestas kpt. Pranas Gužaitis, kuris Pagėgių aps. Vilkiškių miestelyje susitikęs su Velavičiumi. Valkūnu, Žarskumi, pasiūlė prof. Joną Fledžinskį, kaip VLIKo atstovą⁵¹. Į pasitarimą buvo pakviesti LLA, Tėvynės apsaugos rinktinės atstovai.

Pasirengimas suvažiavimui vyko labai skubiai ir nesilaikant konspiracijos. Apie tai suuodė vokiečiai, rugsėjo pradžioje atsiuntę į Žukus (Klaipėdos kraštas) pas kpt. I. Velavičių-Vilių žinomą šnipą mjr. Jurgį Gerulį, Berlyno universiteto lituanistikos profesorių, turintį uždavinį sukurti iš lietuvių SS dalinius. Anksčiau jis globojo Armiją Krajovą ir jai teikė informaciją apie lietuvius bei ginklus. Bet ne tik vokiečiai-1944 m. rugsėjo 3 d. šiek tiek anksčiau išvykę į Kaltinėnus dviem lengvosiomis mašinomis kpt L. Velavičius-Vilius, gen. T. Daukantas, prof. Z. Ivinskis ir J. Pajaujis, kun. V. Baltutis bei lt. A. Žarskus ir P. Čeponis-Leonas kaip vairuotojai, užvažiavo ant rusų diversantų padėtos minos. Avarijos metu sunkiai sužeisti kpt L. Velavičius-Vilius, prof. J. Pajaujis ir gen. T. Daukantas buvo nugabenti į Telšių ligoninę, o iš ten į Klaipėdą⁵². Diversinį išpuolį parengė ir įvykdė rusų žvalgyba, turėdama tikslą sutrukdyti suvažiavimą Kaltinėnuose ir neleisti susivienyti patriotinėms lietuvių jėgoms, sukuriant vieningą politinį vadovavimo centrą. "Išstikusi avarija pakeliui į Kaltinėnus buvo visiškai neatsitiktinė. Deja, visko neapskaičiuosijie liko gyvi, bet "avarija" kuriam laikui sumaišė fašistų kortas."- prisipažįsta čekistas, prisidengęs J. Jakaičio slapyvardžiu⁵³. Šis veiksmas liudija, kiek rusams buvo pavojingas vieningo Pasipriešinimo vadovaujančio centro susikūrimas rodo, kad okupanto ypatingųjų tarnybų išpuoliai prieš vadovaujančius centrus turi galias šaknis, o sovietų agresija pasireiškia ne tik okupavimu.

Vis dėlto suvažiavimas Kaltinėnuose įvyko. Rugsėjo 5d. vietos klebonijoje susitiko prof. Z. Ivinskis atstovavęs krikščionis demokratams ir VLIKą, prof. J. Fledžinskis- liaudininkus ir VLIKą, kpt P. Gužaitis-Lietuvių Frontą, mokytojas Petras Paulaitis- Lietuvos Laisvės Gynėjų Sąjungą, lt. J. Barzda-

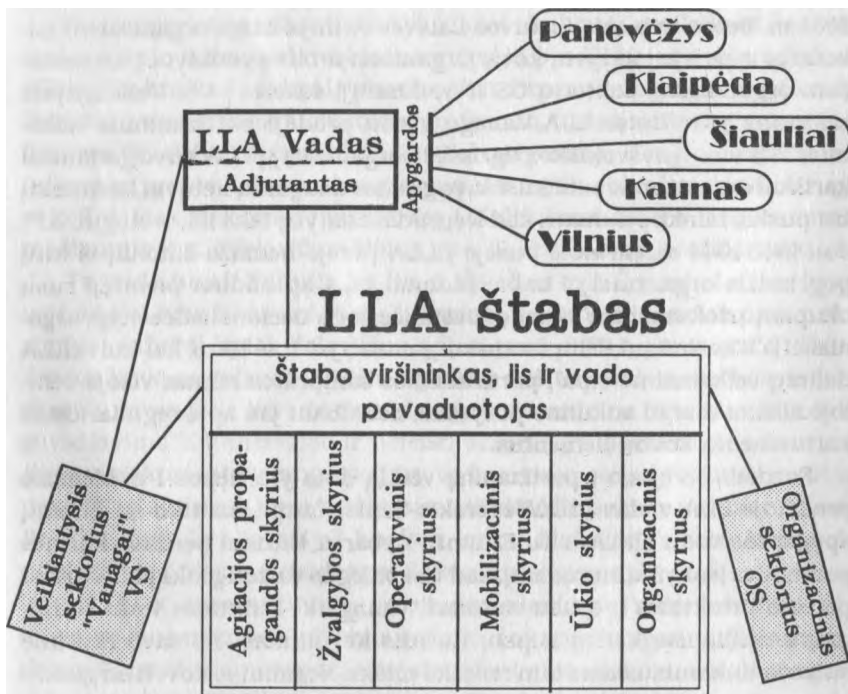
Klevas, kpt A. Karalius-Varenis ir dar vienas-LLA kpt. S. Kantvydas A.Žarskus ir P. Čeponis-Leonas- LLKS ir LNP, taip pat mokytojas iš Kaltinėnų⁵⁴. Pasitarime buvo aptartas evakuacijos iš Lietuvos klausimas ir priimtas nutarimas perduoti ir patvirtinti VLIKo politinius bei karinius įgaliojimus LGK bei LLA. Tokiu būdu savarankiška LLKS ir kitų pagrindžio grupių organizacinė veikla baigėsi susivienijimu su stipriausia to meto jėga- LLA.

Lietuvos Laisvės Armija

LLA ginkluotą kovą prieš rusus pradėjo tuoj pat jiems įsiveržus. "Nuo 1944 m. liepos mėnesio Lietuvos Laisvės Armija baigė organizacinį laikotarpį ir perėjo į aktyvią kovą. Organizacija buvo padalyta į du sektorius organizacinį sektorių OS ir veikiantįjį sektorių VS. Veikiantysis sektorius, pavadintas LLA Vanagų vardu, pradėjo partizaninius veiksmus"⁵⁵. iš visų priešvokiško pagrindžio organizacijų LLA buvo geriausiai kariškai organizuota sutelkusi savo gretose daugumą lietuvių karininkų bei puskarininkų, numatė, kad Nepriklausomybę teks iškovoti ginklu⁵⁶. Jau 1943-1944 m. pirmoje pusėje į LLA perėjo nemaža žmonių iš kitų pagrindžio organizacijų. Labai įdomiai LLA apibūdina pirmieji rusų okupantų dokumentai: "voennopovstančeskaja nacionalističeskaja organizacija"- "karinė sukilėlių tautinė organizacija". Ir iš tikro, kai kurie LLA dalinių veiksmai netelpa į partizaniškos sampratos rėmus visoje veikloje aiškiai matyti sukilimo požymiai, nekalbant jau apie reguliariosios kariuomenės kovos elementus.

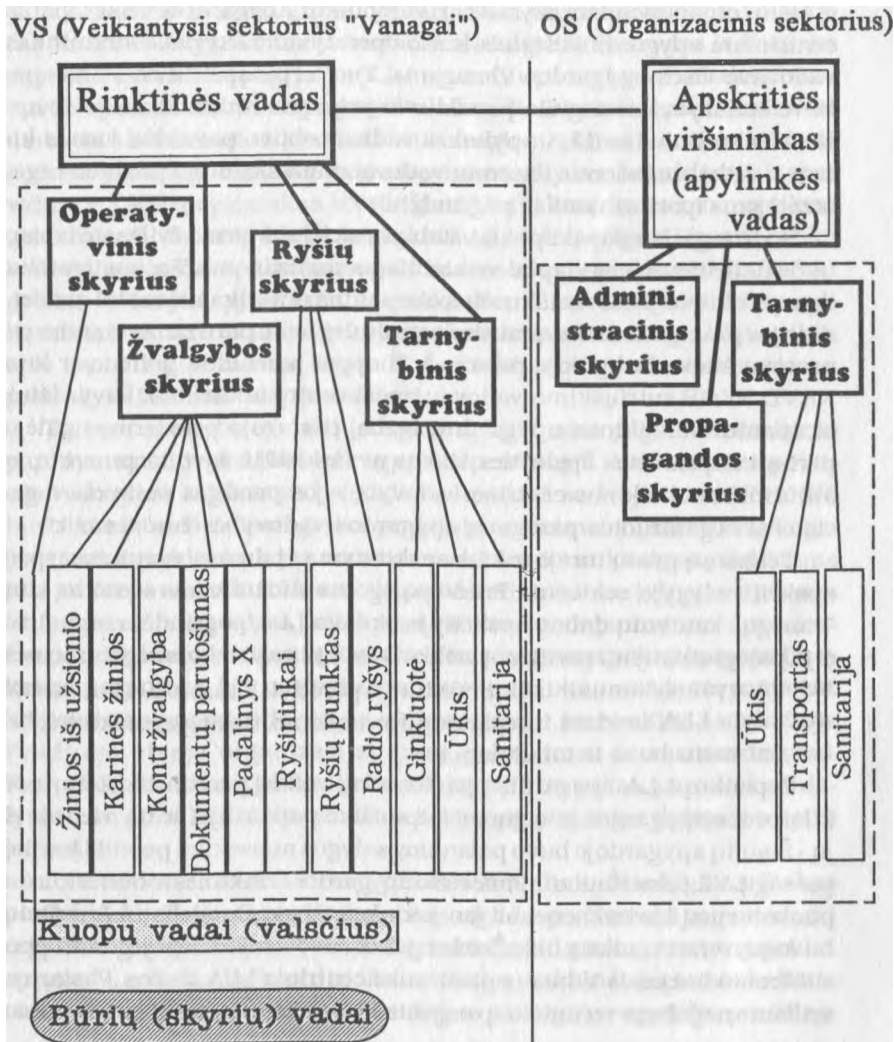
Formali perėjimo į partizaninę veiklą data yra liepos 1 d. Mėnesio pradžioje LLA vadas lttn.K.Veverskis-Senis Kaune susitiko su Šiaulių apygardos vadu j.ltn. Adolfu Eidimtu-Žybartu, kuriam perdavė karinės parengties įsakymą, nurodantį, kad visi pajėgūs vartoti ginklą LLA nariai pereina į rinktinės ir toliau vadinasi "vanagais". Rinktinės vadu skiriamas aukščiausią karinį laipsnį turintis karininkas. Jis savo rinktinę suburia tinkamiausiame tam reikalui miške. Negalintys kovoti su ginklu LLA nariai dirba štabuose ir organizaciniame sektoriuje organizuoja rinktinių aprūpinimą maistu, transportu, informacija, ryšiais, sanitarija ir pan.⁵⁷. Tuo pat metu (ar kiek anksčiau) LLA vadas patvirtino ir pačios organizacijos bei rinktinės (apskrities būrio) organizacines schemas.

Lietuvos Laisvės Armijos vyriausiosios vadovybės
organizacinė schema⁵⁸

Lentelė Nr.2

**Lietuvos Laisvės Armijos rinktinės (apskritis būrio)
organizacinė schema⁵⁹**

Visai LLA organizacijai vadovavo LLA vadas ir centrinis štabas, vadovaujamas štabo viršininko (tuo pat metu ir vado pavaduotojo). Pastaruoju tapo J.lt. A.Eidimtas-Žybartas. LLA vadui tiesiogiai buvo pavaldus Vyriausiasis Vanagų vadas (pradžioje jis nebuvo paskirtas) ir apygardų vadai, bet OS vadovavimas priklausė centrinio LLA štabo vienam iš šešių - organizaciniam skyriui ir jo viršininkui. Apygardose veikė tapatus centriniam apygardinis štabas kurio operatyvinio skyriaus viršininkas vadovavo visos apygardos Vanagams. Tuo tarpu apskrities štabas nebuvo sudarytas tiesioginio pavaldumo principu: rinktinės vadas ir apskrities viršininkas (LLA apylinkės vadas) nebuvo pavaldūs vienas kitam. o veikė vienodomis teisėmis, vadovaudami skirtingo polinkio organizacijoms (partizanams ir pogrindžiui).

Sudėtinga daugiapakopė LLA štabų struktūra iš pirmo žvilgsnio labiau tiko sukilėliams, o ne slaptai veikiantiems partizanams Tačiau ilgainiui ilgametė kovos prieš rusiškuosius okupantus praktika nelauktai atskleidė ir jos pranašumus Pirmiausia ši struktūra leido partizanams sudaryti pastovų štabo darbuotojų rezervą ir tuoj pat panaudoti jį vieno ar kito NKVD-NKGB sutriuškinto vadovaujančio centro atkūrimui. Pavyzdžiui, okupantui sunaikinus apygardinį štabą, pastarojo priedermes galėjo perimti stipriausias apskrities štabas ar išskirti iš savo tarpo narių jo atkūrimui: sunaikinus centrinę vadovybę - jos pareigas perimdavo geriausiai organizuotos partizanų apygardos vadovybės žmonės ir t.t

Teigiamų pusių turėjo ir LLA suskirstymas į du autonominius ypač apskrities lygyje, sektorius. Priešo pajėgoms sutriuškinus vieną ar kitą "vanagų" kautynių dalinį, apskrityje likdavo LLA pogrindžio organizacija, pajėgi atnaujinti partizanų veiklą. Be abejo, pasirinktos organizacinės sistemos pranašumus ir trūkumus turėjo parodyti laikas, o 1944 m. vasarą numatyta LLA sandara turėjo daug formalizmo, tiesiog neaiškumo, bet tuo pat metu buvo ir tobulinama

Iš penkių LLA apygardų į partizaninę veiklą pereita tik keturiose (Klaipėdos apygardos įsteigimas taip ir liko popieriuje) ir tik vienoje iš jų - Šiaulių apygardoje buvo palankios sąlygos nuosekliai pereiti į karinę parengtį. Vilniaus Kauno ir Panevėžio apygardose rinktinės ir būriai kūrėsi puolant rusų kariuomenei ar jau jos užnugaryje. Daugelis LLA dalinių buvo priversti trauktis link Žemaitijos iš savo krašto nepajėgdami pereiti fronto linijos iš Vilniaus pasitraukė centrinis LLA štabas. Pastarojo veiksmo negalima vertinti kaip organizacijos pasimetimo arba silpnumo

ženklą. Tiesiog Vilniaus apylinkės dėl geografinės padėties bei gyventojų tautinės sudėties, taip pat dėl agresyvių lenkų Armijos Krajovos bei rusų diversantų iš Gudijos veiksmų nebuvo patogios įsikurti centrinei Lietuvos Pasipriešinimo (Rezistencijos) vadovybei ar partizanų rinktinei.

LLA vadovybė susitelkė Šiaulių aps Matkalčiuose netoli Radviliškio, įlt. A.Eidimto-Žybarto ūkyje. Organizacinio skyriaus darbuotojai Adolfas Kubilius-Adys, Šarūnas Jazdauskas-Jurgutis, Buivvydas ir Kudirka atgabeno iš Vilniaus pagrindinę LLA spaustuvę ir archyvą⁶⁰. Matkalčiuose buvo išspausdintas vienas pagrindžio laikraščio "Karinės ir politinės žinios" numeris, klausomasi radijo iš užsienio, rengiami planai tolimesniai kovai, lankėsi ryšininkai ir gaudavo organizacinius įsakymus bei užduotis Liepos viduryje į štabą ryšininkas atvedė gen. M.Pečiulionį, kuris buvo sutiktas gana šalta⁶¹. jaunieji LLA karininkai nesiruošė perleisti iš savo rankų vadovavimo, nedarė palankaus išpūdžio ir solidus generolo amžius. Tačiau greitai vadovybė, ypač lt. K.Veverskis-Senis, suvokė aukšto laipsnio karininko, turinčio VLIKo įgaliojimus, reikšmę ir įtraukė jį į LLA veiklą, apie ką ir liudija minėta liepos 17 d. direktyva organizacijos nariams pasirašyta Miškinio slapyvardžiu.

Tuo pat metu turėjo būti įsteigtas ir LGK, nors pagal M.Pečiulionio parodymus tai įvyko 1944 m. rugpjūčio pradžioje⁶². Autonominės politinės vadovybės sukūrimas bei vadovavimo LLA sudvejinimas (VS ir OS) buvo iššauktas iš dalies ir grynai praktinių organizacinių sumetimų. Pagal perėjimo į ginkluotą kovą nuostatas vadovavimas kautynių daliniams turėjo būti pavestas aukščiausio laipsnio karininkams dažnai naujokams LLA, nustumiant į šalį sąjūdžio pradininkus bei organizatorius neturinčius aukšto karinio laipsnio. Pastariesiems laipsnius pakeitė pagrindinės kovos patyrimas bei pasiryžimas tęsti kovą okupuotoje tėvynėje bet kokiomis sąlygomis- dėl to jie neišvengiamai turėjo likti vadovybėje. Priešingu atveju organizacijai grėsė pakrikimas ir susinaikinimas. Pasipriešinimo antrajai rusų okupacijai patirtis vėliau parodė, kad dalyvavusių jame karininkų skaičius tiesiog proporcingai didėjo žemėjant laipsniui.

Apie liepos 21-23 d. dėl rusų prasiveržimo link Šiaulių, LLA štabas pasitraukė į Telšių aps Vadovybė pasklido po Žemaitiją, padėdami organizuoti vienintelę dar tebesančią vokiečių okupuotoje teritorijoje LLA apygardą, o štabo darbuotojai išsiuntinėti su rekomendaciniais laiškais rinktinių vadams į pagalbą. 1944m.liepos pabaigoje-rugpjūčio pradžioje

LLA Šiaulių apygarda jau veikė kaip gerai organizuota pagrindinė ir partizanų struktūra. Jai buvo priskirtos Šiaulių, Telšių, Mažeikių, Kretingos ir Tauragės apskritys tačiau sėkmingas perėjimas į partizaninę veiklą visa organizacine sudėtimi bei pilnų rinktinių sudarymas buvo įmanomas tik trijose iš jų - Telšių, Kretingos ir Tauragės. 1944 m. rugpjūčio 23 d. duomenimis apygardos Vanagų vadui, buvusiam LLA Šiaulių apygardos štabo operatyvinio skyriaus viršininkui plk. Ipolitui Žiliui - Ruginiui priklausė 1400-1500 apmokytų, pasirengusių kovai partizanų, išsidėsčiusių kuopomis ir būriais po 20-60 žmonių įvairiuose valsčiuose, kaimuose ir miesteliuose⁶³. Rugpjūčio mėn. LLA Šiaulių apygardos Saturno štabui buvo pavaldžios Telšių, Kretingos ir Tauragės rinktinės bei apskričių štabai.

LLA Telšių apskrities organizacijos Voverės štabas buvo Alsėdžių girininkijoje⁶⁴. Čia pat esančiuose Platelių-Alsėdžių miškuose buvo pagrindinė rinktinės išsidėstymo vieta bei pasitraukusių iš kitų LLA apygardų partizanų persitvarkymo ir perpaskyrstymo stovykla. Rinktinę pradėjo organizuoti Telšių apylinkės štabo operatyvinio skyriaus viršininkas plk. lt. Pranas Budraitis, buvęs Vietinės rinktinės Telšių apskrities karo komendantas, nuo pavasario gyvenęs nelegaliai. Liepos pabaigoje jis žuvo, patekęs į raudonųjų diversantų pasalą. Rinktinės vadovavimą perėmė iš Kauno atvykęs lt. J. Barzda-Klevas⁶⁵. Apskrities viršininku ir OS vadu liko LLA Telšių apylinkės vadas mokytojas S. Kaupas-Dėdė. Liepos- rugpjūčio mėnesiais rinktinėje buvo sudaryta 10 kuopų, po vieną valsčiuje: Telšių, Alsėdžių, Plungės, Tverų, Žarėnų, Rietavo, Nevarėnų, Luokės, Janapolės ir Varnių⁶⁶.

Nevarėnų kuopai vadovavo mokytojas lt. Ignas Šapkūnas, rugsėjo mėn. rinktinės vado įsakymu vietoje jo vadu buvo paskirtas Nevarėnų policijos viršininkas Brencius⁶⁷. Luokės kuopai vadovavo j. lt. Venckus, paskirtas vadu liepos mėnesį⁶⁸. Vadovavimą LLA organizacijai Žarėnų valsčiuje jau 1944m. birželio mėn. iš girininko Andriušiuono perėmė lt. Jonas Venclauskas-Kymantas buvęs Vietinės rinktinės 309 bataljono vado adjutantas⁶⁹. Jo pastangomis Žarėnų kuopa susidėjusi pradžioje iš 30 vyrų, išaugo dvigubai, buvo suskirstyta į 4 būrius- Tomkevičiaus-Šerno (Pronckų km.). Šermukšnio (sl.) (Feliksavos km.), Aleksandravičiaus (sl.) (Smilgių km.) ir Pušinio (sl.) (Saušilio ir Antanavo km.).

Jei Telšių aps. galima laikyti LLA tėvonija, tai kitur reikalai klostėsi sudėtingiau. Tauragės aps. pietinėje dalyje ir gretimoje Raseinių aps. veikė stiprios LLGS, LLKS ir LF organizacijos, Kretingos aps. šiaurėje ir gretimoje

Mažeikių aps- LLKS ir LNP. Kretingos apskrities LLA karinio Vanagų sektoriaus organizavimo darbus LLA Kretingos apylinkės vadas kpt. Pranas Šopaga pradėjo liepos mėnesį, tačiau dėl ginklų trūkumo ir apmokytų kadrų stokos šis darbas vyko lėtai. LLA apskrities Maumedžio štabas buvo įsteigtas tik rugsėjo pradžioje ir jungė keturias kuopas- Valinsko Gargždų, Balsio Veiviržėnų, Dausino Endrijavo ir Kulių, vadovaujamą Kulių miestelio mokytojo⁷⁰. Ginklų buvo gauta iš vokiečių, tarpininkaujant kpt. Viktorui Vlikutaičiui-Griunui, tuomet buvusiam ryšių karininkui vokiečių žvalgybos mokykloje netoli Karaliaučiaus. Tuo tikslu rugpjūčio 8d. į minėtą mokyklą apmokymams, parsivežti ginklų ir radijo siųstuvų buvo pasiūsta 13 LLA narių⁷¹.

1944m. rugpjūčio pabaigoje- rugsėjo pradžioje, nepaisant pasiekimų LLA organizacinėje veikloje, jos vadovybėje kilo nesutarimų taktikos klausimais. Pagrindinis strateginis tikslas- Lietuvos nepriklausomybės iškovojimas ginklų- nepasikeitė. 1944m. vasarą buvo manoma kad Vokietija sudarys Vakaruose separatinę taiką ir kartu su anglais bei amerikiečiais sustabdys bolševikus. Tai savaime apsaugos Baltijos valstybes nuo Sovietų Sąjungos okupacijos ir tuomet LLA turės suvaidinti lemiamą vaidmenį valstybės atstatyme. Tam tikslui LGK paruošė kelis planus⁷².

Pirmasis planas numatė išlaikyti savo rankose dalį Lietuvos teritorijos, paskelbti joje nepriklausomybės atstatymą ir čia organizuoti tolesnį pasipriešinimą. Kitas planas svarstė galimybes diplomatinėmis priemonėmis vesti derybas dėl rusų kariuomenės atitraukimo, tam reikalui panaudojant spaudą bei radiją Trečiasis planas - jeigu nepavyktų pirmasis, tuomet pereiti į pogrindį, leisti spaudą ir laukti taikos konferencijos.

(Bus daugiau)

Naudota literatūra

1. Vaitiekūnas V. Antrosios sovietinės okupacijos laikai (nuo 1944) // Lietuvių enciklopedija.- T.15.. Bostonas 1968.- P.380
2. Jaščėnka A. Konstitucinė tarptautinė teisė- T.I.- K.193I- P.193.
3. Hough W.J.H. The annexation of the Baltic states and its effect on the development of law prohibiting forcible seizure of territory // New York Law School journal of international and Comparative Law- Vol.6- Nu.2.-1985- P.326
4. Lietuvių Fronto biuletenis.- 1944. -Birželio 9.
5. Keliuotis J. Dangus nusidažo raudonai // Literatūra ir menas- 1989-Vasario 1-Kovo 11.
6. Ateitis.-1944 - Birželio 17.
7. Raštikis S. Kovose dėl Lietuvos.- T.2.- V.1990- P.351.
8. Žymantas S. Susitikimai su Pranu Padaliu // Į Laisvę- 1976.-Nr.68.- P. 31.
9. Girmius K.K. Partizanų kovos Lietuvoje.-V.1990.-P.213.
10. Politiškai-karinės organizacijos "Kęstutis" laikinasis statutas// Laisvės kovų archyvas -T.7 -K.1933 P.151-152.

10. Politiškai-karinės organizacijos "Kęstutis" laikinasis statutas// Laisvės kovų archyvas.-T.7-K.1933-P.151-152.
11. Girnius K.K. Partizanų kovos Lietuvoje-P.213
12. Bubnys A.Lietuvių antinacinė rezistencija 1941-1944 m.-V.1991.-P. 142.
13. Buv. LTSR VSK archyvas.-F.8.-B.10/II.-L.129-131; Žymantas S. Susitikimai su Pranu Padaliu.-P.143.
14. Bubnys A. Lietuvių antinacinė rezistencija - P.143.
15. Nepriklausoma Lietuva.-1944-Liepos 6.
16. Ten pat.
17. Ten pat.-Liepos 22.
18. Buv. LTSR VSK archyvas.- F8.-BJ0/11-U3/
19. Žymantas S.Susitikimai su Pranu Padaliu.-P.32
20. Vilutis L. Likimo mozaika.-K.1992.-P.102.
21. Buv.LTSR VSK archyvas.-F3-B.9164.-T.I-L.34.
22. Ten pat.-F.8.-B.10/11.-L.131.
23. Ten pat.-L.136; Laisvės besiekiant. Lietuvos Laisvės Kovotojų Sąjungos įnašas į antinacinę rezistenciją.-Čikaga 1983.-P.319.
24. Žymantas S.Susitikimai su Pranu Padaliu.-P.3.
25. Ten pat.
- 26.Laisvės besiekiant.-P.367.
27. Ten pat.-P.317.
28. Ten pat.-P.336.
29. Bubnys A. Lietuvių antinacinė rezistencija-P.114.
30. Raila B. Versmės ir verpetai.-Boston 1970-P.36.
31. Buv.LTSR VSK archyvas.-F.3-B.52S7-T.I-L78.
32. Raila B. Versmės ir verpetai.-P.47
33. Laisvės besiekiant.-P.201.
- 34."Geležinis vilkas".-V.196S-P.112-113; Buv. LTSR VSK archyvas.- F.3-B.S257.-L73.
35. "Geležinis vilkas".-P.112-113.
36. Ten pat.-P.117.
37. Ten pat.-P.119; Šimkus V. Atsiminimai Okupojo tėvynėje ir kitur.-D.2-Chicago 1990.-P137.
38. Laisvės besiekiant.-P.316.
- 39."Geležinis vilkas".-P.123.
- 40.Laisvės besiekiant.-P.319-320.
- 41"Geležinis vilkas".-P.123; Laisvės Besiekiant - P.331.
- 42.Laisvės besiekiant.-P.33i.
- 43.Ten pat.-P.318-319.
- 44.Hitlerininkai parašutininkai.-V 1966.-P.3S.
- 45.Ten pat.-P.37.
- 46.Ten pat.
- 47.Ten pat.-P.38.
48. Archyviniai dokumentai apie nacionalistų antiliaudinę veiklą.V rinkinys.-V.1962.-P.22.
49. "Geležinis Vilkas".-P.124.
50. Ten pat.-P.126.
51. Archyviniai dokumentai..-P.22.
52. "Geležinis Vilkas".-P.126.
- 53 Jakaitis J. Išdavystės keliu.-V.1976.-P.121.
- 54."Geležinis Vilkas.-P.127; Archyviniai dokumentai...-P.23.
55. Karinės ir politinės žinios.-1944.-Spalio 4-lap-kričio 4.
56. Hitleriniai parašutininkai.-P.20.
57. Vilutis L. Likimo mozaika.-P.98.
58. Pagal: Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių archyvas-F.Organizacijos. LLA
59. Ten pat.
60. Hitleriniai parašutininkai.-P.122.
61. Veverskis P.Apie generolus/Tremtinys.-1991. Gegužės 1.
62. Buv.TSR VSK archyvas.-F.3-B.9164-T.I-L34.
- 63..Hitleriniai parašutininkai.-P.37.
- 64.Ten pat.-P.63
65. Ten pat.
66. Ten pat.-P.65.
67. Ten pat.-P.63-67.
68. Ten pat.-P.64.
69. Ten pat.-P.70.
70. Ten pat.-P.81
71. Ten pat.-P.78, 108, 123
72. Buv.LTSR VSK archyvas.-F.3 -B.9164 -TI.-L.34.

Antanas Paulavičius

Iš mirties ateinu

Jau nedaug liko buvusių partizanų. jų gretos vis retėja. Todėl skubu susitikti su dar esančiais gyvaisiais, kad juos prakalbinčiau, kad kai ką užsirašyčiau. Ateinančios kartos turi sužinoti, kokie buvo tie 1944-1952 metai.

Po susitikimo su buvusiu partizanu Broniumi Juospaičiu visą naktį sapnavau kautynes: bėgiojau Pagirio, Rodų, Pašilto miškais gyniausi nuo priešų, atsišaudžiau. Labai norėjau, kad tas baisus sapnas greičiau pasibaigtų. O jis užtruko iki pat ryto. Tegu Bronius Juospaitis gyvenantis dabar Panevėžyje, prakalba pats ir sudrumsčia skaitytojų ramybę.

- Išėjau partizanauti 1944 metais kai bolševikai antrąkart sugrįžo į Lietuvą ir paskelbė mobilizaciją,- pasakoja buvęs partizanas- aš 1925 metų gimimo- mane lietė mobilizacija.

- Kokiose vietovėse jūs laikėtės?- pradėjau klausinėti jį, kad įtraukčiau į pokalbį.

Svarbu tik pradėti, o paskui žodžiai byra kaip iš rėčio.

- Netoli nuo Ramygalos stovėjome. Jau ginklų turėjome: šautuvų, automatų, granatų.

- O kas jums vadovavo?

- Giniotas. Vardo nebeprisimenu. Jis- buvęs Lietuvos kariuomenės felčeris. Dienom būdavome miške, o naktį sugrįždavome į namus. Nakvodavome vienoje tokioje sodyboje prie miško. Mūsų buvo devyni vyrai: Vladas Čiplys, Antanas Valikonis (Jis iš Ramygalos miestelio), Jonas Kalvaitis, Jonas Valikonis ir keturi broliai Garuckai: Vincas Juozas Rapolas ir Petras jie visi iš Masickų kaimo. Čia pas tą ūkininką netoli nuo Ramygalos ir gavome pirmąjį kautynių krikštą, čia netekome savo vieno draugo.

Buvo lapkričio mėnuo. Rytais šerkšnas jau aptraukdavo žolę. Reikėjo jau pagalvoti apie šiltesnį prieglobstį. Apsistojome pas vieną ūkininką.

Vyties apygardos partizanai: B. Juospaitis-Direktorius ir Štarolis-Plienias

kurio vienas gyvenamojo namo kambarys dar buvo ne visiškai įrengtas, langai neįstiklinti, o užkalti lentomis Čia atrodė, bus gera saugu. Tik susėdome valgyti, girdime: atkroite. Daužo duris. Sodyba apsupta. Mes greitai atmušėm lango lentas ir šokom bėgti, jie šaudyti. O netoliese-krūmai. kiek toliau- miškas. Pasprukom. Apsižiūrėm- vieno mūšišio nėra. Petro Garucko trūksta. Žmonės jį rado rytą už šimto metrų nuo sodybos. Nebegyvas, šerkšnu aptrauktas. Žmona palaidojo Ramygalos kapinėse. Rusai tada nesikišo. Dar karas ėjo, ir Ramygaloje dar stovėjo karinis aerodromas Spėjama kad kareivius ant partizanų užvedė Čiplys, kuris slapstėsi kartu su mumis. Užvedė ne iš blogos valios

Artėjo žiema, lapuočiai medžiai nubarstė lapus. Miškas jau prasišviečia. Mums sunkiau. Pradėjo labiau siausti rusai, skrebai jau atsirado. Po namus vaikšto, krato, ieško jaunų vyrų. Prie mūsų tada prisijungė du broliai Drąsučiai: Vladas ir Antanas. Kilimo jie nuo Krekenavos iš Judikonių kaimo. Vėliau ir tretysis jų brolis atėjo į mišką (Jis buvo pabėgęs nuo 1941 metų tremimo). Žuvo visi trys. Krito ir keturi broliai Garuckai. Bet tas bus vėliau.

Mūsų jau 20 vyrų. Apsistojome Rodų pušyne, kur dabar užveistas stumbrynas Sužinoję, kad mes organizuojamės, pas mus atėjo ir daugiau vyrų iš Krekenavos, Ramygalos, nes visi tikėjo, kad krūvoje geriau išsilaikysime ir apsisaugosime nuo mobilizacijos. Mūsų, partizanų, susidarė jau nemažas būrys-138 vyrai. Tai buvo busimosios Vyčio apygardos pradžia, kurią sudarė keli būriai. Visam tam vyrų pulkui vadovavo karininkas Krištaponis. Mano būrio vadas buvo Rupūžėnas.

- Koks Rupūžėnas?- pertraukiau Juospaičio pasakojimą.

- Rupūžėnas- tai Stasys Armonavičius. Jis turėjo tokį keiksmą: rupūže biednas. Kai tik užpyksta ar bara ką nors už pražangą, saka ok tu, rupūže biednas! Todėl jam ir prigijo Rupūžėno vardas. Ir jo vadovaujamas būrys buvo Rupūžėno vardu vadinamas. Labai drausmingas buvo vadas. Visose tose apylinkėse jis buvo tvirčiausias vadas.

- Kokias vietas apėmė jūsų partizanai, vadovaujami karininko Krištaponio?- pasiteiravau.

- Veikimo ribos iš pradžių ėjo apie Ramygalą. Siekdavome Nevėžį, Pagirių girią. Jeigu rusų siautimas- persikeldavome į Pauslos mišką, pasiekdavome Raguvos, Alunčio miškus. Pagal reikalą.

- O kada jus pirmąkart kulka kliudė?- paklausiau Juospaičio, žinodamas, kad jis ne vieną kartą buvo kliudytas.

- Papasakosiu. Pirmą kartą sužeidė 1945 metų sausio mėnesį. Tik barzdą lengvai užkabino. Kai dabar skutuosi, vis prisimenu tas kautynes, iš kurių gyvas išėjau tik per stebuklą. Tada mūsų būrio vadas Armonavičius-Rupūžėnas pasiuntė tris vyrus į Lėno mišką užmegzti ryšių su Krištaponiu, kuris pradėjo organizuoti Vyčio apygardą. Ėjau aš kaip kulkosvaidininkas, skyrininkas Juozas Garuckas ir dar vienas kovotojas, Jonas Kalvaitis. Tik pasiekėm Lėno girią, ir pakliuvom į apsupimą. Pasakoja kad vienas vokiečių užvedęs rusus ant Krištaponio vyrų. Mat karas dar nebuvo pasibaigęs. Tas vokiečių kareivis atsiliko nuo fronto ir pakliuvo pas partizanus. Paskui jis kažkaip atsidūrė rusų rankose. Tie pradėjo klausinėti: kur buvai, iš kur atėjai? Jis ir užrodęs. Kaip tik tuo laiku mes trys vyrai, pasiūsti Rupūžėno, iš vakaro nuėjome į Lėno mišką. O rytojaus dieną tas masiškas puolimas,- nutilo juospaitis. prislėgtas sunkių prisiminimų. Aš jam priminiau, ką buvau girdėjęs apie tą mušį iš kito buvusio partizano Eligijaus Smetonos. Jis man papasakojo, kad Krištaponis buvęs prezidento Smetonos sesers sūnus, kad jis ir žuvęs tose kautynėse 1945 metų sausio 5 dieną.

- Reguliarioji kariuomenė buvo panaudota: aviacija, artilerija. Mūšis truko apie šešias valandas,- pasakoja Juospaitis- Mes turėjome dvidešimt kulkosvaidžių. Aš gulėjau netoli nuo vado Krištaponio ir mačiau, kaip jį sužeidė. Jis pašautas kaire ranka dar laikėsi nusitvėręs už pušaitės, dešiniąja ištiesęs iš pistoleto šauti į priešą... ir pats nusišovė. Kodėl taip padarė? Tikriausiai nenorėjo sužeistas pakliūti į priešo rankas. Mačiau, kaip nusviro jo galva. Mes pakilom veržtis, palikę jį. Rusai kaip fronte rėkia ura! Medžiai nuo kulų suvarpyti, susikabinę viršūnėmis. Mes šokinėjame per kareivių lavonus, bėgam, gulam ir veržiamės pirmyn. Prasimušėm iš apsupimo, netekę 18 vyrų. Sako, rusų žuvo apie 80. Aš, Garuckas ir Kalvaitis išlikome gyvi. Mane nežymiai užkliudė kulka. O visi rūbai buvo taip sukapoti, kad nabegalėjau jais vilkėti. Kai išskleidžiau savo milinę- tikras rėtis. Niekas negalėjo patikėti, kad ja vilkėjau ir išlikau gyvas. Grįždami užsukom pas Vaitelį, kuris buvo Krištaponio pavaduotojas jis pažiūrėjo į mane ir pasakė: "Na jaunuoli, jei dabar tavęs nenušovė, tai Dievas tau skyrė šimtą metų gyventi. Iš mirties parėjai..."

- Taip. sunku patikėti, kad jus kulka nepasigavo,- nusistebėjau ir aš. O Juospaitis išvedinėjo:

- Kautynės- tai laimės reikalas. Nebūtinai kiekviena kulka pasiekia tikslą. Sakoma, kad žmogui nušauti reikia pūdo parako. Arba dar kitas

posakis priešas šaudo- velnias kulkas gaudo. Kiekvieno žmogaus likimas Dievo rankose.

1945 metų vasario mėnesį pradėjome jungtis, vienytis. Mūsų buvo jau nemažai vyrų. Rodų miške išsikasėm bunkerius. Kiekvienam bunkerui iškasėm duobę apie pusantro metro gylio, ant viršaus užvertėm du storus sienojus, ir štai patalpa, kurioje galėjai stačias laisvai vaikščioti. Trys bunkeriai mažesni, kuriuose tilpo po 30 vyrų. o vienas labai didelis, kur sueidavome pasitarti ar radijo pasiklausyti. Stovykla gerai įrengta paruošta gynybai. Aplink stovyklą iškasėm apkasus kiekvienam kulkosvaidžiui (ren-gėm bunkerius su šaudymo angomis Žodžiu, buvo pasiruošta gynybai kaip fronte. Tų pačių metų vasario mėnes) tarp Naumiesčio ir Krekenavos buvo nuleistas desantas. Vakaruose jau žinojo, kad mes susibūrę, organizuoti. Tie desantininkai iš Vokietijos. Tarp jų- Vladas Želnys ir Antanas Žigas. Šis tik po ilgo partizanavimo buvo sugautas ir 1952 metais sušaudytas.

- O kur buvo rusų žvalgyba? Argi ji nežinojo apie jūsų stovyklą?-paklausiau Broniaus.

- Susekė vėliau, nes mūsų nemažas vyrų būrys, apie 140 vyrų. Nelengva tokiame dideliame žmonių skaičiui apsirūpinti maistu. Gerai, kad ūkiai dar buvo neišdraskyti. Vienas sako: mano

tėvukas turi jautį. Atsivedam, papjaunam, suvalgom. Kitas taria mano namuose kiaulė yra. Ir tą sudorojame. Dar duonos reikia parsivežti. Turėjom judėti. Kurį laiką ramiai pragyvenom. Paskui mus pastebėjo ir puolė nedideliu būriu. Per pirmąjį susirėmimą nukovė Antaną Žuką. Mes pasitraukėm gilyn į mišką. Ruseliai nedrįso lįsti į girią. Pabijojo. Per menkos jų jėgos buvo. O mes užėmėm kovines pozicijas, išsidėstėme apkasuose. Kulkosvaidininkai prigludo prie kulkosvaidžių ir laukė. Atėjo vakaras, aprimo šaudymas Ką mums daryti? Trauktis iš stovyklos? Vieni sako trauktis, kiti- ne Vis dėlto paklausėm Rupūžėno ir pasitraukėme. O gaila

*Vytytis apygardos partizanas
Antanas Žukas*

buvo palikti tokią tvirtovę, tokius bunkerius, kuriuose šilta, jauku, įruošti gultai iš abiejų pusių. Pastatyti skardiniai pečiukai, ir sklinda jauki šiluma...

Traukėmės, persiskyrę į dvi dalis. Nutarėm susitikti Upytės girioje. Žinojom, kad ten yra privačios žmonių pievos, Ėriškių pievomis vadinamos. Vasarą ūkininkai pripjauzdavo šieno, sukraudavo miško daržinėse. Žiemą veždavosi šieną į namus. Nukeliavome tuos penkiolika kilometrų ir apsigyvenome daržinėse, kurios buvo išdėstytos viena šalia kitos. Laukėm per visą dieną, kada pasigirs Rodų miške mūsų stovyklos sprogdinimas. Kitaip bunkerių, suręstų iš tokių storų rąstų, nesugriausi. Iki vakaro išlaukėm. Nesprogdina "Be reikalo palikom tokią tvirtovę",- apgailestavo Vladas Drąsutis. Sutemus mūsų vadas siunčia vyrus į žvalgybą. Pakinkė arklį, ir rogėse penkiese išvažiavo. O naktis buvo labai tamsi. Nors pirštu durk į akį. Kai jie pasiekė pamiškę, kur gyveno ūkininkas, šis pasakė, kad rusai stovyklos neaptiko. Partizanai pastebėjo kareiviškas pėdas ištrypta, išmindžiota visa pamiškė. Palengva ausis įtempę mūsų kovotojai slinko į mišką. Pirmiausia jie priėjo užmaskuotą slėptuvę, kuri buvo apstatyta eglaitėmis jos neliestos, neišvartytos Vyrai eina link apkasų kurie supa visą stovyklą. Sustoja pasiklauso. Tyla. Vienoje vietoje per apkasus buvo padaryta iš karčių lieptelis, kad sargybiniams, kai ateina sargybos pasikeitimo metas, nereikėtų šokinėti per apkasus Vladas Drąsutis, antrojo skyriaus skyrininkas, pirmiausia perėjo per lieptelį. Antanas Valikonis iš paskos su kulkosvaidžiu. Čia pat ir kiti vyrai. Išgirdo traškėjimą, ir staiga balsas "Kto idiot!" Drąsutis jau buvo netoli nuo bunkerio, o Valikonis ant lieptelio. Tamsu, nieko nematyti. Ir Drąsutis iš automato paleido dvi serijas į tą vietą, iš kur pasigirdo "Stoj", ir skubiai atsitraukė atgal.

- Ir nieko nesužeidė?- užklausiai pasakotojo.

- Nespėjo, nesusigaudė. Tamsu, neižiūrėsi žmogaus Gal jie pamanė, kad ten saviškiai vaikšto. Nieko nesužeidė. Vladas Drąsutis vėliau žuvo. 1948 metais už Ramygalos.

Vyrai grįžę laimingai, papasakojo, kas juos ištiko. O rytą, apie 11 valandą, išgirdome mūsų stovyklos sprogdinimą. Taip širdį suspaudė! Skaičiuojame tuos sprogdinimus. Granatomis nesusprogdinsi. Reikia tolu sprogdinti. Jau keturi bunkeriai driokstelėjo. Jau ir mūsų virtuvę susprogdino. Toje stovykloje buvo gerai užmaskuotas šaudmenų sandėlis, kuriame laikėme ginklų atsargas, radijo aparatūrą. Jeigu jį būtų sprogdinę, taip būtų driokstelėję, kad dangus suvirpėtų. Neišgirdome ir visi lengviau atsikvėpėme, kad neatrado mūsų ginklų saugyklos. Juk kariauti dar reikės.

Po trijų savaitių nuėjome į tą mūsų stovyklą. Traukė pamatyti, koks ten vaizdas liko. Baisu: bunkerių vietose tik duobės stori sienojai išdraskyti suplėšyti. Mes juokaujame mūsų Kremlių sugriovė. O ginklų sandėlis sveikutėlis. Neužtiko. Pasiėmėm tik radijo aparatą ir grįžome atgal...

Pavasariį skirstėmės į mažesnius grupes jau tada partizanai pradėjo vadintis slapyvardžiais ir kiekvienas būrys turėjo savo vardą. Buvo "Vėtros" būrys, kurio vadas- Kazimieras Vaznonis-Vėtra, kitas "Blėkos" būrys, vadovaujamas leitenanto Blėkos. Aš- "Rupūžėno" būrio partizanas. Buvo dar ir "Niemčių" būrys

- Iš kur toks pavadinimas?- pasiteiravau.

Vyties apygardos partizanai: Danielius Kriščiūnas-Liubka, Algirdas Kriščiūnas-Gebelsas, Kazimieras Vaznonis-Vėtra

- Jie beveik visi dėvėjo vokiškas uniformas

- O kokios jūsų uniformos?

- Įvairios,- atsakė Juospaitis,- kas dėvėjo lietuviškas karių uniformas, kas šaulių, kas civiliai apsirengę- Visko neišpasakosi. Reiktų savaitę ar daugiau kalbėti.- nutilo buvęs partizanas, atsiduso.

- O kokios kautynės jums labiausiai įsimintinos, kurios pareikalavo daugiausia aukų?- klausinėjau, nedaviau žmogui ramybės, bijodamas, kad jis ko nors nepraleistų.

- Ak tos išdavystės, išdavystės! jeigu jų nebūtų buvę, gal ir praradimų ne tiek daug turėtume. Dėl vieno išdavimo įvyko labai žiaurios kautynės. Tai buvo mano partizanavimo pradžioje.

1945 metų pavasarį, prieš pat Velykas, mes apsistojome netoli nuo Pašilių miško. Prie Judikonių kaimo pasistatėme būdą. Apipylėme ją durpėmis, kad šilčiau būtų, kad vėjas neišgairintų. Ir pečiuką įtaisėm. Įmeti kelias sausas malkas, ir šilta ir valgyti galim išsivirti. Būtume gal ilgiau ten gyvenę, jei ne išdavystė... Mūsų būry partizanavo jau pagyvenęs nepriklausomybės laikų savanoris Narsutis. Vardo nebeprisimenu. Jį vadindavo Pociuku. Mat jis buvo mūsų virėjas Be šių pareigų, jis dar padėdavo ir maistu apsirūpinti. Pasakojo, kad jis viename ūkyje šaudė kiaules. "Pasiėmiau šautuvą, prisidėjau prie peties, ir poc- bekonas išsitiesė". Nuo to jam ir prigijo Pociuko slapyvardis. Geras, sąžiningas buvo žmogus. Nieko negailėjo Lietuvai. Bet va jo du sūnūs nuėjo išdavystės keliu. Abu juos lietė mobilizacija. Bet jie nėjo į mišką, o slapstėsi. Tai į kieno nors kluoną įlisdavo, tai tvarte pratūnodavo, tai pas savo tetą Rimaitienę pernakvodavo. O ji gyvena prie pat Pašilių miško. Ten tuo laiku telkšojo toks nedidelis Gudelių ežerėlis, kuris dabar jau užaugęs, švendrynu paviręs. Rimaitienė ir Narsutis-Pociukas- sesuo ir brolis. O Rimaitienės du sūnūs, Antanas ir Jonas, partizanavo mūsų būryje. Taigi partizanai Rimaičiai ir besislapstantys Narsučiai buvo pusbroliai. Kada ir kaip saugumas užverbavo Lietuvos savanorio vaikus sunku pasakyti, bet kad jie mus apsistojusius Pašilių miške, išdavė, nėra abejonės Ant savo tėvo užvedė kareivius.

- Kaip gi galėjo tai atsitikti?- nusistebėjau ir pasiruošiau klausytis Juospaičio pasakojimo apie tą išdavystę.

- Kartą broliai Narsučiai nutarė persirengti baltinius. Pakeliui eidami, iš pradžių jie užsuko pas Mešką, gyvenantį Lydikonių kaime. Meška irgi partizanavo mūsų būry. Jo slapyvardis-Bimba. Paskui užėina broliai pas

savo tetą Rimaitienę. Ten randa jos du sūnus partizanus. Pavalgo visi ir išeina. Narsučiai eisiau pas Čepką, gyvenantį pamiškėje, įlįs į kluoną ir permiegos. Rimaičiukai pasuko į mišką. O pasirodo, jie buvo sekami.

- Nejaugi vaikai galėjo užvesti kareivius ant savo tėvo?- aš vis dar negalėjau patikėti.

- Ir mes tada net nepagalvojome. Narsučiai žinojo, kad tėvas miške ir kad ten yra nemaža partizanų. Bet kur toji vieta, tiksliai nežinojo. Miškas didelis jie pasekė, matyt pagal traškėjimą, nes naktimis dar šaltukas laikydavos Kai eini, tolakai girdisi traškėjimas. Saugumiečiams buvo nurodyta tiksli mūsų vieta. Anksti rytą- apsupimas.

Kaip tik tą rytmetį labai anksti, dar prieš aušrą, pabudo buvęs savanoris. Jis- virėjas. Po statinaite, kurioje buvo pripjaustyta kiaulienos pakišo malkų, užkūrė ugnį. Jokių dūmų, kadangi malkos sausos gerai dega. Dar prieš saulės patekėjimą darbštusis savanoris išvirė valgyti.

Ir aš ankstokai pabudau. Eisiu nusiprausti. Nusimečiau milinę, kuria buvau užsiklojęs, kad šilčiau miegočiau. Užsirišau diržą su šoviniais ir išlindau iš būdos. Pistoletas prie šono. Automato neimu. Apsitirnsiu sniegu, apsiprausiu. "Koks tu šiandien ankstyvas",- kalba man virėjas O taip skaniai kvepia mėsa! Lyg nujausdamas, kad aš seilę ryju, jis paklausia "Kokią porciją imsi?" Taip meiliai kalba lyg būtų mano tėvas, nenujausdamas, kad tuoj pabirs kulkos. "Kadangi toks ankstyvas, pats pasirink". O tame katile supjaustyti kiaulienos gabalai: ir riebesni ir liesesni. "Kad pirmasis atsikėlei- išsirink". "Man nesvarbu koks gabalas klius",- sakau jam ir išsiimu šaukštą, kurio kitame gale šakutė. Savanoris ima ją ir nenujaučia kad šūviai jį tuoj nukirs. Pasilenkia į katilą, kad man mėsos gabalą užgriebtų... Aš pakėliau galvą nuo katilo, ir staiga lyg iš žemės išdygo du kareiviai su automatais. Tarp tankių eglaičių už kokių keturių metrų ryto aušroj pasirodė tokie ryškūs jų siluetai. jie, matyt atslinko tyliai, iš pasalų nudūrė sargybinių Cingą ir apsupo mūsų bunkerį. Kai tik savanoris pasilenkė į katilą, išgirdau "Ei, parni, zdavaites!" Jie galvojo, kad mes gyvi pasiduosim, kadangi mūsų padėtis beviltiška. Aš stvėriau už Valterio ir griūdamas kirtau į juos. Jie paleido į mus ugnį ir parpuolė ant žemės. Lietuvos savanoris sukniubo ant katilo. Aš išokau į bunkerį, kad pasiimčiau stambesnę ginklą. O viduj- sujudimas, panika nes šūviai pradėjo kirsti mūsų būdą. Ji buvo apipilta durpėmis, bet beveik visos žemės nubyrėjusios į apačią. Viršuje liko tik šakelės su užsilikusiu plonu durpių sluoksniu Kulkos kedena švilpia o apačioje nepraeina per

storą sluoksnį. Mes prie žemės prisispaužę. Padėtis beviltiška. Niekur neišbėgsi. Tada Rimaičių Antanas pro tarpdurį išmetė į lauką vokišką kulkosvaidį ir pamėgino pats išlįsti iš būdos. Tik iškišo galvą ir, apsipylęs kraujais, susmego. Tuomet jo brolis Jonas už kojų įtempė Antaniuką. Bet jis jau buvo negyvas. Reikia mėginti granatomis gintis. Aš sviedžiau vieną į kareivius ir rusai atsakė granata. Ji nukrito prie durų. Tai buvo puolamoji granata be skeveldrų. Tik dūmų privarė į vidų. Po manęs Jonas Rimaičiukas sviedė granatą ir staigiai iššoko iš būdos. Paskui jį ir aš išlindau ir paleidau kulkosvaidį į darbą. Tik bėda kad per eglaites nematyti, iš kur šaudo. Iš būdos jau išlindo beveik visi partizanai. Tik vienas, jau senyvo amžiaus žmogus, šoko ištiktas nelenda lauk. "Ką su juo daryti?"- klausia Mykolas Valikonis. Tada išliaužė į vidų Kaulaitis ir mėgino, už kalnieriaus paėmęs jį tempti. Nesiduoda. Ką su juo daryti? O šaudo, trata be perstojo. Ir palikom tą pagyvenusį žmogelį bunkeryje - nutilo pasakotojas Bronius Juospaitis.

Įėjo į kambarį jo žmona Stasė, per patį pasakojimo vidurį atnešė užkandžius ir pasiūlė valgyti. Aš atsikalbinėjau, sakiausi, kad sotus esu, nes nakvojau pas artimus gimines Bet panevėžiečiai visuomet labai vaišingi. Negalėjau atsisakyti kavos puoduko.

- Kiek jūsų ten žuvo?- sriubčiodamas kavą, klausinėjau.

- Penki,- Juospaitis pastatė nebaigtą gerti kavos puoduką ir vėl įniko į prisiminimus.

- Išsiveržėm, išsikapstėm iš tos pragaro duobės, priguldę daug okupantų ir palikę žuvusiųjų draugų lavonus juos kareiviai nuvežė į Ramygalą ir nudrėbė aikštėj. Tik savanorio Narsučio lavoną atidavė saviškiams. O jo sūnūs, vos spėję palaidoti tėvą, užsikabino šautuvus ir pradėjo vaikščioti kartu su skrebaus.

- O ar tebėra gyvi tie broliai Narsučiai?- savo klausimais nedaviau ramybės buvusiam partizanui.

- Vieno tikrai nebėra tarp gyvųjų. Nušovėm jį 1946 metų vasarą. Juk reikėjo atsiskaityti už mūsų aukas ir jų pačių tėvą savanorį.

- O kaip juos paėmėt?

- Kartą jie atvažiavo pas savo tetą, Rymaičiukų motiną, kurios sodyba stovėjo prisišliejusi prie miestelio. Gal koks kilometras iki Ramygalos. Jie ten dažnai užsukdavo. Gal prabilo jų sąžinė, kad stengėsi padėti našlei tetai. Gal norėjo išpirkti savo kaltę, o gal tik pasirodyti kitiems žiūrėkite, kokie mes geri- partizanų motiną globojame! O tuokart jie atėjo derliaus

nuimti. Mes žinojom, kad jie ten bus. Apsupom sodybą. Manėm, kad jie iškels rankas ir gyvi pasiduos Bet kur tau- pradėjo šaudyti į mus Atsakėm tuo pačiu. Vienas brolis vietoj krito, o kitas sužeistas paspruko.

Pasisukom grįžti- o nuo miško pusės atvažiuoja trys pastotės kareivių. Koks šimtas metrų nuo jų. Kas gi dabar bus? Kur dingti? Mūsų kelias- į mišką, o jie iš ten atvažiuoja, prisikrovę malkų, susėda ant jų. Automatai rankose. Šiek tiek apimome, kai supratom, kad tai aviatoriai iš aviacijos remonto dirbtuvių, kurios stovėjo gimnazijos kieme. Priartėjome vieni prie kitų Pirmoji pastotė pristabdė arklį, sustojom ir mes, nužvelgėm vieni kitus. Tada Rupūžėnas mostelėjo ranka- važiuokite! ir prasilenkėme: jie į miestelį, mes į mišką nuėjome.

Vos jie pasiekė vieškelį- atbirbia trys mašinos, pilnos kareivių. Mat jie girdėjo mūsų susišaudymą su Narsučiais ir pagalvojo, kad miškiniai užpuolė aviatorius. Jie atskubėjo į pagalbą, o jos nereikėjo. Grįžo mašinos į miestelį. Žmonės pasakojo, kad buvo nubaustas aviatorių vadas, jog jis skrebus paliko likimo valiai.

Ir vėliau aviatoriai pasimaišydavo tuose miškuose Mat ten buvo trys miškai: Pašilų, Gudelių ir Gudeliukų (dabar Gudeliukų ežeras visai užakęs). O jie, tie ežerai, buvo išsimėtę maždaug per kilometrą vienas nuo kito. Aviatoriai čia atvažiuodavo ančių pašaudyti. Kai tik jie pradedaintis pyškinti viename ežere, jos pakyla ir nuskrenda į kitą. Tada rusai eina prie kito ežero. Taip vieną kartą, eidami skersai mišką, užėjo mūsų stovyklą. Mes tuokart tenai nebuvo. Dienos metu paprastai neišstatydavome sargybos. Kareiviai suprato, kad čia partizanų stovyklavietė, bet jos nelietė. Paliko kaip radę. Nieko nežinodami, naktį sugrįžome į savo buveinę ir sugulėm. Rytą žiūrėm- ant kelmo iš medžioklinių šovinių sudėta penkiakampė žvaigždė. Nors aviatoriai ir nebuvo tokie pavojingi, bet dėl šventos ramybės išsikėlėm iš tos stovyklos.

Noriu papasakoti dar vieną atsitikimą, kuris įvyko per vienas Velykas. Žiemai Rupūžėno būrys buvo išsiskirstęs mažomis grupėmis. Buvom sutarę susirinkti į vieną vietą pavasarėjant. Susitikom antrąją Velykų dieną Masiokų kaime pas pažįstamą ūkininką, o to ūkininko žmonos broliškrebas. Nepiktybinis skrebas galima kentėti. Jo viena koja trumpesnė. Ir kam jam, šlubiui, reikėjo susidėti su tais velniais, kurių vadas Kusmočius- tikras šėtonas!... Mums bedienojant tame kluone, pranešė, kad Kusmočius persigėręs velykinio alaus, eina per kaimą su savo sėbrais ir šaudo į dangų. Mūsų vadas Armonavičius kad subjuro: "Ok tu, rupūže biednas! Reikia

juos pamokyti!" Šeimininkė, pamačiusi, kad mes ruošiamės susidoroti su skreba is emė maldauti: "Nenušaukite mano brolio. Durnelis jis, kiša galvą, kur nereikia. Nešaukite jo". "Kulkos neskiria katras geras, katras blogas- pasakė Rupūžėnas- jei liks gyvas, paleisime". Riogsojo ten tokia jauja, pro kurią turėjo praeiti skrebai. Prislinkom, nusitaikėm ir sutartinai paleidom ugnį. Nenušovėm šeimininkės brolio, tik prigrūdojom: "Mesk, gyvate, šautuvą ir dumk iš čia, kad tavo kvapo neliktų. O tai baigsis kaip Kusmočiui". Jis, šlubis greitai bėgti negali. Šlubykšt šlubykšt nukulniavo, dingo iš aklų. Pasiėmėm jo šautuvą. O skrebas be šautuvo- ne skrebas. Nei žmones pagąsdinsi, nei buožes pašokdinsi. Ir načialninkai nebepasitikėjo. Iš pradžių dar duodavo jam kur nors pabudėti, vėliau atstatė ir nuo tų pareigų, ir šlubis paliko skrebo amatą.

O mes, atsiskaitę su Kusmočiumi, turėjome keltis kur nors toliau nuo Masiokų kaimo. Tą vakarą kad pakilo audra ažuolus vertė iš koto, stogus plėšė. Mums reikėjo nukakti 18 kilometrų- į Pauslos mišką, kuris jungėsi su Pagirių ir Lėno miškais. Įstrigo ta naktis ilgam į mano atmintį gal ir todėl, kad žmonės dainą sudėjo:

*Vieną kartą per Vėlykas
Atsitiko toks dalykas,
Kad Kusmočius su draugeliais
Prie Masiokų gavo galą.
Vėjas dūko, stogus pešė,
Velnias peklon dūšių nešė...*

Vėjas, lietus, dargana- iki kaulų permirkom, pavargome...

Žmonės saka per vainą visaip atsieina. Ir mums vienąkart panašiai atsitiko- su savaisiais susišaudėm. Kėlėmės tą pavasario vakarą mes iš vienos stovyklos į kitą. O žygiuojant, kaip įprasta būrio priekyje kilometro nuotoliu nuo visų eina du vyrai. Tai pirmoji danga. Antroji danga slenka iš paskos 200- 300 metrų atstumu. O jau paskiau seka visas būrys. Mums reikėjo pereiti vieškelį, už kurio driekėsi lygus dirvonėlis. O toliau- krūmai. Kelias klampus, tamsoka. Ant vieškelio stabtelėjom- vadas pasiuntė kelis vyrus maisto paieškoti. Ir vėl drožiam į savo stovyklą. Nespėjo paskutiniai vyrai pereiti per vieškelį, ir pirmąją dangą užklausė: "Parolį!" Staiga užklyptas Karininkas (Jo pavardės neprisimenu) užmiršo tą parolį ir vietoj teisingo atsakymo ištare iš kažkur ištrauktą žodį. Iš anos vieškelio pusės iš karto prabilo kulkosvaidis. Gale ėjusieji vyrai sugriuvo į vieškelio griovį. O pirmuosius partizanus tiek priplojo prie žemės, kad

atsišaudyti galėjo ne pastatę automatą ant ragų, bet paguldę ant šono. Ir tada iš anos vieškelio pusės pradėjo rėkti: nešaudykite- savi! Jie mat atpažino Karininko balsą.

Daug įvairių nutikimų buvo per tuos partizanavimo metus, daug mūšių, daug žiaurių kautynių, įsimintinas toks vienas susidūrimas su priešu, kur netekome daug vyrų. Ir vėlekos išdavystė. Tada mus puolė gausūs NKVD daliniai. Kelias dienas tratėjo giria nuo šūvių, nuo žmonių vaitojimo_ nutilo mano pasakotojas, norėdamas susikaupti, prisiminti žuvusiųjų vardus. Žiūrėjau į susimąčiusį buvusio partizano veidą ir labai norėjau, kad jis kuo daugiau papasakotų.

- Dabar jau atėjo laikas viską prisiminti, prikelti iš užmaršties tuos žmones kurie ginklu pasipriešino prievartai,- kalbėjau jam ir prisiminiau poeto E. Matuzevičiaus mintis kurias jis išsakė man laiške, perskaitęs rezistentų pasakojimus mano knygoje "Kraujo upeliai tekėjo". Poetas rašė: "Mane ta knyga giliausiai sukrėtė, sujaudino!... Užfiksuota tai, kas galėjo ir gali palaipsniui dingti istorinėje užmarštyje... Apsilpsta žmonių atmintis, miršta ir patys rezistencijos dalyviai, istorinių ano meto įvykių liudininkai. O, kaip reikia viską operatyviai, tiksliai užrašyti, užfiksuoti, palikti ateičiai tuos reikšmingus užrašus- tiltus, primenančius anuos kraupius metus ir didvyriškų žmonių likimus..."

Bronius pakilo, nuėjo prie knygų lentynos ir ištraukė pilkai mėlynais viršeliais seną sąsiuvinį.

- Mes rašėm savo būrio dienoraštį,- kalbėjo Juospaitis- buvo vienuolika tokių sąsiuvinų. Išsaugojom tik šį, trečiąjį, sąsiuvinį, kiti-dingo.

Vartau partizanų dienoraštį. Pradžia rašyta žaliu, paskui violetiniu ir keli puslapiai- juodu rašalu. Dviejų žmonių rašyta.

- Kas tie žmonės?- klausiu.

- Antaniukas Vaitelis ir mano brolis...

- Ar Antaniukas kapitono Vaitelio, Vyčio apygardos vado, giminaitis?- pasiteiravau.

- Ne, tik bendrapavardis. Tai buvo Ramygalos gimnazijos mokiny. Antaniukas. Viesuliuko slapyvardžiu... Noriu papasakoti apie kautynes, kur Viesuliukas ir kiti partizanai žuvo. Išdavė. Daugėla. Toks partizanavo mūsų būrys. Pradėjome įtarti, kad jis išdavinėja. Kas iš to, kad jis už išdavystę sumokėjo savo gyvybę, bet buvo per vėlu.

Tą rytą prieš saulės tekėjimą sargyba pastebėjo, kad kareivių praeita, nes rasa nukrėsta. Rupūžėnas įsakė: "Pirmas ir antras skyriai, užimkite

pozicijas o kiti sutvarkykite stovyklą. Nepalikite maisto!” Sugulėm į griovį, apžėlusį krūmais, ir gerai užsimaskavome. Jie prisiartinio visai netoli nuo mūsų. Dvidešimt metrų, ne daugiau. Manėm, kad nepastebės ir pro šalį praeis. Karininkas pasilipo ant kalniuko, gerai užmaskuoto, mostelėjo ranka ir griebėsi už automato. Mes paleidom ugnį. Jie atsakė tuo pačiu. Ir prasidėjo toks susišaudymas, toks pasiutęs tratėjimas, kad, rodėsi, dangus maišosi su žeme. Iš pradžių galvojom, kad nedaug tų enkavedistų, bet vėliau paaiškėjo, kad jų būta labai daug, net trys šimtai mašinų, prigrūstų kareivių. Didesnioji mūsų vyrų dalis spėjo pasitraukti. O mus, dvidešimt keturis partizanus, iš visų pusių apsupo. Neatlaikėm pirmojo smūgio, atsitraukėm ir vėl išsidėstėm. Sužeidė Viesuliuką, Ramygalos gimnazijos mokinį Antaną Vaitelį, kuris iš dešimtos klasės išėjo partizanauti. Jis išviliojo iš skrebų būstinės į lauką vieną labai bjaurų skrebą, išplėšė iš jo rankų ginklą, nušovė jį ir su tuo šautuvu atbėgo į mišką... O dabar štai Antaniukui koją peršovė. Rusų šaudymas aprimo, nes mes nemažai jų paklojom. Tada jie iš kitos pusės pradėjo mus spausti jau daug gausenėmis jėgomis Antra kulka kliudė gimnazistą Viesuliuką. jis ištare: “Nebegaliu judėti, palikite mane”. Mes nebegalėjom laikytis, turėjome trauktis Čia žuvo ir mano pusbrolis Vladas Čiplys, Alfonsas Rimkūnas iš Ramygalos miestelio, Antanas Valikonis. Šiek tiek atsitraukėm, o Viesuliukas nebegalėjo. jis gynėsi iki paskutiniųjų... Bronius nutraukė pasakojimą, paėmė į savo rankas pilkai mėlynais viršeliais sąsiuvinį, atvertė trečią puslapį ir padavė vėl man. Žaliu rašalu rašyta gražia rašysena Tai gimnazisto Viesuliuko ranka. Skaitau

“Trečios Velykos miške

Šimet, tai yra 1947m. jau trečios Velykos švenčiamos miške. Žinoma, jos daug kuo skiriasi nuo nepriklausomybės laikais švenčiamų Velykų, bet beveik niekuo nesiskiria nuo dviejų praleistų vergijos metų Velykų švenčių. Skirtumas tik tas, kad per pirmas miške švenčiamas Velykas buvo daug neramios vilties kuo greičiau sulaukti laisvės. Pirmą slapstymosi pavasarį dar tebeėjo karas, todėl visi manė kad dar tuo pačiu karu bus sutramdytas žiaurusis bolševizmas...”

Skaitau paskutiniuosius Antaniuko puslapius užrašytus prieš pat mirtį: *“Apsiniaukęs birželio 13-tos rytas Šlapi, per naktį keliavę rasotais nuo lietaus krūmais sulindom į miškelį prie pat plento. Dar ankstus vasaros rytas bet judėjimas plentu jau eina. Šiandien, matai, penktadienis (Panevėžyje turgus) užtat vežimai ir mašinos tik užia, tik tarška. Rasos karoliais*

apsikarsčiusiais karklų krūmais prislenkam per kelis žingsnius iki plento. Šlapi, visą naktį keliavę ir akių nesumerkę, sekame plentą. Rytas drėgnas ir šaltas. Ant peršlapusių drabužių užsideda šerkšnas, pamėlynavusiom rankom spaudžiam ginklus ir, lyg laukdami grobio vilkai, kalename dantimis. O už kelių žingsnių mašinos tik eina, tik zvimbina... "

- Viesuliukas narsiai gynėsi, nepasidavė gyvas bolševikams,- pasakojo toliau Juospaitis- Štai kaip jo didvyrišką priešinimąsi aprašo mano brolis, kuris po Antaniuko mirties tęsė mūsų žygių dienoraštį,- jis atvertė vienuoliktą puslapį. "Antram skyriui susišaudžius ir pakilus trauktis, Viesuliukas pasisakė sužeistas esąs. Pauliaus pulimiotas neveikia. Tai jie mažai atsišaudydami traukėsi... Iš užpakalio pasigirdo kelių mašinų ilgos serijos, ir tuo metu krito negyvai Valdininkas ir Sušinskas. Toliau jie dar persiskyrė į dvi dalis, o Viesuliukas visai vienas liko atskirtas. Rusų nupasakojimu, labai narsiai gynėsi. Matydamas kad nebepabėgs, šaudė iki paskutinio šovinio. Nušovė keletą rusų, o ant galo pats su granata susisprogdino..." Juospaitis papildė:

- Po kautynių buvo tiek įsiutę, kad daug prarado savųjų- pririšo negyvą Viesuliuką prie vežimo ir nuvilko į Ramygalą... Mes gi, apsuptieji, sulaukėm nakties ir mėginom išeiti iš apsupimo. Tyliai prišliaužėm prie jų, staiga automatais ėmėm pliekti ir pralaužėm pirmąją liniją. Priartėjom prie antrosios. Liko tik šimtas metrų nuo priešų. Jau pasiruošėm antrajai atakai. Ir kad pradėjo raketom duoti! Šviesu nuo jų, lyg diena būtų. Ir vis žeria kulkas į mus. Suvarė mus atgal.

Aš su savo grupe tik trečią dieną ištrūkau iš apsupties. Mes nutarėm, kad geriausia veržtis per lankas į Ramygalos pusę. Jau pasimatė bažnyčios bokštas. O jie tikėjosi, kad mes veršimės į mišką gilyn, o ne į miestelio pusę. Perbridom liaušius (liaušiai- tai prakasti grioviai vandeniui nubėgti iš ežerų) ir be kautynių išėjome. Rytojaus dieną sužinojome, kad kitoj grupėj žuvo dar vienas partizanas- Antanas Valikonis, slapyvardžiu Viršila. Jis buvo pagyvenusio amžiaus. Žuvo palikęs žmoną ir mažus vaikus.

- O kur buvo palaidoti tie visi žuvusieji?- užklausu.

- Ne palaidoti, o suversti į sąvartyną. Prie Ramygalos kapinių buvo toks žvyrynas, iš kur smėlį veždavo. Ten žmonės ir šiukšles pildavo. Tai ir po tų kautynių partizanų lavonus nudrėbė į tą šiukšlyną. Naktį mes su patikimais miestelio gyventojais surinkom juos ir palaidojom į ten pat esančias kapines. Ir savo brolį ten palaidojau.

- O kada jis žuvo?

-1948 metais per žolines. Mes tada kėlėmės iš Raguvos miško į Rodų pušyną. O brolis kartu su kitu vyru atsiskyrė nuo mūsų, nes turėjo užėti pas ryšininkę. Susikalbėjom, kad visi susitiksim sutartoje vietoje. Mūsų gana nemažas būrys tiesiu keliu nužingsniavo per pievas į Rodų mišką, jie dar užsuko pas merginas. Rado tenai dar tris mūsų būrio vyrus. Merginos juos pavalgydino, ir jie nakčiai sugulė ant šieno. Kažkas nugirdo apie juos ir užrodė skrebams. Anksti rytą jie buvo apsupti ir visi žuvo: du Garuckai, Kazimieras Drąsutis, Siurba ir mano brolis. Juos visus sumetė į šiukšlyną. Rytą atėjo mūsų ryšininkė ir pasakė: "Tavo Joniuko nebėr..." Sąvartyne buvo penki partizanai. Reikia palaidoti kapinėse. Gavau pas pažįstamą kaimyną lentų, du draugai sukalė karstus. Surinkau nemažą vyrų būrį, kad padėtų palaidoti. Juk čia pat miestelis. Reikalinga patikima sargyba. Dalyvavo ir kito būrio vadas, kadangi ir jo brolis, Kazimieras Drąsutis, kartu su kitais ten krito. Pakinkėm penkias pastotes, sukrovėm karstus ir važiuojam. Bet ratai dar-dar-dar taip darda nakties metu toli girdėti. Pavojinga. Tada ant pečių užsikėlėm ir tylūs, susimąstę slinkom. Tai šitokia mūsų kovos draugų paskutinė kelionė. Neilgas jų gyvenimas, nedaug džiaugsmo tepatyrė... Netoliese išstatyti kulkosvaidžiai, prie jų prigludę vyrai. Jei pasirodys skrebai ar kareiviai, ir jiems reikia gultis į žemę. Gal ne čia, juos garbingai palaidos. Negailės kalbų prie kapo duobės... Paskubomis iškasėm negilias duobes. Niekas nesutrikdė pakasynų, nes Krekenavoj buvo dar nesibaigę Žolinės atleidai, ir skrebai ten buvo užsiėmę.

Tolstant nuo brolio kapo, toks gaudumas užėjo, toks sunkumas užgulė širdį. Vienas likau Lietuvoj. Kaip pirštas Tėvas motina- antri metai Sibire. Ir mano kovos draugui Vyteniui gaudu, brolių Kazimierą užkasus. Jis man ir sako: "Užsukam į mūsų stovyklą. Pašnekėsim, nusiraminsim". Nuėjom, pažįstamų radome. Buvo ir merginų: Jadvyga Žardinskaitė ir seserys Narkevičiūtės. Šios abi seserys mokėsi Šiaulių pedagoginiame institute, o jų viena sesuo- partorge Ramygaloje. Tai ta pati Narkevičiūtė, kuri vėliau Kaune ėjo aukštas pareigas. Mat ji vokiečių okupacijos metais kartu su raudonaisiais partizanais buvo nuleista į Lietuvą. Todėl bolševikų valdžia jai atsidėjojo.

Mes Vytenio stovykloje. Pastatyta alaus bačkutė, vyrai rūko merginų atneštus papirosus "Sparnai" (buvo tokia rūšis). Pasivaišinę jau ruošėmės grįžti pas savuosius Vytenis ir saka "Kur jūs dabar nakčiai eisite Gali dar pastebėti bežiburiuojančius, berūkančius". Ir sugulėm. Rytą girdimtu, tu, tu atbėga kažkas. Įvirto uždusęs sargybinis ir raportuoja skyrinin-

kui: "Rusai vaikšto po beržynėlį". Apsupo mus nelauktai, netikėtai. Trijų draugų vėl netekome... ir vėl išdavystė.

- Narkevičiūtės išdavė?- pasiteiravau.

- Ne. Leonas Kriščiūnas. Ir tik vėliau išsiaiškinome. Mat per karą jisėjo kartu su vokiečiais tarnavo SS daliniuose. Rusai jį paėmė į nelaisvę ir grąžino į Lietuvą. Retai taip atsitinka, kad bolševikai paleistų esesininką. Ir grįžo jis namo. Lyg ir slapstėsi nuo valdžios, susitikdavo su partizanais, bet į mišką nenuėjo. Pradėjo skrebus užvedinėti ant partizanų. Viena tokia išdavystė buvo labai akivaizdi, kad net jo brolis Algirdas nukentėjo (ir jis partizanavo).

Vieną kartą netoli nuo Ėriškių jis susitiko su savo ir kitais pažįstamais. Susėdo ant žvyrduobės krašto. Buvo rudens metas Šaltoka; drėgmė, vėjas išsitraukė Leonas Kriščiūnas iš po skverno buteliuką. "Išgersim, apšilsim",- užsivertė ir pats vaidina, kad geria Naktis tamsa Kas ten supaisys, išgėrė jis ar ne. Ir perleido per rankas ir viskas.

- Užmigote?- paklausiau.

- Dar ne. Jie norėjo išbandyti vokišką kulkosvaidį, kurį ką tik suremontavo. Lauke nenorėjo be reikalo šaudyti, kalenti nakties metu. O netoliese gyveno gerai pažįstamas žmogus. Jis turėjo rūšį, užpildą žemėmis. Eina pas tą ūkininką. Ant rūsio durų spyna. Čia pasimaišo ir pats gaspadorius. "Užeinam, vyrai, į vidų. Alaus turiu". Ant stalo uzbonas rankšluosčiu uždengtas. Bet mūsų vyrus jau tada tai vieną, tai kitą pradėjo pykinti. Povilas Smilga (slapyvardžiu Vėjavaikis) iš pradžių alaus negėrė, paėmė raktą ir nuėjo į rūšį kulkosvaidžio išmėginti. Išbandė, pilną rūšį privarė dūmų ir pagalvojo, tad tas blogumas nuodūmų. Išbėgo laukan su draugu. Alaus uzbonėlis jau lauke pastatytas. Užgers, pykinimą nuo dūšios išvays. Kur tau! Dar blogiau. Poviliukas išsivėmė ir pakėlė galvą-pamatė, kad kareiviai tik bėga bėga. Nepatikėjo savo akimis nes buvo tamsoka. Nusipurtė. Enkavedistai jau buvo apsupę sodybą. Iš visų pusių kulkosvaidžiai. Ir paleido į partizanus. Keturi vietoj krito. Povilas Smilga sužeistas pateko į kareivių rankas

- Ar jūs dalyvavote tame susidūrimė? - paklausiau Juospaičio.

- Nedalyvavau bet viską žinau. Mat po tų kautynių pasklido kalbos kad vyrai prisigėrė, ir juos girtus užklupo rusai. Reikėjo išsiaiškinti. Kaip ir visuomet po kiekvienų kautynių, reikėdavo apygardos vadui duoti raportą apie kautynes. Mūsų būrio vadas man saka "Eik tu Direktoriau (aš turėjau Direktoriaus slapyvardį), ir pasek, kur visą naktį buvo tie penki

vysrai. išsiaiškink, su kuo susitiko, pas ką užėjo". Aš su keliais vyrais nusekiau įvykių pėdsakais. Pirmiausia užėjome pas ūkininką Mažeiką. O jo brolis Viktoras partizanavo kartu su mumis. Todėl mes ir pasitikėjome tuo ūkininku. Jis patvirtino, kad Povilas Smilga su kitais vyrais buvo užsukę į jo sodybą. Nebuvo girti. Užaina pas kitą žmogų. Rankelę, ir jis tą patį kalba. Ir dar pranešė, kad po tos "oblavos" enkavedistai išsivedė tų namų šeimininką, kur alum vaišina. Nušovė, kad liudininkų nebūtų ir ant nieko nekristų įtarimas. O geriausiai apie viską papasakojo pats susidūrimo dalyvis Povilas Smilga.

- Betgi jis sužeistas pakliuvo saugumui į rankas- paklausiau Juospaičio, nesupratęs ar viską gerai nugirdau, ar kai ką praleidau.

- Taip, jis pakliuvo į jų nagus. Jį leisgyvį nugabeno į Panevėžio ligoninę, bet partizanai iš ten išvadavo.

- Iš ligoninės? - nusistebėjau.

- Taip, iš ligoninės ir tai ne pirmas atvejis. Dar anksčiau iš ligoninės buvo išvaduotas Juozas Kučys kuris irgi sužeistas pateko į enkavedistų rankas ir taip atsidūrė ligoninėje. Ne iš gailestingumo sužeistus partizanus jie veždavo į ligoninę gydyti, o tikėdamiesi, jie pasveiks ir apie viską prakalbės.

- Tai gal ligoninėje dirbo jūsų žmonės?

- Aš jau minėjau Jadvygą Žardinskaitę. Ji mokėsi Kauno medicinos institute ir turėjo ryšių su partizanais. Kai miškiniai sužinojo, kad Juozas Kučys sužeistas guli ligoninėje, sukombinavo, kad jadvygą pasiųstų praktikon į Panevėžį. Ir taip su jos pagalba iš MGB nagų buvo išvaduotas mūsų vyras. Povilą Smilgą ligoninėje jau saugojo ginkluoti kareiviai. Jau daug sunkiau. Bet vis tiek išvadavo. O Jadvyga buvo iššifruota. Vos spėjo jinai dingti iš akių. Visur jos ieškojo: ir pas seserį Ukmergėje, ir institute. Jos ten neberado. Baigėsi jos mokslai. Perėjo į nelegalų gyvenimą, vėliau atsidūrė miške.

Kai mane sužeistą, nukraujavusį, be sąmonės numetė ant sniego kartu su kitais lavonais po kiek laiko pastebėjo, kad turiu gyvybės ženklų, - ir aš atsidūriau Panevėžio ligoninėje. Sargybiniai tada stovėjo ne tik pačioje palatoje, bet sekiojo iš paskos kai nešdavo su neštuvais į operacinę. Ginkluoti prie ligoninės durų, ginkluoti kieme... - nutilo mano pasakotojas man pasiūlė sulčių ir pats atsigėrė.

- O dabar papasakokite apie jūsų lemtingą sužeidimą, po kurio baigėsi jūsų kovos,- paprašiau aš, matydamas kas mūsų susitikimas baigiasi.

*Jadvyga Žardinskaitė-daktaras Dolidis ir
Antanas Barkauskas-Brakonierius*

- Vis sunkiau darėsi miškuose. Siautimas po kaimus, krūmų ir miškų "šukavimas", nuolatinės išdavystės praretino mūsų gretas. Žūdavo ne tik eiliniai kovotojai, bet ir vadai. Krito mūsų narsusis vadas Stasys Armonavičius-Rupūžėnas. 1948 metais netekome ir Vlodo Drąsūčio-Vytenio. Tada aš tapau būrio vadu. Mane juo paskyrė Vyčio apygardos vadas Žygaudas, pavarde Smetona. Vardo neatsimenu. - pasakė Juospaitis

Kadangi aš apie Žygaudą žinojau iš jo giminaičio Eligijaus Smetonos, tai prisiminiau, kad tuo laiku Vyčio apygardos vadas buvo Alfonsas Smetona. Jis žuvo 1950 metais birželio 27 dieną. Tada iš Kauno atvažiavo rusų kariuomenė, apsupo bunkerį, kur buvo Vyčio apygardos štabas. Po labai įnirtingų kautynių Žygaudas žuvo kartu su kitais štabo pareigūnais.

Juospaitis porino toliau:

- Taigi Rūpužėno būrio vadu mane Žygaudas paskyrė. Juo aš išbuvau iki 1951 metų, iki to lemtingo sužeidimo. - atsiduso buvęs partizanas. Tiek neramių metų praėjo, tiek išgyventa tiek iškentėta kalėjimuose, lageriuose. O paskui, sugrįžus į Lietuvą...

- Nuvargę, sušalę, šlapi grįždavome į savo bunkerį, ir rodydavosi, kad nieko geresnio ir nereikia. Kūrenasi geležinė krosnelė, sklinda maloni šiluma. Žinai, kad saugu, nes išstatyta patikima sargyba. Netoliese krūmuose ir arklys prunkščia. Tai mūsų arklys. Jis labai reikalingas. Prisikepę pas žmones duonos parsiveždavome į mišką. Už Krekenavos stovėjo malūnas. Prie to malūno buvo sovchozas. Ten laikydavo nemažai kiaulių, kurias miltais šerdavo. Geros, riebios kiaulės. Nuvažiuojam naktį, prisišaudom, kiek mums reikia, sukraunam į roges bekonus ir grįžtame. Mėsą išdalijam žmonėms, ne bolševikams. Jie išsūdo. išrūko, dalį pasiima sau. O kitą mes kiekvienu momentu galėdavom pasiimti, kai tik pristigdavom mėsos...

- Vasario mėnesį, tą paskutiniąją mano laisvo gyvenimo žiemą, mane kviečia apygardos vadas į Pagirių mišką. Pakinkėm arklių ir trise rogėm išvažiuom. Gerai nušertas arklys prunkščia paukščių skrieja sniegas nuo pavazų girgžda groja. Prietema Mums nieko nebaisu, atrodo, kad Lietuvoje priešų nebeliko... Žiema žiema ta paskutinioji žiema!... O Pagirių miške balsus siautimas. Nebesutikau Žygaudo. Reikėjo sprukti atgal. Nevažiuosi viešais keliais nevažiuosi su šviesa. Vis prietemomis, pamškėmis. Kol suvažinėjom į abu galus, visa savaitė praėjo.

-Grįžtame į savo būrį - o čia svečių beesama- kito būrio vadas Paukštelis-Jonas Vepštas su keturiais vyrais į svečius atėjo. Dalijamės įspūdžiais.

Mano vyrai pasakoja, kaip jie praleido laiką man nesant ima kalbėti, kaip pas juos atklydo nuo medžiotojų pasimetęs šuniukas. Taip prilipo tas šuniukas prie mano būrio vyrų, kad negalima nuo jo atsikratyti. Matyt tas padaras nejaučia skirtumo: ir medžiotojai, ir partizanai su šautuvais. Nėr kaip tuo padaru atsikratyti. Mano vyrai žinojo, kad šuniuko ieškos medžiotojai. O jis slankioja aplink stovyklą, vakarui atėjus, gulasi prie bunkerio durų. Paveji j5, vytine sušeri, jis paskalija ir vėl gr5žta uodegą vizgindamas ir sugalvojo vyrai, kaip juo atsikratyti. Nelabai protingai sugalvojo. Turėjo seną kiaulės pūslę. Pribėrė žirnių ir pririšo šuneliui prie uodegos ir kaip jis pasinėšė iš būdos! Vyrai pasakojo, kvatojo nenujausdami, kad ši štuka geruoku nesibaigs "Ter-terkšt. ter-terkšt po mišką, jau nebesigirdi ir vėl artinasi bar-barkš, bar-barkš"-, pasakojo ir vienas, ir kitas. Bariau vyrus "Kaip jums negaila gyvulėlio. O be to, kiekvienas pagalvos iš kur ta pūslė? iššifruos mus Negudriai, vyručiai, sugalvojote". Bet padaryta, nebeatitaisysi.

Buvo sekmadienis. Kovo pradžia. Atbėga uždusęs sargybinis- per žiūroną užmatęs tris ginkluotus "Ar tai skrebai, ar medžiotojai, negaliu pasakyti, bet kad su šautuvais, tai aiškiai mačiau", neatgaudamas kvapo, kalbėjo sargybinis

Kai mes kur nors praeidavome, niekuomet pėdsakų nepalikdavome. Su eglės šaka užtrindavome, paskui vienas iš mūsų, eidamas atbulas, su sieteliu sniegą užsijodavo. O šuns pėdsakų neužtrinsi. jo visur pripėduota Todėl tie medžiotojai, kurie pasigedo savo šunelio ir atėjo į mūsų stovyklą. Lietuviai, atrodo, geri žmonės. Vieną klausinėjam- jis žegnojasi nieko bendro su bolševikais neturįs. Kitą kamantinė jam. "Už save tikrai atsakau, garantuoju. O už aną,- parodė į trečią medžiotoją,- neatsakau. Jo sūnus milicijoje dirba". Ką daryti? Jų nešaudysi, nors pamiškėse buvo išklijuoti atsišaukimai, įspėjantys medžioti, grybauti ir uogauti draudžiama! Ką gi daryti? ir paleisti negalime jie- panevėžiečiai ir, be to, vieno sūnus. jei tikėti ano žodžiais, milicininkas. Iki vakaro išlaikėme. Paskui paleidome. Aš griežtai įspėjau" Galėjom jus sušaudyti. Kalėjimų neturime Gal jūs ir dori žmonės. Į svetimą širdį neįlįsi. Paliekam jums gyvybę ant jūsų sąžinės".

Paleidom ir nutarėm patys pasitraukti iš tos stovyklos. Kur eiti? Galvojom, galvojom ir nutarėm keltis už Nevėžio į Skilvionių mišką. Pasikinkėm savo arklį, dar iš žmogaus vieną pasiskolinom ir važiuojam. Kartu su mumis ir penki Paukštelio vyrai. Keliai užpustyti, gilų sniegą.

Arkliai greitai pavargo, apsiputojo. Vargais negalais pasiekėme Tvankstį (vietovę šalia Ėriškių). Paukštelis sako: "Persikelkim per Nevėžį, o ten galėsime apsistoti pas mano pažįstamus. Pailsėsime ir galėsime vėl toliau traukti". Taip ir padarėme. Pasiekėme tą ūkininką, kur Paukštelis ne kartą buvęs, todėl ir pasitiki juo. Žmogus mus mielai sutiko: "Kur jūs tokią naktį važiuosite. Pamiegokite, pailsėkite ir tada darykite, kaip jums geriau pasirodys". Arklius pastatėm į tvartą. Užkandom, kambarį ant grindų pasitiesėm šieno ir sugulėm. "Kur namų šeimininkas, kad jo nematyti?" - užklausu Paukštelio. Jis man paaiškino: "Pasiėmė arklių ir išvažiavo į kalvę". Išvažiavo, tai išvažiavo. Gal jam neatidėliotinas reikalas šįvakar. Paukštelis žino, ką kalba Čia jo geras pažįstamas. Kitaip argi mes būtume apsistoję pas nepažįstamus.

- Kiek jūsų vyrų ten buvo? - pasiteiravau Juospaičio, nujausdamas kad čia toje sodyboje įvyks lemtingas susidūrimas

- Apie aštuoniolika- atsakė jisai. - Užsnūdome. O toks saldus miegas tada buvo. Tas paskutinis laisvas miegas Tik pradėjus aušti, atbėga sargybinis- "Girdėjau kulkosvaidžių diskus barškant - visai arti rusai". Kai įgelti visi pašokom iš guolio ir išnėrėm iš trobos Bet kareiviai jau buvo apsupę sodybą. Išdavimas - ir kaip vėliau paaiškėjo, tai buvo to šeimininko darbas. Mat jis buvo nutvertas varant samagoną. ir tada jį užverbavo. Tik spėjom išsidėstyti, ir pasipylė ugnis Bevilčiška padėtis kadangi mes užklupti netikėtai, o kareivių labai daug. Jie gerai pasiruošę, apgalvotai puola, žinodami mūsų jėgas. Trauktis iš sodybos į atvirą lauką būtų beprotybė. Mums beliko gintis iki paskutinio šovinio.

Buvo kovo keturioliktoji diena Saulė jau ankstokai patekėjusi. Tirštas rūkas. Nieko nematyti. Mes jų artyn į sodybą neprisileidžiame. Nuo šūvių trenksmo, nuo ugnies ir dūmų, rodos, maišosi žemė su dangum. Kažkur klykia moterys - namų šeimininko seserį peršovė; kažkur išgąstingai žvengia arkliai - mūsų arkliai, tvarte uždaryti plėšosi. Rusai pradėjo mus apšaudyti padegamomis kulkomis. Vienas iš mūsų, Zolomskis, niekam nieko nesakęs, pakilo ir pasileido bėgti. Ir paspruko, kaip vėliau patyrėme, išnešė kailį nepakliuvęs ant taikinio... Uždegė kluoną, o tenai arkliai. Per šūvius girdėti žvengimas. Taip besišaudant patekėjo saulė. Rūkas gal kokį pusmetrį pakilo nuo žemės Aš visai netoli matau kareivius. Užriko garnizono viršininkas Tichomirovas "Pasiduokite, gyvybes

<-

Vyties apygardos Vėtros ir Paukštelio būrių partizanai

dovanosime"... Masiokas smarkiai sužeistas. Man pačiam dešinę ranką peršovė. Atbėgo Jadvyga Žardinskaitė: "Sužeidė Danielių! Negaliu kraujo sustabdyti. Arterija perkirsta.." O aš negaliu atsitraukti nuo automato. Nors ir ranka sužeista, bet tvirtai laikau ginklą ir tratinu į prieką. "Paukštelį nušovė", - išgąsdinta, pasimetusi su ašaromis man kalba Jadvyga. Tada rusai vėl nutraukė ugnį, ir pasigirdo tas pats balsas"Gy vybę dovanosime, pasiduokite?" Aš jam šaukiu: "Išleiskite iš sodybos nekaltas moteris!" Turėjau galvoje namų šeimininko žmoną ir seserį, kuri buvo sužeista. Jos iškėlė rankas ir eina į kareivius. Išleido jas, nešaudė. O rūkas pakilęs dar aukščiau, matyti nutolstančios moterys. Įžiūriu ir priešo kulkosvaidį už kokių 400 metrų. Jis pastatytas ten, kur mes norėjome trauktis. Prisitaikiau ir trumpom serijom kirtau iš automato. Suvirto kareiviai nutilo kulkosvaidis. Mūsiškiai irgi paleido ugnį, sekdami mano pavyzdžio. Girdžiu rusiškus balsus "Davaite patrony!" Lyg pakriko priešas. Kol jie užsitaisys naujus šovinius, reikia mėginti prasiveržti... Šioje sodyboje toliau laikytis neįmanoma jau dega ir gyvenamasis namas. Karšta nuo artimos ugnies. Mums reiktų veržtis nuo degančio kluono kampo į Skilvionių miško pusę. Bet pasirodo, tuo laiku kareiviams atėjo pastiprinimas... atvažiavo dešimt mašinų enkavedistų. Nežiūrint į tai, mes pakilome veržtis ir braunantis per pirmą liniją, į mane pataikė visa serija. Peršovė petį, šoną, plaučius pervėrė, sužeidė abi kojas iš burnos pliūptelėjo kraujas... Negaliu įtraukti oro, kvėpuoti negaliu, dūstu. Praradau sąmonę...

Toje sodyboje žuvo Jonas Vepštas-Paukštelis, Jonas Masiokas-Ažuolas Danielius Kriščiūnas, Edvardas Daučiūnas-Jokeris... Marytė Štarolytė, Jadvyga Žardinskaitė, kaip ir aš, pakliuvome į enkavedistų rankas iš kautynių išsiveržė Viktoras Mažeika ir Klevas(pavardės neatsimenu). Kareiviai manė, kad aš nebegyvas. Kartu su kitais lavonais mane įmetė į sunkvežimį, nuvežė į Ramygalą ir nudrėbė ant sniego... Atsibudau tik Panevėžio ligoninėje.

Mano plaučiai peršauti. O kadangi kurį laiką leisgyvis gulėjau ant sniego, dar prisidėjo plaučių uždegimas. Pradėjo mane gydyti, rūpestingai slaugyti. Chirurgas Girdzijauskas įstatė į plaučius knatus, kad valytusi. Duoda deguonies, nes trūksta oro. Dūstu. Kelis kartus perpylė kraują. Labai geras žmogus tas daktaras. Nežinau, ar dar gyvas. Nusilenkčiau jam, padėkočiau, nes tada to padaryti negalėjau... Lyg per sapną girdžiu Girdzijausko žodžius: "Pirmą kartą savo praktikoje turiu tokį ligonį, taip sužalotą, tokį skylėtą..." Nežinau, ar sapnuoju, ar kliedžiu... Jaučiu moteriškas švelnias

rankas. Spaudo, gniaužo mano raumenis paskui įduria- suleido vaistus. Bandau praplėsti akis. Iki šiol nieko nematydavau. Po paskutinio kraujo perpylimo pradėjo grįžti regėjimas. Praplėšiau akis- seselė sėdi. Buvo nuklojusi antklodę, dabar palengva uždengia ir išeina. Prie durų dar atsisuka. O ten stovi du ginkluotieji. jie neatsitraukia nuo palatos durų. kai neštuvais nešė mane į operacinę, ir jie norėjo įeiti, bet daktaras neįleido. Prie durų pasiliko.

Jau geriau matau. Greta mano lovos kabo lentelė. Smulkių raidžių dar neįžiūriu, bet didesnes matau; Jonas Klioris Tokios pavardės man dar neteko sutikti. Matyt buvau labai panašus į tą partizaną, kad tapau Klioriu. Aš pasisavinau tą pavardę. Jeigu jie pripažįsta kad aš Klioris tai kodėl gi man juo nebūti... Dažnai prarasdavau sąmonę ir nežinodavau, kur mano tikrasis gyvenimas kur sapnas prasideda Vėl užėjo sunkumas. Oro pristigau. Vėl duoda deguonį... Aš vėl sapnuos skraidau...

Paskutiniais savo partizanavimo metais aš dažnai sapnuodavau keistus sapnus. Kelis kartus per savaitę vis regėdavau tuos pačius kankinančius sapnus. Lyg sodyba mūsų tėviškėje, tas pats kluonas... Kautynės, rusai puola. Baigiasi mano šoviniai. Netoli stovi tokia didelė dėžė. Ją atplėšiu - o ten ne šoviniai, o viny. Nėr kuo šaudyti. Dedu į automatą viny ir šauna. Matau, kad jos nepasiekia enkavedistų, krinta prie jų kojų. Juokiasi, kvatojasi kareiviai ir, atstatę šautuvus, artinasi prie manęs. Šauna pataiko man į plaučius. Sunku kvėpuoti. Dusina dusina. Šaukiu rėkiu per miegus ir atsibundu. Guliu prie kelmo jis į šoną įsirėžęs... Įlindo tas sapnas į mano sapną karalystę, atmintinai išmokau sapnuoti. Ir kai tik nepatogiai miegu jį vis regiu, tą kankinantį sapną. Bet tada girioj miegodamas pabudavau, ir baigdavosi košmaras. O dabar čia ligoninėje, negaliu pabusti iš tos kankinančios būsenos. Imu žnaibyti šonus, pilvą. Per vieną perrišimą daktaras sako "Kodėl tavo pilvas nagais sudraskytas. Pririšim dešinę ranką..." Kairė ranka buvo smarkiai sužeista.

Ketvirtą savaitę, kai jau pradėjau sveikti, privirto palata saugumiečių. "Pavardė?" "Jonas Klioris". "Kur gimęs?" Ką gi jiems pasakyti? "Nežinau..." "Kaip gi savo gimtinės gali nežinoti?" - stebisi saugumiečiai, griežia dantimis "O kur dirbai paskutiniu metu?" - vėl kamantinėja. Aš meluoju, fantazuuju. Patikrino, taip ir baigėsi mano melagystės. Bet dar teisybės nesakau "Kodėl melavai?" - keikiasi, grūmoja man. "Dar sąmonės nebuvau atgavęs. Viskas susimaišė. Pamačiau gale lovos tokią kortelę ir nesąmoningai pasakiau O dabar teisybę kalbu: aš - Jonas Masiokas". Žinau,

kad Jonas tose kautynėse žuvo. Atstojo nuo manęs. Bet vieną kartą kad sujudo sargybiniai, kad subėgo saugumiečių kirbinė į palatą! Gal jie pajuto, kad mane gali išvaduoti iš ligoninės. Išplėšė mane iš gydytojų rankų ir nugabeno į Lukiškių kalėjimą. Su Jono Masioko pavarde aš atsidūriau tenai. Bet Lukišky atsitiktinai sutikau pažįstama milicininką, ir baigėsi mano melas. Gavau savo gimdytojų pavardę ir vardą.

Po kiek laiko mane dar nebaigusį gyti išvežė į Šiaulius, kadangi mes tada priklausėme Šiaulių sričiai. Visą mėnesį mane tardė toks juodaplaukis papulkininkis Mašakovas ar Mišakovas. Šiandien tiksliai jo pavardės pasakyti negalėčiau. Juodaplaukis papulkininkis. Sužinojau tada kokia yra tikroji kančia. Užmauna jų vadinamą "rubašką" ant pilvo ir pradeda veržti, veržti. Atrodo, viduriuose mazgas užrištas ir kažkas jį nori ištraukti iš vidurių. "Prakalbėsi, svoločlau, ar dar tylėsi?" Mato, kad liežuvio nebepaverčiu, atpalaiduoja "rubašką". "Kiek žmonių nušovei?"-vėl rėkia šaukia "Raskit Įrodymų, kad bent vieną nušoviau", - vartau liežuvį, šiaip taip lemena "Iš namų žmones išvarydavai!" - meta man šiuos ir kitus kaltinimus. Jie žinojo, kad mano įsakymu penki žmonės turėjo išsikelti iš Ramygalos Sužinodavome, kad tas ar anas šnipinėja kenkia mums ir pasiūsdavome raštą; PER 24 VALANDAS DINGTI IŠ MIESTELIO! "Aš visą laiką buvau prieš žudynes Žmogus - ne paukštis, kad taip lengvai nušautum" - kalbu jiems iškankintas, išsekintas Tik susikeikė saugumiečiai, "davaj ješčio rubašku!" - suriko juodaplaukis tardytojas. Užmovė šitą kartą ant krūtinės ir pradėjo veržti. Rusė seselė tikrina pulsą. Veržė, veržė, rakino, rakino, kol kraujas šoko iš nosies ir burnos. Atleido veržimą, nes mano galva kraujo klane.

Paskui rankas surišo, suveržė. O dešinės rankos sąnarys dar nesugijęs. Pasistoję ant taburečių du budeliai pakėlė mane ir užkabino už kablo. Iš pradžių dar galėjau pasiekti kojomis vieną taburetę ir atsiremti. Išmušė ją iš po kojų. Rodos - trūks sužeistas sąnarys iš skausmo skėryčioju kojomis kad pasiekčiau grindis ir atsiremčiau. Tada jie po kojomis pastatė įkaitintą elektros plytelę. Tik jos prisilietii, svyla dega spirga kojų pirštai.

Kad ištverčiau, pačios mintys lenda į galvą; tu ne vienas pakabintas ant sąnarių... Visa Lietuva pakabinta... Ne tau vienam surakinta krūtinė, ne tu vienas plūsti kraujuose. VISA LIETUVA!..

NESIPRIEŠINTI PRIEVARTAI NEGALĖJOM

Bronislovas Kemeklis

Gimiau ir augau Leliūnų kaime, Debeikių valsčiuje, Utenos apskrityje. Šeimoje buvome šeši broliai: Kazimieras, Juozas, Povilas, Jonas, Bronislovas, Antanas. Visi buvome mokomi taip, kad nepretenduotume į tuos hektarus. Žemė buvo numatyta palikimu paveldėti Juozui ir Povilui, kurie nebesimokė toliau. Juozas buvo tebaigęs pradžios mokyklą, o Povilas metė gimnaziją penktoje klasėje. Kazimieras buvo jau baigęs aukštąją miškininkystės mokyklą ir dirbo Sukmedžio girininkijos girininku Žagarės apskrityje. Jonas nuo 1944-jų slapstėsi ir po to, turėdamas Tauro slapyvardę, žuvo 1949m. kovo 16d. kovodamas. Motina, aš ir Juozas 1945-aisiais buvome tremiami, bet mudu su broliu pabėgome iš trėmimo, nuvežti 70km už Polocko.

Juozas grįžęs susitiko su tėvu. Pasitarnavus išdavikui, klojime buvo apsupti. Tėvas bėgo, krito peršautas ir buvo sušaudytas į veidą neatpažįstamai, o Juozas vėl išvežtas į Kudimkarą, kur vėliau po tremties mirė ir ten palaidotas.

Jonas buvo baigęs Utenos gimnaziją. Vėliau buvo įstojęs į Kauno Vytauto Didžiojo universitetą. Baigęs du kursus, stojo į P.Plechavičiaus karo mokyklą, bet vėliau, vokiečiams ją likvidavus, išėjo į mišką, kur ir žuvo.

Antanas iki tremties buvo baigęs penkias klases, gyveno pas savo krikštamotę, buvo išaiškintas sėdėjo Vilniaus kalėjime trejus metus, dabar jau jo nebėra gyvo.

Tėvas Juozas Kemeklis

***Motina Karolina Pilkauskaitė-
Kemeklienė***

Aš dar bandžiau verstis su suklastotais dokumentais. Dirbau pas kelis ūkininkus, tačiau pamatęs, kad jau esu gaudomas, išėjau brolio pėdomis. Kito kelio nebuvo. Slapsčiausi Kurklių valsčiaus apylinkėse. Girininko būryje, pasirinkęs Keršto slapyvardį. Palaidojau visus draugus, likdamas vienas tame pakraštyje. Išduotas buvusio partizano, patekau į Vilniaus saugumą, su nuteistais 25 metams ir 5 metams be teisių asmenimis atsidūriau lageryje, kur atsėdėjau beveik 15 metų.

Grįžęs apsigyvenau Šiauliuose, dirbau daugiausia dailininku apipa-vidalintojų, tik pabaigoje buvau priverstas padirbėti Baldų susivienijime. Išėjau į pensiją. "Sargai" mane lydėjo visą darbo laiką iki pat 1989 metų, neleidami pamiršti, kad esu "raupsuotasis".

PRARADUS NEPRIKLAUSOMYBĘ

Ėjo 1939 metai, paskutiniai Lietuvai laisvės ir kūrybinio klestėjimo metai, palydimi skambių dainų ir dalgio žvangėjimo. Baigęs gimtajame Leliūnų kaime pradžios mokyklą, stojau į penktą skyrių Debeikių miestelyje. Apsigyvenau pas dievobaimingą moterėlę. Priešais buvo policijos

Brolis Antanas Kemeklis

Brolis Povilas Kemeklis

Brolis Kazimieras Kemeklis

Brolis Juozas Kemeklis

būstinė. Vieną dieną per ilgąją pertrauką pamatėme triukšmingai dardančią mašiną, kuri sustojo prie pavasarininkų salės. Čia išvydome apie dvidešimt karių su nematyta mums uniforma. Jie iš mašinos nelipo, tik žiūrėjo į popierius ir žvalgėsi aplinkui. Pasirodo, tai buvo mūsų "išva-duotojai".

Toj mažoj mašinoj jie neturėjo net kur atsistėti, stovėjo išvargę stati, o jų vyresnysis laikė ant piršto pasikabinęs žadintuvą. Tie siauraakiai su lajuotom korto uniformom, persunktom prakaito, smailiomis kepurėmis ir subintuotom kojom kaip Egipto mumijos Kauno muziejuje mus ir baimino, ir domino. Kalbėjo jie nesuprantama kalba.

Po minutės kitos susiorientavę kur esą, nuvažiavo prie pašto į Raščiaus kiemą ir tuoj pat ėmė kažką statyti. Po pamokų nubėgom pasižiūrėti. Pamatėm kieme iš rąstų suręstą bokštą su dėže viršuje ir su žiūronu besižvalgantį aplinkui kareivį. Vėliau paaiškėjo, kad tai sekimo bokštas,

Išėjusieji į miestelį su žmonėmis vengė kaibėtis. Atstovėjusieji pamainą lėkdavo pas žyduką nusipirkti ką nors valgomą. Stebėjomės, kaip galima viską pirkti neribotais kiekiais. Pirmiausia rusų kareiviai iššlavė laikrodžius ir vaikiškus odinius portfelius, su kuriais prakišę ranką per rankeną ir suėmę už dugno, išdidžiai vaikščiojo po miestelį. Išpirkto moteriškus apatinukus savo "katiušom" kaip balines sukutes. Po keleto dienų karininkas atsivežė savo žmoną su zuperinio maišo sijonu. Niekur kitur, tik į krautuvę, juos turbūt ir teleido. Matyt bijojo, kad kas neužpultų. Kam pavyko kiek pasikalbėti, kareiviai tik puse lūpų teprasitarė, jog pas juos išvis nieko nėra tik mediniai dažyti kumpiai vitrinose kabą.

Sekmadienį parsiradęs namuose, išgirdau, kad prie kelio, einančio nuo Anykščių į Svėdasus, Žaliosios geležinio tilto gale stovi kažkokie du geležiniai keisti kubilai ant ratų. Iš kubilų kyšojo patrankėlės su didžiulėm ant šonų nupieštom žvaigždėm. Prie jų budėjo vienas ar du subintuotom kojom kareivėliai, baikščiai dairydami į praeinančius ar pravažiuojančius tiltą žmones

Vyrai kaime juokavo einam ir nuversim į Šventąją tuos kubilus -tankus. Tai buvo ta nenugalimoji armija kuri už silkės uodegą buvo pasirengusi išpjaut pusę pasaulio.

Žmonės lyg ir apsiprato su visu tuo baiminguoju saugojimusi, ėmė nekreipti dėmesio, dirbo savo kasdieninį darbą, vakarais rinkosi pas kaimynus palošt kortomis ir, aišku, papolitikuoti. Buvo vienas kitas, kuriems atrodė, kad viskas išsispręs savaime, tačiau dauguma buvo tos

nuomonės jog dabar jau neverta nei taupyti pinigų, nei ką nors planuoti. Visi laukė, kas gi pagaliau bus su Lietuvėle. Tačiau visa tai buvo tik žiedeliai tylūs, nebylūs, tačiau pranašaujantys audrą.

Netrukus visus pritrenkė žinios, kad šen bei ten iš po nakties dingsta žmonės, daugiausia inteligentai. Prievartinis balsavimas, komunistinė vyriausybė, atsiradusi iš atplaišų ir visokių tinginių, prasigėrusių nuskurėlių valdininkų, ir visokie paruošų agentai, skaičiuojantys vištas kieme, parodė, kad mes- jau ne mes ir mūsų- jau ne mūsų.

Kai išgirdo kaimietis, kad mes "prisijungiamo" prie Rusijos, siaubu jį sukaustė. Prasidėjo areštai. Per trumpą lalkotarpį iš Debeikių miestuko dingo abu kunigai- Mikelinskas ir Ragažinskas, neseniai atkeltas kamendoriumi. Pradėjo žmones tremti. Vieną naktį iš mūsų kaimo buvo paimta ūkininkė Trečiokaitė, Sterkiškio Pilkauskas, nuomojęs Kurminienės dvarą Požarskis (jam tą kartą pavyko pabėgti ir vėliau nuo vokiečių taip pat teko slapstytis kaip lenkui). Jei pasirodydavo kur nors keleivinė mašina (kurias kaime kažkodėl vadino koncesijos vardu), žmonės slėpdavosi ir žiūrėdavo, prie kurio kiemo sustos, ir sprukdavo, kur tik įmanoma.

Mano brolis Juozas anksčiau kartais susiginčydavo su kaimynais sakydamas, kad Rusija turtinga šalis turi savo visokių gėrybių: aukso, sidabro, anglies, geležies rūdos ir t.t. Tačiau kai jis pamatė tos turtingos šalies karius, lajuotus ir subintuotus, atsivėrė akys.

Tais metais tėvas buvo sugalvojęs paruošti žemę sodui. Abu su broliu Juozu buvo net iškasę duobes obelims sodinti, tačiau kai išėjo kalba, tiktai numojo ranka:

- Tai būtų beprasmis darbas,- argi mums jo bereikės?

Užsėjo tą nuokalnę miežiais.

Brolis Jonas tuo metu mokėsi paskutinėje Utenos gimnazijos klasėje. Mokslas buvo labai rimtas jau beveik gerai mokėjo vokiškai. O namuose buvo "Telefunken" radijo imtuvas tad gana dažnai jis pasiklausydavo žinių tiesiai iš Berlyno. Kai tik prasidėjo rusų-vokiečių karo veiksmai, brolis išgirdo per radiją. Tėvas suniekino: esą nesuprantas vaikas. Deja, kaip brolis sakė, taip ir buvo.

Jonas, užsimetęs ant pečių švarkelį, išrūko pas draugus. Grįžo tik vakarop su nubalnotomis kojomis. Debeikiuose įvyko perversmas. Susidaręs būrelis narsuolių nuvertė valdžią, sukišo sovietinius valdininkus į daboklę, tik, deja kažkas pranešė į Uteną, - matyt nesuskubo nutraukti ryšių. Darantys tvarką miestelyje pamatė vieškelio nuo Vyžuonų

atvažiuojant dvi mašinas ginkluotų kareivių. Leisdamiesi į pakalnę, jie paleido ugnį jau iš mašinų. Sukilėliams teko trauktis, nes atsišaudyti iš medžioklinių šautuvų, poros kariškų šautuvų bei keleto pistoletų buvo beprasmiška. Buvo dar ketinę nuo kapinių iš už mūro prieštintis, tačiau kai "gepeušnikai" ėmė uraganiškai šaudyti, teko bėgti per rugių lauką, o kad nematytu- šliaužte šliaužti. Todėl brolis grįžo nubrozdytais keliais, nes buvo nuvažiavęs į miestelį pažiūrėti to sukilimo.

Prie pieninės nušovė mūsų kaimo gyventoją Karosiuką (taip jį vadindavo). Eidamas pasmalsaut, jis buvo pasiėmęs kažkokį surūdijusį, dar nuo 1918 metų turėtą pistoletą. Kai pakratę rusai rado tą ginklą, nesvarbu, kad ir netinkamą, nušovė Karosiuką vietoje ir paliko. Žmogelis nesusiprato pistoleto numesti į žoles.

Šiaip vertusieji valdžią nenukentėjo, aukų nebuvo, atsipirkta išgaščiu. Debeikių pokštas išėjo į naudą Utenos politiniams kaliniams. Kai GPU pajėgos išvyko iš miesto malšinti sukilusiųjų, vienas doras žmogus, kalėjimo prižiūrėtojas, atrakino kameras ir išleido visus politinius kalinius. Drauge ir pats su jais pasitraukė į Vyžuonų šilą. Todėl uteniečių neištiko Rainių ar Panevėžio kalinių likimas

Rytojaus dieną prasidėjo karo veiksmai. Geraį girdėjome, kai sudaužė Troškūnų aerodromą su visais lėktuvais. Mūsiškiai žmonės, išvaryti darbams į to aerodromo statybą, grįžę papasakojo, kaip ten dangų su žeme maišė piki ruodami vokiečių bombonešiai. Iš pamiškės ugnį koregavę dar naktį prieš tai nuleisti vokiečių desantininkai. Vėliau į gimnaziją troškūniečiai vaikai atsinešdavo iš aerodromo sandėlių prisirinktų keturkampiškaį suplotų šovinių. Dideli tenykščiai amunicijos sandėliai nepanaudoti išlėkė į orą.

Iš ankstyvo ryto nuo Anykščių pasipylė didžiausios gurguolės besitraukiančių komjaunuolių ir žydų. Visas kaimas irgi pasileido bėgti slėniu į mišką prie Bigulio upelio slėptis. Tačiau apie dešimtą valandą pasirodė motorizuotos vokiečių dalys su lengvosiomis tanketėmis priešaky, už jų tankai ir sunkvežimiai, glaustai prisėdę kareivių. Bėglius kažkur už Svėdasų aplenkė, tankais išvartė vežimus, ginkluoti komjaunuoliai išsibėgiojo, o dalis žydų sugrįžo atgal į Anykščius. Visą dieną mūsų nedideliu vieškeliu pravažiavo tiek daug vokiečių tankų, jog tada dar neasfaltuotas kelias liko lyg arimas o kai po jų vienas po kito ėmė važiuoti sunkvežimiai, vieškelėlis tapo panašus į asfaltą, taip jį išlygino, tokį dailų padarė.

Trejetą dienų per kelią buvo beveik neįmanoma pereiti- tekdavo stovėti ir laukti, kada atsiras tarpelis perbėgti. Pasitempę, tvarkingi, smagūs, lyg važiuotų į svečius, o ne į mūšio lauką kariai buvo tokie pat atėjūnainepageidaujami, neprašyti, tačiau pats vaizdas rodė, jog tai Vakarų kultūros žmonės. Prabilo Kauno radijo stotis, įspėdama kad žmonės nežiūrėtų pro užuolaidas į pravažiuojančius, nes per klaidą gali nušauti. Jei žiūrėti- tai tik iš atviros vietos, kad būtum visas matomas. Juokaudami kareiviai žadėjo atvežti Staliną narve ir parodyti.

KARO DIENOS

Kai pasirodė vokiečių kariuomenė ir susitvėrė miestelyje valdžia mano gimtojo kaimo gyventojas Povilas Gogelis buvo pasodintas porai savaitių į daboklę. Paleidus niekas juo nesidomėjo, niekam jis nebuvo reikalingas. Tik artėjant karui prie Lietuvos, atkuto raudonieji “kovotojai”. Likus porai savaitių. jie įsidaršino taip, kad saulei leidžiantis pasirodydavo vorele 10-15 iki dantų ginkluotų vyrų, kurie kaimo papieviais slinkdavo Vyžuonų link. Tai ėmė kartotis kas antra diena Su jais Gogelio dar nebuvo. Tačiau likus porai dienų iki rusų kariuomenės atėjimo, apie 6-7 valandą kaimą apsmė Apyvalos vadovaujami “partizanai”. Jie ėmė pastotes. Tarp kitų kaimiečių ir brolis Juozas buvo priverstas juos vežti. Staiga mūsų kieme pasirodė Gogelis: nauja milinė, nauji kerziniai batai; ant smiliaus pasikabinęs desantinį automatą, jis išdidžiai vaikštinėjo, nurodinėdamas, ką kam daryti.

Pro mūsų kraštą vokiečių labai mažai pasitraukė, tik prie Rubikių pora tankų ir būrelis kareivių laikė frontą porą dienų. Anykščiuose buvo stipresnių susirėmimų. Miestas ėjo iš rankų į rankas kelis kartus - mat vyno fabrikas buvo stipresnis už tankus: pro jį “vaduotojai” negalėjo praeiti nepasivaišinę. Nežinojo vokiečiai kuo galima sulaikyti ivanus. O mūsų kaimo galulauke pravažiavo pora vežimų ukrainiečių, prekiaujančių ginklais, kuriuos siūlė kaimo žmonėms nusipirkti.

Sulaukę reguliariosios kariuomenės, raudonieji ėmėsi kurti valdžią. Debeikiuose pasirodė didžiausias valdžios įgaliotinis- skrebukų vadas Gogelis. Po savaitės kitos šis partizanavęs po bobos sijonu pagrindininkas gavo leitenanto laipsnį.

Pirmosios mūsų apylinkėje pasirodė moterys automatininkės. Kai tėvelis paklausė: “Ar ir moteris jau mobilizavo?”- jam atsakė: “Čtob ne zdochnutj ot goloda lučše dobrovolcem pomirajt. Tut chotia paiku dajut”

(“Kad nepadvestum iš bado, geriau savanoriu mirti. Čia nors davinį duoda”). Joms iš paskos pasirodė mėlynkepuriai. Kad nesugalvotų kas trauktis, už bandymą atsilikti nuo fronto- kulka į kaktą.

Prasidėjo plėšimai, savivalė. Senukai Uturiai nepajėgė dirbti, tad samdėsi tokią pusprote, kuriai algos nemokėjo, tik valgyti duodavo. Keturi mėlynkepuriai ją išprievarravo prie Bigulio upelio: kvailikė tuoj pasipasakojo, ką su ja veikė kareiviai.

Šliaužiojo šitie tipeliai, tikrino kareivėlius ir visus kas tik pakliuvo. Mūsų kieme buvo apsistoję du reguliariosios armijos kartais- taisė mašiną, amerikietišką “Studebekerį”. Valgydami pas mus už bendro stalo, susibičiuliavo su broliu Jonu. Taisyti mašinos neskubėjo: kur geriau rasi, kai gali sotus pamiegoti daržinėje ant šieno.

Vieną dieną iš už kapinaičių išlindo mėlynakepuris. Mes nežinojome, kad radijo aparatas yra draudžiamas daiktas, tai jo neslėpėme, lėjęs apsižvalgė ir nudžiugo: čia toks lobis. Atsidarė spintą, ištraukė kostiuminės medžiagos gabalą, išskleidė ant stalo ir pradėjo krautis. Matom- bus blogai, išneš kipšas. Nubėgau į daržinę pas Joną, jis pasakė ruseliui, su kuriuo susidraugavo, tas stvėrė pistoletą- ir į trobą. Svečias jau berišęs mazgą nešuliui. Pasišaukė jį priemenę, kad nebūtų liudininkų, pakišo pistoletą po nosim ir išbruko per duris įspėdamas, kad jo čia daugiau nepamatyti. Tada liepė paslėpti radiją: jei ne tas, tai kitas atims. Beveik visur iškeitė žmonių arklius į sibirietiškus kuinelius. Gyvenimasėjo pagal principą: kas tavo- tai mano.

Vokiečių okupacijos metais priverstinai buvo dalijamos perkeltų iš už fronto linijos Rusijos gyventojų šeimos. Nori nenori, imk, ir lai ūkyje dirba karo belaisviai. Tėvas parsivežė iš Anykščių geležinkelio stoties moterį su dviem vaikais. Mergaitė gal kokių 10-12 metų, sugipsuota koja antroji dar mažesnė, 7- 8 metų.- kokie tai darbininkai žemės ūkyje. Rusė- miestietė, visai nepažįstanti kaimo darbų. Rytojaus dieną tėvas turėjo skubiai parsivežti chirurgą, kad pergipsuotų mergaitę koją, nes ji visą naktį nesudėjo akių. Po gipsu buvo utėlių, kurių gyvenime nebuvau regėjęs. Teko tuoj pat iškūrenti pirtį, kad sunaikintų parazitus

Tėvas dar nuo Pirmojo pasaulinio karo, nors ir primiršęs, mokėjo rusiškai. Tad jis buvo vertėjas. Rusės mūsų šeimoje laimingai ir sočiai praleido vokiečių okupacijos dienas. Pradėjus lankyti sovietų užfrontininkams žaliakepuriams, kliūdavo tai karininko žmonai. Mus išvarydavo iš kambario, o jai užkurdavo “pirtį”: klyksmas, šauksmas, ne kelių, bet keliolikos aukštų keiksmas pylėsi ant jos, kad kam pateko į Lietuvą.

Mano brolis vengė rodytis namuose. Apie tai ji žinojo, bet jausdama dėkingumą už visa gera. neišdavė. Išvažiavo viskuo aprūpinta: ir miltų, ir lašinių, ir vilnų mergaičių megztukams, ir grūdų ketvertą maišų tėvai įdėjo, jei tektų gyventi ne mieste, kad turėtų sėklos pradžiai. Tėvas išvežė visas į stotį. Deja, net laiško negavome- turbūt ištrėmė kur nors į Šiaurę, kam su fašistais nekariavo, būdama karininko žmona.

Kol pas mus gyveno rusės, skrebai su Gogeliu priešakyje nesilankė. Žaliakępuriai mūsų namuose buvo dažni svečiai. Kai Juosponis iš netolimo kaimo tapo Utenoje saugumo tarnautoju, jis mane, paėmus iš miško, įdėmiai apžiūrėjo. Matyt jam pasakė, kas aš, o gal prisiminė, kaip kartuėjome į mokyklą Leliūnuose. Tada jis nebaigė jos, nes gėdijosi savo ūgio; buvo beveik bernas, o aš- tik pirmokėlis. Tačiau jį atpažinau, nors mačiau tik antrą kartą, kai su Gogeliu vyko armijos pasitikti: tąsyk buvo mūsų kieme.

Berods Girelės kaime, mūsų kaimynystėje, gyveno Jakimavičių šeima. Motina eidavo padieniams darbams o sūnus Stasys tarnavo pas ūkininkus Visiems jis labai patiko, tai dažniausiai po kelis metus išdirbdavo pas ūkininką bernu. Nepriklausomybės metais Stasys buvo Šaulių sąjungos narys. Prie gryčiotės jis teturėjo mažą daržuką. Motina į Lietuvą grįžo tik po 1917 metų revoliucijos Rusijoje. Gerai kalbėjo rusiškai. Kai apsilankė Gogelis su savo skrebų būriu, Stasys su motina buvo namuose. Gogelis pakvietė Stasį išeiti į lauką pasikalbėti. Stasys tuo metu valgė obuolį, lupdamas jį lenktiniu peiliuku. Taip ir išėjo į lauką, vienoje rankoje laikydamas obuolį, antroje- peiliuką. Gonkose Gogelis praleido Stasį į priekį, kažko paklausė, o kai šis pasisuko į jį veidu, paleido automato seriją. Motinai išpuolus laukan, Gogelis paaiškino, kad Stasys jį puolęs su peiliu. Argi būtų galėjęs pulti su lenktiniu peiliuku, kai kiemas buvo pilnas automatais ginkluotų žmonių?

Stasį norėjo išvežti į miestelį, tačiau motina aplakstė garnizono viršininkus, tada leido pasilaidoti. Jis palaidotas kaimo kapinaitėse, kaip ir kitos Gogelio aukos: Kaziukas Mikulėnas, mano brolis, tėvas.

Jakimavičius neturėjo žemės bet buvo susipratęs lietuvis. Pirmasis mūsų kaime jis nusipirko olandų gamybos radijo aparatą "Philips". Visas kaimas rinkdavosi pas juos pasiklausyti naujienų bei muzikos. Kiek prinešdavo purvo į trobą rudens vakarais susibėgdami klausytis Pupų Dėdės "Karių pusvalandžio" ar "Linksmųjų brolių"!

Kazys Mikulėnas buvo paauglys. Kai Gogelio bendrai suvirto į kiemą, jis išlindęs pro kamaraitės langą, bėgo į kaimą papieviu. Pasuko link Dagio sodybos, link miško. Motina prašė nešaudyti, deja tie tipai nepaklausė.

Vietinio ruselio iš Žaliosios Griškos šūvis buvo lemiamas. Kaip rašo savo atsiminimuose "raudonasis partizanas" Apyvala, Mikulėnas, Kaziuko tėvas buvo geras partizanų ryšininkas. Už tai atsilyginta su kaupu: nušautas sūnus

Antrasis Mikulėno sūnus Stasys vokiečių okupacijos metais stojo į Plechavičiaus armiją ir žuvo kautynėse prie Ašmenos. Ten vyko kautynės su lenkų jadvygininkų armijos kariais. Jis bandė iš apsupimo ant nugaros išnešti sunkųjį kulkosvaidį. Nemažai ten žuvo "plechavičiukų" nuo lenkų kulkų. Anykščiuose buvo laidojami du, Debeikiuose- irgi.

Tą pačią dieną Gogelio gauja kratė mūsų namuose, ieškodami brolio Jono. Savo ausimis girdėjau, kaip ruselis gyrėsi draugams: "Priklaupiau ant kelio ir iš antro šūvio paguldžiau tą banditą". Ir pridūrė: "Man žmogų nušaut- tai tas pat kaip penkias kapeikas numesti".

Mūsų namuose kratė labai atidžiai; klojime ir daržinėje sukrauti prėslai buvo peršaujami, o mes troboje bijojome, kad tik neuždegtų šiaudų. Dėl brolio Jono buvome ramūs po kaimiška krosnimi, tiksliau, duonkepės krosnies šone. buvo primūrytas liukas, kuris užsidarydavo šešetu plytų. Ant jų stovėdavo rankinė, su medine dėže siuvamoji mašina. Kai pamatėme supant sodybą, mama užpylė ant tų plytų truputį smėlio, kad užbyrėtų tarpai, ir užstūmė siuvimo mašiną. Kratytojai mašiną buvo nustūmę, bet nepastebėję nieko įtartina grąžino atgal. Tuomet mūsų širdys atlėgo. O iš kito šono į papečkį, kur senovėje laikydavo vištas, Gogelis paleido automato seriją, nors ten įlįsti žmogui nebuvo vietos. Dar pridurmu pasakė: "Galėtumėm ir supleškinti šituos banditų namus".

Kiek anksčiau Leliūnų miške buvo nušautas dar vienas Leliūnų kaimo žmogus- pieno priėmimo punkto tarnautojas Lacys kariuomenės metų žmogus jis slapstėsi, tačiau neturėjo ginklo. Kai jis ten su keliais vyrais gaminosi valgį, pastebėjo dūmelį kareiviai ir ėmė sulti. Vyrai į kojas. Kvartalinėje linijoje stovėjęs kareivis pataikė tiksliai. Į miestelį Lacio nevežė, paliko vietoje, tad žmonės palaidojo.

Aš miniu tik apie savo apylinkės gyventojus. O kas dėjosi kituose kaimuose ir apylinkėse? Nežinau, nes nuo trėmimo dienos daugiau gimtajame kaime nebuvo. Tik 1965 metais vėl pamačiau gimtinę, stebuklu išlikusį gyvenamąjį namą ir svirnus.

Kad mažiau lankyti Leliūnus, to Gogelio namus partizanai sudegino. Tačiau aš tada jau buvau Kurklių ir kitose apylinkėse, kur vyko žūtbutinė kova.

Susikūrus didesniems partizanų būriams, prasidėjo rimtesni susirėmimai. Tuomet miestelių viešpačiams, ypač miškinguose rajonuose, atėjo sunkesnės dienos. Kartą netoli Čekonių kaimo vyrai taip užspirgino skrebukus, jog tas Gogelis trenkęs šautuvą, spruko iš visų jėgų. Kad ginklas atiteko priešams, nulėkė “užsitarnauti” antpečiai, leitenanto laipsnis. Gogeliukas liko paprastas skrebukas- eilinis. Kad būtų ne taip graudu, persikėlė į didesnę miestelį- Anykščius. Ir ten buvusiam “partizanui” nenušvito karjera. Vėliau pasakojo man žmonės štai ką. Kai vienas recidyvistas, paleistas iš kalėjimo, prisisuko prie jo dukros, Gogelis, negalėdamas jos perkalbėti, nusišovė išvietėje.

Dabar truputį apie brolį Joną, jo išėjimą į mišką. Baigęs Utenos gimnaziją, ketindamas toliau mokytis universitete, Jonas jau beveik gerai mokėjo vokiečių kalbą, tačiau naudotis technine literatūra, matyt jautėsi per silpnas. Kad pasitobulintą metus dirbo vertėju Utenoje, darbo reikalų skyriuje. Kai susiorganizavo Plechavičiaus rinktinė, Jonas įstojo į Marijampolės karo mokyklą. Bet vokiečiai ją likvidavo. Tada jis pradėjo mokytis tiltų statybos inžinierijos skyriuje. Mokėsi gerai. Deja, priartėjo frontas, iškilo klausimas ką daryti. Vokietis, pas kurį dirbo Utenoje vertėju, atsiuntė pas mus į namus sunkvežimį, kviesdamas krautis daiktus drauge pasiimti šeimą ir važiuoti į Oldenburgą pas jo tėvus, pagyventi ten, kol paaiškės padėtis. Mes visi atsisakėme važiuoti, o brolis Jonas iš trobos antrojo galo išlipo pro langą ir pasislėpė. Gal tai buvo ir klaida, kuri ateityje pražudė jo gyvenimą. Brolio bičiulis, išvažiavęs maždaug tuo pačiu metu, pateko į amerikiečių zoną, persikėlė į Angliją, ten baigė aukštąjį mokslą ir dar besimokydamas siuntinėjo savo tėvams gerus siuntinius.

1944 metais brolis Jonas bandė registruotis. Laukdamas dokumentų pamatė pažįstamą, kuris vokiečių okupacijos metais dirbo Arbeitsamte vertėju. Išsikalbėjo. Pažįstamas patarė sprukti, kol nesuimtas, nes tokių kalbų jis girdėjęs. Brolis prisidėjo prie bendro pasiryžėlių būrio kovoti su okupantu. Trečią dieną po to iš mūsų atėmė viską, ką buvo sukūrusi šeima. Likome benamiai vargšai.

Po nepavykusių bandymų surasti brolį valdžia griebėsi skatinančių priemonių: už jo gyvo ar mirusio suradimą paskelbė premiją - 20 ha žemės penkerius metus naudoti be prievolių. Netoli Debeikių gyvenantis pilietis Žvikas bandė tai padaryti. Kai brolis Jonas užėjo, jis pasiūlė dieną praleisti klojime, gerokai pavaišino. Tik dėl brolio akylumo išvengta nelaimės. Kiti vyrai sukrito ilsėtis, o Jonas žvalgėsi pro klojimo plyšius. Pastebėjo laiku.

Žvikas, užsodinęs sūnų ant arklio, išsiuntė pranešti į miestelį. Brolis pakėlė draugus. Nepastebėti jie pasitraukė iš klojimo ir sugulė pamiškėje stebėti, kas bus toliau. Kai prie namų priartėjo skrebukai, vyrai pamatė, kad staiga šeimininkas ėmė bėgti iš namų. Kadangi tarp skrebukų maišėsi kareiviai, teko trauktis, neatlyginus už išdavystę. Po kelių dienų grįžus atsiteisti, Žviko šeima jau buvo pabėgusi į miestą.

Sykį brolis buvo apnuodytas migdomaisiais. Tik dėl to, kad mažai suvalgė dešros, spėjo pasiimti kaimynų arklių, susimesti jau užmigusius draugus į vežimą ir pabėgti garnizonui iš panosės. Kartą viena mokytoja pavaišino "šaunia" vakariene, o pati staiga spruko iš namų. Stengėsi paimti brolių gyvą keletas ir dabar dar gyvenančių žmonių, kurių žmonėmis nepavadinsi.

1949 metų kovo 16-oji buvo paskutinė Jono gyvenimo diena. Buvo nurodyta, kur partizanai praeis, ir klojime parengtos pasalos. Nors jie ėjo apsirengę maskuojančiais baltais drabužiais, bet mirtis laukė akylomis budelių akimis. Tąsyk žuvo Juozas Adomonis-Rytas iš Meldučių kaimo, brolis Jonas-Taura.s Juozas Jankauskas-Vanagas ir Alfonsas Vinciūnas. Partizanai buvo nuvežti atpažinimui. Jonas buvo uniformuotas su prisegtu maskuotės chalatu, o ant krūtinės gulėjusi uniforminė kepurė.

Vienoje mašinoje lyg pakeleivė tada važiavo Mažanskaitė iš Leliūnų. Ji draugiškai šnekučiavosi su čekistais. O mudu su broliu Povilu per ryšininkes Labėnaites vyko į pasimatymą prie Rubikių ežero. Visa tai buvo žinoma saugumo tardytojui, tardžiusiam suimtą Povilą. Netgi tuo metu Labonaitės nejuto, kad tarp savųjų turi išdavikų. Kai, jau grįžęs į Lietuvą, savo krikštamotės laidotuvėse pažvelgiau į Mažanskaitę, tuoj pat nunarino galvą, nepajėgė žiūrėti man į akis, matyt suprato, kad aš žinau, kas ji per viena. Sąžinė - ne puodas, nenušveisi, ir ne kailiniai - neišversi.

SLAPSTAUSI

Tuo metu prisilaikiau Kurklių šilo bei jo apylinkių teritorijoje ir į savo gimtinę nenueidavau. Per visą savo slapstymosi laikotarpį gyvenau tarp gerų žmonių, kurie mūsų bendrai kovai nebuvo abejingi. Ir jei savo kelyje nebūčiau sutikęs tokio šiaudadūšio kaip Klajūnas, galėjau dar ilgai išsilaikyti.

Taigi gyvenimas atvedė savo labirintais į Kurklių šilą. Atsidūriau Lietuvos Laisvės Armijos Didžiosios Kovos rinktinės Girininko būryje eiliniu kovotoju, pasirinkęs Keršto slapyvardį. Nei mūsų vardai, nei

pavardės daugiau neegzistavo. Buvo draudžiama net bunkeryje vadintis kitaip. Uniformą man pasiuvo mergaitė: iš angliškos milinės švarkelį su apvadais, kelnės pradžioje nešiojau civilio, o žiemai pavyko rasti žalsvos spalvos. Batus turėjau gerus dar iš paskutinės gyvenamosios vietos

Po pirmo trumpo susitikimo su kovotojais gal praėjus porai dienų, užėjo pas gyventoją, kur slapščiausi, nemažas pulkelis vyrų ir pakvietė į savo būrį. sakydami, kad baigėsi pirmykštis gyvenimas teks imti karabiną, šovininės su “saldainiais”, kurių negailės okupantams bei tautos išdavikams. Kai šautuvas jau buvo ant mano pečių, kiekvienas partizanas paspaudė man ranką, pabučiavo. Pabučiavimas buvo tapatybės įrodymas, sutvirtinimas vienam vargui, vienam likimui.

Būriui vadovavo Petras Kutka-Girininkas kilęs iš Trakinių kaimo: tada jo namai jau buvo sudeginti. Geras žmogus, ramus, šaltakraujiškas labai rūpinosi visų mūsų saugumu. Vidutinio ūgio, nešiojo nedidelę barzdukę, buvo visuomet žvalus, pasitempęs, kaip ir pridera vadui. Gana dažnai treniruo-davo mus, ruošdavo staigiam užpuolimui: kaip staiga ir be komandos priešui iššovus, sukristi visiems ant žemės, ir pan.

Pirmą žiemą vadas gyveno su kitais vyrais atskirai. Antrasis iš mūsų vadovybės- apygardos vado pavaduotojas ūkio reikalams- buvo Jonas Juras-Žilvinas medicinos studentas baigęs du kursus. Smulkutis amžinas darbštuolis daug rašydavo, mažai kalbėjo tiek apie save. tiek apie kitus. Labai greitai ir gerai jis pagydė alantišką Liūtą, atvežtą pas mus.

Gražiausias ir didžiausias ūgiu, ilgaus besiraitančiais plaukais buvo Nemunas-Antanas Šulckus. kurkietis iš Maskoliškių kaimo. Prieš kautynės Kurklių šile pas brolių atėjusi sesuo žuvo kartu su juo: pasitarnavo išdavikas iš Užušilių Juozas Gudelis.

Vaclovas Morkūnas-Žentas iš Valų kaimo, dirbęs linų priėmimo agentu, buvo nevedęs, visuomet juokaudavo, dainuodavo daineles Su juo buvo lengva parsinešti dešrų, kumpių: savo plepumu visas gaspadines ir mergaites pirma gerai nuteikdavo, paskui lipšniai paprašydavo ir tempdavo gėrybių maišą, šaipydamasis į ūsą. Iš pradžių ir aš, paskirtas į jo bunkerį, praleidau pirmą žiemą miške. Be dainos jis nė dienos nepragyveno, turėjo gražų balsą.

Lindo jokeris per langą,

Kišo juodus ūselius,

Jis norėjo pamatyti

Mylimosios veidelius...

Ak, meile, sugrįžki, gražute...

Kai Vaclovas susitikdavo su broliu, turinčiu Vanago slapyvardį, tai būdavo toks duetas, kad miela klausytis Bet Vanagas dažniausiai vaikščiodavo apie Balnlnkėlius, Siesartį, Valus. Kazys Tubis-Žvalgas kilęs iš Didžiakaimio, partizanavo nuo pirmų dienų, kai tik susikūrė junginiai. Jaunas energingas, judrus, įpratęs prie visokių staigmenų ir per daug drąsus. Metus iki mano arešto, jis buvo suimtas Kaune; ten buvo nuvykęs pirkti radijo imtuvui baterijų. Matyt kas nors atpažino ar tiesiog išdavė tas, pas ką apsisistodavo.

Slapuko pavardės nežinojau, nes jis buvo tikras slapukas. Kilęs iš Skiemonių valsčiaus Biržiškės kaimo. Jo gyvenvietė buvo prie pat kryžkelės ant kalniuko, pasukant į Skiemonis. Ten gyveno jo sesuo, bet jis retai ją aplankydavo. Tarnavęs Lietuvos kariuomenėje grandiniu. Slapukas nešiojo uždedamus aulinukus ant pusbačių. Nedidelio ūgio, šviesiaplaukis ilgais plaukais, ir jeigu ne visuomet dailiai susukti ūsai, būtų panašus į mergaitę.

Pirmąją žiemą pragyvenau viename bunkeryje su Žentu, Žvalgu, Slapuku ir Žilvinu. Antrosios vasaros pabaigoje Slapukas išsiprašė Girininko, kad leistų jam aplankyti seserį. Krūmuose jį apsupo Skiemonių skrebai. Kovėsi jis narsiai, deja ką gali padaryti vienas prieš keliolika! Pasakojo, kad iššaudė visus automato ir "Valterio" šovinius. Kad neatpažintų ir nenukentėtų sesuo, susisprogdino granata

Tą žiemą pragyvenome miške, neblogai įsirengę būstą saugioje vietoje, per aštuonis metrus nuo keliuko. Su suoliukais išeidavome be pėdsakų į kelią, o prieš rytą susirinkdavome savo gudrybes, ir joks šuo nesurasdavo pėdsakų. Išėję apsirūpindavom maistu ir vandeniu, rūkalais, pakeisdavome skalbinius arba suskubdavome kur nors išsimaudyti.

Bunkeryje turėjome spiritinį primusą, išsivirdavome sriubos, drauge kokį lašinių gabalą, šeiminkavome eilės tvarka. Kai storiau mūsų slėptuvę apsnigdavo, skambėdavo akordeonas, klausydavomės radijo; turėjome po eglės žieve aukštai išvestą anteną, todėl gerai girdėdavome net ir labai trukdomas užjūrio radijo laidas.

Kartą mus aplankė laputė kūmutė. Matyt užuodusi verdamą mėsą, ji panoro ateiti į svečius per ventiliacijos kanalą įkišo snukutį, o kadangi kanalas buvo neplatus, kad galėtų apsisukti, staiga subrazdėjo ir, vos nenukritusi ant gulinčio Slapuko, metėsi atgal, mėsytės negavusi.

Akordeoną parnešė kažkas iš vakaruškų. Jas draudėme ne dėl to, kad žūsta mūsų broliai,- nesužiūrėsi, kas ir kur tave pastebės, jei visi ims paryčiais šliaužioti palei pamiškes. Ypač tai buvo kenksminga žiemą. Tada

maskuotis buvo nelengva. Keliuku pėdsakus eglišakių užbrauki, lyg kas vežtų eglę nusikirtęs, o prie namų pėdsakas neturi pasibaigti, jis privalo į palaukę iškeliaut. Maskuojantysis grįždavo kaip geras bėgikas įveikęs ne vieną kilometrą sukaitęs, o kartais ir visai suplukęs. Pasinaudodavom kartais ir arkliuku, pasivažinėdavom, kad ilgesnis maskuotės kelias būtų.

Pirmąją žiemą buvome drąsūs, nes Kurklių skrebukai lėkdavo į tą užpečkį, į miestelį, kaip išmanydami greičiau. Dieną irgi ne per daug jau palei pamiškes vaikščiodavo, daugiausia pasitenkindavo vogimais per kratas ir pasikliaudavo labiau kojom negu savo kačergom.

Jie visur apžiūri ir visur iškrato,

Degtukų dėžutėj ieško automato...

Pirmą žiemą nežinojau, kur gyvena Girininkas. Dažnai svečiuodavosi ir pasilikdavo pas mus gyventi pats apygardos vadas Plienas - Lietuvos kariuomenės kapitonas Morkūnas Su mūsų vadu jis gražiai sutardavo ir turėdavo reikalų pas Žilviną. Visur ir visada šis vadas mokėjo laikytis oriai, buvo pavyzdys visiems kovotojams.

Antrąją žiemą buvo daug sniego ir nemažai rūpesčių apsirūpinant maistu. Dažnai būdavo sunku net vandens parsivežti į girią. Sustiprėjo ir skrebukų tikrinimai, šliaužiojimai po mūsų mišką. Reikėdavo pirmiau išžvalgyti, o tik paskui imtis darbo. Į kolchozus buvo suvaryti žmonių arkliai, juos kebliau buvo pasiimti norimu metu.

Gili sniego danga išjudino ir miško gyventojus. Dažnokai pradėjo rodyti alkani vilkai. Jie pasidarė ne tik drąsūs, bet ir įžūlūs. Kartą, grįžtant iš kaimo, ant keliuko pasitiko pilkis ir, nors tu ką, nedavė kelio ginkluotam žmogui. Gąsdinau uždegęs šovinį: plykstelėjo ugnies liežuvis - o vilkas nė iš vietos. Šaukti negalėjau, šauti - juo labiau. Daviau pilkiui kelią, brisdamas gilų sniegą ratu apie jį, atidžiai stebėdamas jo elgesį. Kai išėjau į keliuką, jisai pakilo ir nudūlino savais keliais.

Kartą prisižiūrėjome vilkų šėlimo prie pat bunkerio. Ankstų rytą, švintant jie lyg maži šuniukai pakėlė tokį triukšmą, ristynes, nekreipdami dėmesio į išlindusius iki pusės žmones, tarsi žinodami, kad mes negalime šauti. Tik baigę apšilti vilkai nubidzeno.

Tartum prijaukinti nebijojo mūsų ir barsukai. Nuolat matydavome juos nučėžančius, o kartą vienas atėjo pažiūrėti, ką rašau atsisėdęs ant kelmo. Atsigrėžiu- stovi ant paskutinių kojelių, žiūri savo smalsiomis akutėmis ir uodžia orą. Kai pakalbinau, pabėgo. Taip bendravome su miško gyventojais drauge vargą vargdami, tokius pat priešus turėdami, gindamiesi nuo jų, kaip sumanydami.

PIRMOSIOS AUKOS

Tada mokiausi Anykščių gimnazijos ketvirtoje klasėje. Atrodo, buvo pirmadienis. Tėvai samdė butą pas Šermukšnį, Biliūno gatvėje netoli gimnazijos. Gyvenome keturiese viename kambaryje su broliu Antanu, Antanu Puodžiūnu ir Petru Nečiūnu. Ruošėme pamokas Staiga pamatėme, kaip į kalniuką kyla vežimai su skrebais o iš vežimų kyšo, tabaluoja žmonių rankos ir nuogos kojos. Supuolėm prie langų žiūrėti. Vežimai rytmetyje keistai dardėjo, keldami baisią nuojautą. Iš kur tie lavonai? Tiesa išvakarėse girdėjome šaudymą Niūronių kaimo kryptimi, tačiau nežinojome, kas ten įvyko.

Einantis šaligatviu skrebas pagrūmojo mums sulindusiems į langą, kumščiu. Turėjome atsitraukti. Tai buvo pirmosios anykštėnų aukos, sudėtos ant Tėvynės aukuro. Žmonės kalbėjo Indrioniškyje vakar matę daug kariuomenės. Lavonai buvo suguldyti prie skrebų būstinės kiemelyje šalia gatvės. Greta stovėjo stribas su užmautu durtuvu ant kažergos. Bijodami, bet vedami vaikiško smalsumo, keletas gimnazistų nuėjome pasižiūrėti, kas ir kaip. Devyni pusnuogiai lavonai, kas tik su apatinėm kelnėm, o visi basi. Kai kurie subadyti durtuvais keturkampėm skylutėm, krauju aptekę. Išbadytos akys. Vienas turėjo tik pusę galvos, matyt pats susiprogdinęs, kad neatpažintų.

Žmonės kalbėjo, kad keli jų pavogti dar miške ir jau palaidoti. Vyrų buvo išduoti ir užklupti taip netikėtai, jog net kulkosvaidžių nespėjo iš vežimų išsitraukti. Juos persekioję po išblaškymo iki pat Smalinos miškų. Tokio pasityčiojimo iš mirusiųjų neteko regėti. Tai buvo kraupus aktas, siekiant įbauginti visuomenę, priversti ją aklai paklusti okupantams! Prie lavonų stovintis skrebas akylai stebėjo visus, bene kas neišlaikys ir pripuls prie savojo, artimo: sesuo prie brolio ar motina prie sūnaus Toks žiaurumas daugeliui padėjo suprasti, kas laukia mūsų ir kaip bus su mumis pasielgta jei pralaimėsime. Ir tai buvo protesto pradžia, keršto šauksmas.

Mokykloje išgirdau daug svarstymų, kaip tai įvyko. Dabar jau visai mažai yra žmonių, pamenančių ar mačiusių tai. Todėl norisi pakartoti žodžius tauraus lietuvio, kuris surimavo šias eilutes. Jis nebuvo poetas o tik metraštininkas Gal ir dainius buvo iš ten?

*Šventoji augino didvyrius,
Jų laukė šalis pavergta.
Ilgėjosi kloniai ir girios.
Kaip ilgis motulė sena.*

*Iš Azijos priešas atėjęs
Išmindė mums pievas žalias,
Šventosios pakrantėm aidėjo,
Kad laisvė iš mūs atimta.*

*Štai sudunda žalias eglynas,
Kai švito sekmadienio rytas,
Devyni už brangią Tėvynę,
Devyni už laisvę nuvyto.*

*Pravirko gailiai motinėlė,
Pravirko ir eglė sena,
Spygliuotom šakom už ją vėles
Kalbėjo jiems maldą giria.*

*Tad mylėkime brangią Tėvynę,
Nepamirškime brolių savų.
Atkeršykime už devynis-
Nemindžios mums pievų žalių.*

Žmonių pasipiktinimas išsiliejo per kraštus. Ramus Lietuvos artojėlis ryžosi vienut vienutėlis grumtis "Geriau stačiam mirti negu keliaklupsčiam vergauti",- taip sakė partizanai. Tik praradę sąžinę girtuokliai, tinginiai, vagiškai puolė uoliai tarnauti "išvaduotojams", kad, naudodamiesi valdžios parama galėtų atkeršyti kokiame nors ūkininkui, su kuriuo nesutarė, iš pavydo sužlugdyti tą, kuris daugiau už jį turėjo, ar paprasčiausiai plėšikauti be baimės kad už tai bus nubaustas

Dabar noriu papasakoti apie raudonuosius partizanus veikusius 1944 metais. Smarkiai mus paveikė ta naujiena nes čia pat su mumis mokėsi mergaitė, pavarde Krenthinaitė. Jos tėvai iš vokiečių buvo paėmę du karo belaisvius darbui ūkyje. Vokiečiai reikalavo juos nakčiai užrakinti, o mūsų žmonės to nedarė. Belaisviai atkuto, sumanė išeiti į partizanus ir išpirkti kaltę, kad atsidūrė nelaisvėje.

Abu belaisviai paliko ūkininką ir išėjo į mišką. Po kurio laiko atėjo atsilyginti Krenthinams: juk jie pranešė, kad belaisviai pabėgo, todėl yra vokiečių agentai, nors ir patys vokiečiai šitą ūkininką gerokai pakamantinėjo. O rusai atėjo ne vienu du, bet su visu būriu. Tėvą ir motiną nušovė, dukrą paliko gyvą. Tačiau tarp jų atsirado niekšas, kuris šovė į mergaitę ir ją sužeidė. Iš išgąščio Krenthinaitė prarado sąmonę. Namus uždegė.

kad neliktų pėdsakų. Kai troba suliepsnojo, mergaitė atsargiai iššliaužė laukan, atbėgo pas seserį, kuri mokėsi 5 klasėje, ir papasakojo, kas nutiko jų namuose. Vėliau, kai Lietuva buvo "išvaduota", šias mergaites ištrėmė.

Troškūnų Budrys kai gyvenome pas Kurmį, dalyvavo traukinio vertimo operacijoje Kasagoruose - taip buvo vadinama ilga nuokalnė, geležinkelio atkarpa netoli miestelio. jie padėjo miną pakalnės pusėje, norėdami nuversti traukinį nuo kalno. O bėgį užminavus kalno pusėje, traukinukas būtų susprogęs. Nuokalnė buvo gana stati ir ilga gal apie 200 metrų. Prieš rytą Budrys parėjo visas šlapias, nes jam teko bristi per Anykštą. Išbarėm, prigrasinom, kad daugiau taip nedarytų. Vėliau Budrys metė gimnaziją ir tapo nuožmiu skrebu Troškūnuose.

Geri buvo mokytojai su kuriais artimai bendravome. Tai lietuvių kalbos mokytojas Stonkus, dailininkas Varnas - su jo augintiniu Lukoševičiumi mokiausi vienoje klasėje ir dažnai nueidavau pas juos į namus. Pas Stonkų užeidavau taisyti savo draugų rašomųjų darbų. Gudaitytė, biologijos mokytoja gyveno pas A.Vienuolį-Žukauską. samdėsi kambarį. Porą kartų rašytojas pakvietė mane išgerti arbatos. Kai išvijo vokiečius, A.Vienuolis gimnazijoje ragino nesikišti į politiką ir nesusidėti su rusais. Vėliau sužinojau, kad jis kopia karjeros laiptais.

Prasidėjo vasaros atostogos o aš nebeturėjau namų. Tėvas nuvežė mane pas savo seserį į Punkiškių kaimą Adomynės valsčiuje Kamajų rajone. Ten išbuva nepilnas dvi savaites. Išsimaudęs Jaros upėje, susirgau- apsikrėčiau kažkokiais vandens niežais. Gydytis nutariau Leliūnuose pas dėdę. Tačiau nei gydytis teko, nei grįžti pas tetą. Paržingsniavau vėlai, nenorėjau dėdės budinti, nuėjau miegoti į daržinę. Atsigulęs išgirdau, kad kažkas ateina. Pašaukė, nes matė, kad įlindau į daržinę, liepė eiti į trobą; jei kokia krata gali ne taip suprasti. Nuėjau į trobą. Tai buvo mano kelionės pradžia išgyvenimo į vergiją. Nakvodamas daržinėje, gal būčiau kuriam laikui išvengęs trėmimo. Tėvas ten irgi miegojo, bet išgirdęs mašinos burzgimą, pasišalino. Tai, žinoma nelabai pagelbėjo ir baigėsi tragiškai- mirtimi.

1944 metais paaiškėjus, kad vokiečiai pralaimės, mano tėviškėje didėjo rusų pagalba užfrontės gyventojams. Į Smalinos miškus pradėjo atsikristi lėktuvų. Pakabindavo šviečiančiasias raketas ant parašiotų ir leisdavo atvežtąsias gėrybes. Tai buvo ginklai, provizija, džiuvėsiai, radijui reikalingos baterijos ir kita.

Kažkur prie Trumbatiškio vokiečiai sugavo rusų desantininkus einant per geležinkelį. Neišlaikę tardymo ir norėdami išsaugoti gyvybes,

jie atvedė į Smalinos miškus vokiečių kareivius. Parodė bunkerį, kuriame buvo aibė ginklų. Išvežė apie šešias pastotes vien desantininkų automatų ir šovinių.

Vokiečių kareiviai pradėjo stoviniuoti ant vieškelio, vedančio Anykščių ir Debeikių link. Stovėjo taip pat jų pelenguojančios mašinos. Gal po savaitės išgirdome, kad svėdasiškiuose, kaimo nepamenu, pas Lapienį buvo rastas siųstuvus. Pagal vokiečių suvestines koordinates išėjo, kad jis dirba prie šulinio. Tenai net bandė kasinėti. Kai pradėjo daryti kratą, ant gonkelio lubų rado paslėptą Degtiariovo kulkosvaidį.

Tuomet prasidėjo žiaurus susidorojimas su raudonųjų partizanų rėmėjais. Šeimos galvą nusivedę už klojimo tardė ir, nieko neišgavę, nušovė. Paskui kvotė motiną, dukrą, kuri parodė, kur paslėptas siųstuvus. Pavyko pabėgti tik vienam Lapienio sūnui. Kovotojų ir bunkerio ten nebuvo. Partizanai ateidavę, surengdavę ryšio seansą ir vėl išeidavę.

Po "išvadavimo" iš Smalinos miško naujai susikūrusi valdžia išsigabeno į miestelį daug maišų šovinių. Tačiau jų nenaudojo, o skrebukus ginklavo dar carinėm kačergom. Tik vienas Gogelis vaikščiojo su desantiniu automatu. Maža saujelė atplaišų, Maskvos gausiai šelpiama, pamynė viską po kojomis, negailestingai naikindama talkius gyventojus.

O kas padėjo mums? Ar kas nuleido bent surūdijusį automatą, šautuvą? Niekas! Turėjome tik tai, ką patys pajėgėme atimti iš priešo ar buvome išsaugoję iš nepriklausomybės metų. Buvome palikti vieni vieni civilizuoto pasaulio akivaizdoje. Išduoti ar parduoti už rublius markes ir dolerius. Kiekvienas, kam leido sąžinė, galėjo už partizano galvą gauti tris tūkstančius rublių. Kaip tik tokį atlyginimą pasiėmė Juozas Gudelis iš Užušilių kaimo už septynias sielas.

DARIAUS IR GIRĖNO ŽŪTIS

Ėmiau ieškoti ryšių su giria. Norėjau ar nenorėjau, kito kelio nemačiau, o pasiduoti priešų malonei nenorėjau, nes žinojau iš artimųjų, kiek tai kainuos sveikatos.

Neturėdamas kur prisiglausti, kartą pasirinkau nakvynei Šeralinės malūną (buvęs nuosavas Puodžiūno malūnas), kur ant daržinės sukrauto pašaro prėslo radau besiilsintį maždaug mano metų vyruką. Kaip paaiškėjo, jis slapstėsi nuo valdžios ir buvo alantiškis. Nutarėme abu eiti pas skiemoniečius, gal jie priglaus. Vietą, kur galima būtų susitikti, jis jautė. Kadangi tikslai sutapo, kitą vakarą patraukėme į tą pusę.

Ėjome lietaus primerkta žeme be kelio, per laukus. Stipriai nuvargome, tačiau apsidžiaugėme, pas vieną žmogelį sužinoję, kad galime ten palaukti, kol sulauksime vyrų. Taip ir buvo. Apie antrą valandą pasirodė pulkelis gal dešimt gerai ginkluotų ir jaunų vyriškių. Apklausinėjo mudu, kokios bėdos čia atvijo. Aišku, mes išdėstėme, ko čia atėjome.

Pasitarę tarp savęs, vyrai nusprendė: tam vyrukui patarė eiti namo, nes jei suims, tai bausmė mus mažesnė. Partizanai žinojo jo nusikaltimą valdžiai ir laikė jį mažmožiu. Mane išklausinėjus, vienas sakėsi pažįstas mano brolių. Jie sutiko mane priimti į savo tarpą. Jei aš to labai norįs. Tuokart atsisakiau dėl draugo, su kuriuo kartu atėjome, nepasilikau, ir grįžome namo tik pasisvečiavę.

Vaikinas buvo susikrimtęs jis labai norėjo būti partizanu ir buvo numatęs jei niekas nepriims į savo būrį, partizanauti vienas. Man atrodė, kad jo nepriėmė dėl perdaug siautulingo būdo, neramaus elgesio, laikė jį karštakošiu, o tokie čia nebuvo reikalingi nei pageidaujami. Kai sugrįžome atgal, tą vyruką palikau Šeralinėje, o aš išėjau ieškoti kurkliečių partizanų man gerai pažįstamose apylinkėse.

Vėliau su tuo vyruku abu gyvenome tose pat apylinkėse, tačiau nesusitikdavome. Jo ieškojome, kad nubaustumė. Tas vyras susirado sau draugą ir be mūsų žinios apsigyveno po pat mūsų nosimi, įprato išgėrinėti ir iš žmonių reikalauti samagono. Pasivadino juodu skambiais slapyvardžiais- Darium ir Girėnu. Ilgą laiką žmonės nieko man nesakė, laikė juos Girininko draugais, jo būrio vyrais. Pagaliau išgirdome nusiskundimų. Vienas žmogus ryžosi papasakoti, ką išdarinėja šie žmogučiai.

Pradėjome jų ieškoti, sukiotis po tą apylinkę, tikėdamiesi juos sugauti. Tačiau tuo metu mūsų jėgos sumažėjo, ir niekaip nesisekė sučiupti "lakūnų". Norėjome juos nuginkluoti ir griežtai įspėti, palydėti į Alantos pusę, kad daugiau nesirodytų šiame rajone, kuris pagal paskirstymą priklauso mums.

Kaip vėliau paaiškėjo, juodu susirado prieglobstį Užunevėžio mokykloje pas mokytoją Norkūnienę (kuri ten pat mokykloje, antrame aukšte, turėjo kambariuką). Jie pasidarė dvigubą sieną, už kurios sulįsdavo reikalui esant o šiaip į mokyklą, kurioje gyveno mokytoja joks pašalinis nesilankė. Kad mūrinėje mokykloje lentinė siena niekuo nesiskirtų nuo kitų, išklijavo ją tapetais Mokykla didelė, erdvės pakankamai, o mokytoja dar jauna kaip ir tie vyrukai, todėl ten jie gerai gyveno.

Tačiau pritrūko atsargumo, jaunose galvose per mažai buvo logikos. Mokytoja gyvendama viena, pas vieną nepatikimą moterį pirkdavo pie-

na žymiai didesniais kiekiais, negu gali suvartoti moteriškė su 10-12 metų berniuku. Ta gyventoja gal tiesiogiai ir nepranešė, tačiau pasklido kalbos kaip tame posakyje: "Kūma kūmai, ir nueina lig saugumui".

Mokyklos apylinkėse pradėjo suktis saugumas. Kartą mes pastebėjome, kad rugių lauko pakraštyje gulėta sekėjų, primėtyta suktinių nuorūkų. Matyt, juos pasiekė kažkokia informacija apie čia prisilaikančius kovotojus. Mes tuo tarpu gyvenome irgi nesaugiai, bunkeris buvo susprogdintas todėl klajojome po apylinkes. Tuomet jau buvome pradėję statybą, todėl Dariaus ir Girėno paieškos buvo nutrauktos. Bet taip jau susiklostė, kad jų ir nebereikėjo.

Kartą apsistoję nedideliuose paupio krūmuose, nutarėme dienoti, kai išgirdome smarkų šaudymą, kaip spėjome, Užunevėžio kaimo pusėje. Mūsų spėjimas pasitvirtino, gavus iš vienos mergaitės žinią, kad kova vyksta mokykloje. Kautynės su pertrūkiais tęsėsi veik visą dieną.

Per kratą mokykloje leitenantas barkštelėjo į sieną, ir jam paaiškėjo, kad ten kažkas yra. Liepė paduoti kirvį. Kai smogė į sieną, iš jos trenkė automatų ugnis. Leitenantas ir su juo buvę skrebai krito vietoje. Besislapstantieji paėmė užmuštųjų Degtiariovo kulkosvaidį.

Užvirė kautynės Mokykla buvo mūrinė. Bandė ją padegti, parisdami nuo kalnelio statinę benzino, tačiau tai nepadėjo. Jau pavakare Darius dengiamas Girėno, bandė bėgti Užunevėžių bažnytelės link į kaimą, nes nuo miško buvo atkirsti. Iš tos pusės juos puolė skrebai. Deja pabėgti nepavyko. Darius krito bulvių laukelyje. Kaip pasakojo žmonės ir skrebamsmarkiai kliuvo. juos vežė laidoti į Ukmergę ir Kavarską.

Pavakary matydamas, kad nebėra kuo kovoti, baigiasi šoviniai, Girėnas ryžosi bėgti, prisidengdamas paupio krūmeliais. Tačiau skrebai jį norėjo paimti gyvą. todėl vijosi. Nubėgęs apie kilometrą, Girėnas staiga atsisuko ir paleido šūvį į besivejančius. Kai krito vienas skrebas, į partizaną paleido ugnį kiti vijikai. Partizanas žuvo. Taip baigė savo gyvenimą tuodu jauni vyrukai. Nors buvo nusikaltę, tačiau vyriškai išpirko savo kaltes.

Pasinaudodamas sumaištimi, Morkūnienės sūnelis pabėgo, o mokytoją išvežė skrebai.

TRUPUTIS APIE LIŪTĄ

Jisai 1943 metais išėjo savanoriu į frontą, buvo daugelyje kautynių ir mūšių. Pasiliko po karo Tėvynėje, nors galėjo atsidurti užsienyje. Kai buvau Girininko būryje, su Liūtu palaikėme labai draugiškus santykius.

Dažnai susitikdavome, dažnai pastovyklaudavome. Sužeistas jis pas mus gydėsi, mat mes turėjome šioją tokį gydytoją Žilviną, medicinos studentą.

Pavakary Liūtą užklupo skrebai, per susišaudymą sprogstamoji kulka pataikė netoli stuburo, o išlindo peties įdubime, išplėsdama gabalą kūno. Kulka perėjo per plaučius. Tačiau tuo nelaimė nesibaigė. Liūtą persekiojo, jis bandė pasičiupti arklį. Bandant užlipti ant jo, antra kulka pataikė į pistoleto rankeną, nutraukdama pirštą ir sulaužydama ginklą. Liko tik granata. Liūtą vijosi apie tris kilometrus. Pajutęs, kad gali prarasti sąmonę, jis išmušė su pasitaikiusia gelda langą, įvirtho į trobą ir neteko sąmonės.

Žmogaus namuose nebuvo. Kai grįžo, persigando, pamatęs troboje kruviną partizaną, išskubėjo ieškoti žmogaus, kuris galėtų duoti žinią jo draugams. Laimė, pataikė ant tokio, kuris pranešė Girininkui. Liūtas be sąmonės buvo parvežtas į mūsų būrį. Čia Žilvinas, parodęs savo sugebėjimus per mėnesį vyrą pastatė ant kojų, nors nebuvo jokių vaistų, tik rivanolis ir peroksido buteliukas. Baisu būdavo žiūrėti, kaip perrišinėja, išvalo žaizdą, sukiša gniužulą vatos su rivanoliu į didžiulę skylę petyje. Žilvinas išlupo ir keletą gabaliukų tos nelemtos kulkos. Pagaliau žaizda užsitraukė plona plėvele.

Kartą Liūtas, išėjęs į kaimą, išmetė taurelę, ir žaizda naujai atsivėrė Teko pakartotinai gydytis. Pagaliau pasveiko, ir išlydėjom į jo kraštus, kur jis vėl susikūrė būrį. Kažkur prie Kurklių dvaro atsilygino už pirštą, paklojęs vieną, o už peršautus plaučius žadėjo rimčiau užmokėti. Liūtas įvarė daug baimės visokiems padlaižiams, skundikams, šnipeliams, ne mažiau drebėjo ir skrebukai. Tačiau atsirado tipas, kuris ne tik išdavė, bet ir padėjo jį paimti gyvą, kad kankinimais išgautų daugiau. Tai padarė Klajūnas-Alfonsas Radzevičius. Ta pati ketveriukė išdavikų. Bijodami, kad nepajėgs susitvarkyti su tikru kariu, peršovė jam krūtinę, kaip, matyt Raslanas prisakė.

IŠDAVYSTĖ KURKLIŲ ŠILE

Vienu metu Kurklių šilo pašonėje prisilaukė Vaclovas Morkūnas-Žentas, kilęs lyg ir iš Balninkų valsčiaus Valų kaimo, dirbęs linų priėmėju, žodžiu tarnautojas Abu broliai (antrasis- Vanagas) buvo partizanai. Atklydęs į šį kraštą, Žentas prisiglaudė pas Juozą Gudelį, kol susitiko vietinius vyrus. Per Gudelį ir artimesnius kontaktus suėjo ir visi šilo kovotojai. Atrodė, kad šis žmogus negalėjo būti blogas

Gudelio šeima buvo nemaža, žemės nedaug. Taigi, bendraudamas su mumis turėjo ir naudos, lengviau galėjo išmaitinti šeimą. Vėliau, kai Žentas Slapukas ir Žvalgas su manimi gyveno viename bunkeryje, apsirūpindavome maistu per tarpininką Gudelį, iš kurio pasiimdavo duoną bei kita, kas būdavo paruošta žiemojimui. Jis galėdavo pas mus išsivirti samagono arba ištaisyti baliuką vyrams, priimant kokius svečius. Pas jį kaip pas proletarą skrebai neturėjo ką veikti, dėl to, ypač pirmąją žiemą, ten buvo visai saugus kampelis nuo šliaužiojančiųjų.

Mūsų bunkerių jis nežinojo, tik vieną- Žento ir tą patį laikiną. Aišku, kad vietos gyventojas apytikriai galėjo nujauti pagal išėjimo laiką, toli jie ar ne. Be to Žentas labai pasitikėjo Gudeliu, gal todėl, kad padėjo jam suartėti ir pasilikti mūsų grupėje. Ir štai vieną dieną bunkeris susprogo, ir tik atsitiktinai jame nežuvo žmonės. Tuo metu ten gyveno Ilgūnas, Žentas, Erelis. Prieš rytą jie buvo išję į kitą bunkerį. Atsitiktinumas? Ne. Naktį, matyt, kažkas nuskubėjo pranešti, o kai susprogdino, pasirodė, kad bunkeris tuščias. Tai buvo ant lapių olų pastatytas su natūralia ventiliacija namas.

Vyrų įtarimas buvo aiškus, tačiau Žentas gynė Gudelį kiek tik įmanydamas. Mes pradėjome vengti pas jį užeidinėti, kažkaip buvo sunku vaidinti, ir jau nemielas pasidarė tas žmogus. O vėliau išgirdome, kad, pas vieną pilietį gerokai patraukęs sanagono, Gudelis prasarė baisų dalyką: jis manė susprogdinęs Keršto ir Žvalgo bunkerį, ir krintosi dėl aiškos nesėkmės.

Kartą užėjome pas Gudelį- Žvalgas, Erelukas ir aš. Buvo matyti, kaip jis pasikeitęs. Vengė žiūrėti į akis, kviesdamas pasivaišinti, pasikalbėti. Prie kelio, einančio nuo Užušilių link eiguvos, buvome su draugais įsitaisę neblogą namelį, tačiau po to, kas nutiko su Žento bunkeriu, mes rengėmės persikelti į kitą kampą.

Po mėnesio turėjome naują namą, įrengtą pagal visas saugumo taisykles, nes įėjimas buvo per vandenį. Joks šuo nesuseks, ir vanduo, esant apsupčiai, jeigu negalėtum išeiti, keičiasi pats pagal malūno darbą. Veikia Šerdinės malūnas- pas mus viduje prisipildo šulinėlis vandens, nustoja iš bunkerio šulinio vanduo išbėga į upę. Argi ne su visais patogumais? Mudu su Žvalgu, beveik baigę tą namą, turėjome kažko parsinešti ir pavėlavome. Apersistojome krūmuose netoli sodybos ir ramiai laukėm saulutės, negalvojome apie pavojų. Apie 10 valandą pradėjo smarkiai šaudyti kulkosvaidis, paskui prasidėjo pavieniai šūviai, o galiausiai-gra-

natų trenksmas Pagal klausymosi kryptį ten buvo mūsų senieji namai. Gal po pusdienio mergaitė, atėjusi į upelį vandens papasakojo, kad netoli girininkijos susprogdino kažkokį tuščią bunkerį.

Trūko labai nedaug, ir būtų viskas baigta. Skrebai paimta iš bunkerio mašinėlė prirašė laiškų partizanams. Paliko juos pas žmogų, kad perduotų mums. O tai jau buvo per daug! Tačiau Žentas vėl gynė Gudelį, tik jau ne taip karštai. Ir jam kai kas jau ėmė aiškėti. Tačiau jis vis viena prašė dar palaukti ir leisti jam dar kartą patikrinti Gudelį. Mes neprieštaravome.

Po to susprogdinimo Gudelis pradėjo dialogą su Kurkliais Matyt jam neliko kitų galimybių, tik paklusti saugumui. Pas jį ėmė lankytis Kurklių skrebų vadas, kažkoks leitenantas. Netgi, pasakojo žmonės, jis su tuo leitenantu maudydavosi pirtyje ir vaišindavo kaip draugą.

Didžioji atomazga artėjo valandomis. Reikėjo sumaniai tvarkyti reikalus iki galo, kol viskas neatsiskleidė. O juk partizanai neturėjo kalėjimų, neturėjo nei 25 metų bausmės.

Antano Šulckaus-Nemuno iš Maskoltšklų kaimo bunkeris buvo įrengtas puikiai, tačiau pagal vietą buvo prasta maskuotė: spygliuočiai medžiai, skujos. Pagal susimynimą jis netiko judėjimui, ypač dažnam. Nenuostabu, jog, Gudeliui pašliaužiojus, kai mes dieną miegame, nesunkiai pavyko susekti bunkerio vietą.

Visi buvome susirinkę Girininko bunkeryje pasitarti, ką veiksime rytojaus dieną. Ten svečiavosi Erelis ir ilgūnas Norėjome bent vieną svečią parsivesti pas save, kad Girininko bunkeryje būtų laisviau. Sutarėme susitikti su jais rytoj pavakary, o dieną pasikeisti vietomis, jei bus ramu tankiame eglynėlyje. Tačiau to neįvyko. Išdavikas užbėgo mums už akių, ir jam sekėsi geriau. Jį mašinoje su kareiviais matė Desiukiškių žmogus ir paskui papasakojo mums. Važiavo prisidengęs kareivišku apsiaustėliu drauge su "emgėbistų" kariuomene, supančia nuo plento pusės mišką. Antra kariuomenės dalis supo nuo Anykščių pusės mašinas palikdami Vaiveriškų kaime.

Ryte atėjome į eglynėlį, nusirengėm iki pusės ir, klausydami paukščių bei valydami ginklų rūdis, ilsėjomės. Staiga trenkė pasiutusi kanonada pasigirdo kulkosvaidžių tratėjimas, o paskui- granatų sproginėjimai. Supratome, kad likti miške nesaugu, kaip ir bunkeryje. Susigriebę savo mantą, basomis prabėgome apie 300 metrų, pradarėme bunkerį, sumėtėme viską, ko nereikėjo. Stvėrėme tik atsarginius šovinius ir atsitraukėme, ketindami palikti Kurklių šilą. Vienoje kvartalinėje linijoje pastebėjome

kareivius, susirėmusius nugaromis su paruoštais dešimtukais. Pamažu tyliai nuslinkome į tankumynėlį, radome lomele, kad stovintis kareivis nematytų šliaužiančio žeme žmogaus.

Taip kuo tyliausiai praslinkome kvartalinę, nušliaužėme dar kokią šimtą metrų, apsižvalgėme ir pasileidome į miško pakraštį Grauzinio dvaro link. Ten perbridome upelį, tekančią Kurklių link, perėjome per pievą, kur Grauzinio dvaro pievose šienavo žmogus. Jis kažką rodė į čia pat esantį klotimą, tačiau mes nesupratome. Ten buvo sugulę 10 kareivių su kulkosvaidžiais. Jie stebėjo mišką. Kai jau kilome į kalną, nuo miško mus pastebėjo ir ėmė mūsų kryptimi leisti raketas. Tačiau kareiviai šito nesuprato.

Išėję ant Kurklių-Vaiverišklų kelio, matėme stovinčias mašinas ir besisukiojančius keletą kareivių. Partizanas Žvalgas patarė palaukti miške vakaro. Aš griežtai atsisakiau, nes buvo aišku, kam tos raketos. Perėjome skersai kelią, ir dabar jau griežtai patraukėme Anykščių link. Pagaliau suradome vietelę, panašią poilsiui. O mūsų tą pačią dieną beieškodami, kareiviai iškniso visą Jagelos mišką; manė, kad mes ten pasislėpėme.

Sulaukę vakaro, patraukėme per malūno užtvankos tiltą į kitą Kurklių miestelio pusę. Ten naktį krūmuose pasiklydome. Apsidienojome toje vietoje ant kalno, prieš pat miestelį, tarp tokių krūmų kad atsistoti visą dieną negalėjome. O kai pervargę sumigome, tai sušalome. Kaip sušilti, jei negali atsistoti? Valgyti nėra kur nueiti, pasislėpti neįmanoma sumigti baisu. Varganai praleidę dieną, pagaliau patraukėme tolyn, išžvalgę apylinkę.

Prasidėjo mūsų klajonės be nuolatinio prieglobsčio. Kiekvieną naktį-10-15 kilometrų maršrutai. Taip klajojome iki vėlyvo rudens. Vaikštinėjome nuo Kurklių iki Vidiškių. Kartą Balninkėlių apylinkės raiste naktį mus apsupa. Buvome pasivogę kelis avižų pėdus ir ketinome palaukti, kol baigsis apsiaustis. Kareiviams nebuvo įdomu šlapti, todėl jie šliaužiojo tik ten, kur nesemia į batus o giliau nėjo. Mes pabaigėme visą turimą maistą, suvalgėme visas lašinių odeles. Porą kartų teko pabūti išvis nevalgčius. Naktimis kariuomenė kūreno laužus, o mes rūkyti turėdavome pasislinkti į raisto vidurį, kad kvapelis mūsų neišduotų. Ir laimėjome: pagaliau kariuomenė atsitraukė, išvažiavo Ukmergės link.

Kai pasirodėme pas žmones, jie nepatikėjo, kad mes ten buvome. Sugrįžti į Kurklių šilą negalėjome: gavome žinių, kad ten ištisai stovi kariuomenė, naktimis kareiviai šliaužiodami po mišką, saugo bendradarbių Gudelį. Dar ir kariuomenei išvažiavus jis buvo 10-15 skrebtų saugomas

Aiškesnės išdavystės negalėjo būti, tačiau bausmė Gudelio dar nepasiekė. Prislinkus būtų galima nudėti, tačiau kuo nusikaltusi jo žmona, vaikai? O išsirinkti naktį, kuri būtų palanki, neįmanoma. Išgėręs pas savo kaimyną Kazanavičių, Gudelis pasiguodė, kad jam dabar vis tiek blogai, net išdavikišką ašarą nubraukė.

Liūtas su pora vyrų siūlė eiti ir supleškinti jo namus tačiau ten dar tebebuvo skrebai. Juos perkalbėjome: gal vėliau bus patogesnis laikas. O pasipriešinimo jėgos vis labiau tirpo. Naujos žūtys, naujos aukos. Čeką ryžosi išdavikų pagalba pribaugti pasipriešinimą. Gudeliui jie sumokėjo už suguldytas galvas. Tačiau kai į kalėjimą pateko Žvalgas, tai ir išdavikui teko sėsti, nors neilgam. Juk dirbti dviems ponams negalima. Anksčiau jis buvo "banditų" padėjėjas- to nė nebandė slėpti. Žvalgas bent dalele atsilygino Gudeliui už niekšybę. Tai supratau vėliau, jau tardomajame.

Iškeliauvus į antrąją Kurklių miestelio pusę, gyvenimas žadėjo žymiai daugiau pavojų ir netikėtumų. Kartą, jau netoli Žemaitkiemio, naktį norėjome užėti pas žmogų. Jau norėjome belsti į langą ir tik tada pastebėjome, kad viduje dega šviesa, o langai uždangstyti iš vidaus prisitaikėme pažiūrėti. Matome: visos grindys nugultos kareivių. Aplinkui lyg ir nieko nematyti, o juk sargyba turi būti! Prislinkau iki svirno, pasirengęs sutikti galbūt laukiančią momento sargybą, ir pamojau draugui slinkti čia. Nuo svirno nuėjome kaip du kaimiečiai į paupį, o iš ten pasukome priešingomis kryptimis Kai kitą sykį užėjome, radome pas tą žmogų keturis vaikus kaip žirnius. Vadinas, ne tik mus bet ir juos lydėjo laimė, antraip kažin ar kas būtų likę iš tų vaikučių.

Vėliau pas patikimesnius žmones palikdavome sutartus ženklus, kad iš tolo žinotume, kas namuose tai rankšluostį ant tvoros, tai dažytą stoginę virpstį, pastatytą tam tikroje vietoje.

Ėjome susitikti su Ereliu netoli Valų miško vienoje sodyboje. Naktis buvo tamsi, mes su Žentu nuklydome ir nebespėjome pasiekti sutartos vietos. Panašiai atsitiko ir Ereliui. Nieko nesakę šeiminkui, sulindome į vidų per pintą daržinės sieną, susiradome šieno prėsą, pasistatę kopėčias, sulindome į jį ir kietai užmigome. Tačiau neilgai miegojome. Išgirdome automato pliūpsnius, kurie greitai artėjo prie mūsų sodybos. Praskyrę stogo šiaudus, pamatėme, kad bėgti į mišką jau per vėlu. Keletas kulų perkirto mūsų stogą, sukeldamos dulkių debesį.

Skrebai pastebėjo Erelį ir jį vijosi šaudydami. O palei šitą sodybą likimas taip lėmė - jis dingo. Vijikai įtarė pasislėpus jį čia, sodyboje. Girdėjosi skrebukų skundai. Jų baigia šovinius, tačiau jiems buvo įsakyta apžiūrėti

sodybą. Mes pamiršome, kad prie šieno prėslo stovi kopėčios. Dabar jau nebenuversi jų, bus girdėti. Staiga padidinome skylę stoge, kad galėtume pavašinti skrebus iš aukščiau, jei jau ras mus. Pusiau priklaupę laukėme, kada pasirodys pirmoji galva, kuri paliks kiaura. Girdime: įėjo skrebukas į daržinę, pasiklausė, priėjo prie kopėčių ir ėmė lipti: takšt ant vienos, ant kitos pakopos ir... sustojo, vėl klausosi. O kieme liepia kinkyti vežimą pastotei į miestelį. Laimė lydėjo skrebuką: dar žingsnis aukščiau ir būtų nusirites negyvas. Išėjęs iš daržinės jis atraportavo, jog klojimas beveik tuščias, nieko nėra ir pridūrė, kad tas bėglys turbūt galą gavo.

Tąsyk Erelui, vydamiesi pusantro kilometro, peršovė ranką. Jis iš tikrųjų bėgo į tą sodybą, bet kai skrebai pasuko slėniu, partizanas tuo pat metu įbėgo į mažus krūmus, ten pasitaikė nuo karo likęs apkasas Erelis išoko į jį ir šakomis užsimaskavo. Sprogstamoji kulka Erelui pataikė į laikrodį, viena ratuko puselė įsmigo į rankos riešą, tačiau partizano mergaitė išėmė ją su pincetu, ir per porą savaičių sužeistasis vėl buvo erelis.

Vėliau Erelis žuvo kartu su išduotaisiais Girininko bunkeryje. Pirmasis bandymas išsiveržti iš jo buvo nesėkmingas. Žentui, pakėlusiam dangtį, kulkosvaidžio serija iš labai arti nukirto abi rankas. Paskui į bunkerį įgrūdo atsitiktinį žmogų, ragindami partizanus pasiduoti. Tas žmogus matė, kaip Žilvinas (Juozas Juras) degino ant stalo dokumentus. Erelis buvo nušautas lommelėje apie 50 metrų nuo bunkerio. Vadinasi, iš bunkerio išsiveržta atsisakius pasiduoti. Petras Kukta-Girininkas irgi žuvo žemės paviršiuje, tik Žentas turbūt susisprogdino viduje.

Antrame bunkeryje žuvo Erelio bičiulis Ilgūnas, atėjęs į svečius susipažinti su mūsų būrio vyrais jis buvo kilęs iš Balnykėlių ar Siesarčio. Nemunas išsiveržė ir įlipo į eglę, tačiau, kaip žmonės pasakojo, jį surado šuo pagal iškritusį prie eglės veidrodėlį. Ten žuvo Nemuno sesuo Levutė Šulcytė. Išvakarėse ji atėjo pas brolių, prašydama surasti jai vietą kur gyventi, nes esamoje žmogus bijąs ją laikyti. Po mirties ant Levutės užguldytas tikras jos brolis šlykščiam pavaizdavimui. Netgi lavonai skrebams kėlė pasitenkinimą, jie tyčiojosi iš visko, kas buvo žmogiška

Po tos didžiulės netekties Kurklių šile mūsų paliko tiek mažai! jautėmės moraliai palaužti įvykusios tragedijos. Buvome apgulti, nebegalėjome laikyti kartu. Šile ištisai stovėjo kariuomenė. Žmonės buvo taip įbauginti, jog turėjome duoti ir jiems truputėlį ramybės.

Išvykome į Ukmergės pusę. Pirmiausia atsiklausėme vietinių, ar galima jų ribose pasinaudoti klajoklių padėtimi. Susitikome su Erelio draugais pažįstamais iš to laiko kai buvo gyvas apygardos vadas Morkūnas-Plienias.

Kartą savaitėlei buvo susirinkusi įspūdinga grupė: Plienas Skirmantas, Tėvas, Kombainas, Krienas, Narutis, Bebras, Vanagas, Žentas, Ilgūnas, Žilvinas. Tada dar nebuvo surengta akcijos prieš Didžiosios Kovos rinktinę. Ir tada nestigo kariuomenės, nestigo išdavikų, inspiruotų sekėjų kaimuose. Vis dažniau ant kulnų lipdavo "skeltanagiai". Siesarčio malūne įvyko kautynės, kuriose dalyvavo Tėvas, Narutis, Bebras Krienas.

Tą sykį jie laimingai atrėmė puolimą. Tačiau po kurio laiko ir Plieną su draugais ištiko panaši į Šilo tragedija. Išvežtų žmonių sodyboje jie turėjo pasidarę slėptuvę. Kažkas pastebėjo dūmelį ir pranešė. Vietiniai kalbėjo, jog kautynės truko visą dieną. Tačiau mes nesužinojome, kiek jų ten žuvo. Tuo laiku rūpinomės ateinančio rudenėlio vargais. Turėjome žūtbut pasiimti iš Šilo savo rudeninį žieminį rekvizitą. Tam kartą pasitaikė puiki proga.

Ėjome pas žmogų, kur buvome numatę išbūti dvi tris dienas. Buvo vidurnaktis. Pamatėme, kad važiuoja mašina. Ji apsistojo pas gretimą ūkininką kieme. Galima buvo tikėtis kareivių, todėl artyn slinkome labai atsargiai. Prislinkę įsitikinome, kad tai "Viliukas". Pasirodo, pas saviškius į kaimą atvažiavo Ukmergės saugumo viršininko vairuotojas. Šovė mintis pasinaudoti valdžios karieta savo reikalams nuvažiuoti į Šilą ir pasiimti, ko mums reikia.

Viduje radome vakarienįaujantį vairuotoją. Palaukę iki pavalgys, sušnekome su šeimininku, kas girdėti apylinkėje, ir ėmėme vykdyti savo planą. Tarytum tikrindami dokumentus, įsikišome juos į kišenę ir pareikalavome vykdyti mūsų sąlygas Pažadėjome, jei viskas bus gerai, jokių nemalonumų jam nedaryti, o mažiausia saviveikla neapsaugotų nuo kitokių pasekmių. Po dešimties minučių jau riedėjome plento link, lodydami kaimo šunis. Netoli Kurklių pamatėme karišką mašiną ir keletą kareivių prie jos Paklausėme vairuotojo, ar jie turi teisę mus stabdyti. Jis atsakė galys nestoti ir nestosiąs, jei ir stabdytų. Sukti į šoną ar apsisukti jau buvo vėlu. Pasiruošėme ginklus- ir pirmyn: kas bus- tebūnie! Net keli kareiviai kėlė rankas stabdydami, tačiau ginklų nekėlė. Mūsų nesivijo. Buvo aišku, kad jų mašina sugedusi, todėl norėjo su pakeleivinga pavažiuoti. Apsuktos ženklais į užpakalį mūsų kepurės neleido pamatyti, kas mes tokie, tačiau kad ginkluoti- neslėpėme. Turbūt palaikė mus skrebais, skubančiais į kažkur į pagalbą.

Vienas pasiliko prie mašinos sargyboje, o mudu su Žvalgu nuskubėjome į bunkerį. Pasičiupome, ko labiausiai reikia- ir atgal prie mašinos. Kai pajudėjome atgal, mūsų vairuotojas pragiedrėjo, įsitikinęs, kad darome

tik tai, kas mums reikalinga, ir kad gali pasitikėti mumis. Su juo aptarėme, kad, palikęs mus. dar suspės aplankyti savo gimines, tik patarėme į Ukmergę išvažiuoti ryte. Vyrukas suprato, ką jam būtina daryti, ir patenkintas pasiėmė savo dokumentus. Nuvažiuodamas netgi pamojavo ranka kaip geriems draugams.

Vaikščioti po Šilą buvo labai nesaugu, nes dažnai košė miškus. Tačiau kitoje plento pusėje buvo taip pat nemažas miškas, vadinamas Trakinių beržynu. iš tikrųjų vietoj beržų ten buvo daugybė lieknų ąžuolų, kuriuos po karo nepajėgdami išvežti, išretino ir miške pūdė.

Mūsų kojos buvo nepakeičiamos. Kartą, eidami iš Didžiakaimio. susitikome ant plento kurkliečius skrebukus nosis į nosį. Pirmuoju ėjęs Žentas (Vaclovas Morkūnas) jų nepastebėjo: buvo tokia vaiski mėnesiena kad laikraščius būtų galima skaityti. O keliavome mėnulio apšviesta plento puse. Skrebukų buvo apie dešimt. Eidamas antruoju, aš išvydau tris vienas paskui kitą slenkančius šešėlius Kad balsu nesusukčiau Žentui, keliais šuoliais pasivijau jį ir išpėjau apie tai, o pats pristabdžiau žingsnį, kad atstatyčiau intervalą tarp mūsų trijų.

Kadangi buvo iš vakaro, pirmiausia pamaniau. jog eina kažkokie bernai ar suvėlavę iš darbo kolūkiečiai. Tik išgirdau, kaip Žentas sušuko: "Kas eina-?!". Atsakymas būva "Savi, savi!.." Pasigirdo griežtesnis Žento šūksnis "Kas savi?" Vietoje atsakymo subraškėjo užtaisomi šautuvai. Žentas nuspaudė automato gaiduką, deja, pasitaikė sugedęs šoviny. Kristi į griovį? O ar leis paskui iš jo pakilti? Iš pakalnės pasigirdo kitų skrebukų šūkčiojimai, komandos. Teko mauti į už 20 metrų esantį mišką. Paleido į mus ugnį, ir gana nemenką. Įkyriai zvimbčiojo pro šalį kulkos, net sudarydamos įspūdį, jog šaudė iš priešingos pusės. Likus porai gerų šuolių iki miško, nukrito mano uniforminė kepurė: ją nukabino kaip nuo kabyklos paklydėlė kulka.

Strebai, sukritę į plento griovį, pleškino į Dievo langus. Sukritę už pirmųjų krūmų, akylai stebėjome, ar nesugalvos vytiš Tačiau jie spruko atgal į pakalnę ir į miestelį. Po keleto dienų netoliese pas žmogų viena mergaitė mus apdovanojo apie dvidešimčia lovelių šovinių. Mat jai parūpo nueiti pasižiūrėti į tą vietą, kur girdėjo šaudymą, o ten griovyje surinko išmėtytus skrebukų šovinius "Tai man už kepurę,"- juokavau, paimdamas šovinius. Apsikeitėme suvenyrais, ir tiek.

Gyvenimas mus buvo pamokęs. jog ne visada galima pasitikėti net gero žmogaus duotais šaudmenimis. O buvo taip: žmogus atnešė mums 10 vokiško kalibro šautuvo šovinių, rastų palei plentą. Tai buvo tyčia

numesti, specialiai paruošti diversiniai šoviniai. Mes turėjome vokišką dešimtšuvį, kurio nesinešiojom vien dėl šovinių stokos. Pats šautuvas buvo labai kaprizingas: truputis žemių ar dulkių ant spynos - ir jau neveikia. Gautieji šoviniai gulėjo ant stalo ir patraukė dėmesį savo naujumu. Žilvinas juos pakratė, prisikišęs prie ausies. Neišgirdęs parako čiuzėjimo, suabejojo, ar jie geri. Sumanė pabandyti, sėdėdamas ant lovos. Kadangi lauke siautė stiprus vėjas, įsidėjo šovinį į dešimtuką, ir, laikydamas ant kelių, nutaikęs į bunkerio koridorėlį, nuspaudė gaiduką. Pasigirdo ne šūvis, o tiesiog sprogimas. Lempa užgėso. Uždegę ją, nustėrome: šautuvo spyna sulindusi į lentinę sieną, atrama prilaikanti spynos atšovą, numušta, kreipiamosios susiraičiusios, iš šautuvo liko laužas ir perplėšta Žilvino rankovė. O jeigu būtų taikoma iš akies? Netektų ir pusės galvos.

Jau nebuvo paisoma jokios moralės. Net miško takuose imta statyti prieštankines minas. Užmynusi vieną jų, susisprogdino moteris, vežusi valgyti savo dviem dukroms į Anykščius. Per tą kryžkelę mes gana dažnai eidavome vieni pas kitus, ir takutis buvo ryškiai pramintas. Štai jame ir užkasė miną, šalimais įsmeigdami ženklą- pliką moterį- ant nedidukės lentelės. Pažymėjo, kad patys neužliptų.

Tos moteriškės, gyvenusios palei Kurklių šilą, gyvenimas buvo nelaimingas. Sūnus, nors ir netinkamo kariuomenei amžiaus, bet stambus, pamatęs ateinančius skrebus, užlipo ant aukšto. Užbaigę kratą, tiksliau-plėšikavimą, skrebai išsivarė jį su savimi. Palaukėje jie nutarė susidoroti su jaunuoliu: įstūmė į žvyrduobę ir paleido iš automato seriją. Kulka kliudė tik pašonę. Motina pamačiusi, kad skrebai sulindo į mišką be jos sūnaus pasileido šaukdama keliuku. Rado sūnų gulintį, tačiau gyvą. Abu parėjo namo.

Bijodama kad sužeidimas gali būti pavojingas, moteris po poros ar trijų dienų, pasiėmusi dar vieną kaimyną, nusivežė sūnų pas daktarą į Kurklius. Po to nusivedė į miliciją, kad išduotų kokį nors popierėlį, atstojantį berniukui pasą. O ten, milicijoje, užgarrantavo, kad nereikia esą jie žiną, ir to pakanka. Prie vežimo jie susitiko žmogžudį, kuriam akys ant kaktos iššoko, išvydus numirėlį.

Buvome nuėję į tą vietą, kur žuvo moteris. Sprogimo vietoje duobė buvo nedidelė, tačiau diametras siekė gal pustrėčio metro. Priesmėlis buvo išpūstas lyg pagalvė, limpantis. Apsižvalgę aplinkui, tolėliau pamatėme kitą tokį pat ženklą- lentelę. Atsargiai prisiartinę ištraukėme ją ir perkėlėme į kitą vietą, kad patys užliptų ant mums parengtos minos.

Gyvenimas slinko sava vaga, bet aukų skaičius augo, mūsų mažytė Lietuva, virto ištisu ištisu kapinynu.

Noriu papasakoti apie legendinį kurkliečių Džeką. Man su juo jau būti neteko. Pabėgęs iš tremties, aš apsigyvenau Veiveriškiuose pas Puodžiūną. Vieną 1945 metų rudens naktį į svirną, kuriame miegojau, užėjo žmogus lietuviška uniforma, maždaug dviejų metrų trisdešimties centimetrų ūgio, ilgaplaukis, stambiaveidis. Duris atidarė Povilas Puodžiūnas. Kadangi svečias mane pamatė ir panorą pasižiūrėti, aš pabudau ir nutirpau, išvydęs virš lovos kulkosvaidį.. Paklaustas, kas aš toks, pasakiau, kad esu Tauro brolis. Daugiau jis manęs neklausinėjo. Kai ryte pamačiau gilius Džeko pėdsakus suartoje dirvoje, ėmiau juoktis: basa pėda buvo gal kokių 40 centimetrų ilgio,- atrodė lyg pasakų milžino žengta.

Šilo gale link Skiemonių Džekas turėjo paviršinį kovinį iš rastų bunkerį. Ten jie gyveno trise. Džekas buvo išėjęs, kai per siautimą rado du jo bičiulius. Išgirdęs šaudymą, netoliese buvęs milžinas puolė ginti draugų. Taikliai šaudydamas Degteriovo kulkosvaidžiu, Džekas prasiveržė pro apsupusius bunkerį kareivius ir, taikliai ugnimi dengdamas bičiulius, liepė jiems bėgti. Vyrai laimingai pasitraukė, o Džekas žuvo.

Kaip man vėliau pasakojo Girininkas, Džekas visuomet gyveno paviršiuje, nepripažino jokių bunkerių. Jei jis pamatydavo kareivius ar skrebus, kovą pradėdavo pirmasis ir pasitraukdavo taip pat staiga kaip ir užpuldavo. Jėgą turėjo didžiulę. Kulkosvaidžiu galėjo šaudyti ištiesta ranka lyg pistoletu. Kartą jis vienas privertė bėgti visus Kurklių skrebus: palei Trakinių šilą pasistatęs kvartalinėje linijoje ant stulpelio kulkosvaidį, jis taikliai nupylė porą skrebukų, jiems dar nesusigaudžius iš kur šaudė. Spruko visi kur tik sugebėjo. Kai jis pamatė uniforminę kepurę, tai skrebai nešiojo ją po kaimus, šaipydami, jog "banditai" specialiai pasiuvo tokią kepurę, kad jų bijotų. Tokių žmonių pasaulyje daug nebuvo ir negali būti.

ANKSTESNĖS PARTIZANŲ KOVOS

Tuomet, kai buvo dar gana stiprios organizuotų būrių jėgos Kurklių valsčiaus miške, vadinamo beržynu, susirinko jaunuolių, kurie buvo numatę užimti Kurklių miestuką. Ten buvo susirinkę rimtų vyrų ne tik iš apylinkių. Dalyvavo ir tolimesnių junginių vyrai atėję padėti vietiniams. Kaip pasakojo mūsų vadas Girininkas, organizavimas užtruko per ilgai, ir miestelio valdžią pasiekė šnipelių žinios apie rengiamą puolimą. Tie suskubo prisišaukti į pagalbą enkavedistų kariuomenę ir pulti su reguliariosios armijos pajėgomis.

Okupantų kariuomenei pakliūti į beržyną nepavyko. Nepadėjo nei triukšmingas “ura!”, nors buvo bandoma pulti nuo Skiemonių-Alantos pusės kur miškas baigiasi smailia krūmais pridengta vietove. Gynyba atmušė priešą, padarydama jam nuostolių. Tuomet buvo puolama nuo plento pusės Desiukiškių kaimo. Gynyba atlaikė ir šį puolimą, tačiau vis vien reikėjo ieškoti vietos atsitraukimui - juk ilgai atsilaikyti prieš tokias čekistų pajėgas nebuvo įmanoma.

Buvo nutarta trauktis link Trakinių kaimo, link Balninkėlių, prisidengus ten augančiais krūmais. Kaip pasakojo tos kovos dalyvis Nemunas, kažkuris iš kitur atėjusių būrys neišlaikė jiems skirtos pozicijos ir, net nepranešęs vadovybei, pasiskubino ją užleisti jau nuo Kurklių puolančiai kariuomenei. Čekistai įsitvirtino aukštumėlėje, prieš kurią buvo atvira atšlaitė tiesiog prieš Girininko tėviškę.

Traukiantis buvo vienintelis kelias: pakilti į tą kalną, kur prasideda krūmynai Balninkėlių link. Deja tai buvo pragaištingas partizanams kelias, tikri spąstai iš kurių tik keletui pavyko pasiekti kalno viršūnę. Pakliuvusieji beveik į kryžminę ugnį krito kaip lapai. Toje įkalnėje žuvo apie 20-30 vyrų. Matydami pragaištingą kalną, kurio viršūnė saugiai nepasiekiamą kiti grįžo paupiu atgal ir metėsi per plentą į Šilą. Čia pavyko su mažesnėmis aukomis pralaužti čekistų gretas, nes čia jie nesitikėjo sulaukti partizanų puolimo ir turėjo mažiau kariuomenės.

Mano vėlesnis draugas Žvalgas, dalyvavęs tame mūšyje, pasakojo, kaip įnirtingai vyrai kovėsi, kai kareiviai pirmą kartą bandė įeiti į miškelį. Tuo metu beržyne buvo sutelkta apie 200-250 partizanų. Jei tada jų nebūtų užpuolę, tai rytdieną Kurklių skrebukai būtų gyvenę paskutinę dieną: tai buvo kruopščiai paruošta įvykdyti.

Tos kautynės buvo didžiausios Kurklių valsčiuje. Toks susibūrimas ir ruošimasis smūgiui buvo netinkamas, praktiškai nepasitvirtino. Mažesni junginiai geriau tiko vietos sąlygomis: jie buvo judresni, geriau pažino apylinkes, net atskirus asmenis. Dideli pulkai galėjo pasiteisinti tik dideliuose miškų masyvuose, o ne kaimų pašonėje, kokiuose krūmeliuose.

Geriau, žinoma bendrauti su pažįstamais, žinančiais vietinę padėtį, nuotaikas, sekimą, apgultis. Be to, mažiau galimybių infiltruoti diversantus, žeminti žmonių prestižą. Kartu lengviau sužinoti apie plėšikavimus, prisidengus partizanų vardu. O jų pakako visur, taip pat ir šiose apylinkėse.

Dar mokiausi Anykščių gimnazijoje, kai pas šeimnininkę ateidavo pirkti pieno vieno skrebo žmona. Vyras dirbo "liaudies gynėju" ir kartu gimnazijoje sargu antraeilėse pareigose. Tačiau vis tiek neužteko užsidirbtų

pinigų- sumanė pasiplėšikauti partizanų vardu. Trise “polutarka” nuvažiavo ant Ukmergės-Utenos plento. Pasirinko sodybėlę, kur tikėjosi šį bei tą laimėti. Pasirodo, tame namelyje vakarieniavo partizanas. Skrebai pabeldė į duris ir pareikalavo atidaryti partizanų vardu, netgi paminėjo žinomą gaudomo partizano slapyvardį. Kai šeimininkas atidarė duris, vairuotojas pasiliko kieme, o du skrebai suėjo į vidų ir pradėjo savo sumanytą darbą. Šeimininkui liepė stoti veidu į sieną, pagrasino, jei atsisuks, šauti.

Tąsyk partizanas suprato, kas per tipeliai čia atėjo. Nesibaimindamas kad vienas laukia kieme, išdygęs ant priemenės slenksčio, liepė “partizanas” pakelti rankutes Nepadėjo ir nuo užmuštų partizanų pavogtos kepurės. o sprukti jiems nebuvo kur, todėl siekė ginklo. Vyrukas buvo tam pasirengęs ir automato serija paguldė juos vietoje. Tas kuris buvo lauke šoko į mašiną ir nurūko. Dabar partizanas su šeimininku pasitarė, ką daryti. Jei nebūtų vairuotojas pasprukęs tai užkastų plėšikus kur nors ir tiek, tačiau sugrįžęs gali papasakoti. Nutarė, kad reikia važiuoti į Skiemonis pranešti.

Partizanas pasiėmęs nukautųjų ginklus nuskubėjo savo keliais o žmogus pasikinkęs arkį nuvyko į Skiemonis. Patenkinti pranešimu saugumiečiai atvyko, pasičiupo “partizanus” ir nusivežė, pasiguldė ant gatvės. Žmogui net nepadėjo už tokią žinią, džiaugdamiesi, kad partizanai tarpusavyje išsišaudė. O Anykščiuose skrebiene pasibėdojo, kad vyras kažkodėl nepareina iš darbo. Praėjo keletas dienų kol paaiškėjo, kokie ten partizanai guli ant bruko Skiemonyse. Tylomis skrebiene parsivežė vyrą į Anykščius ir be iškilmių palaidojo. Tuojau pat iš gimnazijos išsikraustė šeima, nes pernelyg greitai tarp žmonių pasklido “karžygio” šlovė, nebuvo kur akių dėti.

Aišku, iš 70 rublių pragyventi su šeima nebuvo pyragai, tačiau to, ko trūko “gynėjams” jie pasirūpindavo per kratas konfiskavimus žmonių vežimus per eilinius siautėjimus.

Panašus atvejis su plėšikavimu ir panašiomis pasekmėmis buvo Kurkliečiuose. Žmogus papasakojo užėjusiems partizanams, kad jų artimas kaimynas plėšikauja naktimis- ir ne vienas, o su ganėtinai didele grupe. Buvo nuspręsta išaiškinti tą grupę. Tačiau kaip, jei jie dieną dirba su plūgu, o naktį- su šautuvu? Buvo nutarta tą kaimyną pasekti, parengti pasalas naktį, užklupus jį iš netyčių.

Kitos dienos pavakare pradėjo rinktis plėšikai tą kiemą. Pasirodo, jog vienas nuo kito netoli gyvena. Kai pritemo, partizanai pamatė, kad į klojimą atėjo šeimininkas ir ėmė kinkyti arklių kelionei. Būdami nematomi, jie

pastebėjo, kaip iš bunkerio jis išsiėmė automatinį šautuvą ir įsimetė į ratus. Išmušė valanda veikti. Nespėjęs šūktelėti, tas žmogus buvo stipriai surištas. Staigiu šuoliu įsiveržta į trobą, visi plėšikai priversti pakelti rankas ir tuojau pat iškvesti, kas su kuo, kur pakilo keliauti.

Ant stalo gulėjo išardytas valymui Degtiariovo kulkosvaidis. Vadinasi, jie ginkluoti ir stambiaisiais ginklais. Davus pipirų, atsirado daugiau granatų negu pas partizanus. Atsirado ir dvi partizaniškos uniformos. Vieną vilkėjo mergina. Ji ir išklojo smulkmeniškai apie šios grupės veiklą. Pasirodo, šie plėšikai "partizanavo" gana sėkmingai: pora kaimiškų kraityvių skrynių buvo pasoga: ją atpažino aplinkiniai žmonės ir atsiėmė. Kadangi miestelis netoli, šaudyti nepatartina, o kalėjimo nėra visi buvo likviduoti be šūvio- juk gaila šovinių dėl tokių!

Ši grupė buvo išaiškinta sėkmingai. O kiek buvo atvejų kai plėšta su tikslu apjuodinti partizanus, kad žmonės bijotų, kad nepadėtų, vengtų susitikti ir juos ignoruotų!

Didžiakiemyje (Kurklių valsčiuje), iš kur buvo kilęs Žvalgas, gyveno ir sąžiningai savo darbdaviams tarnavo Stalinui ir partijai atsidavęs pilietis Šuminskas. O jau tarnybą turėjo prisiėmęs- netgi Kurkliai galėjo pavydėti! Kaimo bibliotekos vedėjas, kultūros namų direktorius. Aukščiausiosios tarybos deputatas ir dar viena puiki profesija- beldikas ("stukačius"), pranešėjas

Kartą su Žvalgu nespėjome grįžti į bazę ir apsistojome specialiai patį Šuminską praleisti dieną. Įsitaisėme klojime ir žvaliai dairėmės, nes aplinkui daug kur amšėjo šunys. Aš apie jį nežinojau nieko, o Žvalgui, to paties kaimo gyventojui, viskas buvo aišku. Pavakare Šuminskas sugalvojo mums įsiteikti. Paėmęs kastuvą čia pat klojime palei kampą prakasė duobutę. Iš ten išėmė kažką, suvyniotą į tepaluotą skudurą, ir dėžutę nuo saldinių. Skudure buvo belgiškas šešto kalibro dailus pistoletas, o dėžutėje- gal 20-30 vokiško automato MP šovinių, taip pat šeštukui kokie aštuoni šovinukai. Mudu, aišku, dovaną pasiėmėme.

Kai sutemus pasitraukėme į savo valdas, aš pasiteiravau, kas per žmogus tas Šuminskas. Žvalgas papasakojo, kad jo brolis vokiečių metais buvo gestapo karininkas, savanoris Rytų fronte, prieš pat pasikeičiant okupantams atostogavęs Didžiakiemyje, medžiojęs ežerėlyje antis. Kai frontas buvo jau čia pat, pasitraukęs su vokiečiais Klaipėdos link. Jis paliko broliui MP. Kai Šuminskas mus apdovanojo, Žvalgas neprašė to automato. Mes išvažiavome kažkur toliau, o kartą grįždami, pamatėme

bibliotekoje degant šviesą. Žvalgas pasiūlė užvažiuoti ir pasiimti iš ten jei ne visą radiją, tai bent lempas išsivežti: kai klube negros muzika, nebus ir šokių. Pabeldus į langą, bibliotekininkas Šuminskas kažką numetė po stalu. Įleidęs mus pasimetė, tačiau pažinęs bendrakaimį susivaldė.

Žvalgas pakėlė iš postalės numestą piniginę. Joje buvo kažkokie kvitai, partinis bilietas, kažkoks pažymėjimas ir keli rubliai. Visa tai atsidūrė mano draugo kišenėje. Kadangi darbo laikas jau buvo pasibaigęs, paliepė Šuminskui rengtis ir važiuoti į namus kartu su mumis Kai ėjome į lauką, Žvalgas automato buože trenkė į "Vado ir Mokytojo" portretą, pažerdamas stiklus po visą kambarį, apvertė etažerę su knygomis ir sugadino dar kažkokį portretą.

Šuminskas šeimos neturėjo, buvo senbernis. Su juo gyveno motina ir kažkokia giminaitė ar įdukra. Jo namuose prasidėjo visai kitoks pokalbis nei bibliotekoje. Kalba jau buvo griežta, intonacija pasikeitusi. Žvalgas pareikalavo atiduoti brolio ginklą, apie kurį žinojo. Šuminskas gynėsi neturįs. Man Žvalgas nurodė apžiūrėti trobą. Kai aš jau beveik visur apžiūrėjau, išgirdau šūvį. Pagalvojau, jog gal mus netikėtai užklupo. Staigiai užtaisiau savąjį ginklą ir pravėriau duris į tą kambarį, kur vyko kiviščas. Šuminskas gulėjo ant grindų, prie jo per žingsnį stovėjo Žvalgas. Jis pasilenkė, už šaliko pakėlė galvą, apžiūrėjo ir nieko nesakęs išėjo pro duris. Tarpduryje sutiko augintinę, kuri nusišypsojusi pasakė: "Blogas tai buvo žmogus tačiau gal nereikėjo šauti, dabar mane išvys, neturėsiu kur gyventi".

Šuminskas iš tikrųjų buvo ginkluotas. Skrebukai vėliau atrado ginklą, kurį jam buvo patys davę. Jis buvo pastatytas ant aukšto, už kamino, o kadangi aš tenai užlipęs nebuvau, tik apžiūrėjau nuo kopėčių, tai ginklas liko nepastebėtas. Nors Šuminskas buvo ginkluotas dviejų valstybių ginklais, tačiau nesugebėjo apsiginti nuo savo kaimo gyventojų.

Išvažiavus iš tų namų lyg tyčia pradėjo snigti. Važiuojant per kaimą smarkiai lojo šunys. Įvažiavome į plentą, pasukome Ukmergės link, pavažiavome pirmyn, apsisukome ir tada plentu šovėme į Utenos pusę. Paklausiau Žvalgo, ar jis turės pakankamai liudininkų, kad galėtų pateisinti tai, kas padaryta. Jis atsakė, kad parašų yra daugiau negu reikia. Kas užsiaugindavo papildomą karvutę, buliuką, kad pasidarytų pinigų, būdavo įskundžiamas kam reikia. Kai pirmą kartą pas jį buvome, po savaitės Didžiakaimio apylinkėje pradėjo siausti sribai. Kaip jis buvo įsitrynęs į partiją, tiesiog nesuprantama. Brolis dirbo vokiečių gestape, o jis - komunistas! Gal jau turėjo gerų nuopelnų užsidirbęs?

Nors Šuminskas buvo skundikas, tačiau iškilmingų laidotuvių jam nesurengė, nebuvo nė saliuto, kaip paprastai tokiems darydavo. Ne per daug, matyt buvo brangus, nors ir deputatas.

Šiaulių laikraštyje “Raudonoji vėliava” buvo straipsnis ir fotofaksimilė: griunant kažkokį svirną, rastas sąrašas žmonių, kuriuos turėjo nužudyti “banditai”. Ten rašoma: toks ir toks pilietis, ginkluotas karišku šautuvu, kitas- toks ir toks, ginkluotas pistoletu, trečias- ginkluotas granatomis, Ir nė vieno- be ginklo! Kur logika? Jei jau ginkluoti, tai savaime lygūs skrebams. O ginkluota kova- tai ne pasivaikščiojimas po sodą. Jei ginkluotas- tai lygus lygiam. Tokiu straipsniu tiktai kvailelius mulkinti, o ne kompromituoti partizanų kovą. Paėmėi ginklą- nekaltink kito, kad nesugebėjai išsaugoti savo puodo. jeigu Šuminskas būtų atidavęs tuos vokiškus ir rusiškus gelžgalius, galėjo švilpauti kaip visi po kaimą. Kas jau būtų lietęs jį? Na o jau jei norėjo Stalinui pasiaukoti, tai anksčiau už jį užvertė kanopas. Kaltas persistengęs. Taip ginkluotam neapsiginti- gėda.

VELYKINĖ PAS RASLANĄ

Partizano kelią užbaigiau 1951 metais, likus dviem savaitėm iki Velykų. Velykinės teko eiti ne pas kunigą, o pas Rainių miškelio budelį Raslaną. Bičiulis, su kuriuo gyvenau, buvo suimtas Kaune. Ten jis buvo nuvažiavęs nusipirkti radijo baterijų. Ne taip jau greitai apie tai sužinojau, tačiau neišėjau iš savo bunkerio. Pasitikėjau ir neapsivyliau: per daug buvome suvalgę su juo druskos kad galvočiau, jog būsiu išduotas. Taip tęsėsi mano gyvenimas, likus, vienui vienam tose apylinkėse.

Pradėjau mažiau lankytis žmonėse. Neturint su kuo pasidalyti minimis, tapo nyku. Kartą sėdėjau savo bunkeryje, kažką dirbau. Pasigirdo ženklas, šaukiantis atidaryti. Atėjęs Juzukas pasakė, kad Klajūnas nori susitikti su manim. Klajūną pažinau iš gerokai ankstesnio laiko, kai dar buvo visi mūsų vyrai. Dažnai stovyklaudavome drauge. Jei būtume nepažįstami, tikrai būčiau nėjęs į pasimatymą.

Pasakiau Juzukui, kad po poros valandų tegul manęs Klajūnas palaukia sutartoje vietoje. Po Markulio išdavystės mus jau buvo pasiekusi instrukcija, kad Lietuvoje veikia kažkokia Sokolovo armija sudaryta iš buvusių partizanų kovai su Lietuvos partizanais. Tačiau apylinkėje buvo ramu, tad ryžausi nueiti: bent kiek pasikalbėsiu, vis greičiau slinks laikas.

Kai atėjau prie sodybos, man pasirodė įtartina kad nė vieno partizano nebuvo lauke sargyboje. Pažiūrėjau pro langą: vaikšto visi ramiausiai po kambarį, lyg į kermošių atvažiavę. Jei mes dviese eidavom, ir tai vienas

likdavome sargyboje. Kadangi Klajūną pažinau, į trobą įėjau drąsiai, pasisveikinome, pasibučiavome. Susipažinau su jo draugais, pradėjome juokauti. Vienas su Degtiariovo kulkosvaidžiu. Alfonsas Radzevičius prisistatė kaip alantiškls partizanas. Su automatu, nepamenu, kokių slapyvardžių prisistatė. Buvo dar vlenas smulkaus veido, turbūt nepažinčiau, jie dabar ir sutikčiau. iš viso buvo keturiese.

Kalbantis jie prasitarė apie Liūtą (taip pat alantiškį), kuris, kaip vėliau patyriau, jau buvo su Klajūno pagalba atsidūręs saugume. Tai buvo visą Rytų frontą perėjęs karys, su peršautais plaučiais pristatytas į Vilnių. (Vėliau atsitiktinai jį susitikau saugumo koridoriuje vedamą iš tardymo. Kai pasakiau "Sveikas, Liūte", atpažino, o mane taip grūdo į sieną, kad vos galvos nepraskėlė. Tuomet man jau viskas buvo aišku).

Klajūnas tarytum kaip prašymą pasakė, kad jiems reikėtų mano pagalbos. Esą vienas žmogus turįs automatinį šautuvą, kurį reikia pa- imti, todėl reikia užpulti netyčia, staiga. Tik paskui supratau, jog tai buvo paprasčiausia pasakėlė, kad mane išviliotų su jais keliauti, nesvarbu kur.

Drauge praleidome visą parą, vakare pasiėmėme iš kolūkio sargo arklį, pakinkytą į roges, ir išvažiavome. Tik išvažiuvus ant kelio, einančio į Janonių kaimą, pamatėme ateinantį žmonių pulkelių. Aš stvėriau užtaisyti savo dešimtšvį, tačiau pajutau, kad šovinyš nelenda į vamzdį. Kur jis ilis, jeigu man nematant kažką įbruko "draugai"? O jie ramiausiai jautėsi, nė vienas nerodė jokio pasirengimo netikėtumui.

Tada man pasirodė, kad vienas jų lyg ir norėjo mane imti už rankos tačiau staiga paleido. Rogių priekyje sėdėjo Klajūnas, važnyčiojo arklį, kiti du sėdėjo iš šalių, o Radzevičius stovėjo ant rogių pavažų. Taip jie buvo susiplanavę išvažiudami. Kai pasukom keliuku, kuris po dešimties minučių turėjo išvesti į palaukę, mano įtarimas sustiprėjo. Ketinau paprašyti, kad stabteltų "savo reikalu". Išlipęs, maniau, dėsiu į kojas. Jeigu jie partizanai, tai nešaus, o jei šaus, tai ir aš pilsiu iš savojo nagano.

Atsargiai atsisegiau nagano makštį. Bet vos tik stipriau sujudėjau, pajutau imant mane už rankos iš kairės pusės. Staiga griebiausi už nagano, tačiau makštis buvo gana tampri, o aš sėdėjau ne taip jau patogiai. Atsisukęs Klajūnas trenkė automato buože į mano dešinę ranką, kuria ką tik buvau apėmęs pistoleto rankeną. Dešinė ranka nuo smūgio atšoko tuščia, o vienas iš niekšelių jau tvirtai laikė kairiąją. Tuo pat metu Radzevičius prikišo pistoletą prie pakaušio ir laikė tol, kol mano dešinioji buvo užlaužta.

Rogės sustojo. Kad nereikėtų manęs laikyti. Radzevičius iš kišenės išsitraukė kažkokią juostą ir surišo rankas. Paskui ėmė prikaišioti, kad

aš banditauju. vienas palikęs. Jie turi mane pristatyti į partizanų štabą išsiaiškinti. Aš puikiai supratau, į koki štabą būsiu pristatytas. Tepasakiau: "Išdavikai!" Nutilo ir jie, matydami, jog kvailių nėra.

Išvažiavus iš miško, vienas jų išsiėmė kišenini žiebtuvėlį ir tris kartus juo švystelėjo į plentą. Iš ten atsakė tokiais pat švystelėjimais. Netoliese pamačiau stovintį "Studebekerį" ir prie jo keletą kareivių. Privažiavus tuos mano didvyrius pasveikino su sėkme, kaip vėliau sužinojau, pats majoras Raslanas. Tiesdamas ranką jis pasakė: "Ilgai tavęs ieškojom, bet, kaip matai, nuo mūsų nepabėgsi. Matydamas, kad rankos neduodu, turbūt suprato, kad esu surištas. Liepė atišti rankas. Čia pat kareivis įvilko mane į didžiulius pastotinius kailinius, kelte įkėlė į mašiną ir pasodino taip, kad staiga negalėčiau išsokti: iš abiejų pusių skvernus prisėdo kareiviai. Į tą patį kėbulą sušoko ir "partizanai", kurie skubiai pradėjo persirenginėti naujųjų savo šeimininkų uniformomis. Kas seržantas, kas eilinis, o Radzevičius- jaunesnysis leitenantas. Čia jie pradėjo tarpusavyje juokauti, net patarinėti man: jei padėsiu dirbti, tai kaip ir jie, būsiu laisvas, gyvensiu Vilniuje, o kai reikės, nakčia partizanausiu. Pasiūlymai buvo "šaukuš", tik deja man per menki mainais už nušautą tėvą, brolių, ištremtą motiną.

Tą pačią naktį važiavau į sostinę. Ukmergėje sustojo prie kažkokio namo, ir Raslanas sutarė pavalgydinti sėkmės riterius. Pora jų nubėgo į kažkokią parduotuvę, atsinešė prisipirkę "velnio ašarų" išdavikiškai sąžinei nuplauti. Prasidėjo puota. Kareiviai iš Čeka galėjo tik laižyti žiūrėdami, o jie su juokeliais ir patyčiomis mano adresu laistė degtinę. Klajūnas pasiūlė ir man. Atrėžiau, kad išdavikiško gėralo, kaip ir paties išdaviko, nenkenčiu. Tuo baigėsi mano kalba su "draugais partizanais" iki pat Vilniaus.

Daugiau nei du mėnesius buvau laikomas majoro Raslano kabinete, saugomas nuolat besikeičiančių dviejų sargybinių. Vienas stovėjo prie lango, nors jis ir buvo su grotomis antras- prie durų. Kai mane atvežė, tą pačią naktį surengė kryžminę apklausą. Ratu sustoję keturi tardytojai pylė klausimus kaip žirnius. Į juos privalėjau greitai atsakinėti ir nesusipinti. Mažiausiai susilaikius laukė niuksas pašonėn, į nugarą ar dar kitur. Pats majoras mažai kišosi, nes užteko klausėjų ir be jo. Paskui paliko ramybėje iki kitos dienos, leido pailsėti.

Turėjau teisę nuo sofos žengti porą žingsnių iki vidurinės stalo pusės. Galėjau tyliai įsijungti radiją, stovintį kabineto kamputyje, ir tikrai tada kai jau nutildavo dienos darbai, tur būt kad kareivėliui būtų smagiau

leisti laiką, eiti sargybą. Po poros dienų man paaiškino, kad esu tik su-
laikytas. Kol bus patelkta arešto sankcija, gausiu maistą iš čia pat saugume,
esančios valgyklos. Rūkalų kasdien atveždavo pats tardytojas. Maistas
buvo iš tiesų neblogas, tačiau po tokios traumos visai nelindo, o visokios
mintys neleido atsipalaiduoti.

Neužmigdavau. Ten buvau įpratęs prie tylos ir didelio klusnumo.
Išlavėjusi klausia, atsargumas buvo peilis miegui. Prakaukši šaligatviu
batai-aš suklūstu, ir miegas dingęs. Kartą vakarop man atnešė dešimtuką
su visais šoviniais, liepė rengtis, užsikabinti šautuvą ant peties ir išvedė
kažkur ilgais koridoriais. Ilgaiėjome per aukštus, tai pakildami tai
nusileisdami. Viename kambaryje privedė prie spintos- išlaptintų durų,
atidarė jas, o ten, kaip pasakų pilyje, pats karalius už ilgo ilgo stalo besėdįs.
Prie jo dar pora nemažų viršininkų. Aš stoviu ir laukiu. Už jų kažkokie
ryšių aparatai: mirkčioja lemputės, veikia teletaipai. Valdiniai tik šokinėja
nuo vieno prie kito telefono, o viršiausias, įsistebeilijęs į mane, tyli, lyg
norėdamas kiaurai peržvelgti.

Prasidėjo pokalbis. Kas esu ir iš kur, kaip žiūriu į tarybų valdžią, kiek
dar yra gyvų banditų tame krašte, kaip žiūrįs į bendradarbiavimą. Kaip
sužinojau grąžintas į kabinetą, tai buvo saugumo ministras. Panoro pa-
sižiūrėti į gyvą partizaną, parodyti jam dėmesį-galbūt pavyks prikalbinti
būti tokiu kaip tie, kurie mane čia atvežė. Deja nebuvo šansų tapti tokiu-
juk buvau paskutinis tos apylinkės kovotojas. Gausaus priešo jau buvo-
me sunaikinti, ir bolševikai rinko trupinius. Ir vis dėl to gaila kad pa-
sitarnavo savieji, buvę partizanai. Jeigu ne Klajūnas, aš savo apylinkėse
buvau taip užsikasęs, gal net kelių metų būtų prireikę skrebams- jie būtų
galėję ilgiau tarnauti; kai neliko mūsų, partizanų, nereikalingi tapo ir jie.

Kai buvo gauta prokuroro sankcija areštui ir nustatyta mano asme-
nybė, nuolatinei priskyrė tardytojui Prichotko- ukrainiečiui, prastai
kalbančiam rusiškai. Jis tardė trylika mėnesių. Kasnakt abiejose kabinetų
pusėse klykė kankinami, mušami žmonės, daugiausia moterys. Tai buvo
balsiausias pragaras. Sulaukiau "Tėvo. Mokytojo, Saulės" mirties tačiau
tardomajame niekas nesikeitė. Galbūt mažėjo srautai vis naujų ir naujų
aukų, bet nemažėjo ašarų, nuo kurių buvo šlapi pagalviai. Likvidavus
pogrindį, buvo susidorojama su visais, kas tada kam nors buvo padėjęs,
sušėlpęs, priglaudęs.

Kai mane suėmė, kišenėje rado mažą popieriuką apie žvalgybinių žinių
rinkimą. Tuoju tai pavirto kaltinimu pagal §58-9 (darbas užsienio žval-

gybai). Labai "chocholas" stengėsi paruošti pagal tą straipsnį, kad gaučiau "višaką". Deja teismas visą tai atmetė kaip kaltinimą, neturinčią įrodymų.

Devynis mėnesius prie manęs visaip bandė prisigretinti kažkoks tipelis kad kažką išgautų. Vėliau nusišypsojo laimė sulaukti tikro kalinio, ne provokatoriaus. Tai buvo panevėžietis Cibulskas, fotografas, kaltinamas tuo kad vežė gydytoją pas sužeistą partizaną. O kaip jis buvo žiauriai sudaužytas, didžiausiais pakraujavusiais rimbais išpieštas! Buvo mušamas įvairių konfigūracijų vieliniais bizūnais: ant jo saugumiečiai praktikavosi, kuris veiksmingesnis

Jie buvo bendrabyliai su gydytoju, kuris buvo nuteistas dešimčiai metų už Hipokrato priesaikos įvykdymą. Į kamerą tą žmogelį beveik vilkte atvilko. Aš jam padėjau ant narų atsigulti, o prieš tai nuvilkau baltinius, kurie jį tiesiog degino. Likusią nakties dalį žmogus pravaitojo, nesumerkė akių. Rytą turėjo keltis ir sėdėti ant ištisos žaizdos. Reikalavau atvesti gydytoją, bet nevedė ir jokios pagalbos nesuteikė.

Po poros dienų į kamerą iš tardymo Cibulskas buvo parvestas pakartotinai sumuštas. Žmogus norėjo pasidaryti galą, bet nebeturėjo jėgų. Tačiau, matyt, budriai buvo įsakyta saugoti kamerą, kas 2-5 minutės ji buvo stebima

Cibulsko bendrabylis buvo mažiau kantrus, tai mažiau ir pylos gavo. Vėliau, kai truputį apgijo sumušimai, apžiūrėjo kalėjimo gydytojas, kad nustatytų, ar nemirs, o gal ir tardytojo pasiūstas. Į ligonio skundus jis numojo ranka, nepripažindamas mušimo. Tikras Mengelė su čekistiniu diplomu! Mušimo randai suaugo, o gydytojas net ir to nenorėjo matyti... Tik tada kai Cibulsko bendrabylis pasakė vis tiek pareikalausiąs prokuroro perduoti budelius teismui, gydytojas sušvelnėjo ir pradėjo duoti skausmą malšinančių vaistų.

Po kurio laiko į kamerą atvedė jauną vyruką, kaltinamą ryšių su partizanais palaikymu. jo tardytojas buvo geras mušeika, vanodavo antausius, tačiau tas vyrukas buvo juokdarys: užspaudžia nosį, pučia orą, kuris su švilpesiu eina pro ausį. Mes patarėme vyrukui pasiskųsti, kad tardytojas pramušė ausį- gal padės. Jis taip ir padarė, net ir tardytojui pademonstravo savo skundo esmę. Šis, aišku, sunerimo ir greitai užbaigė tardymą, sulygė bausmę-10 metų.

Greitai kameroje likau vėl su Cibulsku. ilgas tardymas taip išsekino organizmą, kad sutriko atmintis. Daugelio dainų nebeatsiminiau žodžių, nors anksčiau juos puikiai mokėjau. Tik vėliau lageryje atgavau atmintį.

Teisme, kuris vyko tris dienas, įeinant teisėjui, aš nestodavau. Tai juos vedė iš pusiausvyros. Kaip jie šaukdavo, kokie buvo jų veidai! Man buvo smagu, kad galiu bent paerzinti budelius- juk teisme į sprandą negausiu. Paaiškinau teismui, kad esu nuvarytas kaip senas kulnas todėl nepaklūstu. Gynėjo atsisakiau, tačiau jį vis tiek paskyrė savo nuožiūra, kad paskui lageryje išplėstų apie trisdešimt rublių. O gynėjas nepasakė net poros žodžių mane apginti. Vergas skalpuojamas, vergas kastruojamas, jei tik ponas panori.

Pirmosios dienos Lukiškėse buvo tikras rojus. Niekas nešaukia “na bukvu K”. Visa naktis tavo, nebereikia dalytis su tardytoju, į darbą nevaro, lepinkis kaip išmanai. Menkniekis kad pilvas maršą groja, argi kas dėl pilvo gyvena kalėjime? Tačiau Lukiškėse ilgai nelaiškė. Suformavo į tolimus kraštus nevisai mažą būrelį politkalinių, dar iki Čeliabinsko papildė kriminaliniais, vadinamaisiais buitinais, kišenių tuštintojais, valdžios turto grobstytojais.

Konvejeris dirbo be sutrikimų. Gausino zonas naujais kaliniais, nes senosios baigė išsekti, kaliniams virtus invalidais. Pragaras veikė visu pajėgumu. Smalos netrūko, o anglių patys parūpino.

Su mumis septyniais lietuviais važiavo keletas latvių, taip pat politinių. Vieną iš jų kriminaliniai buvo apiplėšę, atėmė geležinkelietišką milinę. Sumaniau padėti žmogui tą drabužį atgauti. Kai vedė į tualetą, aš atsisakiau, o kai visai išėjo, paėmiau tą milinę, susivyniojau ir atsisėdau ant jos. Kriminalinis, neradęs grobio, pradėjo akimis ieškoti, kas bus paėmęs: pamatęs, kad drabužis pas mane, pasakė, kad jam latvis atidavęs. Aš pasakiau matęs, kaip jis iš latvio atėmė, ir liepiau iš čia kuo greičiausiai nešdintis. Ramiai pakilau ir atidaviau tam latviui rūbą, o kriminaliniam parodžiau kumštį: tenedrįsta politinių užkabinėti!

Kai Čeliabinske vedė į pirtį, kriminalinius paskui atskyrė. Susitikti su tuo kriminaliniu kuris, pavogė latvio viršutinį drabužį, neteko, nors jis man ir grasino. Žymiai vėliau Sibiro platybėse, dirbdamas sandėlyje, susidūriau su kriminaliniais, tačiau jų nebijojau. Išmokau gyventi su jais pagal jų pačių įstatymus. O jie gerbia tuos, kurie juos muša.

PROVOKACIJA TARDOMAJAME

Iššaukė tardytojas kaip paprastai, vos tik nuskambė jo komanda “Gulti!” Sėdėjo Prichodka, nosį įbedęs į savo popierius, ir ilgai tylėjo. Pagaliau atsitarė stalčių ir, iš jo išėmęs pistoletą, pasidėjo prieš save ant stalo, o

pats vėl įniko į popierius dar labiau nulenkęs galvą, kažką rašė. Aš iškart pamačiau, kad tai manasis lenkų gamybos naganas, firmos "Radom" ginklas. Padėtas buvo taip, kad į mane atsuktame volelio gale blizgėjo kulkų galeliai.

Palikęs taip ginklą gulėti, tardytojas ėmė vaikščioti po kabinetą, nueidamas net iki durų. Netgi panoro pažiūrėti pro duris į koridorių. Taigi sudarė palankiausias sąlygas, kad aš, čiupęs ginklą, bandyčiau arba bėgti, arba nusižudyčiau. Duotas dvigubas variantas. Pats tuo tarpu žadėjo baigti bylą taip, kad man būtų pritaikyta mirties bausmė. Paskui truputį įrašęs mano parodymus, pakvietė, kaip niekad nebūdavo, pasirašyti protokole. Rašydamas žvilgtelėjau į naganą. Širdyje žybtelėjo mintis, tačiau staiga pamečiau, kad ginklo dūžiklis tiek nupjautas, kad naganas tinkamas tik muziejui kaip eksponatas.

Taišeto lageryje, 033je kolonoje tarp draugų. iš kairės: Jonas Vabalas, Petras Petkevičius, Bronius Kemeklis, Jonas Petkevičius; sėdi: Vladas Lėlius, Stasys Papickas, Antanas Petrikonis, Petras Galvydis.

Supratau, jog tai provokacija; manė, kad aš, čiupęs ginklą, užpulsiu tartytoją ir bandysiu pabėgti arba nusižudysiu. Būtų padaugėję kaltinimų man, ko tartytojas ir siekė, žaisdamas taip su manim. Kai perpratau jo kėslus, neiškentęs parodžiau pirštu į pistoletą. Tartytojas susiraukė kaip nuo rūgštaus obuolio, čiupo ginklą ir su pykčiu įmetė į stalčių. Tada aprašė ginklą: kur, kada ir iš ko jį gavau.

Pasakiau naganą pirkęs iš Kurklių milicijos viršininko už 200 rublių, kaip iš tikrųjų ir buvo. Po nepavykusios provokacijos tartytojas matyt sutiko su mintimis, kad man nė motais visa tai, netgi kokių pusvalandžių anksčiau nei paprastai paleido iš tardymo. Taigi aš laimėjau tiek, kad gavau bent užsnūsti. Buvo aišku, kad manęs laukia kalėjimas

Kartą atsitiktinai teko pakalbėti su jaunu vyruku Stasiu, uždarytu kampiniame kiemo kambaryje. Jis sėdėjo ant lango ir rūkė. Maniau, kad tai saugumo darbuotojas tačiau kai jis ir parūkęs nedingo, o žiūrėjo kažkur į toli, lyg ir į kieme esančią parduotuvę, užkalbinau. Pasipasakojo savo istoriją. Paimtas kautynėse, bandęs nusišauti, bet nepasisekė. Paleidęs šūvį sau į smilkinį, kulka praėjusi virš akių per tuštumą ir išėjusi kitame smilkinyje. Praradęs sąmonę, tačiau saugumas parsivežęs į Vilnių ir išgydęs.

Tą dieną Stasys buvo parvežtas į saugumo tardomąjį. O iš ten, iš kiemo pusės, nebuvo dėžių ant langų, taigi mums pasisekė. Pasakojo, jog, atgavęs sąmonę, nepajėgė suprasti, kur esąs Paskui pasirodė, jog ne seselės, o kažkokios pilkšvos būtybės vaikšto aplinkui. Vėliau bandęs prieiti prie lango, kad iššoktų į gatvę, bet neužtekę jėgų, o pagaliau nusprendęs viską ištverti, nepasiduoti beviltiškumui. Juk pabuvojusiam anapus ribos, jei bus reikalas, mirti nebus vėlu.

Kartais ir šaukiama mirtis neateina, tai lemties ar laimės dalykas. Kas supras?

Prieš išvažiuojant iš Sibiro 7-ojo lagerio- ligoninės, ankstų rytą antrajame korpuse pasigedo ligonio. Pasirodo, kad jis pasiėmė paklodę, išėjo į kiemą, susiplėšė ją ir pasikorė ant vidinės lagerio tvoros, skiriančios ligoninę nuo darbininkų gyvenamosios zonos. O kaip sujudo vyresnybė, kad neteko vergo! Korpusinį ūkio dalies tvarkinį tapė pas visokius “operus”, režimo viršininkus ir prisakė ateityje vienam sanitarui budėti korpuse per naktį. Visuomet sugalvojama tik nutikus įvykiui. Taip tvarka reguliuojama visur- ar tai būtų lageris, ar laisvi piliečiai. Laimingesni išėjusieji ir už gyvuosius šiame pragare!

Šiauliai, 1988-1990m.

NENUGALIMAS

Apybraiža apie partizaną Antaną Kraujelį

*Visas jėgas Tu paaukėjai Laisvei,
Bet laisvo krašto Tu jau nematei.*

(Iš Lietuvos partizanų dainos)

1965 metų kovo 31 dieną "Tiesa", o balandžio 2 dieną "Valstiečių laikraštis" bene pačiose nepastebimiausiose vietose smulkiu šifru išspausdino tokią žinutę:

Likviduotas banditas

Ilgą laiką Utenos rajone plėšikavo A.Kraujelis. Jis užpuldavo žmones, reikalaudavo iš kolūkiečių duoklės.

Saugumo organai susekė plėšiką. Suimant A.Kraujelį priešinasi ginklų ir per susišaudymą buvo nukautas.

Dvidešimt aštuoni žodžiai skirti ilgiausiai išlikusiam gyvam aktyviai veikusiam Lietuvos partizanui Antanui Kraujeliui-Pabaisai, Siaubūnui. Taip atvirai ir įžūliai meluoti mokėjo tik komunistai ir KGB, dar kartą parodę, kad neturi moralės ir nepripažįsta tiesos.

Tiktai artimieji ir savų apylinkių gyventojai žinojo, kas buvo paskutinis tautos rezistentas, kaip jis kovojo, kada ir kaip žuvo. Be abejo, A.Kraujelis buvo nepaprastas žmogus nes vien tik išbūti gyvam partizanui septyniolika metų jau savaime yra žygdarbis Atėjo laikas papasakoti visą tiesą apie šį taurų asmenį.

Utenos Molėtų ir Anykščių rajonų senesnioji karta dar gerai prisimena jį ir jo žygius. Kai kurie iš jų tapo legendomis, kuriose neatskiriama susipynė tiesa ir žmonių išmonė. Čia galima rasti daug ką bendra su romantiškuoju žemaičių Tadu Blinda ir kasdieniškesniu Rickum, nes varguoliams jie buvo įsikūniję gėrio kovos su blogiu simboliai.

Renkant medžiagą šiai apybraižai, iš pradžių teko pasikliauti vien šeimos narių, kaimynų, į pažinojusių žmonių ir buvusio Utenos KGB viršininko pasakojimais. Pastarojo (ir panašių į jį) požiūriai nepasikeitė nė dabar. Jie apie Antaną kalba kaip anais laikais: buvo banditas, teroristas ir tt Vėliau pavyko susipažinti su paties A.Kraujelio ir jo žmonos bylomis, kita KGB archyvuose esančia medžiaga, tad vis labiau aiškėjo tikroji jo veikla. Žinoma reikėjo kritiškai žiūrėti į tai, kas rasta saugumo

popieriuose, įvertinti KGB organų "objektyvumą". Paskutinių jo gyvenimo ir partizanavimo metų medžiagos yra nedaug. Be to, daugelio bylų lapai išplėšyti, tekstas išpjauštytas, matyt pabūgus, kad nebūtų išaiškinti išdavikai ir KGB kompromituojantys faktai. Kai kas gal ir išvežta Ne viskam užteko laiko, trukdė ir kitos priežastys, tačiau reikia tikėti, kad gal vėliau pavyks sugrįžti prie neišaiškintų klausimų.

Surašyta keturiuose tomuose A.Kraujelio byla sufalsifikuota tikra šio žodžio prasme. Aiškiai matyti, kad ji sudurstyta iš kitų partizanų, jų ryšininkų ir "bešališkų" liudytojų parodymų. Kaip jie būdavo išgaunami, nereikia aiškinti. Nieko daugiau nežinant ir tikint tokia medžiaga galima manyti, kad jis tikrai buvo plėšikas, žudęs taikius tarybinius žmones, terorizavęs juos, todėl vertas tik visuotinio pasmerkimo. Taip jis apibūdintas ir cituotoje laikraščio žinutėje. Tad tekalba tiesa gyvųjų lūpomis ir tikrais faktais

Antanas Kraujelis gimė 1928 metais Utenos apskrities Aluntos valsčiaus (dabar Molėtų raj) Kaniūkų kaime. Šeima buvo nemaža be jo, šešios seserys (visos gyvena ir dabar). Tėvai turėjo 11,5 ha ūkį, gyveno skurdokai, nes žemė buvo nederlinga. Vėliau saugumiečiai stebėjosi, kad Kraujeliai, būdami iš vargingųjų, taip rėmė vadinamuosius "buožių sūnelius".

Motina mirė 1989 metais, sulaukusi Atgimimo pradžios, tarsi atpildo už sūnaus netektį, kai jau buvo aišku, jog Laisvė nebe už kalnų. Vargo ir kančių metai raukšlėmis išvagojo veidą, išseko jėgos, bet ji dvasiškai nepalūžo. O reikėjo atlaikyti dvigubą 15 metų tremtį, sūnaus žuvimą ir kitas negandas. Gaila, kad niekas neužrašė jos prisiminimų, nes ji galėjo tikrai daug papasakoti. Antanas mylėjo savo motiną kaip reta ir daug ką jai patikėdavo.

Tėvas Steponas jau sulaukė 90 metų tačiau yra kaimietišškai tvirtas ir nenustygsta be darbo, dažnai viršijančio jo jėgas.

*Partizano Antano Kraujelio
motina*

Partizanas A.Kraujelis-Siaubūnas 1956m.

Nors sakoma, kad tėvams savas vaikas visuomet pats geriausias, tačiau tėtis nė kiek neperdeda:

- Geriausias vaikas buvo: nei rūkė, nei gėrė, nei keikdavosi. Slapta vis slapta viską darydavo (*bendravo su partizanais-A.Š.*). Kai, išeinant į mišką, mama labai verkė, prašė atleisti. Iš miško buvo du kartus atėjęs, išbučiavo abiem rankas.

- Buvo labai pareigingas. Atėjo laikas gyvulius vesti- meta žaisti su vaikais ir veda. Pamato debesį- bėga padėti. Mes, seserys, jausdavomės prie jo stiprios, nes žinojom, kad užstos, apgins ir žmonės prie jo lipte lipdavo. Antanas mokėjo su jais bendrauti, tuo- jau pajusdavo, kuris žmogus blogas, kuris geras. Kartą kaimo vakarėlyje susipešė du broliai. Antanas ramiai priėjo

prie jų, pasodina. Pats atsisėdo per vidurį, pasikalbėjo- tie po to pasibučiavo,- pasakoja sesuo Vitalija

Mokėsi Aluntos progimnazijoje, kurią baigė prasidėjus antrajai bolševikų okupacijai. Tuo pat nedvejodamas įsitraukė į aktyvią pasipriešinimo kovą. Iš pradžių buvo partizanų ryšininku. Visa Kraujelių šeima juos rėmė, vyresnės seserys Ona ir Vitalija taip pat buvo ryšininkės, turėjo slapyvardžius. Sodyboje dažnai apsistodavo pavargę partizanai: čia palisėdavo, susitvarkydavo aprangą, išsiprausdavo- jautėsi kaip gimtuosiuose namuose. Ne kartą čia pabuvojo ir srities vadas J.Kimštas-Dėdė, Dobilas, Algimanto apygardos vadas A.Slučka-Šarūnas su žmona ir kiti. Rasdavo pas juos prieglobstį ir besislapstantys nuo tremties bei persekiojimų partizanų namiškiai. Antanas įsidarbino buvusio jų namuose klubo-skaityklos vedėju. Jį nuolat stebėjo "budri čekisto akis". Pats J.Kimštas jį atkalbinėjo:

- Antanai, neskubėk, suspėsi išeiti į mišką. Dirbdamas taip, kaip dabar, mums daugiau padėsi.

Tuo metu Ona turėjo palikti namus ir slapstyti, kadangi ja susidomėjo KGB ir bet kada galėjo areštuoti. Deja, vėliau to išvengti vis tiek nepavyko.

Štai ką apie Antaną papasakojo buvęs kaimynas

- Atėjo kartą ir atsinešė špižinį puodą, kuris pasirodo buvo prigrūstas piroksilino ir užlietas kažkokia smala. Paprašė išgręžti jo dugne skylutę. Paklausiau: Ar žinai, kas gali atsitikti gręžiant su spaudimu? Gali ir šito kalno nelikti". Tas ir saka "Tai tu bijai, kad daug turto liks? (kaimynas buvo ne iš vargšų.- A.Š.). Aš pasakiau: "Nei tu gręžk, nei aš gręšiu- neškis tą puodą kur po velnių". Nepatenkintas išėjo.

Vitalija:

- Pas mus kartą buvo apsistoję partizanai, poilsiaavo, prausėsi nusimetę rūbus ir pasidėję ginklus atokiau. Nežinau, kaip ten buvo, tik į gryčią netikėtai įžengė skrebas. Tas, pamatęs vyrus, trenkė durimis ir nurūko, kiek kojos neša išsigando visi: praneš, pradės siausti kareiviai, nežinia kuo viskas baigsis. O tas skrebas taip ir norėjo padaryti, tik jo motina gera moteriškė, ant kelių atsiklaupusi, atkalbino nuo tokio žingsnio.

Kartą skrebas išgėręs vėl atėjo pas mus, pradėjo grasinti motinai, kad išveš visus ir kitaip bauginti. Kur buvęs kur nebuvęs parvažiuoja iš miško Antanas. Jis blinkt pirštines ant stalo, pašnairavo į skrebę. Išsigando anas gerokai, saka "Nieko, nieko, nebijok, aš nieko nedarysiu. Geriau butelį išgerkim".

Antanas turėjo rusišką uniformą ir neretai ja apsirengdavo. Būdavo nuvažiuoja į Uteną, o ten jau mokėdavo sužinoti tai, kas domindavo partizanus. Ne kartą yra gėręs ir glebėsčiaavęsis su skrebaus ir kariškiais, neaplenkdamas ir viršininkų. Aniems degtinė atrišdavo liežuvių ir užmigdydavo įtarumą.

Šalto proto ir orientacijos Antanui Kraujeliui tikrai nestigo. Sesuo pasakojo kaip kartą namuose su draugu iš to paties kaimo Dainiumi Bružu jis valė kambary pistoletus ir nepastebėjo kieme pasirodžiusių kareivių. Sesuo nutirpo iš baimės, pamaniusi, kad dabar tai jau bus blogai. Tačiau vyrai kaip mat suspėjo pakišti ginklus po pagalve patys atsilošė į ją ir ėmė neva kažką juokinga pasakoti vienas kitam, juoktis. Suprantama, kareiviai nieko įtarina nepastebėję, paliko juos.

Vis dėl to dėl nuolatinio persekiojimo, pasiūlymo tapti agentu ir išdavinėti partizanus, Antanas nebegalėjo ilgiau pasilikti namuose. 1948 metų rudenį, atsisveikinęs su namiškiais, išėjo į mišką. Iš pradžių buvo Mykolo Urbono-Liepos būryje, pasirinkęs Pabaisos slapyvardį. Sugebėjo neišsiduoti, nes daugiau kaip metus išbuvo neišaiškintas. Pirmasis MGB įrašas apie jį pasirodė tik 1950 metais. Kaip tik tuomet buvo užvesta personalinė byla-formuliaras A.Kraujeliui-Pabaisai, Siaubūnui. Oficialiuose saugumo dokumentuose visur rašoma kad "gaujoje nuo 1950 metų".

Pirmą kartą Pabaisa paminėtas nušovus Aluntos valsčiaus Papiškių kaime P.Gečį ir jo žmoną. Gečys prieškario metais buvo šaulys, aktyviai dalyvavo 1941 metų Birželio sukilime, o po karo tapo partizanų ryšininku Klevu. Matyt MGB pavyko jį užverbuoti ir paskirti Aluntos apylinkės buhalteriu. Gečio išdavystė buvo itin sunki: 1948m. rugsėjo 28d. netoli jo sodybos žuvo aštuoni partizanai. Prie šio judošiško darbo prisidėjo jo žmona. Vienintelis per atsitiktinumą likęs gyvas M.Urbonas-Liepa nesunkiai nustatė, kas juos išdavė. Lapkričio 3d. abu išdavikai buvo nušauti, partizanams surašius aktą, kuriame nurodyta bausmės įvykdymo priežastis. Po šiuo aktu buvo Liepos ir Pabaisos slapyvardžiai, nors teksto nerašė nei vienas nei kitas. Tas popieriaus lapelis vėliau patekęs į saugumiečių rankas, tapo pagrindiniu abiejų kaltės įrodymu.

Nėra reikalo perpasakoti kitų "liudijimų", nes aiškiai matyti, kaip MGB klastojo bylas partizanams: M.Urbonas pateko gyvas priešams ir "prisipažino", jog P.Gečį nušovė jis o jo žmoną- A.Kraujelis. Pasitvirtina tiesa kad saugumiečiai mokėjo greit ir paprastai surasti kaltininkus. Tad pirmoji (bet ne paskutinė) Antano, kaip "žudiko", auka buvo nustatyta "neginčijamai". Toliau viskas klostėsi dar paprasčiau: svarbu buvo padaryti pradžią.

Po mėnesio, gruodžio 6 dieną, nušautas Molėtų valsčiaus Purvėnų apylinkės pirmininkas L.Lapušauskas su žmona. Tai, regis, buvo vidutinio rango sovietinis aktyvistas ištikimai tarnavęs savo ponams ir rėmęs jų santvarką. Šio įvykio niekas nematė savo akimis, vien kai kurie liudytojai tvirtino girdėję, kad tai A.Kraujelio darbas. Kažkas kažkur esą taip kalbėjo. Be to, ne visi apklaustieji taip teigė. Ir vėl Liepa nenorėjo savęs apkaltinti. Jis dar sakė, kad kartą Antanas gyrėsi nušovęs Utenos švietimo skyrius vedėją B.Stasiulionį. Taigi Pabaisai jau 1949 metų pabaigoje buvo primestos "neginčijamais faktais ir liudytojų parodymais pagrįstos" keturios žmogžudystės. Beje, viena iš kelių B.Stasiulionio žuvimo priežasčių gali būti ta kad jį nušovė patys emgėbistai: mat apylinkės pirmininkas apsaugojo nuo arešto ne vieną mokytoją, išduodavo fiktyvius pažymėjimus išgelbėdamas jaunuolius nuo tarnybos sovietinėje armijoje.

Yra žinoma kad Antanas 1949 ar 1950 metais buvo nuvažiavęs į Merkinės apylinkes kur susitiko su dzūkų partizanais. Atrodo, jis buvo pasiūstas kaip Rytų Aukštaitijos atstovas į pasitarimą arba užmegzti ryšių. Iš Dzūkijos parnešė daug vertingo šių kraštų partizanams. Gaila, kad kol kas nepavyko surasti stiklainio su dokumentais; ten turėtų būti ir įsakymas sutelkti jam aukštesnį partizano laipsnį.

Vitalija pasakoja-

- Antano ir savieji vyrai, ypač jaunučiai, nepatyrę klausydavo, išpėti tuoj susitvarkydavo. Jis labai juos draudė nuo neapgalvotų poelgių. Sakydavo: kai bus Laisvė, negražūs darbai nebus dovanoti, už juos teks atsakyti.

Kai Antanas išėjo į mišką, klubo-skaityklos reikalus tvarkiau aš. Jam būnant Dzūkijoje, du nelabai dori partizanai parašė laišką, kad atsisakyčiau vedėjos pareigų ir išvežčiau visą literatūrą iš namų, o jei ne- pagrasino mane likviduosią. Ir data buvo nurodyta iki kada tai turiu padaryti. Tiesiog vietos neradau. Naktį kaip tik sugrįžo Antanas ir susijaudinęs sako: "Važiuoju į susitikimą Anykščių rajone, pasiimu laišką". Sugrįžęs pasakojo, kad kai vadas susodino visus, jis perskaitė tekstą: "Klausykite ką mano šeimai rašo". Tiedu ėmė atsiprašinėti, esą suklydę, net verkšlenti. Vadas nurodė: "Patys bauskite, kaip norit nes tokie daug šunybių iškrės". Abiejų buvo pasigailėta, tačiau abejonės vėliau iš dalies pasitvirtino.

Vis dėlto Vitalijai teko atsisakyti klubo-skaityklos vedėjos darbo dėl apmaudaus atsitiktinumo. Kažkas iš vyrų buvo paėmęs knygą ir pavojaus metu paliko rugiuose netoli Kraujelių namų. Joje tarp lapų buvo įdėta tepaluota virvutė pistoletui valyti, kuri emgėbistams kaip tik ir užkliuvo. Iš to jie suprato, kad Vitalija palaiko ryšius su partizalais. Viršininkas Lopatinas be gailėsčio daužė jos galvą į sieną, norėdamas ką nors iškvosti.

- Maniau kad galva plyš- taip daužė, taip daužė!- prisimena ji.

Po to iškviatė į Molėtus, liepė parašyti pareiškimą, kad prašosi atleidžiama iš darbo.

Tuo laikotarpiu Antanas su bičiuliu Bružu (vėliau taip pat išėjusiu į mišką- A.Š.) pasirūpino dviejų partizanų (Jono Vyžinto-Svirplio ir Broniaus Steiblio-Marso) palaikais užkastais prie Skudutiškio malūno. Jie iškasė lavonus, kaimynas slapta sukalė karstus, o kiti žmonės naktį juos palaidojo Kaniūkų kaimo kapinaitėse.

Iki šiol neaišku kaip Urbonas-Liepa 1951 m. gruodžio pabaigoje pateko gyvas į priešų rankas. Atrodo Antanas tada jau buvo perėjęs į H.Ruškulio-Llūto būrį, veikusį daugiausia Utenos Molėtų ir Anykščių rajonų sandūroje ir ką tik pakeitęs Pabaisos slapyvardį į Siaubūno. Saugumas buvo visai neseniai išsiaiškinęs, kas juo dengiasi. Molėtų rajono skyriaus ataskaitose įrašyta, kad 1950m. spalio mėnesį suformuotas Žėručio rajonas, vadovaujamas H.Ruškulio-Liūto, o štabo narys Pabaisa

(Iš tikrųjų- jau Siaubūnas- A.Š.) Šis rajonas jau buvo MGB kontroliuojamas nes visai apygardai vadovavo išdavikas B.Kalytis-Siaubas- Rytų Aukštaitijos Markulis. Kaip tik tada kažkas vis dažniau ėmė išdavinėti partizanus, vis daugiau jų gyvų patekdavo priešams. Prasidėjo aktyvių ryšininkų areštai.

1951m. rugpjūčio 11d. partizanai pasaloje nušovė Anykščių rajono kolūkio pirmininką V.Rutkovskį ir partijos atstovą iš Vilniaus Balašovą. Nors pasalą surengė partizanų grupė, tačiau teigiama, kad pirmininką nušovė Antanas. Tai vėliau pasakė suimti šio įvykio dalyviai. Ir vėl nežinia kiek čia yra tiesos, tačiau MGB neklysta, nė kiek tuo neabejoja...

Tais pačiais metais Kraujelių šeimą ištrėmė į Sibirą, kur jai prasidėjo nuolatinų tardymų ir sekimo kančios. Emgėbistams būtinai reikėjo baigti kovą su jau pagarsėjusiu apylinkėse Siaubūnu. Ji persekiojo čia Lietuvoje, o namiškius- Sibire.

Tolesnius įvykius liudija išrašas iš A.Kraujelio-Siaubūno bylos. Apklausiamas H.Ruškulis-Liūtas pasakojo (cituojama pagal rusišką tekstą):

"1951 metų lapkričio 15-16 dieną (...) apygardos vadas Siaubas ėmė keikti mane, Siaubūną, Taurą, Viesulą-Apacianką (pavardė- A.Š), jog nekovojuame prieš tarybų valdžią, nenaikiname komunistų, o tik girtaujame. Kad suaktyvintume savo veiklą ir įbaugintume gyventojus, Siaubas pasiūlė nušauti kelis tarybinius patriotus, idant, kaip kalbėjo toliau, gyventojai bijotų ir neišduotų mūsų MGB. Tokius teroristinius aktus būtina daryti iki žiemos."

Akivaizdu, kad B.Kalytis-Siaubas išprovokavo Liūto būrio vyrus 1951m. gruodžio 2-3 naktį nušauti keturis Anykščių rajono gyventojus: S.Litviničių, A.Vrubliauską, M.Adamonienę ir J.Šidlauskaitę. Teisybės dėlei reikia pasakyti: šie žmonės buvo pasirinkti ne atsitiktinai,- jie vienaip ar kitaip padėjo okupantams slapta bendravo su saugumu. Įvykdžius šią užduotį, buvo susitarta vėl susitikti su Siaubu, bet jis daugiau čia nepasirodė. Provokatorius iš tų apylinkių išsidangino kitur tęsti savo misijos. Anykščiuose jis jau atliko tai, kas buvo pavesta: žmonių sušaudymas partizanams jokios naudos nedavė, o priešingai- vėliau buvo panaudotas jų kompromitavimui spaudoje ir kaip svarus įkaltis suimtųjų bylose.

H.Ruškulio-Liūto būrio vyrams prasidėjo sunkus ir tragiškas laikotarpis. Iš 14 partizanų liko gyvi tik keli, o pats vadas metų pabaigoje pateko gyvas emgėbistams. Kad suimtų vieną partizaną, prireikė net 230 kareivių ir skrebę. Liūtą išdavė, nurodydami buvimo vietą, du agentai- Žilvytis

A.Kraujelis su žmona 1960m,

ir Rūta. Kartu buvęs kitas partizanas (spėjama Kraujelis- AŠ.) sugebėjo pabėgti. Gal būtų pasprukęs ir Liūtas, tačiau jis buvo neblaivus, negalėjo deramai susiorientuoti, o čia dar bėgant sužeidė į koją.

Suimto Liūto byloje yra jo "prisipažinimas": "Paskui išgėrėme dar vieną litrą samogono, ir visi banditai išėjo vykdyti sunkaus ir košmariško nusikaltimo prieš tarybų valdžią ir jos patriotus." Lieka tik stebėtis, kaip, praėjus vos savaitei po suėmimo, persiauklėjo ir blaiviai vertino savo veiklą buvęs "banditas", įvyko ištis stebuklingas atsivertimas, patekus į MGB nagučius.

1951-1952m. pradžioje iš būrio gyvi liko tik AKraujelis-Siaubūnas, B.Raškevičius-Tauras ir J.Apacianka-Viesulas. 1951 metu pabaigoje buvo priimtas dar vienas narys- Vladas Petronis-Nemunas iš Dikarų kaimo.

Pavasariop MGB paėmė gyvą J. Apacianką-Viesulą. Tardymo protokole parašyta kad jis pasakė, jog AKraujelis praėjusiais metais pasaloje nušovęs kolūkio pirmininką V.Rutkovskį ir komjaunuolę J.Šidlauskaitę. Tardomas Liūtas teigė, jog pirmąjį nušovė keli partizanai. Abiejų suimtųjų parodymai nesutapo, bet kaltu pripažino Antaną. Po kelių metų J.Apacianka namiškiams prisipažino, kad su komjaunuole susidorojęs jis pats ir apie kitus nieko neminėjo.

Suėmus J. Apacianką ir žuvus B.Raškevičiui, liko tik dviese- Siaubūnas ir Nemunas. Birželio 16d. jie pasaloje nušovė Kaniūkų kolūkio pirmininką V.Utkiną ir sužeidė Aluntos klubo-skaityklos vedėją Sakalį. Kad Utkiną nudėjo, džiaugėsi ne vienas žmogus, nes jis buvo nedoras, aktyviai veikė prieš partizanus; kalbėta jog jis nušovęs Vastapų kaime partizaną Joną Juočepį-Darių. Vėliau legalizavęsis V.Petronis-Nemunas teisinosi, kad į Utkiną ir Sakalį šaudęs Kraujelis, o jis pats tik stebėjęs, kas dedasi aplink.

Utenos, Molėtų ir Anykščių saugumo skyrių ataskaitose ėmė mirgėti Siaubūno ir Nemuno vardai. Abiejų kovotojų paieškoms ir likvidavimui buvo užverbuota nemaža naujų agentų. Toliau vyko ryšininkų ir rėmėjų areštai, visomis išgalėmis buvo stengiamasi priversti juos dirbti MGB labui. Nuolat buvo sekami Antano giminės, patikimi agentai apginkluojami pistoletais, instruktuojami, kaip nužudyti paskutinius Lietuvos partizanus

Gražiais pažadais pavyko sugundyti Kaniūkų kaimo gyventoją, kolūkio pirmininko pavaduotoją Edmundą Satkūną. Jis buvo Antano jaunystės bičiulis, be to, niekuo neįtariamas MGB dokumentuose įrašyta kad jis panorą išpirkti savo kaltę dėl ankstesnio bendravimo ir paramos šiam liaudies priešui ir pats pasiprašė pistoleto. Jį davė 2N skyriaus

viršininkas pulkininkas Kerinas Vilniuje. Satkūnui paaiškino, kaip šaudyti, į kurią kūno vietą geriau taikytis. Davė iššauti penkis bandomuosius šūvius.

Gruodžio 22 dieną Antanas išsikvietė Satkūną į susitikimą netoli pastarojo namų. Tas atsinešė butelį degtinės kurią abu draugiškai gėrė. Vėliau Antanas pasakojo namiškiams:

- Man jis kažkoks įtartinas pasirodė, kažko jaudinosi. Pašnekėjom abu, ir sakau; "Aš einu." Vos pradėjau eiti- o gi šūvis iš užpakalio. Pajutau, kad kažkas perėjo per plaučius Maniau, kad kareiviai. Atsigręžęs matau: jis baisiom akim žiūri į mane, rankoje pistoletas. Tada kaip laikiau automatą, taip ir "patraukiau" iš jo. Tas spėjo dar surikti nesavu balsu ir krito.

Vėliau į įvykio vietą prisistatę saugumiečiai apžiūrėjo ją ir protokole parašė, kad Stankūnas buvo per daug išgėręs, todėl ir nenušovė bandito. Iš tiesų tą dieną pūtė stiprus vėjas, jo gūsis pakėlė Antano lietpalčio skverną, ir žudikui nepavyko tiksliau nusitaikyti. Kulka tik šiek tiek kliudė plaučius.

Pasakojama kad nevykėlio išdaviko žmona žinojusi, su kokiais kėslais jos vyras išėjęs į tą pasimatymą. Išgirdusi pistoleto šūvį, labai nesijaudino, tačiau po automato serijos suprato, kas įvyko. Vėliau ji nusprendė atlikti atgailą už savo vyrą: išėjo su vaikais iš namų ir tapo Skudutiškio (savo parapijos- A.Š.) klebono šeimininke. Sakėsi, kad tarnaus tik bažnyčiai, valys ją, gamins kunigui valgyti, kad tik išpirktų vyro kaltę. Archyvuose rasta medžiagos, kur matyti, kad MGB buvo numąčiusi užverbuoti vaikus, kurie sektų savo motiną. Ar tas noras išsipildė, nežinia

Vitalija liudija:

- O kaip gražiai jie draugavo su Antanu! Pas Satkūnus buvo knygų, kurias abu mėgo, jomis keisdavosi. Kolūky ko nors reikia- tas ir žinias perduoda ir viską. "Tiesiog, aš juo kvailai patikėjau- sakė Antanas. Atrodė, toks buvo geras, nuoširdus iki to laiko aš niekuomet klaidos nedariau"

Po šio įvykio paaiškėjo, kad MGB nesiskaitys su priemonėmis, kad tik Kraujelį likviduotų ar suimtų. Reikėjo būti dar atsargesniam ir netikėti daug kuo.

Žinios apie Siaubūną pasiekė Maskvą; rugsėjo mėnesį Martavičius iš Vilniaus pranešė Sąjungos ministro pavaduotojui, kad "Aušros" kolūkio salėje Kraujelis ir Nemunas sudaužė kino aparatūrą, sužeidė kino mechaniką ir apšaudė automašiną. Tai buvo bene paskutinis atviros jų kovos atvejis. Rašte minima kad papildomas jų likvidavimo planas išsiųstas į Maskvą.

A.Kraujelis-Siaubūnas apie 1960m.

Rajonų 1953 metų ataskaitose pilna agentų slapyvardžių, partizanų ryšininkų bei rėmėjų pavardžių. Matyt, kad būtų ramiau, rašoma jog "Kraujelis nuo 1952 metų teroristine veikla neužsiėmė". Aišku, jog nuolatatos kaip skalikų emgėbistų persekiojamam dvejetui reikėjo pakeisti senus kovos būdus, labai apgalvoti kiekvieną žingsnį. Reikia pasakyti, kad pasirinkta kitokia veikla pasiteisino iki pačios paskutinės dienos.

Tų pačių metų vasarą prie juodviejų buvo prisidėjęs trečias asmuo, buvęs Dubingių apylinkės Murališkių pradinės mokyklos mokytojas Vytautas Meliūnas-Vladas tik neilgai išbuvo kartu; žuvo po 5- 6 dienų nuo partizanavimo pradžios prie Strėliškių Molėtų rajone. Apie šį taurų vaikną kol kas nedaug kas žinoma.

Saugumiečiai rašo, kad Utenos rajone abu partizanus seka 18 Utenos, 14 Molėtų ir gal panašus skaičius Anykščių rajono patikimų MGB agentų. Žinant visų sovietinių įstaigų polinkį padidinti savo rodiklius ir pagražinti ataskaitas, tokius duomenis reikėtų vertinti atsargiai. Vis dėlto šie skaičiai daug ką pasako apie MGB veiklą ir jos būdus. Netgi sovietinių švenčių metu numatoma "padidinti budrumą", kad tik kaip nors nepasireikštų Kraujelis Anykščių rajone, pavyzdžiui, tam atvejui sudarytos 3 grupės po 5 skrebus Pažymima kad tame rajone "atskirų kolūkių pirmininkų ir kolūkių aktyvistų adresu pasirodo grasinančio turinio laiškę", todėl tokius asmenis turį saugoti milicininkai ir skrebai. Viskas panašiai buvo daroma ir Utenos bei Molėtų rajonuose. Visur, kur tik galėjo užėiti arba slėptis Kraujelis, būdavo išdėstomos pasalos tačiau po to vis rašoma kad pastangos "rezultatų nedavė". Kai kur pasalose ištūnota net po visą mėnesį. Tikintis likviduoti Siaubūną ir Nemuną, pas kai kuriuos agentus paliekamos "specialios priemonės".

1954m. kovo pradžioje V.Petronis-Nemunas legalizavosi ir Antanas liko vienas. Apie tai iš Anykščių skubiai raportuojama į Vilnių viršininkams Pats V.Petronis greitai gavo pasą ir buvo įdarbintas "Spartako" artelėje. Saugumiečiai puoselėjo daug vilčių; pranešė, kad "dabar jį panaudoja (lspolzujut) Utenos ir Molėtų VRM skyriai, ieškodami Siaubūno". Legaliu tapęs V.Petronis nurodė, kur Kraujelis gali slapstytis, tačiau "patikrinimai rezultatų nedavė". Krinta į akis tai, kad apklausiamas partizanas vardijo ne pačius ištikimiausius ryšininkus ir rėmėjus. Nemaža jų be pavardžių, pasakyta tik iš kokios vietovės. Labai gali būti, kad Antanas atsargumo dėlei daug ką buvo nslėpęs nuo savo bendražygio. Saugumiečiams teko nusivilti, nes tikėtasi žymiai daugiau.

Ne visai aišku, kodėl KGB taip švelniai elgėsi su šiuo buvusiu vadinamuoju banditu. Rodos galėjo jį teisti bent už dalyvavimą išaiškinuose "teraktuose". Gal tai buvo jaukas pačiam Antanui suvilioti tariamu sovietų valdžios humaniškumu ir atlaidumu? Buvęs Utenos KGB viršininkas S.Tichomirovas neseniai aiškino:

- Stengėmės paimti gyvą, kadangi jis tikrai nebūtų buvęs sušaudytas. Tada mirties bausmė jau buvo panaikinta. Galėjo gauti 15 metų ir dar būtų sugrįžęs gyvas.

Taigi KGB organuose sėdėjo "geraširdžiai" ir savo priešams troško tik gero. Na, o nubausti juk šiek tiek reikėjo...

Iš pradžių Siaubūno gal aktyviausiai buvo ieškoma Anykščių rajone. Tai liudija rajono MVD skyriaus byloje išlikusi medžiaga ir joje - dalis "agentūrinių- operatyvinių priemonių plano dėl vienišo bandito Siaubūno paieškų ir likvidavimo". Skverbiasi abejonė, kad čia tik eilinis viršininkų noras pasirodyti kuo aktyvesniems prieš aukštesnius rašyti kuo daugiau "priemonių". Gaila, kad iš aštuonluose lapuose surašyto 1954 metų plano tėra trys ir tie patys - su žiojėjančiomis skylėmis vietoj agentų pavardžių ir kitų duomenų apie juos. Kiti penki lapai išplėsti; pasidarbuota gana grubiai. Išlikusioje dalyje savaip įdomus įrašas jog agento Vanago (buvusio aktyvaus partizanų rėmėjo ir būryje žuvusio sūnaus tėvo) namuose reikia įrengti signalinę aparatūrą "Trevoga" ir "kilimėlį", įmirkytą neftūnu-86. Be to, patį Vanagą dar patikrino agentas provokatorius Smirnovas. Taip pat įdomus sakinyš "Numatoma Rutkausko namuose palikti "H"-ekstra "H"-ekstra patvirtinus, kad atėjo banditai,- veikti".

Apie sekimo priemones ir būdus patvirtina ilgiau su Antanu bendravęs Juozas Ruzgus:

- Mano tėvukas buvo užtikęs ant lubų siųstuvėlius. Jis pamatė pro lubas iškištą laidelį. Užlipo ant aukšto ir rado po spaliais kažkokį aparatėlį. Aš pasiūliau jį apipilti gazoliu. Pasakiau ir Kraujeliui. Buvom sugalvoję išmest ar apipilti kuo, bet nutarėm geriau neliest. Pabuvo taip gal per vasarą ir pasiėmė.

Neliko be dėmesio ir legalizavęsis V.Petronis. Jį sekė Gediminas ir Vosgelienė. Pažymima, kad tokie operatyviniai planai buvo suderinti su gretimais Utenos ir Molėtų rajonais.

Vėlesniais gaudynių metais saugumiečių veiklos būdai ir priemonės vis tobulėjo, įgavo kažkokį košmarišką atspalvį, kuris ypač išryškėjo verbuojant ir rezgant sau patikimos agentūros voratinklį. Viskas tiko:

šantažas, atviri grasinimai, papirkinėjimai. Manyta, kad gal ne vienas susigundys pinigais, paskirtais už A.Kraujelio sugavimą ar nušovimą.

Pažinojusieji Antaną tvirtina, kad metams bėgant jis darėsis vis atsargesnis ir gudresnis, nors ir iš prigimties jam šių savybių netrūko. To neslepia ir jo persekiotojai- dar gyvi kagėbistai. Norėdamas apgauti juos, nors laikinai apraminti, A.Kraujelis paskleidė gandus kad nori išvykti kažkur iš Lietuvos, gyvena už 50 kilometrų nuo savo kraštų. Atrodo, kad šie gandai persekiotojus truputį apraminę. Kelis kartus jis siuntė į rajoninius KGB skyrius klaidinančius laiškus. kurių, deja, nepavyko rasti. Tichomirovas pasakojo, kaip kartą A.Kraujelis pasakė vienam žmogui, kelintą dieną ir valandą Skudutiškyje stovės saugumiečių mašina ir bus jie patys. Sutartą dieną tas žmogus pasitikrino, ar tikrai taip yra, ir įsitikino tuo, kas buvo sakyta. Dalykas buvo gana paprastas: Antanas ar kažkas kitas už jį parašė Utenos saugumui, kad norintys susitikti su juo atvyktų į Skudutiškį. Tie viską apsvarstė, suplanavo ir nutarė dėl visa ko atvažiuoti. Teko nusivilti supratus, kad dar kartą jie apgauti. Pasakojama kad panašių atvejų būta ir daugiau, tačiau argi KGB apie tai parašys savo popieriuose...

Kaskart vis aštrėjo žūtbutinė MGB kova prieš A.Kraujelį. Antano pusėje buvo tiesa tėvynės meilė ir moralinė bei materialinė daugumos lietuvių parama. Priešas rėmėsi klasta, melu, kovojo ne per vieną dešimtį metų sugalvotais ir išmėgintais būdais. Padėjo ir savi išdavikai, kurių vis daugiau atsirasdavo, nes tautos dvasia silpo.

Reikėjo A.Kraujeliui galvoti apie maistą, drabužius ir apavą, o svarbiausia- rasti ištikimų žmonių, galinčių priglausti. Lauke slapstyti darėsi vis sunkiau, nes kojų sąnarius kamavo reumatas, nuolatos būnant drėgmėje ir šaltyje.

Dabar sunku nuosekliai sudėlioti į eilę visus įvykius ir atsijoti tiesą nuo išmonės, nes žmonių atmintis negalėjo visko tiksliai išsaugoti ir atkurti. Juolab pasakojo ne vienas asmuo, atskleisdami svarbius Antano slapstymosi faktus.

1955-1960 metais A.Kraujelis slapstėsi pas Antaninavos (Dubelkos) kaimo gyventoją Petronį, kur įsirengė slėptuvę po lova. Vietovė slapstymuisi pasirinkta nebloga, nes šeimininkai nebuvo turtingi, mažiau galėjo būti įtariami. Sodyba stovėjo atokiai. Pati Petronienė buvo labai religinga o keturi jos vaikai net patarnaudavo bažnyčioje per mišias

Slapstydamasis pas Petronius Antanas susipažino su būsimąja žmona Janina Snukiškyte, kuriai Petronienė buvo teta iš tėvo pusės. Greit po pažinties šioje sodyboje įvyko slaptos jungtuvės o netrukus gimė ir sūnus

A.Kraujelis su žmona ir sūnumi 1956m.

Alvydukas. Vaikas beveik dešimt metų nežinojo, kad turi kitą motiną, o ne Petronienę, ir kitą tėvą- ne Petronį. Jis visur buvo įrašytas šia pavarde, taip ir mokyklą pradėjo lankyti. Tokia dviprasmiška padėtis tęsėsi iki tikrojo tėvo žuvimo dienos o pati pavardė išliko ilgiau. Motinos teises Janinai teismas pripažino tik 1968 metais, kai ji grįžo iš kalėjimo.

Alvydas dabar prisimena vaikystę:

- Išvakarėse skrebai buvo apsupę Petronių namus darė kratą. Paskui visą naktį gėrė ir iki pusiaudienio gulėjo girti. O Kraujelis buvo už kokių 100 metrų krūmeliuose. Iš ryto Petronienės duktė vedė mane grybaut.

Žinojau, kad ten, kur veda, grybų nėra. toje vietoje nedygsta. Bet ta pasakė: "Čia turi būti". Galvoju, ką čia aiškina, nieko ten negali būti. Pamačiau, kad netoliese stovi žmogus "Čia tavo tėytė",- pasakė ta. Jis pakėlė mane, pabučiavo. Pasišnekėjau su tėte.

Tad, be rūpinimosi, kaip pačiam išlikti gyvam, Antanui prisidėjo ir šeimyniniai reikalai. Reikėjo suktis taip, kad globėjai kuo mažiau turėtų vargo dėl jo ir šeimos. O pagrindinis KGB tikslas buvo surasti A.Kraujelio slapstymosi vietą ir nutraukti partizaninę veiklą. Jiems buvo apmaudu, kad tas nebando tyliai tūnoti, o veikia Ne atvirai, kaip kadaise, tačiau kitaip ir dar labiau garsėja žmonėse savo asmenybe.

Saugumiečių dokumentuose pasirodė žinių, kad tai vienas tai kitas asmuo rado arba gavo ir atidavė jiems išpėjamojo turinio laiškus arba raštelius juose išpėjama ar net grasinama susidoroti už blogus darbus, savivalę, pataikavimą tautos priešams. Net Skudutiškio klebonas skundėsi gavęs ne vieną tokio turinio laišką. Po apsiskundimo kagėbistams "Jis noriai sutiko atversti A.Kraujelį". Ko gera būtų jį sugrąžinęs į tikrąją sovietinį tikėjimą. Nepanašu, kad visi tokie laiškai ir rašteliai buvo perduoti į KGB.

Buvo ir tiesioginių Antano akistatų su saugumiečiais. Pasakoja pusbrolis Jonas Kraujelis.

- Su Lemežiu, Skudutiškio saugumo viršininku, susitiko akis į akį. Antanas slapstėsi pas vieną žmogų, gulėjo ant krosnies Saugumietis įėjo gryčion be jokio įtarimo, o Antanas netikėtai užstojo duris Pasakė: "Padėk automatą į šalį, gal pašnekėsim". Išėmė iš jo šovinius ir paleido Lemežį sakydamas, kad jie pravers, o saugumietis gali keliauti.

A.Kraujelis nešiojo ilgus plaukus ir buvo švelnų veido bruožų, todėl vykusiai išnaudojo šį privalumą. Tą liudija nuotrauka kurioje jis sėdi apsirengęs moteriškais drabužiais. Ne kartą jis taip apgavo priešus ir laimingai išspruko iš jų nagų. Minėta nuotrauka vėliau pateko į KGB, buvo išspausdinta, rodos, Molėtų rajono laikraštyje kaip kompromituojanti medžiaga. (Užbėgant įvykiams už akių, reikia prisiminti, kad taip jis ketino pabėgti ir paskutinėmis savo gyvenimo minutėmis.) Žmona Janina pasakoja, jog dažnokai Antanas meškeriodavo taip persirengęs ir pasidėjęs ginklą krūmuose. Beje, žvejybą jis labai mėgo. Persirengęs neretai ir ūkio darbuose kai kam pagelbėdavo. Kai buvo jaunas, buvo net pramuštalgiškai drąsus. Apie vieną atvejį pasakojo moteris, buvusi jo dalyvė:

- Aluntoje buvo turgaus diena. Aš stoviu parduotuvėje, eilėje netoli prekystalio, žmonės labai susigrūdę. Mane kažkas stumtelėjo: atsligrėžiau-ogi Antanas! Apsitūlojęs, skara matyti beveik tik akys. Man šnipsttelėjo, kad tylėčiau, ir net nepastebėjau, kur netrukus išgaravo.

Neretai atokesniuose keliuose apsirengęs rusiška uniforma, Antanas susistabdydavo automašiną ir paprašydavo pavėžėti. Taip pavykdavo greit palikti pavojingesnes vietas. Nešiojo artileristo kepurę, apie ką liudijo ir V.Petronis, kai saugume buvo klausiamas apie Antano išvaizdą. Ta kepurė išliko pas vieną buvusį ryšininką, o dabar ją saugo sesuo Janina kaip šeimos relikviją.

Ne kartą buvo ir labai kritiškų momentų. Vieno išdaviko žmona pamatė A.Kraujelį pusryčiaujantį pas Ruzgų ir pranešė "draugams". Netrukus atlėkė saugumiečių viliukas, lydimas pilnos automašinos kareivių ir skrebų. Antanas net nespėjo visų savo daiktų nusitverti, teko kuo greičiau bėgti.

- Maskavimosi chalato paimt nebespėjo,- pasakoja Ruzgus- Chalatas vienon pusėn, aš- kiton. Dar tolokai buvau, bet saugumiečiai pamatė ir ėmė šaudyt. Mečiau chalata, ir jis užsikabino ant karklo. Pamatė. Atbėga šuo. Manau, dabar tai jau papils. Aš tik "ciucka, ciucka", o jis nieko. Pasivijo kareivis: "Kur bėgi?" Sakau: "Pas Satkūną Albina, pas draugą". "Grįžk atgal!"- sugrąžino. Stvėrė už krūtinės pradėjo ausiuot "Kur Kraujelis?" Sakau: "Nežinau". Atsinešė chalata. Kad ne jis, gal būč ir išsigynęs O tolias girdžiu, šaudo. Paskui suėjo rusai visi vidus Sako: "Pabėgo!" Netoli buvo krūmai, o toliau- Kaniūkų miškas tai ir nebepasivijo. (Tuomet partizaną tik nesunkiai sužeidė.- A.Š.)

Apie vieną įvykį seseriai Vitalijai pasakojo pats Kraujelis:

- Kartą apsupo mane rugiuose. Biesas žino, kaip aš ten buvau užmigęs. Prabundu: kaip šunys iš visų pusių šliaužia prie manęs, matyt, gyvą nori pačiupt. Galvoju- viskas. Atsistuju, čiupau už automato, sustaugiau vilko balsu ir paleidau seriją! Kaip strėlė rėžiau pakalnėn. Tai rėkė kaip gyvuliai, lėkdami iš paskos. Aš tik nusikvatojau į juos atsigręžęs ir pabėgau.

Daug ko reikėjo sau, o vėliau ir šeimai. Į kolūkius suvarytiems žmonėms buvo labai sunku gyventi, nes naujoji tvarka juos labai nuskurdino. Vogti dauguma negreit įprato, be to, nelabai buvo ką. Antanas paskirdavo pirmininkams ir brigadininkams savotiškas prievoles grūdais ar kitokia natūra. Nebuvo pratęs neatsilyginti tiems, kurie jį slėpė ir maitino.

Vitalija pasakoja:

- Geros valios žmonės jį myjėjo, pasitikėdavo. Užverbuodavo kolūkių pirmininkus, brigadininkus ar sąskaitininkus. Sąžiningas buvo. Saky-

davo: "Jei reikia paimt iš kolūkio pragyvenimui ar kitiems reikalams, tai aš kelis kartus daugiau užrašau, duodu jiems pasinaudot. Jei aš imu, tai žmonėms reikia, kad jie turėtų".

Nenorėdamas pakenkti vietos gyventojams, A.Kraujelis, beveik visuomet palikdavo raštelius, parašydamas, kiek ir ko paėmė. Pasirašydavo slapyvardžiu arba Lietuvos partizanų vardu. Niekomet neslėpdavo kas esąs, o prisistatydavo jo nepažįstantiems slapyvardžiu ar pavarde. Toks Antano elgesys daugeliui žadino pagarbą, todėl jie nelaikė jo plėšiku ar nedoru žmogumi.

Vienam slapstytis buvo labai nelengva, o kai kada prireikdavo patikimų pagalbininkų. Apie 1955 metus AKraujelis susitarė su broliais Voldemaru ir Juozu Ruzgais, taip pat Albinu Satkūnu iš savų apylinkių dėl paramos. Tų metų rudenį su jų pagalba iš kolūkių paimta keliolika avių, kurios buvo už pinigų išdalytos žmonėms. O pinigų labai reikėjo slapstantis ir nuolat keičiant vietas. Visa tai vėliau KGB išpūtė iki didžiulio masto plėšikavimų.

Kai kurie nusikaltėliai prisidengdami A.Kraujelio pavarde, pradėjo reikalauti iš gyventojų pinigų. Ne vienas po nakties rasdavo raštelį, kad nustatytą dieną nurodytoje vietoje atneštų ir padėtų vienokią ar kitokią sumą. Tokius atvejus patvirtina rasta archyvuose medžiaga ir gyvi liudytojai. Vieną tokį raštelį parašiusį asmenį išaiškino KGB. Tas tipelis buvo iškviestas ir užverbuotas sekti Kraujelį. Apie jokią atsakomybę tarybiniam teisėtumui, žinoma, nebuvo nė kalbos. Tikslas pateisino priemonės...

KGB nepaliko ramybėje ištremtos Antano Kraujelio šeimos. Ypač buvo terorizuojama sesuo Vitalija. Ji prisiminė:

- Sibire išduota, skundžiama buvau, pasakytas mano slapyvardis. Mušė, visaip kankino, norėjo net rožančiumi pasmaugt. Po to su vynu prisistatė. Tris paras laikė alkaną, nedavė užmigt, sėdėjo prie manęs pasikeisdami. Būčiau pasikorusį, jeigu būtų buvę ant ko. Valgyt atnešė, padėjo ant stalo. Kai jie vyno įpylė, pasakiau: "Aš niekad gyvenime jo negėriau, skonio nežinau". Norėjo per prievartą supilt į burną, apliejo mane. Pradėjo kalbėt gražiai: "Nekankinsim daugiau- pasižadėk, sudarysim sąlygas galėsi į Lietuvą važiuot. Įdarbinsim, butą duosim, galėsi mokytis". Sakau: "Žinot ką, viską galiu, bet išdavikė niekada nebūsiu". Išėję pasitarė. Tada įėjo Korsakas iš Lietuvos ėmė mane kalbinti: "Jei laiškus gaunat kokius ar nuotraukas iš Lietuvos tai atneškite". "Gerai,- sakau.- jei gausiu tokius, tai

būtinai pristatysiu". Supratau, kurlink viskas krypsta. Norėjo mane užverbuot į Lietuvą, kad aš Antaną surasčiau ir parduočiau. Dvejus metus mane taip kankino, bet pamatė, kad nieko neišeis.

Šeimoje buvo daug vaikų, todėl po aštuonerių metų jai leido sugrįžti į Lietuvą be teisės gyventi senoje vietoje ir atgauti turtą. Sugrįžus nebuvo lengviau. Dar gerai, kad vieni dori žmonės priėmė gyventi į tvartą, kurią buvę tremtiniai pavertė būstu. Ir į tėviškę sugrįžę vis jautė, kad yra lyg kažkokiam uždarame rate. Negeros akys sekė kiekvieną žingsnį, o KGB dažnai tardė. Kagėbistai žinojo, kad Antanas būtinai norės susitikti su saviškiais.

Su seserimis pirmą kartą po tremties Antanas susitiko 1959m. rudenį. Tuo metu Vitalija jau buvo ištėkėjusi ir laukėsi kūdikio. Pajuokavo: "Žiūrėk, gėdos nepadaryk- kad gimtų sūnus!". Sutikęs tada jas prašė:

- Jei žūsiu, suraskit mano kaulus ir deramai palaidokite. (Deja, šiam norui nebuvo lemta išsipildyti.)

Susitikimą prisimena Janina:

- Kai pamačiau Antaną miške, įspūdis buvo baisus. Nuskurdęs, plaukai ilgi, ant kojos egzema. Aš sakau: "Antanai, kiek tu gali? Juk mes tavęs neteksim. Vieną brolių teturim. Antanai, gal tavęs nenušaus, gal dovanos gal ką". O jis pasakė: "Dieve mano, tik nemesk mokyklos! (Janina septynias klases baigė Sibire, sugrįžus buvo labai nelengva iš pradžių lietuviškai mokytis ypač sunkiai sekėsi gimtoji kalba- A.Š.) Manęs tai jau tikrai nebus, aš galiu ir dabar nusišauti, bet Lietuva bus laisva!" Man tie žodžiai dabar liko kaip priesakas. Žiūrėjau į jį ir galvojau: ar jis protingas, ar fanatikas? Kaip gali žmogus taip kalbėti, kai jau viskas prarasta?

Tuo metu Antanas pajuto, kad KGB nujaučia, jog jis slapstosi pas Petronius. Pastebėjo artimą asmenį slepiant nuo jo pistoletą ir viską suprato. Ėmė ieškoti naujų globėjų ir kitos slėptuvės. Dėl visko susitarė su Utenos rajono Papiškių kaimo gyventoju Antanu Pinkevičiumi, žmonos sesers vyru. Dėl ryšių su partizanais jis buvo nuteistas 10 metų lagerio pagal 58-ąją straipsnį. Sugrįžo iš ten 1956m., o apie 1960-uosius pasistatė namą minėtame kaime. Antanas jam padėjo, duodamas kelis šimtus rublių. Pasak žmonos Janinos pasakojimo, namas buvo pastatytas iš klojimo rąstų, pridėjus dalį savų naujų medžiagų ir apkaltas toliu, tad atrodo ne itin išvaizdžiai. Prieš mūrijant kaimišką krosnį po jos pamatu plačiai pridėta akmenų, kad į juos atsimuštų strypai darant kratas. Tarp jų iškasta duobė slėptuvei, kurios sienos vėliau apmūrytos plytomis.

Tichomirovas teigia: “Bunkeris buvo įrengtas, pastačius namą už Kraujelio prisiplėštus pinigus ir turtus.” Tas “bunkeris” buvo visai ankštas, nes po Antano žūties surašytame akte nurodyta, kad jo matmenys 94x132x69cm, o anga įlįsti- 44x33cm, padaryta perpjovus pečiavykščio rąstelius ir vėl pritaikius senon pjūvio vieton.

Pas naujus globėjus apsigyveno ir žmona. Alvydukas liko pas Petronius, nes jį pasiėmus saugumas būtų iš karto atkreipęs dėmesį. Tiesa ar ne, bet Tichomirovas pasakė:

- Kad vaikas ne Petronienės, žinojom gana anksti, todėl Janina ne kartą buvo kalbinama baigti ryšius su Kraujeliu, persigalvoti. Atrodo, jau prižada paklauso, tačiau susitinka su juo, ir vėl viskas iš naujo...

Antano namiškiai, neišbuvę Tėvynėje nė metų, vėl buvo ištremti: saugumas liepė per 24 valandas išsinešdinti, kur nori. Neliko kitos išeities, kaip grįžti atgal į Sibirą, pasieškojus ten vietos kur kiek geriau. Sesuo jau buvo pradėjusi mokytis Molėtų vidurinėje mokykloje, kur išimties tvarka spėjo gauti aštuonių klasių baigimo pažymėjimą. KGB dėmesį patraukė ir ji: tai liudija įrašas ataskaitose: “Molėtų vidurinėje mokykloje rastas prikljuotas antitarybinio turinio lapelis. %tariama Kraujelytė Janina taip pat mokiniai Baseckas ir Mozūra”.

1960 metų rugpjūčio 19-osios naktį buvo įsilaužta į Pakalnių bažnytkaimio parduotuvę. Nustatyta kad paimta prekių už 23609 rublius. Tai padarė Antanas kartu su broliais Ruzgais ir A.Satkūnu. Labai reikėjo lėšų pragyventi jam pačiam ir šeimai išlaikyti. Visur ir visiems buvo nelengva o vien tik už ačiū Antanas nebuvo pratęs gyventi. Prekės pasidalytos tarpusavyje, todėl kiekvienam iš dalyvių atiteko ne itin dideli lobiai, žinant to meto pinigų vertę.

Po įsilaužimo ant parduotuvės prekystalio buvo rastas raštelis: “Nelieskit šeiminių, jie nekalti. jų kaltumas kaip ir jūsų. Sunaudoju prekes. Siaubūnas” jo pagalbininkai Ruzgai ir A.Satkūnas, dalyvavę įsilaužime, taip pat anksčiau padėję paimti iš fermų avis, po dvejų metų buvo nuteisti 10,7 ir 6 metams sustiprinto ir griežto režimo lagerio. Atrodo, juos išdavė kaimynas. (Tas kaimynas neseniai pasikorė- A.Š.) Keistoka, kad jie visi trys buvo nuteisti pagal politinius straipsnius kai viešai apie Antaną rašė ir kalbėjo kaip apie kriminalinį nusikaltėlį. J.Ruzgui kagėbistai siūlė pistoletą, kad nušautų Kraujelį arba įpiltų migdomųjų į koki nors gėrimą. A.Satkūną areštavo armijoje, ten net pats Dušanskis atskrido iš Vilniaus. Jis labai norėjo sužinoti, kur gali slapstyti Antanas, žadėjo duoti dovanų, paleisti anksčiau atostogų.

KGB darbavosi su vis didėjančiu įkarščiu, kad tik pasiektų savo tikslą.. Vienoje ataskaitoje įrašyta;

"Silva turėjo ryšius su Kraujeliu. Pagal 9 straipsnį jam išduota 4900 rublių. Reikia kad jis plačiai paskleistų žinias, jog tuos pinigus atsiėmė už daiktinius laimėjimus loterijoje. Tas pats daroma ir su Gabriu" Manya kad Kraujelis, išgirdęs gandus, patikės jais ir susigundys pinigais. Be to, tiems agentams išduotos ir OT priemonės. Provokacija nepavyko.

Pasitelkta ir sovietinė spauda. Rajoniniuose laikraščiuose išspausdinta nemažai "kompromituojančios" Kraujelį medžiagos Pažymima kad po jos "pradėjo gausėti pranešimų apie Kraujelį".

Jo vardu tęsėsi raštelių su reikalavimais atnešti pinigų istorijos. Viename KGB pranešime pasirodė net buvusio kolūkio pirmininko, kandidato į TSKP narius pavardė. Šantažuotojas buvo išaiškintas bet regis, jo pasigailėta. Kur čia purvinsi šlovingąsias TSKP eiles!...

Buvo ir apylinksmių istorijų. Vienoje sodyboje paliktas pasaloje leitenantas taip susidraugavo su degtindariu šeiminku, jog dar atsikvietė savo žmoną. Kompanija apie savaitę linksmai leido dieneles, jas pajvairindama samagonu. Tai išsiaiškino savieji, susirūpino operacijos nesėkme net Anykščių Pirmasis. Pasalautojas juk galėjo atvirumo valandėlėmis per daug išsiplepėti, jau nekalbant, kad sužlugdė priemonę. Neparašyta kaip buvo nubaustas nevykėlis leitenantas, bet jam pagirios negalėjo būti labai malonios. Ši istorija įvyko pas Antanui patikimą žmogų ir galėjo būti net sugalvota.

Be perstojo buvo sekami visi tie, kurie galėjo palaikyti su A.Kraujeliu menkiausius ryšius.

1961 metais į tėviškę parvažiavo atostogų iš Archangelsko srities Antano žmonos giminaitis, tarnavęs ten karininku. Per išgertuves namuose jis pamiršo diržą. Kadangi turėjo kitą, dėl to nesijaudino ir išvažiuodamas paliko jį tėvui. Kartą užėjęs Antanas diržą pasiėmė. Kai jis žuvo, giminaitis buvo iškviestas į štabą, kur pasakė, kad pas nušautą banditą rastas jo diržas. Giminaitis vos išvengė tarnybinio pažeminimo. Keista, kaip KGB nustatė diržo savininką.

Prisimena sūnus Alvydas:

- Man buvo įsakyta nepasakoti, ką matydavau ir girdėdavau "Sakyk, kad nežinau, ir viskas". Pašnekindavo apylinkės pirmininkas, brigadininkas kiti. Klausinėdavo, kas buvo atvažiavę, kokie svečiai. Gudriai klausdavo, kaip vaiką, bet mano protas buvo ne vaiko.

Molėtų rajono KGB buvo numatę verbuoti artimiausio bažnytkaimio (Skudutiškio) kleboną, kad gautų žinių apie Antaną. Taip pat į sekimą įtraukė ir kitą. jau užverbuotą, kunigą, kad tas viską pranešintų apie pastarąjį.

Dalis vien Utenos rajono 1961m. KGB ataskaitų ir pranešimų:

"Pas T. yra operatyvinė pasala jis apginkluotas ir ieško Kraujelio.

Pas Ž. irgi pasala su jo šeima pravedamas auklėjamasis darbas.

Pas B. taip pat pasala. Jis apginkluotas.

Ginklas išduotas ir T. Jis anksčiau materialiai jam padėdavo, o dabar išreiškė norą padėti KGB. T. užduotis atlieka sąžiningai.

OT priemonės paliktos pas Gaidį.

Sakalas apginkluotas, kad galėtų savarankiškai suimti arba likviduoti Kraujelį.

Sudaryta operatyvinė grupė, pravedamas auklėjamasis darbas, panaudojama spauda išspausdinti keli straipsniai."

Panašios "priemonės" buvo įgyvendinamos ir Molėtų bei Anykščių rajonuose.

Paskutiniųjų ketvirtų metų laikotarpis mažiausiai išaiškintas, kadangi daugelio bylų iš rajonų nėra. Kaip tik jose galėtų būti atsakas, kas vis dėlto nurodė, kur gali slėptis Antanas. Kad čia buvo išdavystė, nėra abejonių, trūksta tiesioginių įrodymų. Saugumas mokėjo nuslėpti savo agentus ir pasistengė, kad išliktų kuo mažiau juos išduodančios medžiagos.

Planai, kaip suimti ir likviduoti Kraujelį, Vilniuje būdavo apibendrinami ir patikslinami, padarius reikiamas pataisas. Labai tikėtina, kad vienas iš paskutiniųjų (jei ne paskutinis) planų buvo literinėje byloje Nr.815, sudarytoje 1964m. rugsėjo 28d. ir surašytas aštuoniuose lapuose. Jis, regis, atsakytų į pačius svarbiausius klausimus. Žmonių nuojauta dažnai pasitvirtina, o tuos, kurių sąžinė nešvari, teteisia Aukščiausias.

Per daug nelygios buvo jėgos o ratas, kur galėjo slapstytis Antanas, vis siaurėjo- sukruto ir viršūnės Vilniuje, kad paruoštų visą medžiagą, kuri buvo reikalinga jam apkaltinti. 1964m. gegužės 12d. A.Kraujeliui užvesta baudžiamoji byla. Buvo iš naujo surasti ir apklausinti visi ankstesnieji liudytojai. Pasiektas net Sibiras kadangi kai kurie atsidūrė ten dėl įvairių priežasčių, daugiausia ištremti ar nuteisti. Ko gera buvo pasigailėta kad ankstokai sušaudė Liūtą, Viesulą ir kitus. Visi dokumentai sutvarkyti ir įforminti. Liudininkų apklausa šioje byloje baigta 1965m. sausio 15d. Liko tik laukti sėkmingos "medžioklės" pabaigos.

Pagaliau byloje atsiranda trumpas įrašas:

"1964 metų gruodžio 19 dieną operatyvinių paieškų priemonių vykdymo metu gauta duomenų, kad Kraujelis gali slėptis pas Pinkevičių, Vingelevičių, Cibą". Visi jie gyveno Papiškių kaime, tad kagėbistų pastangos tuoj galėjo sėkmingai baigtis. Dėl tikrumo nutarta 1964m. gruodžio 25d. iškrėsti dar kelias sodybas, kad dar labiau susiaurėtų apsupties žiedas. Niekio įtartina nebuvo rasta. Nestebina kad buvo pirmoji Kalėdų diena. KGB nujautė kada galima tikėtis didžiausios sėkmės.

Pasakoja Antano žmona

- Kūčių ryte pro namus pravažiavo automašina su eglute ir už kokių 10 metrų sustojo, lyg ir sugedo. Antanas pasakė: "Čia ne šiaip sau ji stovi. Iš jos seka mūsų namą." Jis visą dieną daugiau buvo slėptuvėje. Vakare dar buvo atėjęs mano pusbrolis, mes jį tyčia užlaikėm. Pakūčiavojom kartu, langų labai neuždengėm, kad jiems nekiltų didesnio įtarimo ir kad matytųsi gryčios vidus.

Kai pusbrolisėjo namo, jį saugumas sulaukė ir nebepaleido. Atsivedė kartu su savimi. Pasibeldė į duris, liepė užgesint šviesą, su automatais išsisklaidė kambariuose ir išbuvo visą naktį. Matyt laukė, kad Antanas ateis Kalėdoms. Ryte nelabai atidžiai padarė kratą ir išvažiavo. Antanas sakė, kad tuo metu slėptuvėje galvojęs "Dieve, Tu šiandien gimei, apšviesk jiems protus, apsaugok mane, ir aš šiuose namuose nabepasiliksiu."

Antrą Kalėdų dieną jis išėjo ir nebuvo visą mėnesį. Po to atėjęs naktį, pabeldė sutartu ženklu į langą ir vėl pabuvo kartu apie mėnesį. Ruošėsi išeit, nes jautė, kad saugumas dar turi daryti kratą, nes žiema gili, o įtaria čia jį esant, nes ankstesnės kratos metu rado šautuvui valyti "šompolą" (grūstuvą).

Įrašas byloje "Gauta papildomų duomenų, kad slepiasi pas Pinkevičių". Būtų įdomu sužinoti, iš kur jie gauti ir kaip patikslinta turima informacija. Aišku tik, kad slapstymosi vieta buvo nustatyta tiksliai. Liko surasti pačią slėptuvę.

Išaušo lemingas 1965m. kovo 17-osios rytas. Vėl pasakoja žmona

- Kitapus kelio prie versmės, iš kurios nešdavom vandenį, jis buvo palikęs slides. Išvakarėse liepė atrasti jas sniege ir atnešti prie namo. Ta versmė buvo prieš trijų greta esančių namų langus, o saugumiečiai iš vieno jų pasislėpę galėjo viską matyti.

Kovoje užtenka vienam iš priešininkų padaryti mažą klaidą ir ji būna leminga. Matyt Antanas nepagalvojo, kad slidės taps leminga smulkmena.

O saugumiečiai pagal ją nusprendė, kad jis gali ištrūkti iš baigiamos užveržti kilpos, ir nedelsė.

Žmona pasakoja

- Naktį prieš jo žuvimą sapnavau, kad žemė juoda nors tais metais sniego buvo daug. Sapnavau tris akmenis Ant vieno baltas sniego lopinėlis o kiti du juodi. Aš padariau Antanėliui valgyt ir papasakojau, ką sapnavau. Jis pasako: "Tai mane apsups, užmuš". Šitaip ir buvo. Sesers vyras Antanėlis ir jis- abu žuvo. O tas baltas lopinėlis ant akmens- matyt aš, nes likau gyva.

Tik spėjom pavalgyt, pamatėm, kad ginkluoti kareiviai supa sodybą, bėga trobesių pusėn. Iškrėtė daržinę, tvartą, visur durtuvais ir virbalais išbadė. Gal manė, kad yra koks slapas išėjimas iš trobos Po to įėjo gryčion Tichomirovas, kiti ir pradėjo plėšti grindis iš visų krosnies pusių. Jie jautė, kur turi būti slėptuvė, tik dar gal abejojo, ar jis ten yra. Liko koridorėlio sienutė ir pati krosnis. Ėmė aiškintis, kas gali būti po ja ir kažkaip pajuto, kad ten pamatas nenormalus. Pradėjo ardyt sienutę ir pastebėjo, kad ji ne ištisinė, o dirbtinai sudurstyta iš medelių. Užkišo kirvį į plyšį ir atplėšė juos. Tada iš Antano slėptuvės pasigirdo šūviai. Mane tuo laiku virtuvėje saugojo kareivis ir nežinau, kaip iš tikrųjų viskas ten buvo. Tik pamačiau, kaip švogerį išnešė kruviną be sąmonės. (Tai Antanas peršovė Pinkevičių, kurį kagėbistai kaip savo priedangą privertė galutinai atidaryti slėptuvės dureles- A.Š.) Gal dar jis metė ir granatą, nes visi staiga išbėgo laukan. Prisimenu, kad ji voliojosi koridorėlyje. Likom tik su seseria ir nežinau kaip pasirodęs Antanas.

Saugumas tuo metu apsupo patį namą iš arčiau. Antanas manęs paklausė, kiek jų yra. Sakau: "Daug". (Jų buvo apie penkiasdešimt- A.Š.) Jis manęs paprašė suknelės, sakydamas: "Bandysiu bėgt į moterį gal nešaus". Po to pro langą dar nušovė šunį ir sužeidė du kareivius. Aš prašiau: "Nešaudyk, jau viskas. Ar pasiduok, ar kaip nors". jis padavė ir liepė pečiuke sudegint dokumentus, kad nepatektų saugumiečiams. Pats dar pamašė pelenus pažarstė. Tuo laiku sesuo atnešė raštelį: "Kraujeli, pasiduok, padėk ginklą. Tau bausmė bus dovanota" jis paėmė raštelį iš sesers paskaitė, šyptelėjo: "Tuoju, tuoj makoliams pasiduosiu". Man kažkur mintis gal pasiduos, gal viskas baigsis laimingai? Atsisuko į mane ir sako: "Nebijok, tau nieko nebus, pasiimk Alvyduką, neskriausk jo. Aš laisvės nesulauksiu, bet žmonės sulauks". Su automatu užlipo ant aukšto. Girdėjosi žingsniai, kai ėjo per jį. Po to šūvis, lyg kažkas sunkauso krito ant lubų. Aš užlipau

ten, o jis guli kraujuose paplūdęs ir nebegyvas. Dar už rankos pajudinau, nuėmiau laikrodį, užsidėjau ant savo rankos. Paėmiau pistoletą, kad nusišaučiau pati, pasidėjau į čiužinį. Po to išėjusi į lauką, pasakiau: "Nebesišaudykit, jis jau nusišovė".

Iš KGB archyvų 1965.03.17

Tada jie trise atstatė automatus, liepė eit į kambarį, lipt ant aukšto ir jį atitempt ant krašto. Visą laiką lydėjo atstatę ginklus. Kai atitemptiau, nulipau, tada vienas kad šveitė į veidą, vos nesugriuvau. Nutraukę paklodę nuo lovos, vyrą nukėlė nuo aukšto. Aš jau nebeturėjau jėgų, sėdėjau ant lovos ir mačiau, koks klaidus buvo kambario vaizdas: viskas išversta, išmėtyta. Vienas saugumietis atėjęs sako: "Jei nori eit atsisveikint, eik laukan". Išėjau, žiūriu: visi apstoję, visi žiūri į jį, ir man pasidarė širdyje ramu, kad jau užbaigė savo vargus. Man kaip bus, taip bus. Aš nieko nepadariau- nei pavogiau, nei žmogaus užmušiau, ir jis prie manęs neužmušė. Nuėjau tvartam gyvulėlius pašėriau. Jei būčiau norėjusi, galėjau pabėgt. Galvojau vienu metu: pasiimsiu Alvyduką ir bėgsiu, pasakysiu kad jis mano, bet nutariau, kad jau viskas. Jiems tai politika, o man viskas. Man ir taip aišku, kad laukia kalėjimas. Atėjo vienas iš saugumiečių, sako:

"Renkis, tu sulaikyta". Pastočių privaryta. Vienose rogėse veža Antaną. Man liepė sėsti į kitas roges vienas nugara atsirėmė ir vis juokėsi. Iki plento nuvežė, įsodino mašinon, pristatė Utenon ir uždarė saugumo kambaryje. Pralaikę parą, išvežė Vilniun. Taip ir prasidėjo naujas mano gyvenimas.

Tokie Antano žmonos žodžiai apie paskutines jo gyvenimo dienas. Įvykių eiga ne visai tiksli, tačiau reikia suprasti jos būseną tomis valandomis, kai viskas sugriūva ir prarandama.

Šiai paskutinei operacijai vadovavo iš Vilniaus atvykęs 2-asis valdybos 2-ojo skyriaus viršininkas Dušanskis. Pasirodo, kad kai Antanas šovė iš slėptuvės vidaus ir visi išbėgo laukan, buvo skubiai pasiprašyta iš Vilniaus specialistų su dujomis kagėbistai nusprendė, jog reikia bandyti apsvaiginti ir paimti gyvą.

Labai smulkiai ir kruopščiai (neminėdami, kad patys pabijojo stoti į atvirą kovą) kagėbistai viską užfiksavo kratos akte. Krata pradėta 9 valandą, o pabaigta 14val. 35min. Perdėti smulkiai surašyta viskas, kas rasta slėptuvėje ir Antano kišenėse, nepamiršta nurodyti net pieštuko ilgio, šukų, nosinės ir seno blogo guminio bato. Akte rašoma kad rastas medalikėlis su segtuku ir "skudurėlis su duonos trupiniais". Ne labai gal jie žinojo, kad tie "trupiniai" yra šv.Agotos duona.

Vėliau dalis tų "turtų", kaip neturinčių reikšmės byloje, sunaikinta "putiom sožženija", tarp jų ir du nauji Antano numegzti tinklai. Nesinori tikėti pastaruoju faktu, žinant Tichomirovo aistrą žvejybai.

Lavono atpažinime aktą surašė Anykščių KGB jaunesnysis leitenantas Marijonas Misiukonis, vėliau padaręs tarnybinę karjerą iki KGB viršininko pavaduotojo ir Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro.

Byloje visur rašoma kad A.Kraujelis nusišovė pats, ką aiškiai rodo ir fotografijose matoma skylė tarpuakyje. (Palyginkite laikraščių žinutę, kuri cituojama pradžioje.- AŠ.)

***Buv.revoliucijos muziejuje
eksponuojami A.Kraujelio
ginklai ir asmeniniai daiktai***

Kitą dieną surašytas medicinos ekspertizės aktas Stebina, kaip itin smulkiai išnagrinėtas jo kūnas. Viskam aprašyti reikėjo net keturių mašinraščio puslapių. Skrodime dalyvavo vienas ir dabar gyvas Utenos gydytojas. Paprašytas ką nors pasakyti apie tai, jis prisipažino, kad tikrai atsimena tokį faktą. Toliau klausinėjant jis atsakinėjo vien roboto balsu: „Nežinau“. Beje, jis buvo užverbuotas KGB. Akto išvadoje parašyta kad šauta į krūtinę iš toliau (matyt kagėbistai šovė į jį negyva), o trys šūviai paleisti į save. Nėra abejonių, kad kūną užkasė Utenoje, bet žinantieji apie tai iki šiol tyli arba skleidžia nepagrįstus gandus.

Antanui žuvus, žmona Janina rugsėjo 5d. LTSR Aukščiausiojo teismo sprendimu buvo nuteista ketveriems metams kalėjimo pagal BK 89-ąjį straipsnį. Rugsėjo 11d. Utenos rajono laikraštis „Lenino keliu“ išspausdino straipsnį „Kurmiai dienos šviesoje“, kuriame bene paskutinį kartą mėgino apipilti purvais Antaną ir jam padėjusius žmones.

Byloje esančiame akte įrašyta kad pas Janiną Snukiškytę rasta 11 rublių ir 50 kapeikų, vėliau jos pačios sunaudotų, ir laikrodį „Pobeda“, kuris buvęs Kraujelio neteisėtai įsigytas.

Žmona dabar taip pasakoja apie Antaną:

- Melsdavosi. Nei atsiguls, nei atsikels be poterių. Ką padarė, nežinau, bet kad kerštautų, saktų, kad reikia žmogų nušauti, kitaip patvarkyti niekada nešnekėdavo. Politiškai buvo nusistatęs, tvirtas, nebijojo mirti kiekvienu momentu. Turėjo radiją, labai sekė politiką. Vis sakydavo, kad Lietuva bus laisva. Aš negaliu pasakyt dėl elgesio. Vis tiek reikėdavo pragyvenimui pasirinkt. Megzdavo, susukdavo siūlus. Verpdavo. išmoko dar gražiau už mane. Galvojau, kas bus, kai apsups gal ir neišlaikys. Jeigu Alyvdas būtų buvęs pas mus, gal visi būtume nusišovę. Tuo kartu būtų nebaisu.

Rasti daiktai, ginkluotė bei apranga iš KGB perduota Revoliucijos muziejui pagal aktą, o vėliau eksponuota atskirame stende. Taigi paradoksas norėta visiems parodyti paskutinio Lietuvos „bandito“ daiktus, o dabar jis tapo neįkainojamos vertės rezistencijos istorijos eksponatais.

Pačios slėptuvės maketas buvo naudojamas kaip mokomoji priemonė F.Dzeržinskio aukštosios KGB mokyklos Maskvoje klausytojams. Taigi ir saugumiečiai turėjo progos kai ko pasimokyti iš Kraujelio.

Sunkiai sužeistas Antanas Pinkevičius balandžio 5d, beveik po trijų savaičių nuo šios tragedijos, mirė Utenos ligoninėje. Kagėbistai dar sušpėjo jį apklausti, traukdami žodį po žodžio iš kovojančio su mirtimi žmogaus. Ne vienam gali kilti klausimas kodėl jį Antanas peršovė? Atsakas paprastas: kagėbistai patys bijojo lįsti į pavojų, todėl Pinkevičių stūmė priekyje savęs. Kraujelis savaime aišku, negalėjo žinoti, kas yra už slėptuvės sienelės, todėl šovė tik iš nuojautos ir mirtinai sužeidė savo geradarį.

Tas pats rajono laikraštis minėtame straipsnyje apie Pinkevičlų rašė:

“Į Kvyklių kaimo kapines atvyko Utenos bažnyčios vikaras V. Rabašauskas. Tai jo rankos laimino buvusį bandos dalyvį, žmogžudžio bendražygį”. Taip buvo apžmeižtas ne tik A. Pinkevičius, bet ir dvasininkas, atvažiavęs į kapines palaiminti paskutinės jo poilsio vietos.

Antano namiškiai sužinojo apie jo mirtį iš laikraščių, atsiųstų į Sibirą.

- Paverkėm, ir viskas,- pasakė sesuo Janina- juk panaši baigtis buvo neišvengiama. Mes buvom su tuo susitaikę.

1992m. birželio 13d. Utenos politinių kalinių ir tremtinių skyriaus iniciatyva Papiškių kaime prie namo, kur žuvo A. Kraujelis, buvo iškilmingai atidengtas ir pašventintas paminklinis akmuo su įrašu. Jį iškalė liaudies meistras V. Giedraitis, labai daug prisidėjęs įamžinant partizanų atminimo vietas Utenos apylinkėje.

Pravirko žilagalvis tėvas, atvežtas į šią vietą, ašarojo seserys, prisimindamos brolių. Šautuvų salvės nuaidėjo prie namo, kuriame jis žuvo. Tačiau tai buvo ne mirtį nešantys šūviai, o pagarbos ženklas žmogui, atidavusiam gyvybę už Lietuvos laisvę.

Antanui Kraujeliui žuvus, jo artimųjų gyvenimas nepalengvėjo. Žmona po teismo atliko dvejų metų bausmę Panevėžio kalėjime. Paleido anksčiau pagal gero darbo įskaitas

- Kai grįžau, visi pasižiūri, šnypščia, įvairiai šneka, tik gero žodžio niekas nepasako. Net Tichomirovas kartais būdavo geresnis už kai kuriuos žmones,- prisimimė Janina- Ėjau, gyvenau, sukausi. Nei prisiregistruoti, nei buto gauti. Petronienė Alvydėlį visaip nedorai mokino, tai aš parašiau kad priimtų į vaikų namus. Bendrabutį gavau praėjus trejiems metams, kai grįžau,- tęsė ji.

Po didelių prašymų ir vargų pavyko gauti Utenoje normalų butą.

Širdies skausmu po tiek metų atsiliepia jos žodžiai- eilės

"Užžels žole takai, kur vaikščiojai kartu,

Ir viskas bus kaip sapnas, kad buvom aš ir Tu."

Motinai nelengvai pavyko pasiimti Alvydą iš vaikų namų ir įforminti motinystės teises. Jis nuo mažens visur buvo laikomas tarsi raupsuotuoju, dažnai jautė, kad nėra pilnateisis kaip kiti. Anksti išmoko kovoti dėl vietos po saule. Baigė Utenoje "Šlajaus akademiją" (vidurinę mokyklą, šmaikštuolių pavadintą anuometinio direktoriaus pavarde). Tarnavo armijoje Kaukaze. Ten užteko kartą juokais pasakyti, kad reikia susprogdinti karinį sandėlį, kai tuoj pat į Vilniaus KGB atėjo pranešimas, jog jis rengiasi rimtai diversijai. Pažinojusieji Antaną Kraujelį tvirtina kad sūnus ir veido bruožais ir charakteriu labai panašus į tėvą. Turi geras rankas ir tapo puikiu fotografu.

Kraujelių šeima iš antrosios tremties Sibire sugrįžo 1967 metais. Tėviškės vietoje buvo likę tik pastatų pamatai, todėl apsigyveno senuose buvusios Kairėnų psichiatrinės ligoninės pastatuose netoli Vilniaus. Sąlygos ten buvo nepavydėtinos, ir praėjo nemažai metų, kol viskas bent pakenčiamai nusistovėjo. Tėvas dirbo Dvarčionių plytinėje darbininku, abu su motina gyveno pas dukterį Janiną.

Vyriausioji duktė Onutė tremtį pakėlė atskirai nuo šeimos su vyru. Abu kartus juos trėmė kaip atskirą šeimą. Vyras dabar miręs, o ji apsigyveno Kaišiadoryse

Vitalija grįžo iš Sibiro kartu su tėvais jos gyvenimas susiklostė nelabai sėkmingai. Pirmasis vyras žuvo nelaimingo atsitikimo metu, o antrasis neseniai mirė vėžiu. Išaugino du sūnus, tikrus savo Tėvynės patriotus. Dabar gyvena Kaišiadoryse su Onute.

Anelė visą laiką buvo tremtyje su namiškiais ir patyrė tuos pačius vargus ištekęjo už buvusio politinio kalinio išvargusio gulaguose dešimt metų. Vyras jau miręs, o ji gyvena Ukmergės rajone Dainavos gyvenvietėje su savais valkais.

Bronei tremtis truko trumpiausiai, tačiau patyrė nė kiek ne mažiau persekiojimų. Skurdžiai gyveno Dvarčionyse, ilgai negalėjo gauti padoresnio buto, vis nuomojo vieną kambarėlį. Kaip buvusio "bandito" seseriai, daug kur būdavo vis atsakoma ir nenorima padėti. Tik pastaraisiais metais jai pavyko žmoniškiau susitvarkyti.

Janinai po Sibiro viskas klostėsi bene nepalankiausiai. Ji labai troško mokytis, tačiau visur patirdavo atvirą ir slaptą pasipriešinimą. Bandė stoti į Kauno medicinos institutą- ten nepriėmė dėl brolio. Tada įstojo į Veterinarijos akademiją, kur taip pat buvo nelengva. Iš Utenos ir Molėtų KGB ateidavo anoniminių laiškų, kuriuose saugumiečiai ją visaip šmeižė, charakterizuodami kuo blogiausiai:

- Juose vis pabrėždavo, kad esu bandito sesuo, savo elgesiu ir charakteriu panaši į brolių. Kartais norėdavau nuo Vilijampolės tilto šokti į Nerį. Praktiškai atlikau Ukrainoje, o diplominių darbų apsigyniau Maskvoje, nes Lietuvoje žiūrėjo į mane kaip į nepilnavertę. Maskvoje siūlė likti aspirantūroje, žadėjo man ir tėvams butą, bet nesutikau ten pasilikti. Tada rekomendavo dirbti mokslinėje įstaigoje. Dabar dirbu Mokslų Akademijoje, prieš kelerius metus apsigyniau daktarinę disertaciją.- papasakojo ji apie save.

Stefanija jauniausioji šeimoje, gyvena Alytuje. Turi sūnų, dabar jau vedusį. Dukra gyvena kartu su motina. Abu vaikai geri, nepriekaištingi.

Algirdas Šiukščius

ANTINACINĖ REZISTENCIJA

Gen. E. Justo parodymai

(Tęsinys. Pradžia Nr.9)

6 klausimas *Ką žinote apie agentus, kurie po galimo Lietuvos atidavimo liktų Lietuvoje kaip Vokietips agentai?*

Iš pradžių tokiais agentais rūpinosi, kaip jau minėjau 47- 48 psl. (*Justo atsiminimų.-past*). abvero Kauno skyrius, kurio II srities darbas kaip tik apėmė šitą veiklą. Abvero tarnyba Rygoje vadovavo savalaikiam tokių agentų panaudojimui visoje srityje (Ostlande). Šis darbas prasidėjo maždaug 1942m. rudenį, arba tuo laiku, kai buvo prieita nuomonė, kad vokiečių frontas tolesnio ilgalaikio puolimo neišlaikys. Tais metais pradėti statyti užnugario pozicijų įtvirtinimai, kuriuos iki tol Hitleris buvo uždraudęs kaip silpnumo požymį. Vėliau užnugaryje buvo skersai statomi įtvirtinimai, iš kurių jau niekas negalėjo susidaryti aiškaus vaizdo.

Mano žinios apie tai, ką 6 klausimu noriu išdėstyti, paimtos iš buvusio Lietuvos ulonų pulko Alytuje kapitono Vilkutaičio, kuris vedė vokiečių kilmės moterį ir 1940 metais persikėlė į Vokietiją, tapo reicho vokiečiu. Vilkutaičio brolis, pėstininkų papulkininkis, liko lietuviu ir okupacijos metu buvo lietuvių pagalbinės policijos vado Špokevičiaus adjutantas. Persikėlęs į Vokietiją, kapitonas Vilkutat (taip jis save vadino, kai tapo reicho vokiečiu) įstojo į Vermachtą ir tapo zonderfiureriu su leitenanto laipsniu. Maždaug 1942m. viduryje trumpam laikui jis buvo komandiruotas į karo lauko komendantūrą Kaune, kad sugrįžtų iš Dancigo (Gdansko) į Kauną. Per šį laiką Vilkutat tapo vokiečių rotmistru (kavalerijos kapitonas Vokietijoje vadinosi rotmistrais) ir buvo paskirtas į armijų grupę "Šiaurė" abvero karininku. Jis kiek atsimenu, buvo priskirtas 16- ajai armijai (galėjo būti ir 18-oji armija) ir jos įpareigotas asmeninių ryšių dėka šalia veiklos fronte užsiimti lietuvių savo tėvynėje Lietuvoje verbavimu: vokiečiams palikus Lietuvą, turėjo likti joje kaip vokiečių žvalgybos ir kontržvalgybos (ND) agentas

Taigi tai buvo antroji tarnyba, kuri su ta pačia užduotimi dirbo Lietuvoje. Vilkutat 1942m. pabaigoje ir 1943m. dažnai kelioms savaitėms atvykdavo į Lietuvą, kad vykdytų savo užduotį. Kai sugedo Vilkutat šiam uždaviniui paskirtas iš kariuomenės motoparko personalinis automobilis, Vilkutat paprašė manęs priimti jį į mano automobilį, nes kitą dieną turėjau

išvažiuoti, ir dar buvo laisva vieta. Kai aš tą dieną važiauvau į Alytų, iki malūno netoli Prienų kartu vyko Vilkutat, kuris paprašė grįžtant jį vėl pasiimti.

Tokiomis aplinkybėmis aš paklausiau apie jo darbo rezultatus, kadangi iš Mongrovijaus, kuris tą patį darbą vykdė abvero tarnybai Rygoje, nieko apie šituos reikalus negirdėjau. Vilkutat tiktai pasakė, kad šią užduotį labai sunku, beveik neįmanoma atlikti, nes šiuo metu reikia atkreipti dėmesį į daugelį momentų, kurie lemia griežtai neigiamą lietuvių nusistatymą Vokietijos atžvilgiu. Pirmas momentas- kad lietuviai tvirtai įsitikinę, esą jau pats galimo išėjimo iš Lietuvos faktas yra ryškus vokiečių silpnumo požymis. Antras momentas griežtai neigiamam nusistatymui yra labai blogas ir neteisingas vokiečių civilinės vadovybės. SD ir policijos elgesys su lietuviais per visą okupacijos laiką. Nors vermachtui ir būtų dar daug simpatijų, vis dėlto Lietuvoje stiprėja įspūdis kad Vermachtas nieko negali.

Vokiečių civilinė vadovybė vykdo blogą politiką. Lietuvoje žeminančiai elgiasi, nepakankamai aprūpindama lietuvius maisto produktais, priešingai negu reicho vokiečius, kuriems visko pakanka. Reicho vokiečiai tuoj pat gauna verpalų, vartojimo reikmenų ir visų kitų daiktų, apie kurių parūpinimą lietuviams net kalbos nėra. Lietuviai negauna netgi pieno vienerių metų kūdikiams, tuo tarpu kiekvieno vokiečio namų ūkyje kasdien būna grietinės, o civilinės vadovybės, SS, SD ir vokiečių policijos namuose negirdėtai lėbaujama puotaujama (*Iš šios vokiečio kalbos matyti, kad jis arba tikrai tikėjo, kad dėl vokiečių vykdomo plėšimo lietuviams visko trūko, ir nematė kad resursai buvo slepiami, manė kad visi lietuviai miestuose nepajėgūs patys apsirūpinti, arba. pripažindamas daromą neteisybę, norėjo parodyti ne tokį jau gražų vokiečių elgimosi su lietuviais vaizdą - past*). Nepaprastai pablogino santykius galvijų ir arklių atėmimai ir apskritai per didelės prievolės lietuviams, beatodairiškai jų išreikalavimai, iki pat išvijimo iš namų, atėmus viską, ką valstietis turėjo.

Vilkutat nurodė dar daug panašių priežasčių, tačiau per toli nueičiau, jas visas čia pateikdamas. Taigi pasirengusiems tapti agentais buvo žadami dideli ūkiniai pranašumai, bet tokiais vokiečių pažadais niekas daugiau netikėjo. Jei trumpai, tai Vilkutat pasakė suprantas neigiamą lietuvių nusistatymą jo verbuojamam darbui. Taip pat ir rotmistras Mongrovijus bei įtrauktas kaip ir Mongrovijus į šios užduoties parengimą geras Lietuvos žinovas, turintis plačius ryšius Langė labai skundėsi bevaisėmis pastangomis užverbuoti nors kelis agentus. Jis išvardijo panašias nesėkmės priežastis kaip ir Vilkutat.

Mongrovijus ir Langė kreipėsi į žmones, 1940-1941 metais sėdėjusius rusų kalėjimuose, norėdami lietuvius užverbuoti agentais planuojamiems uždaviniais kaip rezidentus pažadėdami, palikus Vokietijai Lietuvą, juos pasiimti (*reikia suprasti-ne iš karta-past.*) į Vokietiją ir užtikrinti saugesnę egzistenciją. Iš pradžių, esant tam tikroms sąlygoms, buvo žadami greitai ūkiniai pranašumai, po to paaiškinama, kad tai bus po to, kai civilinė vadovybė įgyvendins ūkines sąlygas. Kad tokie Mongrovijus ir Langė, iki tol asmeniškai nepažįstami žmonės, tikrai įvykdys prisiimtas užduotis, nė vienas rimtai netikėjo. Todėl kaip užverbuoti agentai buvo kviečiami abvero tarnybos žmonės, kurie turėjo būti trumpai parengiami Rygoje planuotose specialiuose kursuose.

Vilkutat norėjo ligšiolinių nesėkmių lyg ir nepastebėti ir dėl to susiieškojo savo pažįstamą malūnininką, kurio pripažinimą pelnė civilinės vadovybės žadama tvartų statybą kelių taisymu ir tiltų sustiprinimu. Malūnininkas pareiškė norįs jam jau šiandien atvesti verbuojamų agentais žmonių. Kai aš atvažiauvau grįždamas pasiimti Vilkutat iš malūno netoli Prienų, mes visi kartu pavalgėme pas malūnininką (jis vadinosi Šalšus, vokiškai Šule). Vakarieniaujant ir grįžtant Vilkutat pasakojo, kad malūnininkas jam atvedęs daug žmonių, kurie aiškino esą pasirenę užsiimti pageidaujama agento veiklą.

Malūnininkas, susidragavęs su Vilkutat buvo sąžiningas, pripažindamas, jog nė už vieną iš tų žmonių negalys duoti nė mažiausios garantijos, kad jie rimtai galvoja apie prisiimamą darbą. Tačiau Vilkutat norėjo pranešti savo armijai apie šiuos žmones kaip apie "užverbuotus" ir juos pasiųsti į netrukus prasidėsiančius Rygoje specialaus parengimo kursus. Iš pokalbio per vakarienę aš nesupratau, ar Šalšus mokėjo tik lietuviškai.

Kai vėliau dar kartą sutikau Vilkutat- tai galėjo būti 1944m. pradžiai ir paklausiau apie jo darbo rezultatus, jis man pasakė, kad su manim gali būti atviras sąžiningai šnekant, galima kalbėti tik apie nesėkmes. Tik Šalšaus atveju su dideliais vargais bei rūpesčiu pavyko prikalbinti porą agentų ir pasiųsti juos parengimui. Į mano klausimą, ar tarp pabėgusių į miškus lietuvių neatsirastų garantuotai pasižadančių žmonių, Vilkutat nusijuokęs atsakė, kad jie visi tikrai neapkenčia vokiečių, ir pas juos su tokiais reikalavimais labai blogai būtų priimtas.

Ar ir SD užsiėmė panašiais uždaviniais, aš negaliu pasakyti. Betgi tai galėjo būti. Šį paskutinį sakinį norėčiau pagrįsti tuo, kas man rašant šiuos užrašus toptelėjo į galvą. Kartą susitikau- tai galėjo būti 1943m. pabaiga-

1944m. pradžia- abu brolius Vilkutaičius priešais policijos namus (Pieno-centro pastatą Laisvės alėjos- Daukanto gatvių kampe), kur jie rengėsi įsėsti į naują personalinį automobilį, vokišką Opelį-Kadetą. Mano klausiami, iš kur jie gavo šitą gražų, naują civilinį automobilį (nes Vilkutat šiaip jau važinėjo tik su vermachto kariuomenės automobiliu, o Vilkutaitis- policijos automobiliu), jaunesnysis brolis Vilkutaitis (*tas, kuris liko lietuviu.-past.*) pasakė, kad jis šį automobilį su specialia vokiečių policijos licencija pirmumo teise galėjęs nusipirkti.

Po to aš dar keletą kartų tam tikrais laiko tarpais mačiau abu brolius šiame automobilyje. Tai man telkia peno apmąstymams, nes tuo metu Vokietijoje civilinių automobilių negalėjo gauti netgi devizomis (*tarptautinių atsiskaitymų mokėjimo priemonė.-past*) mokantys užsieniečiai. Taigi vokiečių policija (Lietuvos SS ir policijos vadas) turėjo ypatingą priežastį parūpinti šį automobilį. Juo važiuodami, abu broliai dažniausiai buvo apsirengę civiliskai. Taigi panašu, nors ir pirštu neparodoma, kad jaunesnysis brolis Vilkutaitis Lietuvos SS ir policijos vado pavedimu vykdė tą patį agentų verbavimo darbą SD. Galbūt ir SD jis dar kartą išvardijo tuos pačius agentus, apie kuriuos savo armijai jau buvo pranešęs brolis. Šie agentai tikrai su malonumu būtų antrą kartą priėmę jiems teikiamus ūkinius pranašumus ir apie tai tylėję.

Tuo aš nesistebėčiau, nes iš autentiškų šaltinių išgirdau, kad nė vienas iš šių agentų nepranešė nė žodelio. Taip anksčiau buvę užverbuoti agentai, vėl užėmus Lietuvą raudonajai armijai, nuėjo į sovietines karo įstaigas (žinybas) ir ten apie viską pranešinėjo, kad atliktų galimas tarnybų užduotis, klaidindami savo pranešimais juos užverbavusias vokiečių tarnybas. Agentų svetimos kariuomenės užnugaryje skyrius ypač painus. juo labiau kai kalbama apie dar priešiškus užsieniečius. Šios srities rezultatai man taip pat nežinomi.

Mano nuomone, tos priemonės galėjo būti sėkmingai naudojamos tik savoje šalyje (*Vokietijoje.-past.*) šiame kare tiek Vakaruose, tiek Rytuose padidinus saugumą. Gaila, aš ir apie tai nieko negirdėjau. Judriame kare, ypač greitame, kokį kariavo raudonoji armija prieš Vokietiją Rytuose, toks agentas praktiškai išsiųs tik vieną ar kelis pranešimus, nes jis ne karo korespondentas su savo automobiliu. Tačiau šis pranešimas ar pranešimai gali būti labai svarbūs.

7 klausimas *Kur Lietuvoje buvo vyriausioji karo lauko, karo lauko ir vietos komendantūros?*

Pirmąsias karo lauko komendantūras, žengiant frontui į Rytus, įsteigė saugumo divizijos. Jos sekė paskui kovojančius kariuomenės dalinius kad išvalytų užnugario sritį ir užtikrintų saugumą. Kai mane perkėlė iš

Bukarešto į Kauną ir paskyrė į karo lauko komendantūrą, perimant šią tarnybą 1941m. lapkričio 1d., Ostlandas (Latvija Lietuva ir Baltarusija) jau buvo išskirtas iš kariuomenės užnugario srities ir tapo užnugariu (taip vadinami tie etapai), kuriame jau beveik trys mėnesiai buvo civilinė vadovybė. Ostlandui priklausanti Estija visą laiką liko kariuomenės užnugario sritimi, taigi buvo tiesiogiai pavaldi armijų grupei "Šiaurė", nes frontas šiaurėje ne pagal pirminį operacijos planą atsitrenkė į neįveikiamą bastioną prie Leningrado. Nepaisant to, ir Estija gavo numatytą ir jau pasiruošusią civilinę vadovybę. Tai buvo naujiena ir vienintelis atvejis, kad kariuomenės užnugario sritis turėtų civilinę vadovybę.

Man atvykus į Kauną, Ostlandas kariniu atžvilgiu buvo organizuotas taip: Rygoje buvo vermachto vyr. kariuomenės vadas Ostlandui generolas leitenantas Brēmeris su savo štabu, kuris iš pradžių buvo įsikūręs Kaune. **Latvijoje** buvo 3 karo lauko komendantūros Rygoje, Daugpilyje ir Rositen(?).

Lietuvoje buvo 2 karo lauko komendantūros- Kaune ir Vilniuje. Šiauriams ir Panevėžiui numatytos karo lauko komendantūros į Lietuvą atvyko tik 1944m. pradžioje (turėjo atvykti jau 1943m. pabaigoje), kai, susiaurėjus dėl raudonosios armijos žengimo armijų grupės Šiaurė kariuomenės užnugario sričiai, lauko komendantūros čia tapo nereikalingos

Baltarusijoje tuo metu dar buvo viena saugumo divizija vadovaujama generolo leitenanto fon Bechtolsbaimo ir 3 lauko komendantūros Glenbohyje, Molodečne ir Lydoje.

Parodęs vermachto organizavimą vermachto vyr. kariuomenės vado Ostlandui srityje, grįžau į Lietuvą nuo išeities podclJos- 1941m. lapkričio 1d.

Prieš mane Kauno karo lauko komendantu dirbo generolas majoras Polis, anksčiau buvęs austrų karinis atašė Berlyne. Jis buvo atleistas rugsėjo pabaigoje dėl gėrimo. Rūpintis Kauno karo lauko komendantūros reikalais buvo įgaliotas (*laikinai -past.*) papulkininkis Hartvigas. Tuo tarpu anuometinis armijos generalinio štabo viršininkas generolas papulkininkis Halderis sutvarkė mano atleidimą iš Rumunijos karo atašė pareigų. To aš Halderio daug kartų prašiau, ir jis kartu išprašė mano paskyrimą Kauno karo lauko komendantu. Generolas pulkininkas Halderis, kuris buvo man palankus (jis buvo mano mirusio brolio bičiulis), norėjo duoti man šitą vietą, nes žinojo, kad Kauno karo lauko komendantūra 1942 metais bus pertvarkyta į vyriausiąją karo lauko komendantūrą, ir aš be veiklos fronte galėsiu būti paaukštintas generolu majoru ir generolu leitenantu. Frontinės

veiklos nuo perkėlimo 1915m. į generalinį štabą, taigi jau 26 metus, aš neturėjau, išskyrus trumpą 2 savaitių vadovavimą 2-ajam pėstininkų pulkui, prieš paskiriant mane karo atašė 1938 metais.

1941m. spalio 15d. aš buvau atleistas iš karo atašė pareigų ir paskirtas Kauno karo lauko komendantu. Perdavęs Rumunijos karo atašė reikalus per Berlyną atvykau į Kauną, kur 1941 11 01 pradėjau dirbti kaip pulkininkas.

Kauno karo lauko komendantūra suskirstyta sritimis ir apimanti visą senąją Lietuvą, galėjo veikti tik su sąlyga kad greitai atvyks Šiauliams ir Panevėžiui numatytos karo lauko komendantūros. Ją suskirsčiau šitaip:

Kauno karo lauko komendantūra kaip darbo barą gavo vadinamosios Suvalkijos srities apskritis: tai sutapo su Kauno srities komisariatu.

Laukiama Šiaulių komendantūra darbui gavo vadinamosios Žemaitijos srities apskritis, kas atitiko Šiaulių srities komisariatą. Laukiama **Panevėžio lauko komendantūra** turėjo dirbti vadinamojoje Aukštaitijos srityje, kuri sutapo su Panevėžio srities komisariatu. Kadangi vermachto vyr. kariuomenės vadas Ostlandui mane informavo, kad suskirstymas į numatytas iš anksto Šiaulių ir Panevėžio komendantūras yra visai neaiškus, aš turėjau priimti priverstinį sprendimą ir įkurti laikinus Šiaulių ir Panevėžio darbo štabus. Jie turėjo perimti nesamos komendantūros uždavinius Taigi visoje senojoje (*etnografinėje -past.*) Lietuvoje man priklausė tik vietos komendantūra I ir vietos komendantūra II. I ir II vietų komendantūrose skyrėsi tik etatų skaičius. I vietos komendantūra turėjo 5 karininkus, 1 tarnautoją valdininką ir 12 žmonių personalą, taip pat 6 vermachto žandarus. II vietos komendantūra- tai štabo karininkų tarnyba. Ji turėjo 3 karininkus, 1 tarnautoją valdininką, 6 personalo žmones ir 3 vermachto žandarus. II vietos komendantūra- kapitonų tarnyba.

Iš dalinių man priklausė vadinamasis sargybos batalionas Nr.506 (ar Nr.605), kuris turėjo tik 3 kuopas, taigi apie 450 žmonių. Bataliono štabas buvo Kaune, o kuopos paskirstytos geležinkelių ir kelių apsaugai. Netiesiogiai mano dispozicijoje buvo 307-oJo krašto apsaugos bataliono štabas ir dvi kuopos. Štabas buvo dislokuotas Šiauliuose, kuopos turinčios po 200 žmonių, taigi 400 kareivių, paskirstytos geležinkelio apsaugai. Vilniaus karo lauko komendantūra, vadovaujama pulkininko Čėnpeningo. buvo visiškai savarankiška turėjo savo dispozicijoje 800 žmonių krašto apsaugos batalioną ir I vietos komendantūrą.

Šiauliams ir Panevėžiui pateikiau tokius paskyrimus:

Šiauliuose dislokuoto 307-ojo krašto apsaugos bataliono vadą paskyriau vermachto komendantu Žemaitijai su būstine Šiauliuose. Jis turėjo vykdyti karo lauko komendantūros uždavinius. Kaip personalas bataliono vadui papulkininkui Brendeliui buvo priskirta iš pradžių Kaunui numatyta vietos komendantūra I, vadovaujama majoro Cachejos. Likusį personalą šiai laikinai komendantūrai, esant reikalui, papulkininkis Brendelis turėjo paimti iš savo bataliono. Objektų (geležinkelių, autostradų, depų ir pan.) apsaugai papulkininkio Brendelio dispozicijoje buvo abi 307-ojo krašto apsaugos bataliono kuopos.

506-asis sargybos batalionas buvo pasiskirstęs taip:

Štabas ir viena kuopa Kaune. Šiai kuopai priklausė objektų nuo Virbalio iki Kauno apsauga ir gausūs postai pačiame Kaune (kariuomenės aprūpinimo maisto produktais parduotuvė, trofėjų amunicijos sandėlis, ap rengimo tarnyba, ginklų remonto dirbtuvės teritorijų apsauga ir kt).

Viena kuopa Jonavoje. Ji turėjo saugoti objektus nuo Kauno iki Šiaulių ir Panevėžio miestų ribų.

Viena kuopa Panevėžyje šiaurinės Lietuvos dalies apsaugai. Šios kuopos vadas kapitonas Harmas kartu buvo paskirtas vermachto komendantu Aukštaitijai su būstine Panevėžyje ir vykdė šios srities lauko komendantūros uždavinius. Reikalingą personalą jis parinko iš savo kuopų. Vienintelę dar jo dispozicijoje esančią vietos Komendantūrą II, vadovaujamą kapitono Giufso, aš turėjau pasilaikyti kaip vietos komendantūrą Kaunui. Norėdamas išvengti katastrofiško vietos komendantūrų trūkumo, ėmiausi priemonių įrengti vadinamąsias dalinių vietos komendantūras, nors dėl to sumažėjo ir taip jau silpna objektų apsauga bei sargyba. Tačiau šios vietos komendantūros buvo būtinos kad paruoštų butus per Lietuvą peržygiuojantiems ir pakeliui apgyvendinamiems daliniams, taip pat dėl turimų kareivinių priežiūros ir valdymo.

Taigi personalas turėjo būti parinktas iš dalinių ir privalėjo būti labai nedidelis. Į apskričių miestus pagal galimybes paskyriau 1 karininką ar feldfebelį (viršilą) su 2-3 žmonėmis, o vietose, kur daugiausia reikėjo rūpintis kareivių valdymu, -1- 2 žmones. Sau padėjau tuo, kad vadinamąsias etapų formuotes jų apgyvendinimo vietose panaudojau nedidelėmis 1-3 žmonių vietų komendantūroms ir jų personalui įsikurti.

Visas šias laikinas vietų komendantūras sudarė daugiausia lietuvių moterys kurios mokėto vokiškai ir buvo kaip jų pagalbinis personalas. Vietų komendantūroms iš sargybos dalinių parinkti keli karininkai šalia

savo veiklos turėjo kaip vietų komendantai prižiūrėti dalį geležinkelio linijų kaip linijų komendantai, perimdami stacionarius geležinkelio apsaugos postus. Taip laikui bėgant įsteigiau vieną po kito šiuos vietas komendantūros dalinius, kurie dėl personalo trūkumo, deja turėjo būti panaikinti, o po to vėl pagal galimybę atkuriami. Be Kauno ir Šiaulių, kur, kaip jau minėta buvo sudarytas I arba II vietos komendantūros, aš tuoj pat paskyriau:

Virbalyje: atostogaujančiųjų priežiūros vadą,

Tauragėje: atostogaujančiųjų priežiūros vadą.

Kretingoje: atostogaujančiųjų priežiūros vadą.

3 vietos komendantūroms, kurios galėjo dirbti kartu su šių tarnybų būrių personalu, aš paprasčiau pavaduojančio vadovaujantį Kėnigsbergo (Karaliaučiaus) gynybos apskrities generolą sutikimo ir jį gavau, kadangi atostogaujančiųjų priežiūros tarnyba buvo ne man. o gynybinei Kėnigsbergo apskrčiai.

Marijampolėje paskyriau karininką (leitenantą, kurį laiką taip pat feldfebelį) ir 3 žmones iš 506-ojo sargybos bataliono su civiliniu lietuvių pagalbiniu personalu.

Vilkaviškyje: puskarininkį (kartais jefreitorių) iš 506-ojo sargybos bataliono ir lietuven stenografistę.

Alytuje: krašto apsaugos bataliono kapitoną iš karo belaisvių srities- aš paprasčiau šios srities komendanto sutikimo ir jį gavau.

Jonavoje: ten dislokuotos 506-ojo sargybos bataliono kuopos vadą.

Utenoje: puskarininkį (kartais jefreitorių) ir 3 žmones iš 506-ojo sargybos bataliono su lietuvių civiliniu pagalbiniu personalu.

Kėdainiuose: puskarininkį (kartais jefreitorių) iš 506-ojo sargybos bataliono ir lietuvių civilinį pagalbinį personalą. Įrengus Kėdainiuose karo ligoninę, ligoninės vyr. gydytojas buvo paskirtas vietos komendantu. Puskarininkiai vėl grąžinti į savo batalioną.

Radviliškyje: iš pradžių ten įkurdintos karo ligoninės vyr. gydytoją, po to armijų grupės Šiaurės kariuomenės auto-moto parko vadovą (kapitoną). Reikalingą toms vietų komendantūroms personalą komendantai turėjo paimti iš savo pačių tarnybų, o lietuvių pagalbinį personalą, kuris gautų atlyginimą iš karo lauko komendantūros kasos, privalėjo įdarbinti.

Raseiniuose: 307-ojo krašto apsaugos bataliono puskarininkį su 1 žmogum ir lietuvių pagalbiniu personalu. Kai Raseiniuose buvo dislokuoti Helmicho mokomosios divizijos daliniai, vietos komendantūra turėjo būti sudaryta iš šių dalinių:

Zarasuose: 506 sargybos batalijono jefreitorių ir lietuvių stenografistų.

Panevėžyje: laikinos lauko komendantūros uždaviniais vykdyti 506-ojo sargybos batalijono kuopos vadą su lietuvių pagalbinio personalu.

Biržuose: tankų dalinio vadą (vyresnįjį leitenantą) su lietuvių pagalbinio personalu.

Seredžiuje: 506-ojo sargybos batalijono jefreitorių ir lietuvių stenografistų.

Plungėje: 307-ojo krašto apsaugos batalijono jefreitorių ir lietuvių stenografistų.

Telšiuose: 307-ojo krašto apsaugos batalijono karininką, kuriam buvo pavaldi Plungė, 2 žmonės ir lietuvių pagalbinį personalą.

Joniškyje: krašto apsaugos batalijono kuopos vadą, kurį paskyrė karo belaisvių srities komendantas: jo sutikimo paprašiau ir jį gavau.

Taip aš įsteigiau 21 vietos komendantūrą, kuri bent jau galėjo atlikti būtiniausius karinius butų parūpinimo, jų įrengimo kareiviams apgyvendinti ar pražygiuojantiems daliniams apsistoti, kareivių priežiūros uždavinius. Tiesa man priklausančių nedidelių apsaugos jėgų, skirtų objektų apsaugai, skaičius juntamai sumažėjo, nes, įsteigus laikinas Šiaulių ir Panevėžio komendantūras, buvo reikalingos ir pagalbinės jėgos iš dalinių, turėjo būti parinkti dar 6 karininkai, 8 puskarininkiai ir 26 kiti žmonės iš apsaugos jėgų.

Kai 1942m. vasarą iš manęs buvo paimitos abi stiprios 307-ojo krašto apsaugos batalijono kuopos, o batalijono štabas turėjo išžygiuoti į Vilnių, su tokiu vargu sulipdyta organizacija vėl būtų pakibusi ore, jei vermachto vyr. kariuomenės vadas Rygoje nebūtų įvykdęs mano prašymo 307-ojo krašto apsaugos batalijono štabą, kurio 4 kuopos per pusę buvo dislokuotos Latvijoje ir Vilniaus apskrityje, laikinai palikti Šiauliuose, iš kur savo 4 kuopas, tiesa, pavaldžias ir Mitau bei Vilniaus karo lauko komendantūroms, kartais galėjo surinkti.

Kaip dvių 307-ojo krašto apsaugos batalijono kuopų išėjimo pasekmė liko neužimta Plungės vietos komendantūra, o į Telšius papulkininkis Brendelis pasiuntė aktyviems daliniams netinkamą seną karininką, kurį jis priskyrė prie savo batalijono štabo. Raseinių vietos komendantūrą buvo užėmęs kaip tik apie tą laiką išžygiavusios Helmicho divizijos mokomasis dalinys. Tačiau ypač sunki tapo objektų apsauga, nes man vietoj turėtų iki tol 850 žmonių priklausę tik 450 žmonių iš 506-ojo sargybos batalijono. Jei atimsime 5% atostogaujančiųjų, komandiruotuosius į vietas

komendantūras ir paimtus būtiniausiems sargybos postams Kaune, taip pat kuopų trasos priežiūrai reikalingas įgulas (taigi 22+32+36+24=114), tai geležinkelį ir kelių apsaugai liko ne daugiau kaip 300 žmonių.

Reikia atsižvelgti, kad turėjau saugoti nuo partizanų antpuolių 750km geležinkelio linijų ir 650km kelių. Pranešiau vyr. kariuomenės vadui, kad šio uždavinio neįmanoma atlikti. Apie 1400km ilgio apsauginei juostai aš negalėjau paskirti net 1 žmogaus kas 4,5km, tuo tarpu karo lauko komendantas Vilniuje apie 800km geležinkelį ir kelių ruožui turėjo 1,5 batalijono su maždaug 1200 žmonių, taigi 42km apsaugos juostai jis galėjo paskirti 6 žmones. Dėl to paprašiau kariuomenės vado atlaisvinti mane nuo autokelių apsaugos, kad su likusiais 300 žmonių galėčiau kaip reikiant apsaugoti bent jau svarbiausius objektus geležinkelio ruože.

Po to mano dispozicijai buvo paskirta 1,5 kuopos lietuvių pagalbinės policijos, tačiau ir toliau turėjau saugoti svarbiausius autokelių objektus nuo galimų užpuolimų. Šituos 1,5 kuopos lietuvių pagalbinės policijos, kovose išsekinto batalijono, likučius (1 kuopa turėjo 80 žmonių, pusė kuopos- dar 40, taigi iš viso-120 žmonių) kariuomenės vadas išprašė iš vyriausiojo SS ir policijos vado Rygoje, nes šiaip Vermachtas negalėjo apsaugoti autokelių sen. (etnogr.) Lietuvoje. Aš paskirsčiau turimus 420 žmonių geležinkelį ir kelių objektams saugoti:

Lietuvių pagalbinės policijos kuopa: geležinkelio ir autokelių apsaugai nuo Virbalio iki Kauno (išskyrus Kauno miestą).

Pusę lietuvių pagalbinės policijos kuopos autokelių tiltų apsaugai Kaune, Neries tilto Jonavoje, Nevėžio tiltų prie Babtų ir Ariogalos ir Ventos tilto Bubiuose (15km į vakarus nuo Šiaulių) apsaugai.

Visi kiti automobilių tiltai liko neapsaugoti.

506-ojo sargybos bataliono viena kuopa kuopos štabas Jonavoje perėmė geležinkelį nuo Kauno (įskaitant Kauno miestą) iki bėgių išsišakojimo į pietus nuo Šiaulių apsaugą.

506-ojo sargybos bataliono kuopa kuopos štabas Panevėžyje perėmė geležinkelio nuo Šiaulių (įskaitant miestą) į Daugpilį iki Lietuvos sienos apsaugą ir visus saugomus objektus (*ne kelius- past*) Kaune.

506-ojo sargybos batalijono viena kuopa kuopos štabas Šiauliuose, vadovaujamas laikinojo karo lauko komendanto papulkininkio Brendelio, perėmė geležinkelio nuo Šiaulių iki Tauragės ir nuo Šiaulių iki Kretingos, taip pat nuo Šiaulių iki Latvijos sienos apsaugą.

506-ojo batalijono štabas liko Kaune. Batalijono vadui buvo nurodytas visų sen.(etnogr.) Lietuvos geležinkelį ir autokelių priežiūros komendanto uždavinys. Atsižvelgiant į tai, kad vien tik svarbiausiems geležinkelio

objektams reikia apie 100 žmonių kad juos bent trumpą laiką būtų galima apsaugoti nuo partizanų antpuolių- iš tokių objektų galima paminėti geležinkelio tiltą per Nerį Jonavoje ir daugiau kaip 100m ilgio tiltą per Nevėžį prie Lyduvėnų- galima įsivaizduoti, kokia menka ir nepakankama buvo mažų geležinkelio objektų apsauga Pavyzdžiui, tiltą per Obelę prie Kėdainių saugojo tik 1 jefreitorius su 9 žmonėmis.

Partizanų antpuoliui tokių saugomų objektų vyrai galėjo tik labai trumpai pasipriešinti, o apie poruotą apsaugą, kokios apskritai reikėtų, esant nedidelėms apsaugos jėgoms, negalima buvo ir galvoti. Laimė, sen. (etnogr.) Lietuvoje geležinkelių ir kelių apsaugos objektai nebuvo užpildinėjami, nes senojoje krašto apsaugoje buvo galima tikrai gynyba iki paskutinio šovinio, kadangi po antpuolio, praradus objektą ir išlikus gyviems,- nesvarbu, ar tai bus kuopos, batalijono vadas, ar karo lauko komendantas,- jie turėjo būti atiduoti karo lauko teismui ir nuteisti mirties bausme.

Geležinkelio ruožo išsišakojimai, ne strateginiai objektai, tačiau ir ne visai nesaugomi tilteliai (vandens pratekėjimui) per upelius ar pelkėtas vietas buvo sugadinami (susprogdinami) po keletą kartų per savaitę. Tokios išsprogdintos vietos bėgiuose ar pabėgiuose per trumpą laiką būdavo sutvarkomos, nuolat laikant paruoštas atsargines medžiagas, iššaukus geležinkelio ruožo darbininkus

Vienintelis pozityvus dalykas, ką buvo galima pasiekti su tokiomis nedidelėmis apsaugos jėgomis, buvo kruopščios geležinkelio ruožo apžiūros, ieškant galbūt padėtų naktį minų. Šį darbą atliko paskirti į geležinkelio ruožą patruliai. Iš vyr. kariuomenės vado išrūpinau kad už patruliavimo metu (patruliuoti eidavo visada dviese) patrulio rastos ant geležinkelio linijų ir išminuotas 3 minas, užkirtus kelią 3 sprogimams, vermachto vyr. kariuomenės vado dienos įsakymuose turėjo būti viešai pareikšta padėka už 5 užkirtus sprogimus- įteiktas 2 laipsnio Kryžius už pasižymėjimą kare, o už 10 užkirtų sprogimų- 2 laipsnio Geležinis kryžius ir t.t

Nors krašto apsaugos vyrai buvo painstruktuoti ir apmokyti kaip elgtis su galinčiomis rankose sprogti demontuojamomis minomis, tačiau visą laiką tai buvo susiję su pavojumi gyvybei. Geležinkelio sankasos ir bėgių saugojimas nuo sprogimų buvo pastebėtas ir vermachto vyr. kariuomenės vado pripažintas pasiekimu.

1942m. vasarą vermachto vyr. kariuomenės vado Ostlandui teritorijoje įvyko organizacinių pasikeitimų. jau seniai reikalauta karinio sektoriaus reorganizavimo. Vyriausieji pagal pareigas Latvijos ir Lietu-

vos karo lauko komendantai, pertvarkius jų lauko komendantūras (V) į vyriausias lauko komendantūras (V.) buvo pavadinti vyriausiais karo lauko komendantais ir Latvijos arba Lietuvos apsaugos sričių komendantais.

Latvijoje tai buvo vyr. karo lauko komendantas generolas majoras Volsbergeris, į Lietuvą turėjo būti paskirtas naujas vyr. karo lauko komendantas nes čia buvo generalinė tarnyba, o aš galėjau anksčiausiai 1942m. rudenį būti paaukštintas generolu majoru. Tačiau įsikišus generolui pulkininkui Halderiui, aš gavau vyr. karo lauko komendanto ir apsaugos srities komendanto vietą Lietuvoje, iš pradžių būdamas pulkininku.

Baltarusijoje nuo šiol veikė viena vyr. karo lauko komendantūra (V), vadovaujama generolo majoro fon Tčamerio: tai kartu buvo ir Baltarusijos apsaugos sritis. Fon Bechtolsheimo saugumo divizija buvo perkelta į kariuomenės užnugario sritį. Perspektyva perduoti reikalus trūkstantoms karo lauko komendantūroms ir toliau plėtoti krašto apsaugos sistemą liko. Taigi niekas nepasikeitė, tik Vilniaus apskritis su jos karo lauko komendantūra perėjo Lietuvos apsaugos srities komendantui. Tačiau vermachto vyr. kariuomenės vadas aiškiai nurodė, kad su Vilniaus karo lauko komendantu kuris jau turėjo aukštesnį negu pulkininkas laipsnį ir visą laiką buvo fronto (Ly. veikiančios armijos) karininkas santyčiai turi būti taktiški. Taigi jam pavaldūs apsaugos daliniai turėjo priklausyti tiesiogiai jam, juo labiau kad paskutiniu metu Vilniaus apskrities geležinkelio linijose žymiai sustiprėjo partizanų antpuoliai, ir iš Vilniaus apskrities galimiams uždaviniams sen. Lietuvoje negali būti atitraukta nė vieno žmogaus.

Vermachto vyr. kariuomenės vadas pavedė man pasižiūrėti, kaip įrengti ir tvarkomi geležinkelių ir kelių apsaugos punktai Vilniaus apskrityje, kad visa tai pritaikytiau sen. Lietuvos geležinkelio linijų apsaugos įrengimų statyboje, tai man svarbu turint nedideles ginkluotas apsaugos pajėgas.

Aplankęs Vilniaus apskrities geležinkelio linijas ir automagistrales kuriose puikiai įrengti objektų apsaugai pritaikyti apsaugos punktai su stipriomis Vilniaus karo lauko komendantūrai priklausančiomis jėgomis aš pasinaudojau šiuo patyrimu sen. Lietuvos reikalams spręsti. 1942m. pabaigoje- 1943m. pradžioje buvo naujai nustatytos Šiaurės ir Vidurio armijų grupių ribos: Vidurio armijų grupė turėjo perimti iš pradžiai aprūpintos Šiaurės armijų grupės apie 100km pločio fronto ruožą. Ši nauja riba taip pat buvo pratęsta kariuomenės užnugario sričiai ir civilinio valdymo sričiai. Paskutinės srities riba ėjo Lietuvos ir Lenkijos 1940m. vasaros pasieniu, prieš atiduodant Vilniaus kraštą Lietuvai.

Nuo tol Vilniaus apskritis ne tik dėl taktinės objektų apsaugos, bet ir dėl ryšio tarp dalinių buvo priskirta Vidurio armijų grupei. Baltarusijos apsaugos sričiai, nes partizaninis judėjimas išplito už Baltarusijos ribų ir apėmė visą Vilniaus apskritį. Dar 1943 metais (tikslaus laiko negaliu pasakyti) Baltarusijos apsaugos sritis su Vilniaus apskritimi buvo visai išskirta iš vermachto vyr. kariuomenės vado, taip pat SS ir policijos vado Rygoje veikimo sferos.

Į Minską atvyko armijų grupės Vidury s vermachto vyr. kariuomenės vadas- pėstininkų generolas grafas Rotkirchas. Vyriausiuoju Baltarusijos SS ir policijos vadu buvo paskirtas iki tol pavaldus vyr. SS ir policijos vadui Rygoje SS obergrupei fiureriui Jekelnui Baltarusijos SS ir policijos vadas. Juo tapo SS obergrupei fiureriu ir policijos generolu paskirtas iki tol buvęs SS grupi fiureriu ir policijos generolu leitenantu fon Gotbergas.

Paskutinis Baltarusijos vyr. karo lauko komendantas ir Baltarusijos apsaugos srities komendantas generolas leitenantas Švarcekeris buvo paskirtas Vilniaus apskrities vyr. Karo lauko komendantu Baltarusijos vermachto vyr. kariuomenės vado veikimo sferoje.

Civiliniame valdyme šie kariniai reorganizavimai nieko nepakeitė, nes Vilniaus apskritis ir toliau priklausė Lietuvos generaliniam komisariatui, juo labiau kad tai su kariniais interesais jokių būdu nesikirto: Lietuvos generalinio komisariato III (ūkinis) skyrius jau anksčiau siuntė konkretų kontingentą armijų grupei Vidury s aprūpinti.

1943m. pradžioje vermachto vyr. kariuomenės vadas Rygoje man pranešė, kad turėčiau paskaičiuoti, kaip bus, kai netrukus paims ir paskutinę 506-ąją sargybos batalijoną. Pakaitalo esą pareikalauta, tačiau kol kas galima tikėtis iš netrukus planuojamo naujojo šaukimo tik **netarnavusių** 56-61 metų žmonių. Toks krašto apsaugos batalijonas Lietuvai esąs pažadėtas, tačiau šiuo metu su jo pristatymu visai neaišku.

Kita vertus 506-asis sargybos batalijonas turėjo būti pertvarkytas į dar vieną krašto apsaugos batalijoną su 4 kuopomis, ir tai reikėjo padaryti nedelsiant. Kai atvyks būtinas karininkų ir eilinių Vokietijos pakaitalas (506-ajam batalijonui.- past.), neliks kitos išeities, kaip savanoriškai užverbuoti ir kuo greičiau apmokyti Lietuvoje keletą kuopų objektams Lietuvoje apsaugoti.

Vermachto vyr. kariuomenės vadas paprašė ir gavo reicho komisaro Ostlandui Lozės ir vyr. SS ir policijos vado Ostlandui Jekelno, kuriems vieniems priklausė teisė verbuoti savanorius, sutikimą. Generalinį komi-

sarą ir Lietuvos SS ir policijos vadą jų viršininkas informavo. Lozės ir Jekelno pageidavimu buvo uždraustas bet koks verbavimas per spaudą, skelbimai ant sienų ir pan.

Aš dėl to tuojau pat išleidau ranka rašytą skelbimą visoms vietų komendantūroms, taip pat į visas vietas, esančias netoli geležinkelio apsaugos postų. Skelbime buvo parašyta kad įdarbinsi 1500 jaunų tarnavusių ar netarnavusių lietuvių, tarp jų 150 feldfebelių ir puskarininkų ir apie 25 jaunesniųjų karininkų geležinkelių ir kelių apsaugai tik Lietuvoje ir vien lietuvių kuopose. Priežiūra atlyginimas, aprūpinimas ir t.t.- toks pat kaip ir vokiečių vermachto tarnautojų. Uniforma- vokiečių kariuomenės su lietuviškais herbais ant rankogalių ir lietuviška kepurės kokarda Registracijos biurui- visose vietų komendantūrose ir karinėse tarnybose.

Vilniaus apskrityje nebuvo verbuojama. Registracijos laikas nuo 1943m. kovo 15 iki 31 dienos (galėjo būti ir truputį anksčiau, bet ne vėliau: bet koku atveju registracijos laikas apribotas 14 dienų). Prievarta registruotis nereikia nes kuopos bus sudaromos tik iš savanorių. Iš miškų savo noru užsiregistravusiems per verbavimo vietas žodžiu užtikrinau visišką nebaudžiamumą. Skelbime to aš negalėjau daryti, nes būčiau patekęs į sunkų konfliktą su civiline vadovybe, SS ir policija. Faktiškai užsiregistravo apie 1200 vyrų, tarp kurių buvo ne tiek jau mažai pabėgusių į miškus.

Kaip apmokymo vietą aš vėl pasirinkau kurį laiką neužimtas kareivinės Prienuose. Buvau numatęs ne ilgesnį kaip 4 savaitių mokymosi laiką: realiai jis buvo dar trumpesnis. Mokymo personalą skyrė Helmicho mokomoji divizija. Po aprangimo ir gydytojo apžiūrėjimo balandžio viduryje galėjo prasidėti apmokymas jis baigėsi tuo, kad 1943m. birželio ld. užverbuotieji buvo pasirengę vykdyti numatytus apsaugos uždavinius. Formuojamų kuopų priežiūrai paskyriau lietuvių batalijono štabą, 1 papulkininkį- vadą 1 vyr. leitenantą ir 1 leitenantą kaip adjutantus arba ord. karininkus ir 2 lietuvius gydytojus sveikatai tikrinti, taip pat žemesnįjį personalą.

Iš 1200 atvykusiųjų po gydytojo apžiūrėjimo buvo išsiųsti namo visi jaunesni negu 18m. amžiaus Liko apie 1000 vyrų. Maždaug 100 atkrito dar mokantis- iš dalies dėl tarnautojų skundų, iš dalies jų pačių prašymu, iš dalies dėl to, kad jau nuo pat pradžių blogai elgėsi. Apmokymui buvo sudarytos 6 kuopos po 150 žmonių. Nebuvo jokio rikiuotės muštro; tikslas buvo paruošti užverbuotuosius tik numatytam panaudojimui apsaugos tarnyboje. Mokyta šaudyti šautuvu, kulkosvaidžiu, naudotis rankinėmis granatomis, granatosvaidžiu, minosvaidžiu. patruliuoti, demontuoti rastas minas, gintis nuo tokio pat pajėgumo priešininkų.

Šio lietuviško dalinio pastangomis (formuotėje buvo tik keli vokiečiai) buvo įrengtas didelis restoranas su sale kareivių poilsiui: ten dažnai vyko teatrų spektakliai, kino seansai, koncertai, kuriuose dalyvavo lietuvių artistai. Jauniems lietuviams apmokymo laikas neprailgdavo. Geros ir stiprios priežiūros reikėjo tam, kad jaunimas apmokymo pabaigoje būtų puikiai pasirengęs fiziškai.

Vermachto vyr. kariuomenės vado įsakyme, pagyrus ir pripažinus greitą ir sėkmingą lietuviško dalinio suformavimą, dvi jo kuopas įsakyta perduoti Vilniaus apskrčiai. Dalinį paskirsčiau taip:

Bataliono štabas. kurio pagrindiniai uždaviniai- rūpintis jaunų lietuvių kareivių asmenine geroje, sunkumų, kliūčių pašalinimu ir nuolatinio žmonių ryšio su manimi užtikrinimu. Dislokacijos vieta: Kaunas.

Atsargos kuopa: 100 žmonių. Papildymas nesiekė 50 žmonių.

Uždaviniai: visų iki šiol 506-ojo sargybos batalijono saugotų objektų Kauno mieste apsauga (išskyrus geležinkelį, tiltus, tunelį). Nedelsiant paruošti po 2 žmones 506-ojo sargybos batalijono zenitiniam pabūklams aptarnauti ir Kauno zenitinių pabūklų apsaugai (2- 4 žmonės vienam zenitiniam pabūklui, iš viso 24 žmonės) perimti. Taip pat ši kuopa perėmė vyr. karo lauko komendantūros apsaugą ir perdavė karo lauko komendantūros biuro personalui pajėgius kariauti žmones **Dislokacijos vieta:** Kaunas

Likusieji 800 žmonių buvo suskirstyti į 5 kuopas po 160 žmonių. Dvi kuopos geležinkeliu persikėlė į Vilnių. jos atsiskyrė nuo vyr. karo lauko komendantūros (*Kaune -past*) veikimo sferos ir nuo batalijono štabo Lietuvoje. Vėliau sužinojau, kad šiose dviejose kuopose buvo daug dezertyrų, nes ten su žmonėmis nedalykiškai ir netinkamai elgėsi. Man likusios trys kuopos buvo paskirstytos geležinkelio apsaugai:

1 kuopa dislokuota Kaune geležinkelio Virbalis- Šiauliai iki vermachto Šiaulių apskrities komendantūros ribos apsaugai,

1 kuopa dislokuota Šiauliuose geležinkelio ruožo Šiauliai-Tauragė, Šiauliai- Kretinga ir Šiauliai- Latvijos siena apsaugai,

1 kuopa dislokuota Panevėžyje geležinkelio ruožo Šiauliai-Daugpilis iki Lietuvos sienos apsaugai.

Šios kuopos buvo pavaldžios vyr. karo lauko komendantūrai arba vermachto komendantui Šiauliuose ir Panevėžyje.

506-asis sargybos batalionas, paskyrus lietuvius, atitraukė savo apsaugą, kad būtų pasirengęs išžygiuoti po reorganizavimo. Kiekviename geležinkelio apsaugos poste dar 8-10 dienų liko vokiečių feldfebelis ar puskarininkis instruktavimui.

Įdomumo dėlei norėčiau paminėti, kad per trumpą laiką sėkmingai suformuotas lietuviškas junginys sukėlė civilinės vadovybės, ypač SS ir policijos pavydą ir nepalankumą, o mano pjudymas SS ir policijos (Jekelno) pastangomis dar sustiprėjo. Buvo netgi reikalaujama patikrinti mano kuopas (peratestuoti), ieškant tarp jų anksčiau pabėgusių į mišką darbingų žmonių: paremtas vermachto vyr. kariuomenės vado, tai aš kategoriškai atmečiau, kadangi dėl to būtų labai nukentėjęs vermachto autoritetas.

506-asis sargybos batalionas dar birželio mėnesį išžygiavo į armijų grupės Šiaurės kariuomenės užnugario sritį, ir beveik tuo pat metu buvo atšauktas vermachto Šiaulių komendantas Brendelis su savo batalijono štabu. Vietoj Brendelio aš paskyriau I vietos komendantūros Šiauliuose komendantą majorą Zacheją, kurio štabas buvo sustiprintas keliais vokiškai kalbančiais lietuvių atsargos kuopos tarnautojais.

Maždaug rudenį (tai galėjo būti spalio mėnuo) į Lietuvą pagaliau įžengė žadėtasis krašto apsaugos batalionas. Jis turėjo 4 kuopas po 150 žmonių, batalijono vadas buvo atsargos majoras de la Kampė. Bataliono numeris buvo didesnis negu 800. Aš jo tiksliai neprisimenu (879? 897?).

Didžioji dalis žmonių batalijone buvo netarnavę ir neparengti- batalionas buvo suformuotas Hamburge ir tuoj pat, neapmokius, pasiųstas į Kauną.- todėl geležinkelių ir kelių apsaugai aš paskirsčiau tik 3 kuopas:

Viena kuopa dislokuota Kaune: ši kuopa buvo tik mokomoji ir pakeisdavo vieną po kitos per 4-6 savaites tris kuopas. Apmokymui vadovavo mano vyr. lauko komendantūros štabo karininkai ir puskarininkiai. Pasibaigus 4 kuopų apmokymams, ši kuopa liko Kaune kaip operacijų rezervas ir po to perėmė visus čia saugomus objektus.

Viena kuopa dislokuota Jonavoje: geležinkelio ruožo Virbalis-Šiauliai apsaugai sustiprinti ir kelių apsaugai.

Šios abi kuopos kartu su batalijono štabu buvo tiesiogiai pavaldžios vyr. karo lauko komendantūrai.

Viena kuopa dislokuota Šiauliuose: pavaldi Šiaulių vermachto komendantui geležinkelių ir kelių apsaugai sustiprinti.

Viena kuopa dislokuota Panevėžyje: pavaldi Panevėžio vermachto komendantui geležinkelių ir kelių apsaugai sustiprinti. Šios kuopos vadas buvo kapitonas Harmas iš 506-ojo sargybos bataliono. Mano prašymu visą tą laiką, kai buvo atleistas iš vermachto komendanto pareigų, jis buvo komandiruotas į vyr. karo lauko komendantūrą.

Aš galėjau sustiprinti geležinkelių apsaugą, galėjau įtraukti būtinai jos reikalingus naujus objektus, šiek tiek sustiprinti autokelių apsaugą, atkurti panaikintas vietų komendantūras ir aprūpinti laikinas Šiaulių ir

Panevėžio karo lauko komendantūros, sustiprinti jų personalą. Tačiau abu šluos komendantus aš pirmiausia įpareigojau sustiprinti naktinį patruliavimą, kuris labai apsimokėjo dėl padėtų daugybės minų ant bėgių ir sankasose demontavimo. Vėliau aš jiems įsakiau vieną būrį iš krašto apsaugos kuopos arba lietuvių kuopos palikti Šiauliuose ar Panevėžyje kaip operacijų rezervą ir toliau tobulinti būrio parengimą.

Jau 1941 metais pažadėtos abi Šiaulių ir Panevėžio karo lauko komendantūros pagaliau atvyko 1943m. pabaigoje- 1944m. pradžioje, žymiai sumažėjus armijų grupei Šiaurė kariuomenės užnugario srityje dėl sovietinio puolimo 1943 metais. Į Šiaulius atvyko karo lauko komendantūra vadovaujama pulkininko Zaso, į Panevėžį- karo lauko komendantūra vadovaujama pulkininko Vinterio, buvusio latvių vermachto karininko, kuris, būdamas vokiečių kilmės, 1939m. buvo persikėlęs į Vokietiją. Abi karo lauko komendantūros atvyko iš armijų grupės Šiaurė kariuomenės užnugario srities, kur jie buvo paskirti iki perdislokavimo į Lietuvą.

2-ajame fronte kovoję batalijonai, kurie turėjo apsistoti Zarasų-Ukmergės rajone poilsiui, papildymui ir kaip operacijų rezervas, **neatvyko**. 1944m. pradžioje dar atvyko šešios vietos komendantūros II iš kariuomenės užnugario srities vermachto vyr. kariuomenės vado nurodymu jos apsistojo toliau nurodytuose miestuose, kuriuose su vietinių gyventojų pagalba turėjo įrengti apsaugos punktus miestų gynybai. Šie miestai buvo: Zarasai, Utena Ukmergė, Kėdainiai, Joniškis ir Raseiniai.

Tuo pat metu į Kauną atvyko pionierių kuopa kuri pionierių (inžinerijos dalinių) štabo įsakymu buvo priskirta vermachto vyr. kariuomenės vadui Kauno miesto gynybos įrengimams paruošti. Kai tik įžengė vietos komendantūra II. Zarasai su apskritimi taktikos sumetimais buvo išskirti iš Lietuvos ir priskirti Latvijos apsaugos srities Daugpilio karo lauko komendantūrai. Zarasai buvo įtraukti į įtvirtintą Daugpilio rajoną.

Iki mano išvykimo 1944m. gegužės mėnesį daugiau pakitimų neįvyko. Kai aš birželio pabaigoje, antrą kartą perduodamas savo tarnybos sritį generolui leitenantui Batcheriui iš 3 tankų armijos (kariuomenės užnugario srities vadovaujančiam generolui), antrą kartą paleidžiant mano vyr. karo lauko komendantūrą, kelioms dienoms atvykau į Kauną, situacija buvo tokia pat, kaip ir 1944m. gegužės mėnesį.

Prieš užbaigdamas 6 klausimą, dar norėčiau pateikti trumpą paaiškinimą raidės V skliaustuose po žodžių "lauko ar vyr. lauko komendantūra". Vyr. karo lauko ir karo lauko komendantūros operatyvinėse ir kariuome-

nės užnugario srityse turėjo žymiai daugiau etatų negu vyr. karo lauko ir karo lauko komendantūros civilinės vadovybės valdomose okupuotose srityse. Taigi (V) reiškia kad kalbama apie vyr. karo lauko ar karo lauko komendantūrą, paskirtą į sritį, kurioje kartu su SS, SD, gestapu ir policija yra civilinė vadovybė, privalanti šioms karinėms tarnyboms padėti atlikti grynai karinius uždavinius užtikrinti saugumą, paruošti patalpas pražygiuojantiems arba laikinai dislokuojamiems vermachto daliniams, prižiūrėti ir aptarnauti dalinius palaikyti vermachto tarnautojų drausmę, ramybę ir tvarką.

Vyr. karo lauko ir karo lauko komendantūros operatyvinėse ir kariuomenės užnugario srityse turėjo maždaug dvigubai daugiau etatų ir savo valdymo skyrių, sudarytų daugiausia iš karinių tarnautojų: buvo netgi karinės administracinės tarnybos inspektoriai ir sekretorės, kuriems teko civilinės vadovybės uždaviniai. Žymiai gausesni buvo ir karo lauko teismai bei vermachto žandarmerijos skyriai.

Mano žiniomis šios vyr. karo lauko ir karo lauko komendantūros turėjo atlikti ir policijos uždavinius savo veiklos ribose specialiai vietinių tenykščių gyventojų poreikiams. Kadangi aš pats niekada iš arčiau nesusipažinau su tokia vyr. karo lauko ar karo lauko komendantūra nežinau, ar karinėms tarnyboms buvo pavaldūs SS, SD, gestapas ir policija, ar šitos tarnybos tik tarpusavyje bendradarbiavo, taigi buvo tam tikra prasme glaudus bendradarbiavimas tarp vyr. karo lauko ar karo lauko komendantų ir SS bei policijos vado, kuriam buvo pavaldžios SS, SD, gestapas ir policija. Žinoma aš dažniau girdėdavau, kad vyr. karo lauko ir karo lauko komendantūros bausdavo ir civilinius gyventojus, netgi mirties bausmėmis ir pan., kas bent jau rodytų, jog vyr. karo lauko ir karo lauko komendantūros turėjo policijos įgaliojimus ir jais naudojosi.

Kalbant apie žinomą SS ir policijos reichsfürerio Himlerio nuomonę dėl vermachto, kurį jis santykiuose su savo SS vertino kaip kažką mokesnio, nepilnavertiško, manyčiau, kad jei vyr. SS ir policijos vadas, taip pat SS ir policijos vadas nebuvo tiesiogiai pavaldūs Himleriui, tai vadovaujančiam operatyvinės srities ar kariuomenės užnugario srities generolui pagal rangą priklausė jam prilygintas SS ir policijos vadas su štabu, neturinčiu sprendimo galios, kurią turėjo minėti vadovaujantys generolai.

8 klausimas *Kokie ryšiai buvo tarp pranešime paminėtų 1) civilių, 2) policinių ir 3) karinių tarnybų vienos su kita ir tarpusavyje?*

Daug kas atsakymui į šį klausimą jau paminėta pranešime (*šiuose atsiminimuose- past.*), tačiau aiškumo dėlei dar kartą trumpai apibendrinčiau medžiagą klausime patelkta eilės tvarka.

Dėl 1 ir 2 galima pasakyti tik tiek, kad **visos** civilinės ir policinės, taip pat SD ir gestapo tarnybos buvo pavaldžios generaliniam komisarui, vadinamajai reicho aukščiausiajai valdžiai. Visos šitos civilinės, policinės, SD ir gestapo tarnybos buvo pavaldžios ir srities komisarams jų veiklos sferoje kaip generalinio komisaro arba reicho aukšč. valdžios atstovams ir jo tarnybos vadovams

Dėl SD ir gestapo iš SS ir štandartenfiurerio Jėgerio, pirmojo SD ir gestapo vado, aš išgirdau, kad vyr. SS ir policijos vadas Rygoje SS obergruppenfiureris Jekelnas iš savo pavaldinių reikalaudavo po kiekvienos užduoties ar kiekvieno pokalbio su savo generaliniu komisaru ar srities komisaru tuoj pat informuoti apie tai telefonu jį ir tik su jo sutikimu imtis užduoties vykdymo. Tai reiškia, kad Jekelnas pagal Himlerį SD ir gestapo pavaldumą generaliniam arba srities komisarui daugiau ar mažiau sabotavo. SS, kai kalbaėjo apie civilinio valdymo sritį, buvo pavaldus vien tik savo SS viršininkui.

Dėl 3 punkto reikėtų pasakyti, kad vermachto tarnybos buvo pavaldžios tiksliai jų vermachto viršininkams, ty. vermachto daliniai ir tarnybos Ostlande buvo pavaldūs vermachto vyr. kariuomenės vadui Ostlandui Rygoje, kavalerijos generolui Brėmeriui.

Vyr. karo lauko komendanto ir apsaugos srities komendanto veiklos sritis apsiribojo jų tarnybos vietomis (jie buvo vietų karo lauko komendantai) ir jų daliniais. jie neturėjo **jokių** įgaliojimų įsakinėti pražygiuojantiems ar ilgesnį laiką apsistojusiems daliniams (pvz., mokomosioms atsargos ar atsinaujinimui apsistojusioms divizijoms) ir karinėms įstaigoms Visos **karo belaisvių reikalais** užsiimančios įstaigos ir apsaugos daliniai buvo pavaldūs karo belaisvių srities komendantui (generolo tarnyba) Lietuvoje pulkininkui Šimrigkui. Šis buvo pavaldus vien tik inspektoriui karo belaisvių reikalams Ostlande generolui leitenantui Veningui, po to Pavelui (divizijos vado tarnyba?).

Gynybos pramonės ir apginklavimo komanda Lietuvai su filialais buvo pavaldi vien tik gynybos pramonės ir apginklavimo inspektoriui Ostlandui (divizijos vado tarnyba). iki 1942 metų šiuo inspektoriumi dirbo viceadmirolas Fiurbingeris, po to nuo 1943m.- generolas leitenantas Cygleris (ginkluotosios oro pajėgos). Gynybinės pramonės ir apginklavimo vadai Lietuvai buvo: iki 1942m. vidurio- papulkininkis Linkė, iki 1943m. vidurio- papulkininkis Pilobis, iki 1943m. pabaigos- laivyno kapitonas (Jūrų laivyno pulkininkas) Gutknechtas, 1944m- papulkininkis Bišofas.

Kariuomenės auto-moto parkas ir remonto įmonės buvo pavaldūs armijoms kurioms jie buvo priskirti.

Amunicijos, sandėliavimo ir administracijos tarnybos buvo pavaldžios atitinkamų armijų vyr. postovių meistriui.

Karo ligoninės buvo pavaldžios tos armijos kuriai priskirta ligoninė, kariuomenės gydytojui.

Ginklų remonto dirbtuvės ir ginklų trofėjų sandėliavimas buvo pavaldūs ginklų priežiūros karininkui Ostlandui Rygoje (brigados vado tarnyba).

Tokių tarnybų, iki mažiausių armijų tarnybų (16-osios ir 18-osios armijų) arba armijų grupės Šiaurė, Lietuvoje buvo dar daug. Jos nenešdavo prašymų į vietos komendantūras, o su armijų grupės ar armijos pažymėjimu tiesiogiai kreipdavosi į srities komisariatų ir gaudavo butus (patalpas). Jei šitai būtų pranešęs armijų grupei ar armijai ir paklašęs ar jie teisūs, dažniausiai būtų nušvilptas. Būtų trumpai atsakyta, nurodžius kokio nors junginio išduotą pažymėjimą, kad kalba eina apie specialią užduotį: srities komisaras turi duoti nurodymą paskirti nuolatinei šiems žmonėms butus.

Dar reikia paminėti, kad visos **Luftvafe** (ginkl. oro pajėgų) tarnybos ir daliniai buvo pavaldūs tik oro pajėgų apygardai Rygoje. Vlasovo vadų mokykla buvo pavaldi vyr. karinei vadovybei, mokomoji divizija- vyr. atsargos kariuomenės vadui Berlyne, abvero skyriai-abvero tarnybai Berlyne arba vermachto vyr. kariuomenės vadui Rygoje. Tai pranešime jau minėta.

Karinių tarnybų ryšiai su civiline vadovybe buvo tik tarp vermachto vyr. kariuomenės vado, vermachto intendantūros ir generalinio komisariato pagrindinio III skyriaus (pagrindinis ūkio skyrius) dėl Šiaurės grupės armijų dalinių aprūpinimo. Netiesiogiai per vyr. karo lauko komendantūros butų (patalpų) tarnybos viršininką atskiriems sričių komisariatams pranešama apie reikalavimus dalinių apgyvendinimui, nes Vermachtas galėjo disponuoti tik buvusiais lietuvių, vėliau sovietinių ginkluotųjų pajėgų pastatais, taigi kareivinėms ir štabų pastatais, kiek jie šioms ginkluotosioms pajėgoms priklausė ir nebuvo išnuomoti. Be to, vyr. karo lauko komendantūros vadovaujantys sanitarijos karininkai teikė savitarpio informaciją atitinkamoms generalinio komisaro tarnyboms apie galimas infekcines ligas ar galvijų ir arklių epidemijas Panašūs ryšiai, kaip prieš tai apibūdinti, siejo ir laikinuosius Šiaulių ir Panevėžio karo lauko komendantus su jų sričių komisariais.

Didžiausi sunkumai santykiuose su civiline vadovybe buvo vis dėl butų, nes civilinė vadovybė visuose miestuose geriausius pastatus buvo iš anksto paėmusi ne tik savo tarnyboms apgyvendinti, bet ir didžiuliam skaičiui tarnautojų ir perbėgėlių (kolonistų), taip pat nacionalsocialistinėms įstaigoms Tarnautojai, priklausantys policijai, priešingai negu vermachtui, kurio tarnautojų giminėms iš Vokietijos net aplankyti juos buvo griežtai draudžiama, visi su savo šeimomis, dalis su tėvais ir kitais giminėmis atvykdavo į Lietuvą, nes jie čia galėjo apsirūpinti maisto produktais, ypač už "markes, skirtas maisto produktams tik reicho vokiečiams". Be to, šalia šių nenormaliai didelių išlaikymo išlaidų ir dienpinigių jie galėjo viską pirkti ir iš spekuliantų (Juodojoje rinkoje). 25-30 metų jaunuoliai- civilinės vadovybės tarnautojai, daugiausia išauklėti Nacionalsocialistinės Vokietijos darbininkų partijos (NSDAP) dvasia su žmona ir 1-2 vaikais anksčiau reiche gal būtų gyvenę 2-3 kambarių bute, o čia užimdavo 6-8 kambarius, nes civilinei vadovybei nustatyti mokesčiai buvo pigesni negu už 2-3 kambarių butą Vokietijoje.

Be to, didžiulius reikalavimus patalpoms pateikdavo įstaigos Kiekviename miestelyje ir didesniame kaime buvo vadinamieji "rudieji namai", skirti hitlerjugendui (Hitlerio jaunimo organizacijai), vokiečių mokykloms, ligoninėms ir dar daug kam. Vermachtui sričių komisarai duodavo prasčiausius pastatus, nes civilinė vadovybė, patenkinusi savo poreikius, pirmiausia rūpinosi SS, policijos, SD ir gestapo patalpomis. Šios tarnybos turėjo geriausius pastatus, o tuo, kas likdavo, tenkinosi vermachtas. Aš dėl butų (patalpų) dažnai nusiskųsdavau generaliniam komisarui, kuris paskyrė į Kauną savo administracijos tarnautoją: mano butų (patalpų) tarnybos viršininkas galėjo su juo tartis ir dėl visų laikinų Šiaulių ir Panevėžio karo lauko komendantūrų įsikūrimo klausimų.

Ryšių tarp tarnybų, paminėtų 2 klausimo (SS, SD, gestapo ir policijos) punkte, ir vermachto civilinio valdymo okupuotoje srityje faktiškai nebuvo. Kaip jau minėta pranešime, SS ir policijos vadui pagal Hitlerio įsakymą buvo neleidžiama reikalauti iš vermachto, iš manęs dalinių jo operacijoms prieš partizanus. Nieko nebūtų ir išėję, nes, kaip jau minėjau, dėl silpnų, negausių apsaugos jėgų aš negalėjau jų duoti: su tuo aiškiai sutiko ir vermachto vyr. kariuomenės vadas

Buvo tik mano vermachto vyr. kariuomenės vado nurodymas man ir vyr. SS ir policijos vado Rygoje nurodymas jo SS ir policijos vadui Lietuvoje, kad mes tarpusavyje, įvykus ypatingiems atsitikimams, turėtume

pagal savo tarnybos kompetenciją vienos kitą informuoti. Iš pradžių, kol SS ir policijai vadovavo SS brigados vadas Vysockis, taip būdavo reguliariai. Jo pareigas perėmus SS brigados vadui Harmui, atsisakyta šio abipusio informavimo, kai aš jam kartą pasakiau, kad jo informacija apie operacijas prieš partizanus man nereikalinga, jei aš ją gaunu po kelių savaičių užbaigus operaciją, kaip iš tikrųjų buvo. Trumpai apie tą operaciją prieš partizanus informavo vermachto vyr. kariuomenės vadas Ic pranešimuose jau 8-10 dienų anksčiau Harmas, be to, buvo labai nuteiktas prieš mane savo viršininko Jekelno, juo labiau kad ir pats matė per pokalbį pas generalinį komisarą mano susidūrimą su Jekelnu. Šią susidūrimą išsamiai apibūdinau byloje prieš Jekelną 1946m. sausio mėn. Rygoje. Su SD ir gestapo vadu nepalaikiau jokių tarnybinių ryšių.

Just Emil

Aš nepažįstu nei pono Stavrovskio, nei šiaip kokio jo rusų pabėgėlių komiteto asmens. Aš šią pavardę išgirdau 1942 ar 1943 metais ir tik dėl to, kad šis vyras mane pakvietė arbatos, kur atseit turėjo sueiti visi aukščiausi vokiečių administracijos įstaigų ponai. Aš atmečiau šį pakvietimą, dėl visa ko paskambinau vadui generolui Brėmeriui ir paklausiau, kaip turėčiau elgtis.

Generolas Brėmeris taip pat nepažinojo to pono, tačiau užklausė reicho komisariate, kas per vieni galėtų būti ponas Stavrovskis ir jo rusų pabėgėlių komitetas. Netrukus generolas Brėmeris man vėl paskambino ir pasakė, kad turėčiau atmesti bet kokius to pono pakvietimus ir ryšius su juo. Taip pat turėčiau atmesti jo galimus bandymus mane aplankyti, nes kalba eina vien apie politinius reikalus, kurie mums visai nerūpi. Turėčiau taip pat atsisakyti jo pakvietimų į koncertus ar labdaros renginius. Aš dar gavau vieną ar du pakvietimus, į kuriuos nereagavau, nei atmesdamas, nei atsiprašinėdamas dėl savo neatvykimo.

Su kokiom įstaigom Stavrovskis turėjo ryšį, aš nežinau, tačiau spėju, kad visų pirma su civiline vadovybe, kadangi, kaip pasakė mano vyr. kariuomenės vadas, kalba eina apie politinius reikalus. Ar ryšius su Stavrovskiu palaikė pats generalinis komisaras Rentelnas ar tik jo politinio skyriaus vadovas, vyr. srities vadas Nabersbergas, aš taip pat negaliu pasakyti, kadangi šis komitetas man nerūpėjo. Taip pat nežinau, ar turėjo kokių ryšių šis komitetas su SD arba su lietuvių savivalda. Taip pat nežinau kiek laiko komitetas buvo Lietuvoje.

Just

1946.08.13

Algis Kašėta

Lietuvos gyventojų genocido vykdytojai

Buvusiame Lietuvos TSR valstybinio saugumo komiteto archyve išliko daug sovietinio represinio aparato nusikalstamos veiklos prieš Lietuvos gyventojus pėdsakų. Tai tūkstančiai sekimo ir baudžiamųjų bylų, sudarytų Lietuvos gyventojams, šimtai bylų su nuveikto darbo ataskaitomis ir kitų dokumentų. Tačiau ypatingą svarbą, tiriant vykdyto genocido faktus, turi dokumentai, kuriuose patys genocido vykdytojai nušviečia savo kolegų nusikaltimus, tai įvardindami kaip “tarybinio” arba “revoliucinio teisėtumo pažeidimus”. Tokių dokumentų išliko nedaug, kadangi budeliai nenorėjo palikti istorijai akivaizdžių savo veiklos faktų. Ir vis dėlto milžiniškame archyve šis tas išliko.

Kodėl gi NKVD-MGB ir NKVD-MVD organizacijos, kurių darbo metodai buvo paremti smurtu ir fiziniu žmonių naikinimu kartais patraukdavo baudžiamojon atsakomybėn vieną kitą uolų savo darbuotoją? Tokius atvejus galima paaiškinti tuo, kad totalitarinėje valstybėje represinis aparatas turėjo griežtas darbo taisykles, kurių reikėjo paisyti. Todėl už pernelyg viešus ir akivaizdžius prievartos veiksmus ir “darbo metodų iškonspiravimą”, darbuotojai buvo baudžiami. Tačiau tik tais atvejais, jei tie prievartos aktai buvo nesankcionuoti, mat MGB turėjo tam specialius nurodymus (instrukcijas), kurių pagrindu galima naudoti įvairias “fizinio poveikio priemones”- t.y kankinimus, tačiau tam reikėjo gauti leidimą arba nurodymą iš MGB vadovybės¹. Dėl sankcionuotų, nors ir plačiai pagarsėjusių, baudžiamųjų akcijų, jų vykdytojams nebuvo ko jaudintis. Čia geru pavyzdžiu gali būti Klepočių kaimo (Merkinės valsč., Alytaus apskr.) tragedija, kai 1944 12 24 NKVD kariuomenė ir jiems talkininkaujantys stribai sudegino gyvus arba sušaudė 12 šio kaimo gyventojų ir sudegino 21 sodybą². Šie žiaurūs veiksmai buvo įvykdyti Alytaus apskrities valdžios prašymu³.

Būtent pirmaisiais pokario metais (1944-45m.) būta daugiausiai beginklių žmonių aukų.

Negailestinga kova su partizanais ir besislapstančių nuo prievartinės mobilizacijos vyrų gaudymas buvo gera priedanga įvairiems enkavedistų nusikaltimams. Tokie faktai įžvelgiami oficialioje Lietuvos TSR NKVD skyriaus kovai su ginkluotu pogrindžiu viršininko Burtlin'o 1946 02 26 pasirašytoje pažymoje, apie partizanų persekiojimą, kur nurodyta kad tarp 9777 nužudytųjų buvo 29 dezertyrai, 61 besislapstantis nuo mobilizacijos ir 56- "kitas kontrrevoliucinis elementas"⁴. Šie skaičiai neatspindi beginklių aukų skaičiaus, tačiau prisipažįstama kad tokios aukos buvo.

1945 07 29 SSRS Vidaus reikalų liaudies komisaro pavaduotojas gen. maj. Apolonov'as ir SSRS NKGB- NKVD Įgaliotinis Lietuvoje gen. maj. Tkačenko ir Lietuvos SR NKVD komisaras Bartašiūnas rašte Lietuvos NKVD-NKGBopersektorių, kurie buvo įkurti kovai su ginkluotu pogrindžiu, viršininkams nurodė šiuos "nusižengimus revoliuciniams įstatymams".

1945 06 22 Utenos apskr. Kuktiškių valsč. NKVD skyriaus viršininkas j. leit Novikovas sulaukė pilietį Rudėną, g.1895m. nuvedė jį į daržinę kurioje tardydamas mušė tol. kol pastarasis mirė. Naikindamas savo nusikaltimo pėdsakus, Novikov'as užkasė Rudėno lavonų toje pačioje daržinėje.

Vilniaus apskr. Dieveniškų valsčiaus NKVD-NKGB darbuotojai Šutovas, Afanasjev'as ir Levin'as tardydami sulaukytus asmenis, sistemingai juos mušė ir. neišgavę iš jų reikalingų parodymų, 5 žmones areštinės (kalėjimo) kieme nušovė.

1945 07 08 pasienio būrio 5 skyriaus 2 poskyrio viršininkas kpt. Vlasov'as mušė ir kankino atėjusį užsiregistruoti besislapstantį Jankauską. To pasekmėje pastarajam buvo sunkiai sužeista galva ir sulaužyta kairė ranka. Po medicininės pagalbos suteikimo Vlasov'as nusivedė Jankauską į mišką ir ten sušaudė. Tą pačių dienų kpt. Vlasov'as su grupe karių-pasieniečių Šamulių kaime vykdė kratas, kurių metu sumušė kaimo gyventojus Griškų ir Petrikų bei jų šeimų narius.

1945 07 04 Tauragės apskr. komendantūros pareigūnai sulaukė gimnazijos 4 klasės mokinę Onutę Preilauskaitę. Sulaikytųjų mušė komendanto pavaduotojas politinei daliai v.leit. Lavrov'as viršila Evseev'as ir kiti. Vyr.ltn Beliajev'ui mušant O.Preilauskaitę automato buože, šis iššovė ir sužeidė savo sėbrą į ranką. Mokinė buvo mirtinai sumušta Tauragės apskr. Eržvilko valsč. NKVD skyriaus viršininko Močalov'o ir kūnas įmestas į ežerą. Jo pavaduotojui patarus ir su felčerio Rotanovo pagalba buvo surašytas fiktyvus aktas, kad Preilauskaitė mirė plyšus širdžiai⁵.

Visi šie enkavedistai buvo areštuoti ir atiduoti kariniam tribunolui⁶. Deja šie šėtoniški darbai nebuvo išimty: greičiau išimtimis buvo tai, kad budeliai teisiami.

Nors nuo 1949m. partizaninis judėjimas Lietuvoje pradėjo silpti, tačiau vien tik MGB oficiali apskaita rodo, kad nusikaltimų būta daug ir vėliau.

Į šią apskaitą pateko nesankcionuoti kankinimų atvejai, pernelyg vieši ir skandalingi girtų MGB-istų siautėjimai ir panašūs atvejai.

Lentelėje Nr.1 parodyta 1950m. II-o pusmečio ir 1951,1952m. Kauno sr. MGB nusikaltusių darbuotojų ir jų bausmių statistiniai duomenys⁷. Iš 507 per pustrėčių metų nusikaltusių MGB- istų, tikrai 10 buvo patraukti baudžiamojon atsakomybėn ir 24 pašalinti iš darbo. Didžioji dalis likusiųjų- 332 darbuotojai nubausti "disciplinarine tvarka", t.y. gavo nuo 3 iki 15 parų arešto. Apie trečdaliui jų (daugiausia aukštesni pareigūnai) skirtas areštas einant savo darbo pareigas, o tai reiškia kad toliau dirba savo kabinete be teisės bausmės laiku iš jo pasišalinti. Nusikaltėliai su partiniais bilietais atsipirkdavo dar lengviau- "išnagrinėjimu" partiniame susirinkime. Tokių partiečių per minėtą laikotarpį buvo 129. Dar 83 nusikaltusiems darbuotojams tyrimas buvo nutrauktas. Tokios bausmės negąsdino MGB-istų, greičiau atvirkščiai.

Jei per 1950m. antrąjį pusmetį Kauno srityje (1950m. Lietuvos teritorija buvo padalinta į keturias sritis) nurodomi 99 MGB darbuotojai, prasižengę "tarybinams įstatymams"⁹, tai per 1951m. I-ą pusmetį jų skaičius pasiekia 158¹⁰.

Už ką MGB- istai buvo baudžiami, iliustruoja lentelė Nr.2. Čia ir vėl Kauno srities (Klaipėdos, Šiaulių ir Vilniaus sričių analogiškų dokumentų archyve nerasta) MGB darbuotojų savotiška charakteristika.

Iš 1950m. II-ą pusmetį ir 1951,1952m. 342 darbuotojų, patrauktų baudžiamojon ir disciplinarinėn atsakomybėn, 1956 kaltinami aplaidumu darbe. Antroje vietoje- girtavimas chuliganiškas ir amoralus elgesys. Tokių susidaro trečdalis baudžiamųjų- 114.

Tačiau sakoma, kad žuvis genda nuo galvos. Šiuose oficialiuose dokumentuose teigiama kad 1951m. per pirmuosius dešimt mėnesių Kauno sr. MGB valdyboje ir rajonų skyriuose bendrai buvo nubausti 15,3% visų darbuotojų. Pačioje srities MGB valdyboje Kaune 125% darbuotojų, o rajonų skyriuose bendrai buvo nubausta 15.3 % visų darbuotojų¹¹.

MGB ypatingoji inspekcija tyrusi dalį šių nusikaltimų nurodė ir tokius tipiškus atvejus:

1950 11 17 Žiežmarių raj. MGB skyriaus viršininkas papulk. Šuvalov'as Nikolajus įsakė šio skyriaus ltn. Juodviršiui Feliksui ir istrebiteliams Pustilnikov'ul Vladimir'ui bei Dorčlanov'ui Kuzma'i vykti į Januliškių km, slapta suimti įtariamąjį šio kaimo gyventoją Vaičiulionį, nuvesti į mišką ir griežtai ištardyti. Šie, nuvykę į vietą, pasikvietė Vaičiulionį į mišką - ištraukti įklampusios mašinos. Tardydami, pastarąjį paklupdė su iškeltomis rankomis ant žemės ir visi trys daužė Vaičiulionį kumščiais ir lazdomis į kaklą, spardė kojomis į nugarą. Visą dieną tokiu būdu prakankinę, paleido namo, grasindami, kad jei kam nors prasitars, tai bus suimtas¹².

1950m. II-e pusmetyje užvesta byla Alytaus raj. MGB skyriaus vertėjui j.ltn. Barkauskui Petrui dėl pil. Juknevičiūtės Bronės išžaginimo¹³.

1950m. antrame pusmetyje taip pat užvesta byla Kalvarijos raj. MGB skyriaus operatyviniam įgaliotiniui ltn. Frolov'ui ir Marijampolės raj. MGB skyriaus tardytojui vyr. ltn. Starkov'ui ir to paties skyriaus vertėjui Vegida'i už suimtojo Rudžiūno Simo mušimą tardymo metu¹⁴.

1951 04 30 MGB 2-os N valdybos (kovai su ginkluotu pogrindžiu) vyr. oper. Įgaliotinis kpt. Žemolochin'as ir to paties skyriaus darbuotojas įltn. Blūdov'as Artamon'as valdybos kabineto 3-e aukšte tardė suimtąjį pil. Lenkaitę. Kabineto langas buvo atidarytas.

22val. Žemolochin'as išėjo tarnybiniais reikalais Blūdov'as. likęs kabinete vienas, atsargumo priemonių nesiėmė, ko pasekoje suimtoji išsoko per langą iš trečio aukšto. Dar pažymima, kad Blūdov'as, tik 1950m. baigęs MGB mokyklą, jau 5 kartus baustas- už ginklo pametimą, už girtuokliavimą, chuliganišką elgesį ir nepareigingumą darbe. Viso buvo gavęs 43 paras arešto. Jis siūlomas pašalinti iš MGB organų. Kpt Žemolochin'ui už tai, kad buvo tardoma prie atidaryto lango- 3 parų areštas atliekant savo pareigas¹⁵.

1951 09 24 Raseinių MGB vyr. tardytojas kpt. Pančenko tardė suimtąjį partizaną Laurinaitį. Pamatęs įtartiną suimtojo elgesį, Pančenska pasikvietė į kabinetą skyriaus tardytoją vyr. ltn. Koklin'ą Ivaną, kuris atsinešė į kabinetą siūti tardymo bylą ir tam naudojo kišeninį peiliuką. Išeidamas pasiimti reikalingų dokumentų, Koklin'as paliko ant stalo peiliuką. Laurinaitis, pasinaudojęs proga pagriebė paliktą peiliuką ir puolė ant Pančenko. Šis parvertęs stalą, šaukėsi pagalbos ir bandė išbėgti iš kabineto, bet suimtojo buvo užspėstas į kampą. ištrūkęs į balkoną, MGB-istas išsoko iš antro aukšto. Likęs vienas suimtasis partizanas persipjovė sau pilvą ir išsoko iš antrojo aukšto. Tuo tarpu Koklin'as, išgirdęs kolegos riksmą, į pagalbą neatėjo, o išbėgo į kiemą. Jis nubaustas 10 parų arešto¹⁶.

1952m. II-e pusmetyje Lazdijų raj MGB skyriaus operatyvinis įgaliotinis Sudunov'as Aleksandras apiformindamas pil. Kamarauskienės areštą, falsifikavo tardymo medžiagą. To pasėkoje liudininkai "savo parodymų" atsisakė, pareiškė, kad tokių parodymų jie nedavė. Pil. Armonavičius nurodė, kad Sudunov'as tardymui jo nekvietė, o parašai protokole padirbti. Sudunov'as areštuotas 15 parų¹⁷.

Šakių raj. MGB sk. darbuotojas ltn. Lašin'as Dmltrij'us 195107 20 partizanų persekiojimo metu vadovavo istrebitelių grupei. Beieškant pil. Šuopienės ūkyje besislapstančių partizanų, buvo rasti 7 litrai samagono, kurį vietoje visi ir išgėrė. Būdami girti, sribai atsitiktinai rado partizanų spausdintą atsišaukimą, dėl ko pradėjo tardyti Šuopienę ir jos dukterį. Ltn. Lašin'as ir sribai Mickevičius Juozas ir Petkus Juozas reikalaudami parodymų apie partizanus, mušė Šuopienę diržu ir kumščiais, o po to paguldė ant suolo ir mušė lenta per nugarą ir užpakalį. Neišgavęs norėtų parodymų. Lašin'as įsakė sribams saugoti Šuopienę, o pats nuėjo į Lukšų gyvenvietę. Likę vieni sribai ir toliau tardydami mušė moterį. Vėliau visi sribai sumigo. Šuopienė. pasinaudojusi tuo, pabėgo, tačiau greitai šių vėl buvo sulaikyta ir sumušta ginklų buožėmis, po to buvo suvaidintas sušaudymas, šaudant jai virš galvos. Sumušimų pasekmėje Šuopienė 8 paras gydėsi ligoninėje.

Lašin'as, Mickevičius ir Petkus patraukti baudžiamojon atsakomybėn¹⁸.

Savo dokumentuose MGB-istai konstatuoja kad 1951m. II-e pusmetyje Kauno srityje dvigubai išaugo tarybinių įstatymų pažeidimų. Štai Lazdijų raj MGB skyriaus viršininkas papulk. Prilepski's ir jo pavaduotojas vyr. ltn. Šmatavičius tardymo metu mušė suimtąjį. Kitas suimtas savo skunde nurodė, kad po minėtų pareigūnų ir operįgaliotnio vyr. ltn. Nesterovo kankinimų, jis bandė nusižudyti¹⁸.

1951 12 30 Panemunės raj MGB skyriaus darbuotojų buvo sulaikyta partizanų ryšininkė Čemeckaitė. Kaip išgauti iš sulaikytosios parodymus? MGB skyriaus viršininkas maj. Kotko ir jo pavaduotojas Rodin'as versdami ją ramiai stovėti, mušė kumščiais ir gumine šlanga. Be to, šie pareigūnai mušti skatino ir savo pavaldinius- vyr. ltn. Zaicev'ą, ltn. Šliankrich'ą ir j.ltn. Bilboką. Po tokio trijų dienų tardymo, sulaikytoji Čemeckaitė buvo visa mėlyna. Už šiuos veiksmus maj. Kotko buvo areštuotas 20-iai parų (vykdant pareigas), Rodin'as ir Zaicev'as- 15 parų, Bilbokas- 1 parų, o Šliandrikas- 5 paroms²⁰.

Naumiesčio raj MGB skyriaus operįgaliotinis ltn. Garbin'as 1952 04 14 pasigėręs kartu su sribais, darė kratą pil. Lubenio ūkyje. Kratos metu Garbin'as sumušė Lubą Vaclovą ir jo žmoną²¹.

Kybartų raj. vyr. įgaliotinis kpt. Ulitin'as 1952 08 10 Virbalio mieste, būdamas girtas, iš chuliganiškų paskatų bandė atimti iš paauglio Pečiulio bajaraną, priklausiusį pil. Dabužienei. Ši paėmusi instrumentą, norėjo nueiti, tačiau MGB-isto buvo parblokšta ant žemės ir sumušta. Į pagalbos šauksmą atskubėję praeiviai sulaikė Ulitin'ą kaip chuliganą ir nugabeno į Kybartų raj. MGB skyrių. Be to nustatyta kad Ulitin'as padirbinėjo MGB valdybos ir rajono MGB skyriaus viršininkų parašus, atestuojant agentus. Anksčiau jis taip pat ne kartą girtavo ir rimtai pažeisdavo discipliną- už tai buvo baustas partine tvarka LKP Kybartų raj. biuro nutarimu už minėtus veiksmus jam pareikštas griežtas papeikimas. Ulitin'as iš MGB organų pašalintas²².

MGB vadovybė bandė pakelti čekistų darbo discipliną, sistemingai rengdavo partinius susirinkimus, paskaitas temomis "Apie čekistokomunisto moralinį veidą" ir panašiomis²³.

Lentelė Nr1

Žinios apie nusikaltusius Kauno srities MGB darbuotojus ir apie jų atsakomybę.

	1950m. II-e pusm.	1951m.	1952m.	Iš viso
Nusikaltusių MGB darbuot. skaičius	99	241	167	507
Tame tarpe:				
patrauktų baudž, atsakom.	-	7	3	10
disciplinarinén. (adm.) atsak.	46	159	127	332
partinén atsakomybén	37	59	33	129
atleisti iš MGB	-	16	8	24
perduota kitiems organams	3	6	5	14
pažeminti pareigose	-	7	7	14
atlygino padarytą žalą	-	5	1	6
tyrimas nutrauktas	6	26	51	83

Lentelė Nr.2

Žinios apie Kauno sr. MGB darbuotojų nusikaltimus.

Viso nubausta 342 MGB darb.	1950m.	1951m.	1952m.	Iš viso
už piktnaudž. tarnybine pad.	-	14	9	23
už aplaidumą darbe	7	73	76	156
už tarybinio tesėt pažeid.	1	13	13	27
už chulig, girtuoklystę ir pan.	20	67	27	114
už bailumą	3	-	-	3
už pamestą ginklą	-	4	4	8
už slapčių dok. pametimą	1	6	8	15
už darbo metodų iškonspiraciją	-	3	4	7
už politinio budrumo susilpnėjimą	-	2	2	4
už pažeidimus einant sargybą	-	1	-	1
už kitus nusikaltimus	9	7	10	26

Lentelė Nr.3

Genocido vykdytojų išsilavinimas ir amžius.

I Kauno srities MGB valdybą ir jos rajoninius skyrius per 1952 metų I-ąJJ pusmetį buvo priimti 62 nauji darbuotojai.

Naujų darbuotojų išsilavinimas:

- su baigtu viduriniu- 8,
- su nebaigtu viduriniu- 44,
- su pradiniu-10.

Jų amžius:

- nuo 18 iki 21 metų- 24,
- nuo 22 iki 30 metų- 33,
- vyresni- 5.

Atėjo dirbti:

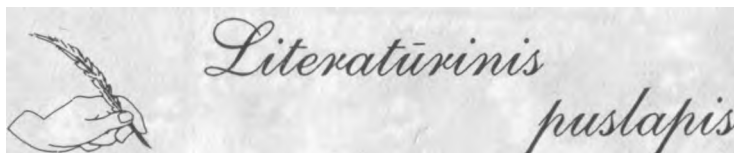
- iš partinių organizacijų- 10.
- iš MGB mokyklų ir milicijos- 18,
- pagal pareiškimus- 29,
- iš MVD mokyklos- 5\

Pažyma “apie 1952m. 1-6 mėn. Kauno sr. MGB valdybos priimtus darbuotojus”. Buv. LTSR VSK arch. F.16. A.160. B.4. T.L.L.193

Šaltiniai

1. Anušauskas A. Genocidas. MVD- MGB tardymo metodai. // Laisvės kovų archyvas. 1993- Nr.7. L169.
- 2 Ledas V. ištrauka iš stenogramos. // Alytaus sąjūdis 1989. sausio 12. L.12
3. Grunskis E Kas degino Klepočius. // Pasaulis. 1991. Nr.24. P18.
4. Buv. LTSR VSK archyvas FJ8. A3. B.12. L33
5. Ten pat. L33-34.
6. Ten pat.
7. 1950m. gruodžio 2Sd. Lietuvos TSR Kauno srities MGB valdybos viršininko Sinicin'o raštas Lietuvos TSR MGB ministro pavaduotojui Gailevičiui. // Ten pat. FJ6. A16. B.8. L10-11.
- 1951m. birželio 7d. Kauno srities MGB valdybos viršininko Počinkov'o raštas MGB ministro pavaduotojui Gailevičiui. // Ten pat. L37-39.
- 1951m gruodžio mėn. Kauno srities MGB valdybos viršininko Sincin'o raštas MGB ministro pavaduotojui Gailevičiui. // Ten pat L110-112
- 1952m. birželio mėn. Sincin'o raštas Gailevičiui. //Ten pat L145-146.
- !952m. gruodžio 27 d. Kauno sr. MGB valdybos viršininko Pofinkov'o raštas Gailevičiui // Ten pat L193-196.
8. Ten pat.
9. Ten pat. L10.
10. Ten pat. L37-
11. Ten pat L89.
12. Ten pat. L14-1S.
13. Ten pat. L16.
14. Ten pat. L171
15. Ten pat. L42-43-
16. Ten pat L117.
17. Ten pat. L117-118.
- 18 Ten pat. L120-121.
19. Ten pat. L.108
20. Ten pat L.149.
21. Ten pat L.155
22. Ten pat L.198.
23. Ten pat L48 -

Linksma, kad pavasaris, skaudu, kad karas...

Eglinškų šeimos tragedija (vietoje įžangos)

Ukmergės apskrityje Šambališkių kaime gyvenusio eigulio Povilo Eglinško ir Marijonos Šliužaitės-Eglinskienės šeimoje augo dešimt vaikų. Vyriausias Boleslovas, toliau- Antanas, Juozas, Antanina, Kamilė, Valė, Marytė, Pranas, Vladas ir Nijolė.

Boleslovas Eglinškas gimė 1926m., baigęs paruošiamuosius kursus Užugiryje, įstojo į A. Smetonos gimnaziją Ukmergėje. Per atostogas mėgo bendrauti su kaimo jaunimu, buvo įrengęs sporto aikštelę, kur žaisdavo krepšinį. Namie dirbo visus ūkio darbus, buvo stiprus, 1,70m ūgio, dailiai nuaugęs. Visų švenčių organizatorius šeimoje- irgi Boleslovas. Buvo priimta klausyti vyriausiojo brolio. Kaime turėjo autoritetą- be jo neišspręsdavo ginčų, neaptarinėdavo svarbių reikalų. Todėl, kai Boleslovas pasakė, neisias į vokiečių kariuomenę, visi Šambališkių, Stieprų, Užulėniu kaimų jaunuoliai irgi ėmė slapstyti.

Gimnaziją baigė pusiau slaptai, gavo atestatą.

Užėjus rusams, vėl šaukimas į kariuomenę. Boleslovas pradėjo slapstyti. Tėvas buvo net du kartus suimtas Vadoklių sribų viršininko Namikio, tardytas dėl sūnaus. Bedarydami kratas sribai pavogė tėvo dviratį ir radijo aparatą.

1944m. prasidėjus partizanų kovoms, Boleslovas tapo partizanu Vadoklių būryje, vadovaujamame Kecoriaus. Pirmasis kovos krikštas- Užulėnio miške. 1945m. vasarą Boleslovas Eglinškas buvo pirmą kartą sužeistas į koją (šlaunies raumenis). Žaizda užpūliavo, kurį laiką jis negalėjo vaikščioti kartu su būriu. 1946m. liepos mėnesį grupę partizanų rusai apsupo Taujėnų miške, žuvo būrio vadas Kecorius. Boleslovas, įsitvirtinęs eglynėlio kalvelėje, leido priartėti sribams ir tada susisprogdino granata.

Vyties apygardos partizanai stovi iš kairės: 2-as- Tumšė, 4-as Kecorius, 7-as- Boleslovas Eglinskas; sėdi: pirmas- Tumšė

Po dviejų dienų į mūsų vietą nuėjęs brolis Juozas rado tik nutrauktus du pirštus. Partizanai iš Lėno buvo nuvežti į Taujėnus, kur dvi dienas gulėjo pamesti už mokyklos. Kapo vieta nežinoma.

Visa gausi Eglinskų šeima buvo ištremta. 1948m. suėmė Ukmergės mokytojų seminarijos mokinį šešiolikmetį Juozą ir šeštos klasės gimnazistą aštuoniolikmetį Antaną. Abu buvo nuteisti po 8 metus kalėjimo. Pirmasis kalėjo Mordovijoje, antrasis Komijoje. Marytė Eglinskaitė mirė keturiolikos metų Sibire nuo prasto maisto ir smegenų uždegimo.

Eglinskų šeima- kupina gerumo ir meilės šviesos. jie mokėjo kentėti drauge, mokėjo aukotis vienas kitam ir Tėvynei.

Pagal Juozo **Eglinsko** pasakojimą parengė
Zuzana Stunžėnienė. 1990m.

Partizano BOLESLOVO EGLINKO - SAULIAUS užrašai¹

1944m.

Sausis

3d. Petras "nuėmė" kiškį. Sekėm šerną.

4d. Rytą išvažiavo Petras Tėvas Antanas ir aš Ukmergėn.

8d. Daug šviežio sniegą Griniaus miške matėm brakonierių.

Vasaris

2d. Su Petru medžiojom, sekėm lapę.

22d. Vežėm iš Dambrausko stirtų šieną.

Kovas

1d. Gavau Petro laišką, rašytą 25 vasario. Parašė, kad išvyksta karo mokyklon.

10d. Nušoviau lapę.

29d. Buvau su Stakėnu Ukmergėje.

30d. "Nuėmiau"....².

Balandis

4d. Buvau šv. išpažinties ir komunikos.

5d. Su Stakėnu buvau Ukmergėje.

10d. Mačiau gandrą. Žydi šalpusnis.

11d. Pirmasis slankų traukimas. Šambališkių griovy nušoviau lydžiuką.

12d. Mūsų lauke mačiau 3 stirnas,

14d. Su Jonu buvau Ukmergėje.

15d. Žydi žibutės

Paiškinimai

¹ Partizano BEglinsko-Sauliaus užrašai dienoraščio forma atlikti kalendoriaus "1944m kalendariumas" knygutėje.

² Dalis teksto, tikriniai vietovardžiai pavardės ir vardai yra užšifruoti specialiu šifru. X žymimas ženklas, kurio negalima perduoti įprastinės abėcėlės ar skaitmenų ženklu.

- 16d. Buvau pas Ulį Užugojuose. Lydžių nerštas Lėno ežere.
 17d. Nupirko kostiumą. Buvau ežere: lydziai neršia. 3 nudūriau. Mačiau žibančių kirmėlyčių- šv. Jono X vaL
 18d. Pirmasis žaibas. Gaudžiau žuvis ežere.
 19d. Buvau paežerėje pas Stakėnus ir Savicką.
 21d. Buvau Užugojuose pas Stakėnus.
 23d. Jau antra diena lyja. Žydi plukės- baltažiedė ir geltonoji ir kt. Buvo atėję Jeronimas ir Jonas.
 24d. Antanas buvo Raguvoje. Šaltas vakarų vėjas protarpiais su lietum.
 25d. Pirmą kartą kukuoja gegutė 9 val. ryto.
 26d. Medžiai vis dar nesprogsta.
 27d. Buvo atėjusios Lionė ir Vanda.
 29d. Juozas buvo pametęs mano pasą. Padėjau seniūnui medžius sodinti.
 30d. Šiandien pasą rado pas Švidikevičius. Buvo atėjęs Jonas M. Sninga.

Gegužė

- 1d. Buvo atėjęs Jonas.
 2d. Atvykau į Ukmergę.
 3d. Rašau VII kl. programą.
 4d. Išlipino atsišaukimą apie šaukimą, 1915- 1924m. vyrų karo mobilizaciją.
 5d. Pasodinau našlaites prie Marijos statulos. Išsiunt. Petrui.
 6d. Buvo atėjęs Henrikas 3šv. išpažinties.
 7d. Smarkiai lijo ir griaudė.
 9d. Buvau pas gydytoją.
 13d. Atvyko Petras atostogų iš karo mokyklos. Iš Ukmergės abu nuvykom į Labanorus.
 14d. Grįžau traukiniu iš Labanoru. Atsivežiau Petro knygas.
 15d. išsiunčiau Petro knygas.
 16d. Skirstosi LVR
 17d. 12 val. atvažiavau namo. Buvau pirtyje.
 18d. Išbėgiop LVR. Aš vis Ukmergėje.
 19d. Išsiunčiau Petrui laišką.
 20d. Truputį sergu, turiu karščio.
 21d. Guliu iki 10 valandos, nes dar man silpna. Jau buvau išklausyt mišių- sveikesnis.
 22d. Buvo Albinas P. ir pranešė linksmą naujieną: Petras laimingai atvyko.
 23d. Petras buvo atvykęs pas mane į Ukmergę.
 24d. Nedidelė šalna. Albinas nuėjo pas mus į Ukmergę.
 25d. Stiprus šaltis šiaurės vėjas. Buvo atvykęs Petras.
 27d. Petras nupirko vok. /vokiečių- red/kalbos žodynėlį "Rytmečio žygiai".

- 28d. Buvau Vepriuose. Oras labai puikus.
 29d. Šiandien vakare parvažiavau į Ukmergę.
 31d. Petras ir aš buvome pas vok. k. /vokiečių kalbos- redy mokytoją.

Birželis

- 2d. Buvo atėjęs Ivanovas Petras.
 4d. Šv. Trejybės atlaidai- Ukmergėje Bažnyčioje.
 5d. Atvyko Ant /Antanas- red./ į Ukmergę.
 8d. P.Ivanovas pradėp dėstyti pamokas. 2 val ryto pradėta anglų invazija.
 7d. Nuo vakar dienos ryto tęsiasi anglų- amerikonių invazija.
 8d. Dalyvis procesijoje.
 9d. Atvyko Rimšelis. Iš Petro gavau "Don Kichotą". Gavau laišką.
 11d. Atvykęs į Vilnių P. Adomonis. Lyja lietus protarpiais.
 12d. Lyja lietus, protarpiais. Išsiunčiau Petrui laišką.
 14d. Nusifotografavome.
 15d. Lietus lyja. Buvom pasivažinėti.
 16d. Buvau pas gydytoją Striblą.
 17d. Buvau pas Petrą P. Lab.
 21d. Už 70 kg vielos užkėlimą iš Petro per lažybasgą vau "Sename d vare".
 22d. Petras R. savo žodžio vis dar neišlaiko.
 24d. Atvyko Vaciuks.
 29d. Petro Rep. vardadienis. D. St Buvom su ? nuvažiavę į Zujus (6km. nuo 4km.).
 30d. Buvau už amatų mokyklos maudytis Liūdnos žinios: atvažiavo iš Vilniaus Rimas Ad./Adomonis- red./ pranešė, kad ateis bolševikai. Gavau iš Rimo "Pavasario balsus".

Liepa

- 3d. Smarkiai bėga vokiečiai per Ukmergę.
 4d. Vis dar bėga.
 5d. Bėga taip, kaip ir vyko. Tiek jų daug.
 6d. Buvau pas Petrą.
 7d. Atvažiavom namo.
 8d. Petras ir aš ir Antanas šienavom Sleptelių kalnelį (R/usai/ima Vilnių).
 9d. Buvom pas Juzą vakaruškose.
 11d. Šienaujam Dambramtškyje.
 12d. Lietus "lyja".
 14d. Atvažiavo dėdė Juozapas ir So.
 15d. Vis dar šienaujam Dambramiškį..
 16d. Slegianti nuotaika, jau radau kelias avietes.

- 17d. Atvyko Antanas ir Petras R.
 18d. Slapstomės miške.
 19d. Vokiečiai ima žmones ir gyvulius.
 20d. Nakvojom- dvaro berniokai ir mergiotės.
 21d. Truputį lijo. Šaudo artilerija Panevėžio link.
 23d. Smarkiai šaudo artilerija. Baisu. Čia pat drimba ir sprogsta. Netoli dega namas.
 24d. Štai ir pirmieji raudonarmiečiai.
 25d. Išvyko Petras R. ir Antanas. Šiandien vakare rusai paėmė mūsų arklį.
 27d. Šiandien su Namikiu priešakyje bolševikų kareiviai paėmė tėvą.
 Pagrobė radiją, serviškas ir baltinius
 28d. Grįžo tėvas ir vėl prasideda gyvenimas mirtyje.
 29d. Baisūs laikai.
 30d. Dėdė Juozas parsivežė savo daiktus

Rugpjūtis

- 1d. Pradėjom pjauti rugius.
 2d. Baigėm pjauti rugius.
 3d. Buvau talkoje pas Kazį.
 4d. Buvau talkoje pas Miškininką.
 5d. Ir auksinė gi vasara šįmet, tik toks juodas it naktis gyvenimas.
 6d. Pas Diršę nušovė 2 Pivoriūno vokiečius. Nušovė rusai, Sizovas. Baisi diena iš tikrųjų.
 8d. Šiandien surašė Vadoklių vl. mobilizacijai.
 9d. Lietuvių nuotaikos nestoti.
 10d. Šiandien 8 val. ryto Vad(oklių) vl. vyrams stojimas Panevėžin. Atvyko XXXXX
 11d. Jau antra diena lyja- taip seniai lauktas lietus.
 12d. Kūrena (pirtį). Prasidėjo mėšlavežis.
 13d. Prie ruso sprogdino berniokai sviedinį.
 14d. Atvyko mūsų Antanas iš Ukmergės.
 15d. Buvau pas Morkūną ir dar pas Jeronimą. Išvyko Petras R.
 16d. Jau pradėdame rasti apypilnių riešutų.
 18d. Buvo Antanas Pirakis ir Jonas Abinokas Etn Rus.
 21d. Taujėniškiai gavo mobilizacinius šaukimus.
 23d. Taujėniškiams stojimas su pakvietimais Ukmergėje. Tačiau ir vėl kaipgi pirmąjį kartą- nevyko.
 26d. Mačiau miške "žaliuosius". Atvyko Albinas, išvyko Albinas į Labanoras.
 29d. Gyventojų surašinėjimas Vadoklių vl.

Rugsėjis

- 2d. Labai išgąsdino rusai, atvykę sunkvežimiais malkų, manėm, kad gaudyti.

- 3d. Atvyko P. R pasiuntinys. Juozas išvyko pas P. D.
 8d. Tautos šventi. Atlaidai Šiluvoje. Atvyko Albinas.
 9d. Taiso tetai dviratį. Vakare pabėgo Albina. Kumelė.
 10d. Ieškojom jos (pas) Antanėlį, bet neradom. Buvau riešutauti. Albinas ir Juozas išvyko į Labanorus.
 12d. Juozas grįžo iš Albino. Vokiečiai smarkiai bombardavo Panevėžį.
 13d. Nedidukė šalna. Pradeda skristi gervės. Buvau pas Jeronimą.
 15d. Pirmoji šalna. Sėja rugius. Buvau medžioti.
 16d. Į Užugirį atvyko rusai ir pagavo 4 vyrukus Karolį M, Miškinį Joną, Žaldoką, Pakelaitį
 17d. Nakvojome lagery. Kažkas peršovė ar patys persišovė du rusai tarp Griniaus ir Krivicko
 18d. Atvyko rusai Lėnan vėl gaudyti.
 20d. Buvo atvykęs Kazys Mik. Vakare su Jeronimu žuvavo Brinvalkyje.
 22d. Kalba, kad Vadokliuose gaudo.
 23d. Užulėny nušovė rusas Duciūną A. (eigulį)
 24d. (...)
 28d. Žmonės kalba, kad gaudo rusai naujokus apylinkėje
 29d. Jau ketvirtą naktį nakvojom po atviru dangumi.

Spalis

- 1d. Atvyko Antanas Piraziokas. Rusai sugavo A Krikšt. ir Pranį Juozą (Užulėny).
 2d. Visą dieną buvom miške. Išvyko rusai ir žvejai į Lėną.
 3d. Atvyko NKVD gaudyti (naujokų).
 4d. X mat(ėsi) su Vadokliškiais.
 5d. Nakvojom Barmiškį(...)
 8d. (...)
 9d. Gavau virtuvę. Šaut. und Užkurėlis. Reis bei Meškauskas
 11d. Naktį X nušovė Kraujalį Buvom party.
 15d. Rusai sugavo Sarapiną R ir Diršę K.
 16d. Susitaisiau bermaną (...)
 17d. Aliarmas- nieko atvyko 30 v. Peč.
 18d. Buvau Naujasody pas Bronioką ir Velikonį.
 19d. Žvalgiau Lėną ir Užugirio dvarą, tačiau nieko nepastebėjau.
 21d. Buvom Ligoninėj pas (...)
 24d. (...)
 28d. Vadokliuose rusai. Atvyko Vasiliauskas ir Tunikovas. Šiandien geroka šalna.
 27d. Nakvojom namie.
 28d. Atvykom į stovyklą naują, į Dambravą.

Lapkritis

- 1d.** Rusai valo Lėno mišką.
- 2d.** Pranas bei (...) Atvyko vokiečiai.
- 3d.** Rytą rusai apšaudė Lėno mišką iš patrankų.
- 4d.** Jau antra diena gerokai lyja. Išvyko rusai.
- 5d.** (...) Jarmulką sulaikėm. Atsar. nagano (...) ir čeverykas.
- 6d.** (...) Atsinešėm kulkosvaidį ir patrankelę. Smarkiai gėrėm (pas Stakėną).
- 9d.** Naujasodė Pas Narbutą. (...)
- 10d.** Buvau namie, atvyko sandėlio apžiūrėti majoras.
- 12d.** Gavau batus.
- 13d.** Atvyko Ramigalienė X ir mūsų pabėgėliai 3 (...)
- 16d.** Sudegė mūsų bunkeris. Atvyko Krištopaitis.
- 17d.** Baigėm bunkerį (...)
- 20d.** Mikėnai-(...) 2 revolveriai, 1 kulkosvaidis, granatos.
- 23d.** X X X X
- 27d.** išvykau į Labanorą.
- 29d.** Labanoras X
- 30d.** Atvykau atgal į Dambravą. Buvo "Juozas".

Gruodis

- 1d.** Mačiau rusus kurie atvyko gaudyti banditų. Nušovė Atišką Antaną, Ambrazauskienę ir t.t.
- 2d.** Išsiskirstome.
- 3d.** Buvo rusai pas Medutį.
- 7d.** Žvalgyba. Būrys Lėno miške.
- 9d.** Darau naują bunkerį. Visi susirinkom.
- 10d.** Buvom Matulevičiaus.
- 12d.** Sutartis su valdžia.
- 13d.** Atvykom į Lėno mišką. Nakvojom pas (...)
- 14d.** Rusai gaudė Vadokliuose. Nakvojom (...)
- 15d.** Bunkerio statyba. Pradėjo šalti.
- 16d.** Suėmė Vežikauskus, nušovė Vladus (Vežikauską ir Augulį).
- 17d.** Rytą matėm 2 (...). Išvyko į Raguvą. Rusai nušovė Balčikonį.
- 18d.** Rusai siaučia, kalba, kad Amerika įteikė notą dėl bolševikų daromų žiaurumų.
- 19d.** Lėno miške mačiau 2 rusus. Įgriso iš (...). Atvyko Albinas.
- 20d.** Rusai atvedė Apolutį (...)Ston. į namus tardymui. Frontas aptilo. Nuotaika nekokia.
- 21d.** Reis Ramygala- miltai. išvyko (...) Buvau pas XXXXX. Rusai (Vadaktėliuose) buvo Užulėny.

22d. Šv. išpažintis ir Komunija. Sudegė Bž(Bažnyčios- red.)pirtis. Nuvežėm Bž. miltų šližikams.

23d. Žmonės kalba, kad rusai darys "manevrus" šitame miške.

24d. Į (...) Bž. Bendros Kūčios.

25d. Rusai važiavo per Lėno mišką, buvo Užulėny ir (...) Lesčių (...).

26d. Juozas namie.

27d. Grąžinau Alfonsui arklį.

23d. Miegojau atvirame lauke. Sulaikėm ? Naktį miegojau pas ?

31d. Atvykom atgal. Stovyklą radom tuščių, (neįskaitoma).

1945m.

Sausis

1d. Naujų Metų nelaukėm, tik 10 smogikų ir keli Pagiriečiai. Atvyko Juosponio grupė. Išsklaidyti mūšikiai vis dar negrįžta.

2d. Atvyko išbaidytieji. Gavome iš Pak. žiūronus. B. Mes pas Smetonaitę.

Gandai, kad rusai iki naujų metų išsikraustys iš Vadoklių išsipildė. Rusai sausio 1 išvyko.

3d. Buvome partyje pas Kad. Kelintą dieną didelis atodrėkis. Juoduoja dideli juodos žemės lopai. Juozapėlis atvyko pas Petrą į Labanor.

4d. Atvyko Kor47. Atvyko tėvai iš Ukmergės. Petras atsiuntė dovanų. Buvome pas PP.

5d. Pradėjo šalenti. kažkas iš kulkosvaidžio šaudė Gružų ir Usurasio (link)- buvau su Augustu žvalgyboje.

6d. Trys Karaliai. Alg. prisiminimai. Sutvarkėm žvalgybą. Aš budėtojas.

7d. Buvo atvykęs jKr, sulaikėm Julę. Kalba, kad rusai valys Lėno ir Gružų miškus.

8d. Pasnigo šviežio sniego. Buvo girdėti Gružų miške šaudant iš kulkosvaidžio. Rusai išvyko iš Vaivadiškių. Vakare visų nuotaika gera- visi linksmai kalba, dainuoja.

9d. Sninga Rytą žvalgyboje. Vieškely Užugiris- Pagiriai didelis miškakirčių judėjimas- važiuoja dainuodami. Važiuoja dainuodami, šviežias rogių kelias Atvyko ramygaliečių viršininkas. Būryje- vienintelis aš bebarzdis jaunuolis. Dėl to mano bebarzdlškumo vyrai mėgsta pasijuokti.

10d. Būrio tragedija. Per kautynes prie bunkerio žuvo Juozapas. Po trumpų kautynių pasitraukimas. Traukiantis mūsų grupę labai dažnai apšaudė Todėl nuostolių didelių turėjome. Nejaučiau, kaip tiesiog trumpa diena. Žuvo 4 vyrai, išbėgę į laiką. Iš miško išvedžiau 4 vyrus- išgelbėjau nuo mirties.

11d. Nakvojom pas Railį. Oras gražus. Nepaprastai gaila kritusių- kažkaip nesinori tikėti, kad jų jau nėra. Tačiau savų nuostolių (žuvusių) dar nežinau.

12d. Užulėnio miške kova (...). Nakvojom pas "bajavą dėdę". Gaila, nepaprastai gaila jų. Taip, bet jie gal laimingesni už mus. Mes tik daugiau pavargsim, kol pagaliau ir mus toks likimas ištiks.

13d. Susitikom vakare su Pranu. Smarkus artilerijos šaudymas Kėdainių link. Rūkas. Truputį šqla.

14d. Nakvojom pas Sprogi. Susitikom su Petru. Drimba šlapias sniegas.

22d. Kelintą dieną sniguriuoja. Sniego gana daug. Vis dar tebevyksta tas didelis (siautimas)(...). Rado (...). Atvyko Šsoch ir Franz. Buvom pas (...). Vėliau rinkom maistą Naujasody.

23d. Gana stiprus šaltis, daug sniego ir šviesios naktys-nepalankiausias sąlygos partizaniniam gyvenimui. Visą dieną miške. Išvyko Koch Franc į didelę kelionę per frontą. Pas Alffonsą susitikom.

24d. Žiemos tyluma, sniego baltumas ir tylios šaltos mėnesienos. Naktys su didelėmis ryškiomis žvaigždėmis-tai didžiausi mūsų priešai. Niekad niekad taip nelaukėm pavasario kaip dabar.

25d. Daug šalčio ir kada gi jis pasibaigs. Dabar sribitelnikų, lietuviškųjų išgamų dienos! Labai gaudu. Jų dienos.

26d. Šiandien -19 šalčio Pas (...). Dikas Surašinėjami ūkiai ir lietuvių turtas, jie išvaromi- vyksta bolševikinis teroras.

27d. Buvom pas Jono seserį. Liūdi jie jo (partizano Jono). Motinos gaili sūnų, lietuviai geriausių tautos gynėjų. Taip pirmuosius pavasario žiedus, geriausius žiedus šalnos nukanda!

28d. Šiandien sužinojom, kad vokiečiai išdavė partizanų miško paslaptis. Pas Kriv. vis (dėl to) nesutikom rusų.

29d. Buvau pas Uhrmester. Vėliau (vakare) pas Juod. (Alunė). Šaltis mažesnis. Pas zakristipnus (...).

30d. Tikras lietuviškas nuoširdumas mažytėse mažžemių trobelėse. Ir vėl sninga, rytą buvo apie -25 šalčio Nakvopm pas (...).

31d. Sklinda gandai, kad į Vadoklius atvyksta rusai. Bails Jonas ir Garbaskas. Nuotaika bloga- daug sniego, šaltis ir labai gaudu sribitelninkai (išgamos). Vakare išsiskyrėm su PP ir dėde Julium. Bei Velikonis.

Vasaris

1d. Rytą vėl atvyko (...) Atsiskyrė ? Tėvas išvyko į Ukmergę Kietas ir sunkus gyvenimas miške Mes dieną kūrename ugnį, prie ugnies pasitiesiam pasilaužę šakų ir ant jų gulim. Sninga.

2d. Atodrėkis- lyja lietūs. Nuotaika geresnė- švystelėjo vilties spindulėlis. Miške bekūrenant ugnį pranešė, kad Lėno miške yra rusų- vaikštom po mišką, mat, šviesūs rusai kratė tarpumiesčio gyventojus: Aukštuolaj, Juodvirinėjė ir kitur.

10d. Lėno miške radom ir palaidojom Aleksą, žmonių visiškai nurengtą iki paskutinio siūlo- štai kokių niekšų yra, kurie žuvusį išniekina. 38 Jul (Ir aš) buvom Kirche. išvyko PP ir Jul į Laban. Atvykau namo.

11d. Labai keistai ūbauja apuokai. Visą dieną miegojom bunkery. Iki šiol tai pulkus vasaris-beveik visą laiką šiltas oras atodrėkis, ant laukų nedaug sniego, bet miške daug.

12d. Susirinkimas Aleliūno partyje. Buvo: K-dėdė, Gr. Skalikas, Sonečiukas, Žalga-Jonas. Kase, Stasys, Pranas ir aš, laisvas klausyt. degins Didelis atodrėkis.

13d. Skacmišky. Užgavėnės pas Bronioką. Pradėjo truputį šalti. Atvykom į Damr. bunkerį laukti Raudonarmiečių. Sulaukėm. Dieną ir naktį.

14d. Sninga sniegas. Vieną dieną bunkeryje. Vizitas vokiečiams. Išvyktam į Raguvą. Buvom pas Spurgį: geros naujienos apie konferenciją, nakvojom pas Rūtynes.

15d. Biaurus oras: sninga, pusto. Visą dieną retūnės partyje. Vakare pas Slicką. Gandai apie taiką, apie nepriklausomybę, kad jau daugiau nebe-gaudys, vyrų nuotaika labai pakili, bet aš atvėsinu juos. kad tai gandai. Naktį- Ustronių km.(Bern.).

16d. Buvau Raguvos miške- bet partizanų neradom, nes jie išbėgė iš miško kitur, kadangi kalba, kad rusai kratys mišką. Atsisveikinom su ramygaliečiais ir vykstam namo. Pakeliui pas Spr. gavau diržą. Labai pavargę nakvojom Užbalių ? daržinėj-sušalom.

17d. Dieną Skacmiškyje prie ugnies. Po tų visokių gandų apie taiką, apie Nepriklausomybę Lietuvai, bolševizmo žlugimą, mes (partizanai) turime viltį, gyvenam ir tikime, kad mūsų nuveikti darbai ir dar kuriuos nuveiksime-nebus veltui! O veikti mes turime, nes kitokius niekas mus neras.

18d. Kunigai iš sakyklų labai puola išgamas- sribitelius. Pas Galinaičius buvo įtartinas žmogus.

19d. Žmonės už mus meldžiasi, užjaučia, sielojasi dėl mūsų vargo, senutės net su ašaromis akyse mūsų gaili, kunigai laimina mus ir mūsų darbus: mes kovojame ir vargą vargstame už Dievą ir Tėvynę, Dievas ir tauta su mumis-tal kas prieš mus?

Susirinkimas Ald Partyje: 10 asmenų- išvykstam iš Alandų miško 4. Janulis.

20d. Alančių miške. Jau kelintą dieną šqla. Sunku su vandeniu puodelyje. Sušildome sniegą ir geriame. Serga Pranas. Pas "drąsią moterį" nakvojom.

21d. Vis dar Alančių miške. Pranas vis dar tebeserga, bet šiandien dar smarkiau. Gavome katiliuką ir baklagę iš Budriaus. Pas Krištopaitį pasirinkau vaistų. Nakvojom pas Budrį.

22d. Alančių miške ieškodamas jų 3 buvau paklydęs, bet netrukus juos suradau. Vakarienė pas Matserionį (iš jo pasiskolinom taures). Janulis jas atvežė mums iki Kor. Gydau Praną. In nacht bei Grinius Jo.

23d. Šiandie. 6 be (...) Labai sergantį Praną paliekam pas J.? (Maldon), bet apie 11 val. vėl pasiimam į mišką, nes kažkas šaudo į pietų vakarus ir vakarus (Gerčių km.) Didelis atodrėkis ir šviežias sniegas. Nacht und 1 hiter bei seniūnas

24d. Šiandie 6(Fv. Alg. Šiaučiukas St. K2 ir aš) kūrename ugnį ir kepame mėsą ir duoną Šeštokinė. Buvom pirtyje (maudėmės). (...). Atvykom pas Kapliuką. Sutartoj vietoj sutikom Praną. Gavau žinių kad Namikis teiravosi apie mane. Nakvojom pas Kapliuką.

25d. 6-se 1km. Šla, nuo vidurdienio bjaurus oras. Išsikepė bulvinės košės ir bulvių valgomė. Naktį pas Našlėną.

Kovas

1d. G-ke prie ugnies. Grioviai pilni vandens, laukai juoduoja. Mačiau miške daug sniego. Pirmąkart išgirdom vyturėlį giedant- sako, kad bus blogas pavasaris. Paslėpiau kulkosvaidį. Laiškas iš Petro (...)

2d. Į Lėno mišką ieškoti savo kritusių. Radom Praną Pr. ir Joną njs. labai susijaudinom. Vakare pas Biž. Vėliau 3 nuvykom ieškoti grabdirbio. Radom (Pivar 8). Visą naktį važinėjom, kol pristatėm lentas. Labai bjaurus oras, sninga, pusto. Sako būsiant blogą vasarą. O pusę- gerą. Bei Macikė km.

3d. Girelėj miegom prie ugnies. Šaltas šiaurės vėjas ir sniegas. Vakare 2 (Rd ir JS), aš vyko išklijuoti 2 atsišaukimų. Naktį bei 44 alder Gr.

4d. Anksti rytą 5 vykstam į Lėno mišką. Pakeli ui užsukam į namus (mano). Vėliau paimu arklį iš namų, paimam 2 karstus iš meistro ir nuvykstam Lėno miškan, sudedam į karstus- ir į kapus. Naktį pas (...)

5d. Šalčio -17. Kasdien vis naujas sniegas, o tai ir kovo mėnuo, tarytum sausis. Apie Kriv. slankioja 3 sribiteliai. Pasitraukėm į mišką, jie pėdais mus susekė- bėgome nuo jų. Vadovauju traukimuisi į Miškiškių mišką. Grįžtam vakare vėlai atgal ir išsiskirstom.

6d. Su Stasiu paėmę pastotę iš Madučio (nhd-geras vyrukas) atvykstam į Alančių mišką. Naktį pas Striogą. Dieną prie ugnies. Vakare nuvykstam pas Krištopaitį. Nakvojame. Rytą atgal.

7d. Atvežė į Alančių mišką- dieną prie ugnies. Vakare pas Janulį. Sužinojom, kad praeitą naktį, visai netoli kur nakvojom, siautė strebiteliai Nemeikš ir Janulį. Šaltas oras -13. Sninga. Nakvojom pas Baltušniką.

8d. Šaltis vis dar didelis -16. Pasninga po truputį sniego. Tai labai apsunkena, nes nauji pėdsakai. Prie ugnies Alančių miško eglutėse. Pas Mikalajūną gardžiai sugėrėm alaus ir degtinės. Susitikom šeimininką, čia ir nakvojom. Kupsta. Suimtas XXXXXX.

9d. Šiūnakt nepasnigo, tačiau šaltis didelis -20. Alančių miške kūrename metrus (supjautus medžius- red.) Barankaitė V (...) ir senis ir 2 kiti kaimiečiai. Vakare vėl išgėrėm pas tą patį. Nakvojom pm kiek minkšt.

10d. Vis tas nelabasis šaltis -25. Laukiame Šemenioko, ieškau po visą kvartalą. Žmonės mano esant žvalgą (girininko pad.). Pasiutusiai sninga! Nakvojom bei Matulionis.

11d. Šiandien didžiausias kovo mėnesio šaltis- apie -26. kažkas išgąsdino- ir bailsu gi Stasys. Visą naktį vyksta į Velykius. Didžiausias nuoširdumas mažųjų pirkutėse. Bajavas berniokas, širdingas ūkininkas.

12d. (...) nieko sau mergaitės. Vaikiškas berniokas, nematęs partizaninio vargo. Tai čia žmonės nepažįsta rusų nei sribitelių baimės. Čia pasakiškai ramu! Su Stasiu juokiamės, kad atvykom neutralion valstybėm - Švedijon- taip čia neįprastai ramu.

13d. Jau antrą dieną atodrėkis- tai puiku! Čia mes skaitome ir kortuojame lyg ramiais laikais. Dažnai pamanom, kad kiti draugai ar ramūs? ir man labai ilgu automato draugų, gal jie pavojuose gyvena. Į vakarą ir rytmečiais truputį pašąla.

14d. Tikras pavasario oras. Rytą pašalę, vėliau-pavasariškas rūkas, didelis atodrėkis grioviuose po tviskančiu sniegu. Mūsų nuotaika giedrėja su kiekvienu sniego nykimu, su kiekvienu juoduojančios žemės lopu. Vakare išvykom atsinešti automatų. Tas bežemis geraširdis. Pavežė Kamarauskas.

15d. Rytą grįžtam. Nuo Budrių šilo. Labai pavargom, nes ištežęs sniegas, vanduo ir purvas varginaėjimą, tačiau širdys džiaugiasi, nes pavasaris artėja. Apie 16.30(Lietuvos laiku) mačiau du varnėnus prie inkilėlio. Oras giedrėja, saulė.

16d. Rytą vėl ūkanos, rūkas, drėgmė... Sniegas nyksta ir nyksta! Pagaliau ir nusibosta ta ramuma, pasiilgstu partizaninių veiksmų, nes sniego jau (ne) daug- daug vandens. Buvo atvykęs subatėnas partizanas- Leonas. Grupėj kortuojam vakare (nfn ir Bronius ?)

17d. Saulėtas pavasaris. Prieš saulutę čiulba, švilpauja sparneliais plasnodami džiaugiasi (paukšteliai); vakaruos pietuos, šiaurėj patrankų dundėjimas- kietas mūsų gyvenimas: linksma kad pavasaris, skaudu, kad karas.

18d. Saulėta, vėjas pavasarinis, pašalimas. Kortuojam, kalbamės. Vakare reikia pamiegoti- miegam- tikros atostogos. Atvyksta tas pat subatėnas Leonas. Pavakary atvyko 2 mergaitės (Julytė ir Marytė Kuodytės) Kuodžio ir šeimininkų duktė, gražiai padainavom. Vakare išvykstam. Pakeliui išgeriame. Sustojęs St.

19d. Šiauresnis vėjas, saulėta, šv. Juozapas. Todėl dienoja pavasariškas oras. Dieną miegame pas seniūno padėjėją. Vakare išvykstam Alančių miško link. Pakeliui nakvojom pas Gribėniokus.

20d. Kūrename ugnį su Stasiu Alančių miške. Susitinku Praną. Pietų vėjas, bet sninga, o vėliau pradeda lyti. Pas miškakirčius ir laivius. Kalba, kad Vadokliuose yra rusų enkavedistų Tai niekšai tie vokiečiai: suimtas

austras išdavė likusių vokiečių ir mūsų ginklų sandėliuką. Bailumas Stasio: sužinojęs, kad yra Vadaktėliuose rusų, tuojau išsinešdino. Nakvojom pas Juzį. 21d. Smarkiai lyja. Puiku, nes lietus naikina sniegą. Nors purva, bet mes džiaugiamės, nes tai pavasario pradžia! Sužinojom nekokias žinias (apie bjaurų vokiečio išdavimą) iš čia atvažiavusių ūkininkų. Nakvojom pas Šablevičių.

22d. Dieną 10km. (prie Lageriuo) kūrename ugnį. Lyja. Vakare maudomės pirtyje. Su Pranu į susirinkimą pas Kazlauską. 7487. Pakely pilni patvinę grioviai. Lieptas iš kopėčių, palikta miškininkų.

23d. Visą naktį ir dieną pas Šablevičių. Oras sausesnis, truputį paskrebę. Susitikimas su Ivanausku- pabėgėlis str(ibas) Gailišis.

24d. Kalba, kad į Vadoklius atvyks rusai. Kažkas šaudo apie Miškių pievas. Laukagaly tik skalija šunes/ Gal vėl rusai atvyko? Klajojam apie Balnkališkius. Tai pirma tikrai pavasario diena! Diena be ugnies. Mačiau peteliškių.

25d. Susitikau Alančių miške Simoną ir Streib. Petrą. Tai puiki pavasario diena: saulė, čilulba pavasariniai paukščiai. Pirmą kartą sukaitau saulę. Pastogėj.

26d. Alionių antroje pusėje 9,13kv. Kartu (rado mus) miške Juzis. Deginuosi saulę pirmąkart. Užmušiau I-jį uodą. Susitikom Baltušnikioką ir Naujoką. Pas Balt. ir Nauj. vykstame Raguvos link.

27d. Rytą sulaukiau prie nakvynės vietos raguvių. Pas raguvių susitikau Juozą Dobrovolską. Žvalgyboj pamečiau granatą. Susitikau Dabravolskytes. Vakar sutratinę sribitėlnikus ?šiandien atvyko Raguvėn. Dailydžiukas. Mačiau gyvyb(ingų) skruzdžių.

28d. Grįžom į Liaušių mišką. Pakeliui pas Gritę nuo Laukiškių paimam iš jų Stas(io) automatą ir šautuvą (...) M kalėjime.

29d. Alančių miške prie ugnies- bravorėlis. Pas aštuntoką Baltuš(niką). Nakvojom pas Maj.

30d. Alančių miške 14kv. prie ugnies. Ladavai lyja, pasistatom palapines iš eglės šakų. Užeinam pas ? ir išvykstam Vališklų link. Pas (...) nakvojom.

31d. Nakvojom 10kv. prie ugnies. Pagavom beneršiančių lydekų. Radau žibučių. Didžiojo šeštadienio puiki nuotaika. Buvom pirtyje. Pas mus nacht bei Kapliukas, jos nebuvo

Balandis

1d. Apie 2 (valandą) naktį atvyko Pagirėnų ryšininkas. Pas Stakėną Velykos. Vaitelis. Truputį nugėrėm pas ? M. Smarkiai lyja lietūs. Puiki Velykų nuotaika ir Velykos daržinėlėse. Vakare pas Valikonę baliavopm. Lietui lyjant

2d. Prie ugnies 10kv. prie lageriuo. Lyja lietus (...). Vakare bei XXXXX daug jaunimėlio. Užprašau nieko nekalt (...)

3d. Tas lietus lyja. Nakvojom pas Nai-iškius.

4d. Lyja lietūs. Prie ugnies 10kv. Dabar linksma pavasarį. Didžiausias paukščių čilubėjimas. Net vakare, kai jau nutilsta čilubesys, girdėti ausyse, Nach bei Kaplys.

5d. Trumpais protarpiais lyja. Kuriame ugnį. 10kv. prie lageriuko antrojo griovio pusėj. Skaitome, kortuojame, kalbame. Tikrai broliškas sugyvenimas. (...)

6d. Lietus nustojo lijęs. Šaltas vėjas. išvyksta XX38XXX. Pakeliui (...) nesutarimas su Pranu, dėl (...) žygio. Pakeliui 6a Kredumenas.

7d. Rytą pas 6X4836, vėliau nedideliame miškely. Gaspadoriai RXX8IIC ir Paukšta brolis atvežė alaus bačką ir degtinės. Vyrai nusigėrė. Be jokio Prano planavimo girti gaudė Stasį (...) sribitelnikus. Sribitelnikai užgyveno (...).

8d. Anksti rytą nusenūdome (1 val.). 3 val ir vėliau į mišką prie Ursaičio visą dieną. Vakare vyksta pas M871. Čia radom grįžusį Praną iš CX. Čia jie vėl nusigėrė. Vėl nesutarimas su Brania, dėl neišgėrimo. (...) Aš nieko negaunu.

9d. Kūrename ugnį (...) Atvyksta 5 (Butrimon. s) Spalio grupė. Yra tokių partizanų, kurie, kai pavojų nėra-herojai, vadai, bet pavojaus metu... Yra ir tokių kurie daugiau žiūri geresnius, ištaingingesnius drabužius įsitaisyti, negu didesnį priešą likviduoti. Pas Bud (...).

10d. Kelintas rytas kai truputėlį pašlā. Ginčas su suvokletėjusiu Ivanu. Vakare sutikau Vanagienę ir Nen (...), kuriuos rytą buvau radęs pas Simoną (mat nakvojom mano klojime). Pas XrXX3X60X48. Tai išvepė partizanai. Taip pasiilgau savo geriausio draugo Petro.

11d. Saulė kaltina, tačiau rytas šaltas. Žvalgau einant per griovį, lieptas lūžo-gerokai išsimaudžiau. Vakare- Pastukių mergaitės. Nakvopm pas XXXX5XXX11XXX8.

12d. Rytą grįžo girti Pranas su Faustu. Su visokiais girtais koliojimais. Sninga sniegas tokiais dideliais kšniais- stoviu sargyboje ir šypsaus, matydamas žūstantį, tik iškritusį sniegą- partizanų priešą Nr.1. Gavau vaistų pakeliui.

(XX4XXX8) (...) šitos spekuliantės.

13d. Šeštokinė prie Aptekos. Ir vėl sniegas protarpiais. Nutirpsta ir vėl pasninga. ir vėl nutirpsta. Nakvopm pas Zigmą XXXXX08. Šūdžius tas Broniukas.

14d. Ir vėl prie Aptekos. Rytą snigta. Pėdsakai žymūs. Miegam prie ugnies, tačiau (...) sniegas. Dažnai prikelio (...). Iškljuoti atsišaukimus (...).

15d. Prie lageriuko (pagriovy) 10kv. Nors rytais pašalę, oras jau šiek tiek geresnis- pas Kapliuką nakvojom. Ryšininkai pas Kazimierą.

16d. Prie ugnies miegame, nes oras šiltesnis, nebesninga. Ir vėl miškas pilnas paukščių čilubėsio. Netoli ugniavietės pasirodžiusius su kirviu

ir pjūklų žmonės nevykusiai apšaudė- jiems bėgant vijom iki Juodalks-
nyno. Nakv(ojome)pas 8X6X08. Čia sužinojom, kad bėgo žmonės (...) Li-
manską sutikę. Aliarmas naktį...

17d. Štai ir seniai lauktasis pavasaris:saulė, kvepia oras džiūstančia žeme,
miškas pilnas pavasario gėlyčių paukščių čiulbesio ir besikalančių jaunų
žolyčių daigelių ir į saulutę besišypsančių pumpurėlių. Nebėr sniego, nebėr
pėdsakų-pavasaris- jaunas, gaivus, daug žadanti,s tačiau kažkodėl liūdna.

18d. Žygis visą naktį. Šveitėm strebitelnikus. Užžirgliojom Stebeikių link.
Jarmulkus, Jolankai ir t.t. Rytą atvyko Petras P. iš toli (Laban.)

19d. Naktį nešam laikrodį taisyti ir atliekam žygį dėl šovinių, malimų.

Grižtam jau gerokai saulutei patekėjus, bet prie 4 ? kapo.

20d. Naktį šveitėm sribiteliu Dementonyse. Vėliau pas 75XXX
sumainėm MPMD. Rytą ir visą dieną pas BX2rXXX7, nes visą dieną lyja.

21d. Naktį žygiuojam atgal. Saulė pakilusi (...) Grinių. Visą dieną pas
Kaplį, nes lietus lyp Pranas apie (...)

22d .(...)

23d. Visą dieną lyja. Pikta. Vėliau nuvykstam į daržinę prie miško.
Daržinėje sumiegam, pamatom atvykstantį Joną ir Broniuką, jie atėjo
pasakyti, kad mes dar nevyktumėm (mes ruošiamės vykti į Veprius). Bus
Vadoklių puolimas Patiko mergaitės, rezultate- daug utėlių. Kūrenom pirtį,
miegojom pirtyje.

24d. Visą dieną lyja. Pas Kaplį. Vyrai grįžę iš žygio nuo Jotainių ilsisi,
miega ant grindų. Sergu, buvau namie, pasistačiau taures. Vakare
išvykstam Užugojų link. Čia pakeliui pavalgę.

25d. Sergu. Rytą išvykstam prie ežero, į krūmus ir čia būnam visą dieną.
Diena pavasariška. Vykdami į nakvynės vietą kalbam su J.

26d. Užugoj(uje). Dieną ant griovio prie kelio, visą dieną saulė. Praėjo
mergaitė Ruošiamės pavakarį nakties žygiui į Vadoklius (iškraustyti
Namikį). Vakare išvykstam. Susitinkam bajorą Jak.

27d. Naktis: 9.20min. (26 dienos ketvirtadienio vakaras- red.) su vyrais
nukarpau telefono laidus. Atvykę radom puolimui pasiruošusius sky-
rius. Tačiau žvalgyba iš miestelio dar negrįžo. Staiga atvažiuoja Šeškausk.
(bajoras "dėdė")- sugrąžinam atgal. Atvykus iš žvalgybos Pranui, virtinė
vykstame į V8204 4XXXPa. Praeinu pro žvalgybą, Broniuką (...) skyriuje.
Antrojo skyriaus bails 98ra570VX. Petras laužia N. buto duris. Tylu prieš
(...)poziciją priežiūroj- buv. valsčiaus pastate, strebitelnikų gūžtoj irgi tylu.
Palikęs savo pavaduotoją,, vykstu pažiūrėti kraustymo. Čia gaunu boka-
liuką medaus, kurį tuojau nunešu vyrams. Grįžę atgal prie N. buto išgeriu
su Pranu valstybinės degtinės iškraut(os) iš N. Pagaliau ruošiamės

išvykimui. Uždainuojam vykdam (..) kiti nuo išgerto šnapso Pakeliui (...) Skirstomės(...) Naminio(...). Miegam 10kv. (prie Lageriuo?) Diena šilta, saulėta, pilna gėlių. Nedidelis, sausas aitrokas vėjas.

28d. Nakvojau miške po egle, Sargis sargyboj, nes ypatingai eiti iki būrio stovėjimo vietos 10kv. prie lageriuo. Pranešė, kad T. yra rusų. Birutė paskyrė pasimat(ymą). Pranui miške. Vykstam prie Kapliuko namų, o ieškau kažkur įlinduslo miegoti Petro. Pietus atnešė miškan Kaplys.

29d. Nakvojom pas ŠmesXX8X30, čia radom vietos partizanų. Rytą vykstam į L. mišką. Čia rytą miegam po egle, pabudę nueinam pasižvalgyti ant kvartalinių linijų, nes kalba, kad rusai supa mišką. Visą dieną be ugnies, dieną išeita sargyba, tačiau pasiutęs vėjas gainioja išsklaidytus debesis. ?

30d. Vykstam visą naktį. Viliukų miško klrt(imas). Pavežė Staselis. Pakeliui spekuliantės. Rytą lyja lietų, prigulėm po egle Viliuku miške, vėliau vykstam būrio stovyklon saulėmis. Klausom muzikos ir radijo žinių. Visą dieną lyja.

Gegužė

1d. Naktį pas PP draugo seserį Pasiima kostiumą (...)XxXovX Rytą truputį pašalę. Ant liepukų sušalę ledukai. Diena saulėta, šilta (-X Mergos su automatais- partizanai su terbom- ubagai (...) juokiasi. Vil(iukų) miško stovyklos vyrai. Iš mergininko Petro ir C(0).

2d. Naktį žygis revolverių atėmimui. Tačiau negavome ir vis tik užsakėme. Žiovinėliai- (...) gėrėm degtinės. Gėrėm daug kiaušinių. Aldona mergaitė. Pas Astrauską. Padykusias mergiotės- gaila man jų. Jonas.

Rytą (...) Bilinkuščių stovykloje Julius. Vakare vykstame Veprių link. Pakeliui paimam revolveriuką. Ir tose vietose savo žinomą (...).

3d. Žmonės net nežino, kas yra partizanai- nematė- dabar jie čia dažni svečiai. Buvom užsukę pas Juliaus šeimą. Rytą atėjom į Laban. mišką ir čia miegojom, tik tas nelabasis lietus mus išjudina iš tų pušaičių Mes netoli "Adomo"apsistojam po didesnėmis žolėmis. Vakare pas Petrą, ateina ir Juozapėlis.

4d. Naktį buvom užsukę pas Monkų, Juliaus pusbrolių, ir pas viršilį, kurį vadinom įstoti į partizanų eiles, tačiau jis dar nevyko. Vėliau pas nuomario metamą moterį, pas senį "Kėkštą" užgrasau, kad nesiplaktų prie dabartinės valdžios. Dieną pirtyje iki vidurdienio, nes lyja lietus, nes Antanas sulaikytas.

Vėliau pasitraukėm iš pirties nes sužinojom, (kad)apylinkėse yra rusų, kurie ima arklius. Pasitraukiam į buvusių bolševikų su vokiečiais kovų arenos vietas. Šiurpus buvusių kautynių vaizdas: medžiai sukapoti, nukirsti perpus kulų ir skeveldrų suvarstyti, žemė išvarpyta, daug apkasų (...).

5d. (Į) Erto namus. Čia jisai kartu su mumis vyksta. Planšetė. Atvykstam į Degimą, Julių randam jau atvykusį. Šalta šalna, kūrename atsargiai

ugnį. Žvalgausi su žiūronais Luko link. Buvusi kovų arena, apkasai o juose daug tūtelių, žmogaus griaučiai, suvarpyta žemė liudija apie buvusias kovas.

Vakare pas Rom. velionį pas P.Drakoną nuotaika bei CC palapinė. Ertas miega- nepaprastas nuovargis.

6d. Rytą grįžtam į "Adomą"- pramlegam. Julius kūrė ugnį, staiga kažkas mane pakelia- netoli kalba. Pavojus! Dagilis vėl žvairuoja- Petras mandagus. Bronius praneša, kad apie N. rusai. Traukiamės pagojytėmis, aš pasimetu (...). Baisiai ilga diena, o dar pavojus, nes rusai mišką krečia ir gal laiko apsupę. Beveik iki vakaro būnu prie miško, pradeda lyti.

7d. Žvelgiant- tai Petras ir kt. Jie apsistoję apdegusiame širyt bunkeryje. Šilta jame, aš įlendu ir greta Juliaus užmiegu, o PP su Dagiliu išvyko pas M-ką sužinoti, ko buvo rusai. Grįžęs PP ir Dag(ilis) pranešė kad širyt iš šito bunkerio rusai paėmė vieną visą žiemą išsislapsčiusį vyruką. Iš taip gerai užmaskuoto bunkerio paėmė- tai tikrai išdavimas.

Naktį nuvykstam pas Juliaus šeimą. Sužinom, kad sekmadienį (vakar) rusai kratė Milašiūnų mišką, todėl mes dar į Vil(iukų) mišką nutarėme nevykti, nes tikime, kad jis gali būti kratomas. Pakely užėinam pas kelis ūkininkus maisto.

8d. Rytą atvykstam su jais į skynimą, tačiau Rym. ir Dag(ilis) dar negrįžta. Gulime po eglaitėmis skynime, diena saulėta, šilta, truputį palijo. Pavakary su Rym. vykstu žvalgyti Luko(o). Bevykdami sutinkam liūdną, savotiškai susikaupusį, karo prislėgtą -Žent- jaučiu širdy jam gailistį. Žvalgom- Luk(q) vakare saulutei nusileidus grįžtu (...) randu visus namie, kurie mane pamatę baisiai nusigąsta, truputį nuraminau- bailus širdingumas. Gaunu gražiuoju ginklų (...)

10d. Vakar girdėjome gaudus, kaip Lėno mišką kratė daug kariuomenės, todėl nutarėm vykti įsitikinti. Diena saulėta, ilsimės prieš būsimą žygį. Susirenkam daiktus, atsisveikinam ir, ginklais apsikrovę, išvykstam. Kelyje netoliese kas (tai) patraukė iš kulkosvaidžio. Pas Astr(auską) valgant medų pranešė, kad šaudė Vil(iukų)girios link, manau, ar nebus paruošę milicija Jonui pasala. Kalba, kad Sk. dauguma pas žmogų užėję-įsitikinam (G. miške). bet nedaug, pakeliui pas žmogų valgome (gera šeiminiškė prie G. miško).

11d. Rytą pasieksim Gr. mišką, išgąsdinom Sk. būrio žvalgybą. Skubam į stovyklą. Tai svetingi ir vaišingi bei nuoširdūs Sk. būrio vyrai. Diena šilta, tai gerai išsimiegoję apie 2 valandą vyksta į L(ėno) mišką, o S. būrio vyrai užėina pirtin pas. Miške apžiūrim buvusį bunkerį ir buvusias kovų vietas. Prie Jono ir žuvimo vietų. Noriu kuo skubiausiai parvykti namo, kad sužinočiau X suėmimo smulkmenas nes iš Sk. būrio vyrų sužinojau. kad suimtas mano (...). Nusėdus saulei, kada oras pilnas pavasariško gaivumo ir berželių išsprogusių kvapo, vykstu namo. Pakeliui

pasislėptam nuo grįžtančių iš gegužinių pamaldų žmonių. Namie lūdnos žinios. Pas Kapliuką- baisesni gandai, kad į Vd. privažiavo daug rusų Vykstam į L. mišką. Pas sribus (...).

12d. Rytą atvykom prie iškirsto kvartalo. Pamiegam prie vieškelio miške. bet vėsuma mus prižadina ir mes vykstam į miško gilumą. Paėjus kvartalu, susipykom su Rym. dėl sustojimo vietos-atsiskirtam. Pamiegoję noriu rasti juos (Rym. ir Dag(ilį)). Manom, kad jie nuėjo į stovyklą, nuvykstu ten- jų nerandu. Pamiegojęs ir pa valgęs vykstu atgal su jų 2 vyrais, nes jie nori sužinoti, kas naujo VO., tačiau Juozapėlis neatvyko, jie sugrižo. Pašaudžiau ir švilpiau, norėdamas, kad jie atvyktų- neatsiliepė. Nuvykau pas Sm.- jos nėra, vėliau pas Jeronimą, pas miškininką.

13d. Auštant miegu prie griovio krūmeliuose. Rytas šaltas, greit nušalęs vykstu aplinkui- miške arčiau namų. Būdamas krūmuose pasišaukiu seserį-atneša valgyt. Šilta saulėta diena, valau žiūronus o vėliau einu prie Karb. keliuko- pamatė mane Kr-ė (...) prie takelio. Jolė atnešė valgyti, tačiau namie jau mažoka maisto. Vakare pasikalbu su motina, broliu ir Jr-lų pasiunčiu su laišku pas XXX. Bet vakare sulaukiu PP, vykstame į L. pas Gen. Kalbamės iki ryto.

14d. L miške prie palaukės kvartale sumiegame, tačiau salvė iš kulkosvaidžio mus pažadina. Vykstame į miško vidurį. Ugnis išblėsta ir mes buvome pažadinti pasipylusio lietaus, gerai, kad trumpai lijo. Miegame iki vakaro. Vakare vykstam K8z. Pakeliui sutinkame Mr64. užgrosime. Iš K. išbaidėme 8 vietinius vyrus. Sužinojau, kad šiandien apie Šlb slankioja rusai. Pavalgę vykstame pas Br, iš čia pro Jd. į mišką, kadangi keli vyrai važiuojam- tai paėmėm ūkininką, kad jis mus pavėžėtų.

15d. Rytą važiuojame pas Kr. vėliau eidami pas Gen. čia jie mano mus esant šnipais Vėliau miške sutinkame Romelio būrio žvalgų. Lelija (...) pasako, kad jų vyrai skubotai pasitraukę iš šio miško stovyklos, nes mano, kad šitą mišką puls rusai. Jie su baime vyksta toliau, o mes liekam. Pavalgome. Bet netrukus pusautomatžio 10 šūvių ir serija iš kulkosvaidžio mums davė pagrindą manyti, kad miškas buvo apsuptas ir, kad ne veltui (ta)grupė išvyko. 3 traukiamės į priešingą miško pusę. Pasukam į pievas ir krūmais vykstam tolyn. Aš siūlau maskuotis pievų raistelyje, bet Rym. sako, kad išeiti iš apsupimo. Vadovau traukimuisi. Pagaliau brisdami vandeniu priėjom raistelį.

Laukiu ir čia (...) susėsti, o pats vaikštau pasižvalgyti į šią, mūsų nuomone, esančią palaukę, nes girdėjom netoli karves ganant. Čia pat palaukė žvalgausi- nieko ypatingo.

Čia ir pasiliegame peršlapę, išsitieslam ant kupsto ir pamiegam, vienas sargyboj, lietus lyja. Sušalę, peršlapę miegam iki nakčiai. Vėliau nuvykstam

pas 73848. Čia išgeriam kavos, apdžiovinam autus ir vykstam 73 nurodyti pas Fm. Čia jis įsitikinęs pašaukia 8X(X), įsikalbam. Tvarka, vykstam kartu.

16d. Atvykstam į mišką, prie laužo ? Lyjant miegam. Vakare vykstam pas X valgyti, nes jie (partizanai- red.) vakarais nevalgo (miške- red.).

18d. Kadangi vyrai turi išsikasę bunkerį ir todėl mes čia kasame bunkeriuoką, bet atpratau nuo darbo. Kasti labai sunku, todėl darbo lieka net ir rytdiena.

19d. Baigiame bunkeriuoką, bet jaučiuosi pavargęs. O lietus pradėjo lyti, o truputį palijus, oras aštriai šaltų. Vakare +38 karščio. Sergu.

20d. Sekminės. Guliu miške. Slėptuvėj, nes jau nuo vakar sergu, turbūt persišaldžiau. Išgėriau arbatos "ant prakaito", kurią išvirė M. miško mamytė. Bet mažoj slėptuvėj žemėje šalta, todėl rangausi ir manau kad jau netoli rytas. Pabundu-žiūriu pro plyšėlį slėptuvėj spindi saulės spindulys-reiškia dar gerokai numigau. Dar guliu o mintys įkyrios it rudens musės lenda ir lenda į galvą apie suimtą 3X18, apie šeimą. Tik iš tų minčių pažadina M. mamytė ir sako, kad pareičiau pavalgyti. Šiaip taip išsirangau iš slėptuvės- lauke pavarario skaisti jau gerokai pakilusi saulutė, tačiau oras iš ryto dar vėsokas, miške ir pievoje ant žolės rastos karoliukai. Man gal nuo oro slėptuvės silpna, sukasi galva, bet ryto vėsa ir kylantis jaunų lapų kvapas mane gaivina.

Besitvarkant man apie slėptuvę- ateinanti Pask. Ji vakar mane slėptuvėje užmaskavo, rytą žadėjo pakelti. Nuvykstam valgyti, nusiprausiu pavalgau ir su Pr. išvykstam miškan. Miške mes tik dviese, visi kiti svečiuojasi. Kaitinamės saulėje, kurią retkarčiais užstoja dangumi riedą balti debesėliai. Karšta. Jauni beržiukų lapeliai blizga saule džiaugdamiesi. Pamiegoję vykstam valgyti pas XX, nes neradome prie ugnivietės keptuvės, nors lašinių ir duonos turėpm. Vakare vykstam pas Cm, čia gauname labai puikios bei stiprios degtinės. Išgėrę po kelis stikliukus ir pasikalbėję apie padėtį, dar pasidalinę išvadomis apie gandus, gandelius, nes tikrų žinių nežinome, grįžtam atgal, o kadangi naktis taip šalta, tai sulendame į pirtį ir čia miegame.

21d. Rytą išlendame iš pirties į mišką, saulė aukštai, todėl miške šilčiau negu pirty. Nuvykę prie ugniakuro randame jau atvykusius Dag(ilį), ?, o kiti dar negrįžę, turbūt dar kelias dienas švęs. Tai blogas dalykas-nėra partizaninės drausmės, kur kas nori, ten eina, kol nori, tol būna.

Diena šilta, todėl pasirinkę aikštelę miegame, vėliau kortuojame, kalbamės apie partizanų ateitį, ar bus įvertinti partizanų nuopelnai, ir kas vertins. XX mano gal per daug pesimistiškai, nes kaip aš manau, tai nepakėsčiau, jei nevertas asmuo (lindėps saugykloj), mus vertintų nors vis dėl to XX mano, iš dalies ir teisingai, kai nebus pavojų atsiras daug herojų ir didvyrių kurie kitų nuopelnais girsis.

Apie vidurdienį atvyksta XX- tai jau bails ir linksmutis XX. Dabar šil-
domės saulėje ir juokaupme visi, o saulė mums labai miela, nes tokios dabar
savotiškai (rudeniškai) saulėtos dienos. Su Dr. nueinu bulvių pasikepti.
Ant keptuvės suspirginę lašinių, papjaustę bulvių ir kepame. Baigiant
kepti iš aikštės atvyksta prie ugniakuro XXX ir XX. Todėl šitas bulves
visi suvalgome.

Šiandien nutariau eiti susirasti savo būrį. Gaunu iš XX parolį. Vakare
pavalgome vakarienę ir išvykstame XXX link. Vakarais visuomet aštrokai
šaltas, raudoni saulėlydžiai subraukti keliais debesų brūkšniais, o mėnulis
su vienu mažesniu žandu žiūri žemyn, tarytum gėdydamasis, kad nors ir ne-
drąsiai, tačiau jo šviesos apšviesti debesukai drįso jam per veidą brūkštelėti.

Pakeliui užeinam pas Dg (Val.), jos mane pažįsta, žino jau mano net
pavarde, nors žinoma, kai užeidavo jis, klausdavo: "Ale iš kurgi ponaitis?"
Aš sužinojau, (...)jau joms atsakydavau kad nuo Ukmergės ir pan. Jos
labai vaišingos pasiūlo ir net atneša degtinės. Tačiau aš ir Dar. labai mažai
geriame. Tai tikrai lietuvių moterys. Užeinam pas Vl. Čia gerai pavalgom,
pasiimam maisto dienai ir lendam į brūzgynus prie kelio, bet prieš lįsdamas
dar buvau užėjęs pas MXX, kad pasakytų "maželiui" ateiti pas mus. Palei
kelį brūzgynuose, vienoj duobėj ir užmiegame.

22d. Ryto vėsa mus prižadina tik tik prieš saulėtekį: dangus gilus, mėlynas
tik toli toli pakraščiais it kokie norį užsimaskuoti žvalgai debesėliai. Ilgokai
buvęs sidabrinis dangaus pakraštys pražysta raudonai, ir netrukus saulė
it nekantri mergaitė ar už gero ir turtingo vyro išteklėjusi jaunamartė lyg
(-) sveriasi per miško kraštą. Rytas tylus su aštriais šalto vėjo pūstelėjimais,
bet tokiais žiemiškai šaltais.

- Turi parūkyt?- klausia manęs Algis.

Aš nieko nesakydamas suieškau kišenėje nepjaustyto tabako kelis lapus,
paduodu jam. Jis sutrina juos, drebėdamas nuo šalčio, ir dar užsirūkom.

- Taigi ir šaltas šimet pavasaris nors ir ankstyvas daug lapų jaunų,
tik išsprogusių, tik prasiskleidusių jau sušalę, rudi- lyg man, lyg pats sau
kalba Algis

Atėjo "maželis", kurį išsikviečiau per Muru-e. Pakalbam ir pasakau,
kad pakviestų r. min Br. Atvykus Br. kalbame apie ryšį su Bm., tačiau
ji sakosi dar nežinanti, bet pasistengsianti rasti.

Vykstu ieškoti Augl. kaipo civilis pasiėmęs tik pistoletą, granatas ir
žiūronus išgąsdinau AXX, bet jis mane pažinęs pašaukia į krūmus kur
gulėjo, sakydamas, kad aš jį gerokai išgąsdinęs, nes jis manęs kad rusai.
Pamačiau čia pat keliuku einančią mergaitę, tiksliau sakant bevaikštančią.
Klausiu, kurių galų ji pamiškėm vaikštanti. Ji man išdėsto apie save, kas

ji tokia esanti, kaip ir iš kur: mano abejonės kad ji galinti būti šnipė išsisklaido. Žiūriu pro žiūronus - ji kažkaip juoda, žydiško tipo, kažko teškanti ar svajojanti apie kažkokius paslaptinius susitikimus ar pigiosios meilės ieškanti miestietė.

Vakare nuvykstu prie sandėlio miškely, nes į namus bijau eiti, nes sako, kad mane daboja. Čia pakeičiau Aur. šautuvą, privalgom sriubos ir bren-dam į brūzgynus miegoti, nes nuėjęs Dud. jau neradau, o žmona jo palapinės nežino. Todėl lendam vėl į brūzgynus miegoti ir čia ant žemės miegam.

23d. Rytą užėjęs MXX. Užsakau, kad į čia pat esančius brūzgynus atneštų valgyti- katiliuką sriubos, bet rytą ilgai nesulaukėm. Maželį ir dėdę pagaliau pamačiau einant. Mat dėdė buvo atvažiavęs malkų malūnui. Kalbame apie naujienas. Sako, kad pas juos taip pat buvęs pavasarinis valymas, tačiau partizanams sekėsi, ir kad rusai vis kalba, kad anglai juos apgavę.

Diena šalta ir vėjas dangumi ritasi kamuoliniai debesys ir tik retkar-čiais švysteli saulė, o šiaurys vėjas nuolat užčioja grasydamas ievų žiedams ir jaunlems lapeliams.

Vakare pas Audr. nu vykstam ir miegoti nueinam į jo slėptuvę ant vandens. Čia šiaip taip trise susirangę užmiegam.

24d. Gerokai užmigom, pabudom saulutei pasikėlus. Rytas pavasariškas: dideli rasos lašai kabo ant medžių, žolės palinkusios nuo nakties miego ir tingiai iš gilaus miego merkiiasi žiedai, blizga rasoti lapai, retkarčiais numesdami vieną kitą lašą žemyn, tarytum ašaras skūsdamiesi saulutei, kad šiandien jiems buvo sunku- buvo šalna. Ežero vėsa ir įvairūs nendryno gyventojų (ančių, lingių, narų) balsai ir kyla virš ežero nendryno rūkas migdo mus, nes šeimininkas išeina, o aš su Alg(iu) įsitaisom patogiau, užsiklojam čia nuolat esančia Alg(io) antklode ir užmiegam. Pabudę vykstam į sausumą, nes jau šilta, saulutė maloniai šildo. Į vakarą vėl pamatom vėl bevaikštančių čia pat per miškelį išsitiesusiu keliuku tą staigmenų ieškančių ar šiaip svajojančių mergaitę miestietę. Su Alg(iu) ją sulaikom, įsikalbam. Drąsi mergaitė

Vakare pasiimam milines ir kitus reikmenis ir vykstam Augl. link. Čia paliekam jam pasaugoti savo milines, o patys vykstam atsinešti maisto. Buvo Alg(is) užėjęs pas XX18X8, bet negavę lašinių vykstam pas Kapliuką pasiimti "valdiškų ", grįžę vėl į tuos brūzgynus radom palapinę iš šakų čia ir užmiegam.

25d. Šaltokas rytas. Nuvytę juodi nuo šalčio uosių ir qžuolų lapai. Vėl susitinkam tą mergaitę, pasimokiusi (buvusi gimnazijoje) bet gana drąsi ir gal kiek laisvo elgesio, tik kad aš su Alg(iu), mūsų žodžiais tariant, šalti suomiai,- kitokie galėtų patenkinti donžuaniškus įgeidžius. Kepam lašinius

ir taukuose duoną, partizaniškais pietumis pa vaišiname ir ją. Dar ilgokai su ja kalbamės, kortuojame. Ji į mūsų kietą ir grubų partizaninį gyvenimą įnešė moteriško švelnumo, nuotaikos. Vakare miegojom- nuėjom į palapinę iš šakų. Seniai naktimis miegodavom, tačiau dabar trumpos atostogos prieš žygį.

26d. Gerokai pamiegoję išlendame iš palapinės į mišką ir čia šildomės saulėje, valome ginklus ir vėl miegame. Vakare vykstame pas XX į M mišką. Pakeliui užename pas M80-kus išgeriame truputį alaus. Priėję prie M miško, einame kvartaline. Staiga išgirdome kad kažkas bėga, bėga keli žmonės. Ir kvailumas gi jų- naktį bėgti, vietoje to, kad eitų truputį pasisukę nuo kvartalinės ir mes jų būtume tikrai nematę. Jie manė, kad mes rusai. Nuvykę pas XX paklausėm, kas naujesnio, bet kadangi nieko naujo, tai nuvykom miegoti į mišką prie pirties; į rytą atvyko ir P Rym. ir Šarūnas-puikus sutapimas.

27d. Rytą išgąsdinam XX ir jo vyrus. Diena šilta todėl nusirengę aikštelėje kaitinamės saulėje. Buvo atėjęs Zenas VX-aus su kuriuo kartu mokėmės. Priėję prie vieno namų baladojom- niekas neatsiliepia, kas gi galėtų būti? Radęs kamaros langelį, Šarūnas įlindo į vidų ir atkišo duris. Tada suėjome, prikėlėme moterį, kuri buvo taip įmigus. Vakare išvykstam 78MX8XX6 link. Paskui užename pavalgyti pas žmogų, pas kurį buvom užėję rudenį, geriame pieną, visi tik iš vienos stiklinės, nes žmogus sako, kad kažkas rudenį išsinešė stiklines. Uženam pas M8c-kus išgeriame alaus ir vėliau lendame į brūzgynus į tą AXX šakų palapinę ir čia sumiegame.

28d. Išsimiegoję vykstam prie AšXX40X. Čia nusiprausiamo ir skaitome knygas. Vėliau pakviečiame ir BXXX37 ir kartu lošiam kortomis, juokaujame.

Vakare nuvykstam pas Kapliuką, paskui pas XXXX3X ir paskui į dvarą. Rūmuose grajiname patefonu, akordeonu, šokame, bet auštant vykstame į L. mišką.

29d. Atėję atsigulėm, bet pasiutusiai atakuoja uodai, todėl užsimetę milines ant galvų miegame.

Diena buvo labai graži ir šilta, nors iš ryto truputį palijo. Šilčiausia diena už visas anksčiau buvusias. Tie patys kvartaliniai, tie patys medžiai. Vakare nuvykom pas XXXX3X, sužinojom, kad bus susirinkimas ir kad į 18204X atvyko rusų ir pagal ežerą ieško XXų grupės. Nuvykstam dar pas Kapliuką maisto ir vėl į L. mišką.

30d. Pamiegoję, pavalgę skaitome knygas. Kadangi diena labai šilta ir graži, tai į pavakarį su Jonu vykstame maudytis. Maudomės, vanduo šiltas. Sutinku AXX, prisako, kad reikėtų iškraustyti nors kiek dvaro grūdų, nes juos gali rusai išsivežti. Pasakiau, kad vyktų į mišką ir pasitarsim, nes

mes dar užeisim pas XX valgyti. Pavalgę vykstat. Sutinku AXXXX. su ja pakalbam ir ją trupučiuką palydžiu. Sutarėm vykti kiek nors grūdų iškraustyti.

Visą naktį kraustome juos.

31d. Rytą 18kv. kampe laukiu "mažojo". Pamačiau paleidžiantį "padvadą" AXX, pasišaukiu jį ir nuvykstat į stovyklą. Miegame. Vakare nuvykom pas Xp80X pavalgome, bet šiandien šventė, todėl vykstat į D1. Čia pašokame pavakarojam.

Birželis

1d. Pamiegoję vykstat pagauti senį 08 m. Aur. ir 68p rytą pas PXz kaip pabėgėliai ir čia juos klausinėjo apie jį. Jo nėra. Tada aš su 68p. tik su pistoletais vykstat prie p "chalupos", jo ir čia nėra. Pakely buvome sutikę M84. Lyja lietus, ant lapų didelė rasa, gerokai šlapia. Su Aur. vykstu į susirinkimą, o PyX ir 68p. vyksta į D(1), nes jie ten matė įtartiną senį.

Pakeliui užeinam pas X8X, pavalgome, atvyksta ir KXX. Susirinkimo vietoje randame kelis savo vyrus. Vėliau atvyko ir XX. Vykstat saugoti 08m. Po lietuvių didelė rasa- dideli pėdsakai.

2d. Laukiame visiškai prie miestelio. Šaltoka, apsiniaukę. Pravažiuoja ir netrukus vėl grįžta lengva mašina (taksiukas seno modelio). Nutarėm vykti, nes mūsų laukimas veltui. Dieną, visai netoli miestelio traukiam Ramygalos miško link. Nuotaika gera Pas Nykšt. Pavaikščioję po R. krūmus, grįžtam vakare atgal į susirinkimo vietą prie ežero 18pD(1). Čia iki ryto juokaujame ir juokiamės iš beflirtuojančių su mergaite XXX.

3d. Čia pat netoli 1pDr. kūrename ugnį, bet pradėjus lietuviams lyti, vykstame į XX daržinėlą Čia mergaitės atneša sriubos. Valgome ir kūrename ugnį daržinėlėje, o lietus lyja. 3-se vykstame atsinešti apsiaustų, kuriuos vakar palikome pas Kapliuką. Buvom užėję pas 7384-t. ir nuvykome pas Kapl(iuką). Buvau nuvykęs pas Kapl(iuką). Sutikau XXX. Jis gerokai girtas. Sugavom triukšmadarius, kurie ginkluoti vardan partizanų! Reikalavo degtinės, kėlė triukšmą ir šaudė, paskui pasivarė pastotes ir nuvažiavo pas mergas. Vieną jų(G)šliomą sugavom 08XX10. Kartą Dr(...). Čia pristatėm tuos triukšmadarius būrio vadovybei. Juos paleidom gerokai įkirtę ir nacionalizavę ginklus. Šarūnas ir Aur, rusiškai geriausiai kalbą žmonės, apsirengę rusiškai (vienas leitenantas o antras eilinis) nuvyko patardyti įtariamo asmens, kurį patardę pripažino nekaltu esant.

Petr. (Ry) išvyko į VI(Viliukų) mišką, nes šiandien sužinojom, kad VI. miško vadas Jonas, tai Petrui yra šansų užimti jo vietą (o jis to labai geidžia).

Pranešė JX žmona, kad į netoliese esančius krūmus sulindo rusai. Staiga nepertoliausiai vienas šūvis ir mes vykstame iš tariamojo apsupimo, bet netrukus sužinojome, kad tai kalbama apie mūsų tariamuosius rusus (Šarūną ir Aur.) o šūvis- tai Juozas nušovė stirną.

Keturiese vyksta nusimaudyti į ežerą, o kiti AXXX link, kur nusimaudę, pakeliui dar išgėrę, nuvykom (...).

13d. Kautynės. (...) arklio žymės tinka- reiškia jie! Pro žiūronus matau-jie! Pasakau. Antanas patvirtina. Akys priauga prie taikiklio Štai jau kelios sekundės. Jie taikinyje, (...) laukiam, kad pirmas kaip buvo sutarta pradės kulkosvaidis. (...) kulkosvaidis, šaudomės ant tavo mano "vokietis"-automatas ir matau kaip mano "vokiečio" kulkos padegamos, šviečiamos raižo vežimą. Kairiojo sparno kulkosvaidis neveikia. Kad Namikis čia važiuoja, tai mes tikrai žinjom- jie ("valdžia") virsta iš ratų, arklys bėga vieškeliu su tuščiu vežimu. Dar šaudome ir netrukus pašoksta iš griovio žmogus- ir į mūsų pusę: prašo, kad p nenušautume. Įsakom jam eit į mūsų pusę pakeltomis rankomis ir jis vyksta, nes tarp jo ir mūsų (...) klausiam, šaukiam jam, kas dar yra gyvas griovy. Jis pašnibždom sako, kad Namikis jau negyvas, tačiau kiti 2 gal dar gyvi.

- Vyrai, griovys jau tuščias pirmyn!- šaukia Antanas

Slenkame pirmyn, tačiau matome, kad kairysis sparnas atsilieka. Paraginęs juos išgirstu, kad jau ir kairiojo sparno kulkosvaidis veikia (...). i **14d.** Žuvinas. Ilsimės M miške ir džiaugiamės laimėjimais. Čia pat netoliese, ratuose guli atvežtas mūsų laimėjimo kautynėse (žuvės) mūsų draugas Broniukas. Taip mes draugaujam laimėje, o jam jau vis tiek, jis jau negyvas. Prieinu prie vežimo, kuriame jis guli pridengtas palapinės skiaute. Pradengiu ir žiūriu- veidas melsvai baltas, truputį praviros lūpos tarp jų blizga dantų eilė. Bronius... Tas pats: kartu vargom žiemą, nelietė jo rusų kulkos žiemos kautynėse L miške, o dabar jis jau šaltas, bejausmis lavonas. Lavonas... Tačiau aš žiūriu į jį- jokio šurpesnio jausmo, kokį jausdavau prieš metus, žiūrėdamas į lavoną. Rodos, žiūriu į jį tartum čia tik miegantį. Taip kažkaip jis artimas, savas ir tartum gyvas. Nepučiu jokio nuo lavono sklindančio šalčio, kokį jausdavau anksčiau. Gal kad vaizduotė mano jau taip pripratusi prie tokių vaizdų, tiek išvarginta ir pavargusi, kad jau nereaguoja į tokius vaizdus, o gal kitas kas- bet jis toks paprastai artimas tarytum ne lavonas, o gyvas. Vakar krito anie draugai, šiandien jis, o gal ryt aš... toks pu mūsų gyvenimas toks likimas.

Vakare įdedam jį į paprastą neobliuotą lentą nedažytą karstą, įkeliam į ratus ir lydime į kapus.

Dangus pradėjęs nuo prievakario niauksytis, pagaliau juodai apsiniaukia, ir štai vienas kitas trečias... krinta lietaus lašai it ašaros; apie pusiaukelę į kapus pradeda lietaus lašai kristi nesuskaitoma daugybe. Dangus juodas, o mes ilga eile lydim kritusį, atrodom it šmėklos, sekančios vežimą, traukiamą nedidelio, pavargusio arkliuko. Sunkiai traukiančio arkliuko pažliugusiu molėtu keliu, o lietus it gausybė ašarų krinta ir krinta,

lyg atrodo dangus atverta užmuš, ilga eilė lt šmėklų besekančių paskui vežimą, nes nors mūsų širdys skausmu plyšta, tačiau akys parodyt negali.

Laidotuvės. Štai pagaliau kapinės. Kapinėse partizanų kapai. Tuoj (pastatytas) baltas kryžius iš apvalaus netašyto beržo, paskendęs sesučių pintuose vainikuose. Kryžiaus vidury-gėlės prieš jį. Dvi eilės (...) apgaubėme (...) ilgi kapai, eilės kapų.

Tamsoj boluoja netašyto apvalaus su žieve beržo kryžius, o prieš jį bendras partizanų kapas Partizanų kryžius ir bendras kapas slepia draugus. Tų, su kuriais mintimis dalydavomės, kurių idealai buvo mano idealai, mano siekimai- jų siekimai. Juos jau slepia šitas kapas, o saugo baltatošlo beržo kryžius, sesučių lietuvių pinta vainikais apdabintas.

Liepa

1d. Rytą. kaip paprastai, mus prižadino šaltis. Drebėdami užsikuriam ugnelę X8MX miške prie XXXX4 (XXXX3), nes naktį buvom pas XXXX3. Čia mes tik dviese: aš ir 28X70X7, o Bp ir XX išvyko į Naujasodį pas "uošvius". Dar pamiegoję prie ugnelės, kol ta visiškai išblės apie 10 val. vyksta papusryčiaut pas mus. Pavalgę užeinam pas 48X75XžXXu, iš jo į ganyklas ir čia miegam, kol pagaliau mus pažadina baugus lietus ir mes skubiai bėgam pas Kapliuką, kad lietus mūsų nesulytų. Čia sužinom, kad Pr ir XXX pas 48XX, todėl čia nusiprausę, vyksta pas 48XX. Čia išgeriam alaus, paragaujam medaus ir vyksta pamiegoti į "bajoro" kalnelį. Čia ateina "Ažuolinis", pakalbam ir vyksta vakare pas Kapliuką. Čia besėdint atvyko ir M su savo keliais vyrais. Jie nuvyksta į Naujasodį šnapso atnešti, o aš su Vilium pas XXX svogūnų atnešti. Truputį išgeriame. Čia besikalbant iškyla visokių klausimų: senųjų žiemos partizanų laisvinimasis, kad jie negerbia vado autoriteto ir kad vadai turi su jais skaitytis ir pan. Blogybės. Kai rytą XXgrupė išvyksta, mes keturiose (...) šeimininkas vyksta į jo ganyklas. Jis čia parodo savo slėptuves, į kurias mums pasiūlo gulti, tačiau mes atsigulame atvirame lauke po eglaitėmis ir užmiegam.

2d. Rytą prabudom tik apie 10 val, saulutė jau kaitina, nors mus iš ryto jau ima drebuly, bet saulės atokaitoj vėl užmiegam. Pamiegoję, po vidurdienio vyksta pusryčių valgyti pas Kapliuką. Nusiprausiam. Bet kadangi čia mano namai netoli, todėl sumaniau truputį parvykti į namus kokiai valandai. Pastebėjau pamiškėj beimant bičių spiečių, susimetusi į medį- tai 48XXo bitės. Čia pat susėmime spiečiaus dalyvaup Gr ir mano tėvas.

Kol aš valgau, mama sulopo kulkų apdraskytą mano švarkelį. Ateina ir B Antosė: kalbamės. Paskui vyksta kartu, nes mums pakeliui. Ji man pasako, kad atvyktumėm pas N. d. medaus pavalgyti, nes jis šiandien bites kopinės. Pakalbu su vyrais ir vyksta medaus paragauti, nes mums

šiandien, atvykstant į susirinkimą, pakeliui. Pavalgę medaus pakeliui dar užėinam pas Xlno8X-XX-is truputį išgeriam ir vykstam XXX2X8X3-ės link. Dar dieną atvykstam pas "Kitaicą ". XXXX XX išvyksta pas XXXX-mergiotes, o aš su vyrais lieku čia. Kalbamės apie stojusius, nes šiomis dienomis Vd miestelyje labai daug kas registravosi, beveik visi nestojusieji (?) iš kaimo- net po 20 punuolių nes jų valia susvyravo. Sako, kad Vd registravosi iš viso 120 jaunuolių, bet skaudžiausia, kad yra stoję 2 partizanai iš mūsų būrio.

Sutemo, pradėjo lyti, todėl vyrus palieku kambary, kad be reikalo visų lietų nesulytų. Pats su "Kitaicu" vykstu į krūmus- susirinkimo vietą. Susirinkimo vietoje radom Joną M. Čia trise laukiam. Truputį linoja, sklinda pūvančio lavono kvapas. Jonas sako, kad čia pat netoli yra labai negiliai užkastas lavonas, šunys jį atkasę, kad iš žemės matyti išlindusi viena ranka, kuri dar sveika.- Štai nuo jo sklindanti tokia smarvė.

Liepos naktys. Linoja... Netoli prunkščia arkliai, kelios lyjamos šieno kaugės, lengvas rūkas, aš užmiegu.

Pabudau nuo drėgmės nors neperlijo manęs, nes aš užsidengęs palapine ("maskirofkė"), bet nuo žemės sklindanti drėgmė ir smulkus lietutis mane šaldo ir aš drebu. Pasivadinu Joną ir "Kitalcą" ir nutariam nueiti į trobą truputį sušilti, bet pakeliui sutinkame "Brangų žmogų" ir Petrą XX. todėl grįžtam atgal ir laukiam kitų atvykstant. Taip laukėm iki ryto ir kai visi susirinko, nuvykom į toliau esantį miškelį "X858nirė".

3d. Atvykę susikurtam ugnį ir pavalgę užmiegam. Pradėjus lyti lietui, vykstam į arčiau XXX20X (0XM60-) esantį eglynėlį. Su GaX nueinu pas OXM. užsakyti pietų. Papietavę keptų kiaušinių su lašiniiais kalbamės apie 2 iš mūsų kurie registravosi 1824... Nutariam juos suimti ir už tokį nusižengimą sušaudyti. Pasiėmėm 3 vyrus (Rntį, Strielčių), vykstu Ramygalos link. Lyja lietus. Pakeliui užėinam į D8oXXoX kaimą pas 6X630-48,- čia pa valgome vakarienės ir lietui lyjant per rasotus krūmus paragėmis vykstame 9XpX2XXX link, pakeliui paimam pistoletus iš žmonių kuriems jie nereikalingi (paimam 082808) ir teatrinius žiūronėlius iš Vaitelio. Prieš sustodami pailsėti, dar užsukam pas Antaną 28X- tačiau jo neradę nuvykstam į krūmus ir čia lietaus perlyti, sušlapę ir sušalę užmiegam po ąžuolu- jau aušta

4d. Pabudom išaušus, pasiutusiai sušalę, lietus jau nebelyja. Skubiai einame pas pakrūmės gyventoją šiek tiek apšilti, nes taip sušalom peršlapę, kad danties nenulalkom (ant) danties- taip jie tarška. Čia užmiegam ant lovų, ant suolo, be jokio pavopus- apie rusus negirdėti. Numigę gavom pavalgyti šiltos sriubos. Šiek tiek apdžiūvę ir pavaišinti braškėmis, vykstam į krūmus, nes buvom pasakę, kad Antanas atvyktų į krūmus. Čia šildomės

saulės atokaitoje. Netrukus atvyksta irAnt(anas). Čia pasikalbėję vykstame pas jį. Čia dar pabuvę vykstam sekti "Moteries" ir "XXX".

Vakare ieškome kulkosvaidžio kurį "Moteris" paslėpė: jo ("Moteries") suimti nepavyko. Po ilgesnių diskusijų su Antanu (nes jis man atrodo bailokas ir be orientacijos) nutariu veikti savo iniciatyva. Įsakau vykti su manim savo vyrams ir iš klėties suimu, tiksliau sakant, pavagiu, nes nežino ir niekas nematė iš jo (XXX) namiškių- XXX. Skubiai vykstam 180 miško link, nes pu netoli rytas-pusė pirmos valandos. Pakeliui, po qžuolu radom gulinčių beprotę mergaitę. Dar prieš saulėtęjį pasiekiam XX mišką.

5d. 81 miške susikuriame ugnį, pasistatę sargybinius užmiegame. Jie (būrys) į šitą mišką dar neatvyko, nes vakar buvo susirinkimas Dambr. miške. Šiandien jie turėjo čia atvykti, bet turbūt kur nors krūmuose pakeliui apsistojo.

Į prievakarį pranešė, kad atvažiavę parašų rinkėjai iš Vd miestelio, komjaunimo sekretorius ir buvęs seniūnas Česnelis. Aš su "Antim" pasiėmę tik pistoletus, vykstam į kaimą ir čia užėję pas vieną gyventoją laukiam jų, kai jie ateis prašyti parašų, tai mes jiems duotumėm savo parašus. Tačiau užėję į kitą trobą sužinojom, kad jie, negavę nė vieno parašo Stalinui padėkai už išvadavimą, grįžo miestelin. Tada mes nieko nepešę, nutarėm nors maisto parinkti. Žmonės mus pamatę palaikę parašų rinkėjais, todėl užėję trobon, rasdavome tik kokį senį, kuris sakydavosi "negramatnas", o kiti šeimos nariai išsislapstę, bet vėliau išsiaiškindavom, kas esą, pasakydavo: "Ot mislijom, kad parašų rinkėjai-kas jiems pasirašys?- lemiamu mostu numodavo. Tikrai gražus lietuviškas užsispyrimas! Vakare atvykę svečiuose pas mus radom kelis raguvtečius, kurie netrukus vėl išvyko į R. mišką, o mes čia nakčiai, nors sutemus pasidarom šiokias tokias palapines ir lietui lyjant užmiegam.

6d. Rytą, pamiegoję ant greitųjų sulipdytose palapinėse aš su zXXX-em išsitempėm "maskirofkę", atvykom į gretimame kvartale nuolatinę stovyklos vietą, radom būrio vyrus bemiegančius. Jie tik šįnakt čia atvyko.

Vakare padarom ofenzyvą pas MX7XX3X, vykom labai atsargiai, nes Vd yra 3 mašinos rusų. Čia pas (M7X) paėmėm baltinius kostiumą, nes jie mums būtinai buvo reikalingi, kadangi keli būrio vyrai visai suplyšę.

7d. Apie vidurdienį persikėlėm arčiau vieškelio, kad greičiau būtų galima pastebėti judėjimus. Be to, jau mes senokai prastoj sustojimo vietoj- galėjo kas pastebėti, todėl ir pakeitėm. Išgąsdino 2 pravažiuojančios mašinos su kareiviais 8X808X82Xorša Vakare keli išvyksta išklijuoti atsišaukimų o mes vykstam "Švedijos" link, bet vakare nutarėm paimti 8X218Xo mums reikalingos aprangos, todėl su keliais vyrais paimam ir 9 (valandą) rytą-Švedijon.

8d. Kitus vyrus jau atvykusius, radom bemiegančius prie ugnies, todėl ir mes užmigom. Atsikėlę išgeriam iš 8X2r atsineštąjį šnapsą ir vėl miegam, bet kadangi pradėjo lietus lyti, tai vyksta į Xer. daržinę Čia vyrai meldžiasi. nes mišių laikas- šiandien sekmadienis. Ilgai miegam, nes lyja lietus. Pamiegojęs iki vidurdienio, nueinu į trobą, čia "Fiureris" lošia kortomis. Aš jokio noro lošti kortomis neturiu, todėl vykstu į daržinę ir skaitau savo pamėgtąją: "Išpirktasis kraštas". Paskaitęs vėl miegu- tiesiog sergu nuoboduliu- pasiilgstu žygių ir vėl tas pats nuobodus gyvenimas daržinėje- be jokių žygių. Lietus lyja. Tik šiandien buvo smarki perkūnija. Kadangi tarp vyrų kildavo nesusipratimų dėl sargybos, tai šiandien jau tvarka, nes visi patenkinti- stovi pagal mano sudarytąjį numerinį sąrašą.

9d. Jau šiandien saulėta su menkais debesėliais. Ilgokai pamiegoję be jokio darbo, iš daržinės vyksta miškan ir daromės palapinės. Labai pašlapę- pylimu-kvartaline bloga vaikščioti, nes daug purvo.

10d. Saulėta, vėjuota, kaip paprastai po ilgų lietų būna o saulė tokiais atvejais maloni. Vakare išvyksta maisto tikslais: paimti telyčių ir lašinių maistui X8X482 Vakare, pakeliui užėję pas 18X, pavalgome vakarienę, o aš su Antanu buvau parėjęs į namus. Netrukus grįžtame į susitikimo vietą pas 8XXXOR, tačiau XXX XX ir "Tėvukas" dar neatvykę, todėl laukiam jų. Jiems grįžus, nuvykom pas 18X-8MXX: čia truputėlį išgeriam- ir į mišką. Tik aušta: rūko plotai ant pievų, tyli, didelė rasa ir ilgi pradalgiai ir nedidukės lietaus suplaktos kupetos šieno. Tylus rytas ir bežiūrėdamas į tuos pradalgius pripjauto šieno, užsisvajoju ir prisimenu šienapjūtę prieš metus. Pernai dar šienavau bet šįmet... ir aš matau tarytum žolėta, rasota pieva prašo, kad mes šienautumėm, taip aš užsisvajoju ir man automatas toks sunkus ant peties nes pievos šaukia...

Ak, kaip pasiilgom talkaus gyvenimo, darbo: su koku noru ir pasigėrėjimu dabar galingais smūgiais dalgius. Anądien Alfonsas, tas mūsų milžinas, einant pro medum kvepiančius dobilus, nuskyngęs kelis juos, sako lyg pats sau tarytum man, lyg visiems "Ak. koks malonus darbas kaip gera būtų šienauti dobilus, rodos dalgio rankose nejausčiau." Jis nebaigia, jam stinga žodžių, ir atsigręžęs matau p lėtą žvilgsnį, besigėrintį, liūdną, slystant raudonu, medum alsuojančių dobilų plotu.

Taip ir dabar- einam anksti lyg rūpestingi šienpjoviai, tik kiek gal per anksti negu šienpjoviai... Rodos gamta tokia pat kaip seniau šienapjūtėse- lengvu rūku apsiklosčiusi rasota žolė, nuo rasos palinkusios smilgos ir lašanti rasa nuo medžių. Taip gamta ta pati- tik laikas kitoks-Tėvynė pareikalavo dalgius pakeisti ginklais ir mes pakeitėm, nes Dievas ir Tėvynė to panorėjo ir mes klausom.

Pagaliau sulendam į mišką ir čia paskirtu sargyba ir miegam.

11d. Rytą pabudom jau saulei gerokai pakilus. Nors gulėti buvo truputį šaltoka, bet susiglaudę su "Antim" nugaromis gerokai numigom, pabudęs jo jau neradau- jis sargyboj. Graži diena, saulėta. Buvo atėjusi 1802, pranešė, kad atvažiavusi pas juos šp80X sesuo, todėl jis nuvyko pas juos. Į prievakarių vyksta 46X4 link. Perėję per 6X63(ar4X)pievose pamatę rusų kareivių slapuką, turėjom pasitraukti, nes jų krūmuose gal daugiau buvo. Bolševikai deda visokias pastangas kad tik mus sugaudytų, daro pasalas, saugo naktimis, taigi, kaip žiemą manėm, kad vasarą bus tik atostogos, tačiau dar vasarą, atsitraukę nuo vokiečių fronto, rusai siaučia Lietuvoj.

Vakare pasitenkinom "nuplavinę telyčių" iš AXr7. grįžom naktį į "Švediją."

12d. Miegojom iki gero pusiaudienio. Vakare vyksta į Lėną maisto ir druskos. Labai lyja lietus. Su BX(XX) buvom pas XXX. Nors naktį lijo, tačiau diena saulėta. Pavalgę šviežienos, miegam. Mėgina vyrai jėgas ant čia taisyto turniko. Dalis vyrų išvyko atostogų, nes čia pavojinga. Kalba, kad bus valymas.

14d. Diena saulėta. Su Bartuku gavome pavalgyti medaus. Vakare 7 grįždavom. X7020 grupė ir Išvyksta į 4xXX?XutlzXX surasti sribitelio motiną ir atimti iš jos turtą, kurį atvežė prigrobtą iš žmonių. Prisidedam ir mes su Br(Bartuku). Pakeliui buvom užėję pas 501X1X7387. Tos moteries neradę, susiradom kelis užsiregistravusius ir nusavinom iš kelių batus. Grįžom auštant.

15d. Gerokai pamiegoję vakare 3-se (aš, Kitaicas ir Jonas Jar.) buvom nuvykę alaus gerti. Truputį pagėrę grįžom pas X8XXoX (buv.7-XXOH8) grįžom į stovyklą ir gerokai užmigom.

16d. Strebitelninkai, padedami rusų, nesiskaitydami su priemonėmis terozizuoja lietuvius, partizanų šeimas ir partizanus ir prijaučiančius. Štai jie sudegino Balelių būrio partizanų kelis namus gerame stovyje. Sunaikindami namus, jie sunaikina ir valstybę (jos turtą). Išvada: Jie nesitiki likti čia. Rusai (kareiviai) šienauja kai kurias tarpumiškių ar partizanų šeimų pievas. Atrodo, kad jie gal tik vaidina šeimnininkautojus, nes negaudami pakankamo skaičiaus šnipų iš lietuvių tarpo, jie čia seka partizanų judėjimą ar kitokiais špionažo tikslais

17d. Diena kaip ir kitos- protarpiais lietus. Paskui saulėta, o saulė tokia atrodo tokia skasti ir maloni. Neturėdami ypatingo užsiėmimo, paskaitęs romaną "Mėlynoji ranka" "Baudžiauninkai, "vykstu su Kitaicu į svečius pas (...) būrį, čia randam "Perkūną" ir "Danylą". Pasisvečiavę grįžtame. Vakare išvyksta su Kitaicu namo, nes aš turiu pasigydyti-ant rankos atsirado keli niežams charakteringi spuogeliai.

Pakeliui pas 2XX(X8X) tai tokios lietuvės- myli partizanus, pas jas lyg pas gimines. Truputį nugėrę pas jas, vykstam pas 18X(?) čia pabuvę, nuvykstam į eglynėlį prie bunkeriuoko. Čia miegam.

18d. Saulės atokaitoj pasišildęs, išsitėpęs vaistais pamiegu Pavartęs paskaitęs kelias iš namų atsineštas knygas, pavalgę, pagaliau vykstam pas XXZpX3. Pas ją pabuvę kelias valandas ir pasakę, kad ryt vakare norime susitikti su Vd dėl rašomosios mašinėlės, rašomosios medžiagos, nes mūsų XX čia negalėjo atvykti, nes jam kojas skauda, nes išsikėlė šunvotės, su saule dar išvyksta XXX2X823 link. Pakeliui pievos sužinojom, kad XXXp pagal YXX7XO buvo rusai ir suėmė 482X78 tėvą. Dar su saule atvykę į XXX2p3.

19d. Rytą išgąsdino senis atėjęs šienauti. Nuvykom pas 7XXp24- čia truputį išgėrėm, piemenukas ir armonikėlė. Gaudom šnipą, vaiką. PasXXXX3X, iš čia į mišką. Įdomus pokalbis su gimnazistu, kuris visą žiemą išsislaps-tė, o dabar registravėsis. Sulaikiau šieną bevežant ir paklausiau, ar jis stojęs, gavęs atsakymą- taip, pasakiau, kad jis svyruojančios valios, įdomus jo atsakymas:-Gražu už tėvynę mirti, bet gražiau už ją gyventi. Taigi savo partizaniniame gyvenime aš jį ilgai atsiminsiu. Aš jam išaiškinau, kad pagal jo posakį(...) būtume darę, tai mes ir daugelis naminių slapukų jau būtų tapę patrankų mėsa, daug aš jam tuomet pasakiau, kad jis pagaliau sako: "O vis dėlto jūs tiesą sakot." Įrodžiau jam, jis nesitikėjo tokio sutikti, ne veltui mane gimnazijoje filosofu vadindavo.

Čia jis mums papasakojo žinias iš miesto. Iš tikrųjų liūdni ten vaizdai: lietuvaitės flirtuoja su rusais, ponios su enkavedistais, nuolatiniai šokiai, o apie partizanus tarp kitko prisimena, kad esama kur ten apie Vadoklius ir po truputį kitur, tačiau jų nedaug. Ir, girdi, ką jie ten padarys prieš tokią galybę, et, girdi, tik kvailiukai- jie mano prieš rusus atsilaukyti.

Taip kalba miesto ponai ir "daug išmanančios" ponios. Taigi, tie ponai, kurie, mums laimėjus mūsų pelnus sau skirs, pirmieji girsis, o tuo tarpu tikrasis partizanas kuklus ir tylus, gal užmirštas bus. Na, jeigu man ir kitiems draugams teks gyventi, tai mes pavartysim tuos "ant bačkų" besigiriantčius Jonus nesipuoš jie mūsų ir mūsų kritusių draugų nuopelnais (...) duok, Dieve, mums laimėti, gyviems likti.

Vakare pas XXpXX susitikę Vaitelio ryšininkus pakalbėjo su jais spaudos reikalais, išsiskyrėm ir naktį nuvykom į 8 kv. už Kapliuko prie griovio ir pasikloję kelias lapuotas šakeles, uodų geliami po dienos nuovargio, nakties vėsos gaubiami, užmigom.

Rugpjūtis

1d. (...) tuoju išsikeliam iš stovyklos per pylimą. Žiūrėjm-nieko. Vakare sužinojom, kad rusai apšaudė Bartuką, nes koks ten vietinis strebitelninkas buvo užvedęs rusus, tačiau Br(Bartukas) pabėgo.

3d. Beveik visą dieną lyja. Pavalgom virtų grybų, nes dabar jų daug yra. Vakare bendrai meldžiamės, aš skaitau iš maldaknygės, o kiti klauso: "Jėzaus širdie, tavim pasikliaujančiųjų išganyje, pasigailėk mūsų"-plaukia litanijos žodžiai. Taip, mes meldžiamės ir tikime, kad Aukščiausiasis mūsų išklausys. Toks vargingas ir sunkus be jokių prošvaisčių ateičiaigyvenimas, tačiau mes nenusimename, nes mes tikime, kad jis mūsų išklausys nes mūsų viltys Dievuje.

4d. Į mūsų stovyklą buvo atvykęs Vt(Vaitelis), nes jis vizitavo Perkūną ir kitus šio miško būrius. Vakare mes 8 išvykom į valsčių, nes ryt atlaidai. Pakeliui pas Šliomą išgeriam alaus, dar buvom užėję pas 18X, paskui MXXX.X klojimą, aš paėmiau iš Jolk-no šovinėlius, nes "Brangusis Žmogus" buvo visai pritrūkęs. Y13 klojime radom mergaites X ir "Jadalecka ", Čia pabuvę nuvykom pas Xrp. Čia pa valgę pusryčius į J8X miško kalnelį. Radau sesutes begrybujančias, jos pranešė kad yra atvykęs Petras ir 2 jo draugai. Pasakiau kad atvestų jį čia. Susitikom su juo. Tada miškais krūmais vyksta XXX link. Sutemus užėjom pas "? poną ", paskui į 736. Paėmiau registravusiojo Jono automatą. Pas 483XX išgėrė alaus, išvykom pas XXXX-ę. Čia pabuvę iki ryto, nuvykom į XXXX daržinėlą ir gerokai pramigom.

8d. Gerokai pamiegoję, nuvykom prie krūmų. Linksma senis pavaišino mus medum. Nors ir diena tačiau krūmais dengdamiesi vyksta(...) link. Radę daug grybų paprašom pamiškės gyventojos kad ji mums išvirtų puikiai pavalgėm. Vakare po 21prol7XX-2 paimam maisto ir prie miestelio gyventojų 18p74 paskui apčistinom už santykiavimą su bolševikais 48p3 ir J8513 grįžtantį į M. mišką. Visą laiką smarkiai lijo, todėl grįžo labai sušlapę.

7d. Nuvargę ir peršlapę šiek tiek susišildom prie ugnies ir sulendame į palapinę miegoti. Vakare atvyko Vt, mat pamanė kad atsinešėm iš atlaidų šnapso, tačiau mes negavome(...). Petras, su kuriuo aš atsisveikinau, nes jis šiandien išvyksta, tad pakeliui užsukdamas kartu su MK likt pagert. O aš vykstu atimti iš registravusiojo automatą. Paėmiau automatą.

X mėnuo

28d. (pirmadienis) Šešiese prie ugnies Girelėj, Skacmiškyje prie Griniaus. Vakare nuvykom pas jį. Aš su Stasiu nuvykom pas Pižoną ir Velikonį. Susirinkimas pas(...). Jaujoj radom 3 (Joną ilgąjį, Viktorą, ir Kazį). Dabar atvykom pas Krivicką, nakvojo 9 vyrai.

27d. (...) prie ugnies Girelėje. Buvo Pranas, bet vakare atsiskyrė nakvojom pas Galinaičius.

28d. 52 kv. prie ugnies. Didelis atodrėkis, lyja lietus. Nuvykom vyrai atsinešti kulkosvaidžių. Pas Mač. rašau Petruči laišką, buvau namie. Su kiekvienu smūgiu mažėja mūsų nuotaika.

Turiny

DOKUMENTAI, FAKTAI, KOMENTARAI

G.Vaičiūnas. Vyties apygardos istorinė apžvalga.....	5
Vyties apygardos Briedžio rinktinės štabo dokumentų rinkinys.....	35
K.Kasparas. Laisvės kovų pradžia antrosios rusų okupacijos metu /istorinės apžvalgos metmenys/.....	51

ATSIMINIMAI, SVARSTYMAI, KOMENTARAI

A.Paulavičius. iš mirties ateinu... /pokalbis su partizanu B.Juospaičiu/.....	71
B.Kemeklis. Nesipriešinti prievartai negalėjom.....	97
A.Šiukščius. Nenugalimas /apybraiža apie partizaną A.Kraujelį/.....	140

ANTIN ACINĖ REZISTENCIJA

Gen A.Justo parodymai /tęsinys/.....	169
--------------------------------------	-----

IŠ SOVIETINIŲ ARCHYVŲ

A.Kašėta. Lietuvos gyventojų genocido vykdytojai.....	191
--	-----

LITERATŪRINIS PUSLAPIS

Linksma, kad pavasaris, skaudu, kad karas. /partizano B.Eglinsko-Sauliaus dienoraštis./.....	199
---	-----